

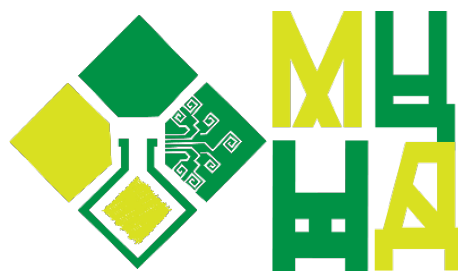
10 ЛЮТОГО 2023 РІК

М. ЖИТОМИР, УКРАЇНА

DOI 10.36074/mcnd-10.02.2023
ISBN 978-617-8126-12-4

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

| 10 ЛЮТОГО 2023 РІК
м. Житомир, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2023

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 05 від 09.01.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Т 65 **Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень:**
матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Житомир,
10 лютого, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. —
Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. — 260 с.

ISBN 978-617-8126-12-4

DOI 10.36074/mcnd-10.02.2023

Викладено матеріали учасників IV Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень», яка відбулася 10 лютого 2023 року у місті Житомир.

УДК 001 (08)

ISBN 978-617-8126-12-4

© Колектив учасників конференції, 2023
© ГО «Європейська наукова платформа», 2023
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Заїка О.О...... 11

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Скрипник В.В. 14

ПОРІВНЯННЯ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЧОГО ТА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Жебко О.О...... 17

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНДЕКСУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ДЛЯ
ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Графська О.І., Запісоцький А.І...... 22

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄС В КРИЗОВИЙ
ПЕРІОД

Кузьмич Ю.П. 24

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ІНЕРЦІЙНОСТІ
ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ПЕРЕШКОД НА ШЛЯХУ ДО ЙОГО
СКОРОЧЕННЯ

Ємельянов О.Ю...... 26

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО
ПРИБУТКУ

Сук П.Л. 29

ОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМУВАННЯ ТА АНАЛІТИЧНІ ПІДХОДИ
ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Ємець В.В., Жмайлов В.М. 32

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТЕЙ В ПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ	
Коваль В.І., Жмайлов В.М.	34

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ АГРЕСІЇ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ	
Андріїшена Г.В., Шишацький А.В.	37
ДО ПИТАННЯ ПРО ЄВРОПЕЇЗАЦІЮ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	
Шкорута І.Л.	43
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ КЛІНІЧНОЇ ЛІКАРНІ № 12 ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДУ	
Тинта Н.В., Кубіцький С.О.	49
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Юкало В.В.	55
СИСТЕМА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ	
Клюєв Р.С.	57
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	
Гбур З.В.	60

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДИСКРЕЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ І СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЄЮ	
Задирака Н.Ю.	63
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА	
Ганус Л.	66

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	
Сова В.В.	69

СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРАСТУ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
Чаус Ю.В.	72

ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ	
Аблаєв Б.А.	74

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ОЦІНОЧНІ КАТЕГОРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСОВИХ МЕЖ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	
Циганюк Ю.В., Кулебякін В.О.	76

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИ: ФОРМИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПЕВНИХ ВИДІВ ЗДОБУВАЧІВ	
Іванцова А.В.	79

СЕКЦІЯ VIII. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ ПОЖЕЖ	
Катунін А.М., Олійник В.В., Коломійцев О.В., Роянов О.М.	84

СЕКЦІЯ IX. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

EARLY PREDICTION OF WINTER WHEAT (<i>TRITICUM AESTIVUM</i> L.) GRAIN YIELD USING SPATIAL NORMALIZED DIFFERENCE VEGETATION INDEX	
Vozhehova R., Lykhovyd P.	86

БІОЛОГІЧНІ ПРЕПАРАТИ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ОГІРКА ВІД ХВОРОБ	
Сергієнко В.Г., Ткаленко Г.М., Гораль С.В., Шита О.В.	88

ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФІЗИЧНІ ПОКАЗНИКИ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ	
Почколіна С.В., Когут І.М., Сергєєв Л.А.	92

ВПЛИВ ОБРОБКИ НАСІННЯ НА ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ РОСТУ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ Бурикiна С.І., Таранюк Г.Б.	95
---	----

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДІВ ВВЕДЕННЯ ПРЕПАРАТУ АЙДАР ДО ОРГАНІЗМУ ПЕРЕПЕЛІВ Вінюков О.О., Вінюков А.О.	98
--	----

СЕКЦІЯ Х. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

АРОМАТИЧНИЙ АЛЬДЕГІД ВАНІЛІН У СИНТЕЗІ НАНОЧАСТИНОК ЗОЛОТА Романенко Е.О.	101
---	-----

БАРВНИК ГЕМАТОКСИЛІН У СИНТЕЗІ НАНОЧАСТИНОК СРІБЛА Штепа Ю.О.	105
---	-----

СЕКЦІЯ ХІ. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ОПЕРАТИВНО-ВИРОБНИЧЕ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАСТВА Мумінова А.А.	109
---	-----

ОСОБЛИВОСТІ КЕЙТЕРИНГУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ Кривошея А.Ю.	111
--	-----

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КЕЙТЕРИНГУ Семенишин В.М.	113
---	-----

СЕКЦІЯ ХІІ. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ МЕТОДІВ І ЗАСОБІВ АВТОМАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ РОБОТИ ПОСІВНИХ МАШИН Застава Р.О.	116
--	-----

ГРУНТОЗАХИСНА МОДЕЛЬ РОСЛИННИЦТВА Коваль В.О.	119
---	-----

СЕКЦІЯ ХІІІ. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

АНАЛІЗ ЕЛЕКТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ РЕЖИМІВ МІКРОПРОЦЕСОРНОГО ТЕРМІНАЛУ СИСТЕМИ РЗА Бунько В.Я., Семенчук С.М.	122
--	-----

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ОЦІНКА РІВНЯ ЯДЕРНОЇ ТА РАДІАЦІЙНОЇ БЗПЕКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ Кордуба І.Б.	125
РЕГІОНАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС ВОЛИНИ Федонюк В.В., Федонюк М.А.	129

СЕКЦІЯ XV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ОГЛЯД СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННИМ НАВЧАННЯМ Аксак Н.Г., Татарников А.О.	131
---	-----

СЕКЦІЯ XVI. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК Лук'яненко О.І.	137
ОПТИМІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ СКЛАДНОГО ТЕХНІЧНОГО ВИРОБУ Лутай Л.М.	141

СЕКЦІЯ XVII. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ANALYSIS OF INHERITED FEATURES OF LANDSCAPE ORGANIZATION AND STRUCTURAL FEATURES OF THE ROAD NETWORK OF UKRAINE Sheludchenko B.A., Biletskiy V.R., Borovsky V.M.	143
ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ Мельник О.М., Пастернак О.Я., Чеча О.П., Никитюк П.В.	149

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

THE 2022 ENGLISH NEOLOGISMS Kutsenko O., Verkhovtsova O.	151
--	-----

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОГО КОРДОЦЕНТРИЗМУ	
Світлозарова А.....	154

СЕКЦІЯ ХІХ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

DIAGNOSTIC APPARATUS FOR THE STUDY OF FUTURE VOCAL TEACHERS' ARTISTIC-DIDACTIC COMPETENCE FORMATION	
Guo Yanjun.....	157
GOOGLE FORMS ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	
Чижикова І.В.....	160
ВЗАЄМОДІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ	
Бурова Е.В., Решетова І.А.	161
ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА У ВОЄННИЙ ЧАС	
Софронова М.С., Панасенко Г.С.....	163
ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРНІГІВЩИНИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	
Муляр Н.М.	166
ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНОЇ КРИТИКИ В УКРАЇНІ (ДОРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД)	
Білозерова О.В., Завіруха Л.А.	169
МОЖЛИВОСТІ УРОКІВ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
Онісієва О.	172
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ КУРСУ МАТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІНФОРМАТИКА) ТА 122 КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ	
Соколенко Л.О.....	175
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКО-АКОМПАНИАТОРСЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
Герасимчук В.В.....	182
ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
Коляда Н.М.	185
ПІДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ВИПУСКНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	
Мудра С.В.....	188
ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТЕХНОЛОГІЇ ХАРЧУВАННЯ ДО ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Кравченко О.Л.....	191

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ДОШКІЛЬНЯТ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВИХ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР Пасічник С.О.	195
СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ Кравченко О.І.	197
ТРАДИЦІЙНІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ У ФОРМАТАХ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ Науково-дослідна група: Герасименко Л.Б., Стернік В.М., Бурачик О.З.	199
ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ НА УРОКАХ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИГОЮ НА ОСНОВНОМУ ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ Закліцька Д.Л.	204

СЕКЦІЯ XX. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

АНАЛІЗ ДИНАМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ОСОБИСТОСТІ Гарець Н.О., Варакута М.Л.	210
ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА УМОВ ВИМУШЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ Іваніцька Т.І.	215

СЕКЦІЯ XXI. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

PERSPECTIVES OF METAPHYLAXIS OF NEPHROLITHIAS RECURRENCE AND RECOVERY OF KIDNEY FUNCTION IN PATIENTS WITH KIDNEY DISEASE Barannik K.	218
ВПЛИВ ЕНДОМЕТРІОЗУ НА РОЗВИТОК ВАГІТНОСТІ Панащук Б.С., Ясніковська С.М.	222
ГІПЕРПЛАЗІЯ ЕНДОМЕТРІА: СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ Худз'як Ю.О., Ясніковська С.М.	224
ДІАГНОСТИКА ВІРУСУ ПАПІЛОМИ ЛЮДИНИ Ясніковська С.М., Малиновська Т.В.	227
ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР Таранюк О.А.	229

МОЖЛИВОСТІ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ ТЕРАПІЇ ДИСФУНКЦІОНАЛЬНИХ МАТКОВИХ КРОВОТЕЧ

Нестеров С.В., Ясніковська С.М. 232

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА НАДАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛЮДЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Яковець І.С. 234

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ПІДТРИМКИ У ПОСТРАЖДАЛИХ З ТОРАКАЛЬНОЮ ТРАВМОЮ В УМОВАХ ПОЛІТРАВМИ

Курсов С.В., Ніконов В.В. 236

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ЛІКУВАННЯ СИНДРОМУ ПОЛІКІСТОЗНИХ ЯЄЧНИКІВ

Ясніковська С.М., Іванческул А.І. 242

СЕКЦІЯ XXII.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ З ТРАВМАТИЧНИМИ НЕВРОПАТІЯМИ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ

Бойко М.О., Вацик В.М. 245

СЕКЦІЯ XXIII.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ПРОДОВОЛЬЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА МІСТА ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Денисюк В.І. 248

СЕКЦІЯ XXIV.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ПАРК «ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ», ЙОГО МЕМОРІАЛЬНА ЗНАЧИМІСТЬ

Павленко В.І., Кушнір А.І. 253

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІТОДЕКОРУВАННЯ ОФІСНИХ ПРИМІЩЕНЬ

Прудіус Т.А., Колесніченко О.В. 256

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Заїка Олексій Олександрович

Аспірант, директор з питань експорту

Державна установа «Інститут регіональних досліджень

ім. М. І. Долішнього НАН України», ДП ДГЗП «Спецтехноекспорт», Україна

У сучасних умовах провадження господарської діяльності важливе місце посідає саме малий та середній бізнес (МСБ). Він практично складає основу ринкової економіки.

Малий та середній бізнес (англ. small business) – деяка підприємницька діяльність, сформована на власний ризик, що не суперечить чинному законодавству, створює невелику кількість робочих місць. Мета створення малого бізнесу – це отримання прибутку та/або самореалізація. Для малого бізнесу характерні порівняно невеликі розміри, обмежена кількість людей, залучених у нього, обмежений обіг капіталу, локальний район операцій та конкретний напрям роботи [1].

Згідно зі законодавчою базою України, а саме господарським кодексом, ст. 55, поняття «малий та середній бізнес або малі підприємства» можна трактувати як:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи-підприємці, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [2].

Аналізуючи діяльність іноземних країн, варто зазначити, що у країнах ЄС та інших країнах світу працююче населення працевлаштовує себе саме в МСБ. В середньому, у відсотковому співвідношенні цей показник коливається від 50% до 90% всього працюючого населення. А вироблена частка, яка припадає на МСБ всього національного продукту, складає, в середньому, 30-60%. Після вивчення ситуації з МСБ в Україні варто зазначити, що малий та середній бізнес багато у чому визначає темпи економічного зростання, структуру та якість внутрішнього валового продукту (ВВП) держави. Проаналізувавши статистичні та аналітичні дані аналітика експертного центру Case Ukraine, що ґрунтується на даних Держстату, можна констатувати, що половина вітчизняного ВВП прямо чи опосередковано формує

малий та середній бізнес (МСБ).

Існує багато як негативних, так і позитивних факторів, які є домінуючими у розвитку МСБ. Звичайно, в даний час, коли Україна практично рік намагається жити і здійснювати свою господарську діяльність у воєнний період, про позитивну динаміку розвитку МСБ не йдеться, але зазначимо, що існує достатньо велика частка підприємств МСБ, які постраждали від війни і на даний час уже шукають шляхи та методи відновлення своєї діяльності та виведення виробництва на динаміку довоєнного часу. Існує декілька напрямків і програм, що дають можливість розвитку підприємствам МСБ, серед яких виокремлюємо наступні:

- підприємства МСБ мають більший обсяг реалізації своєї продукції, ніж великі підприємства;
- суми податків, які сплачують суб'єкти малого та середнього бізнесу, є більшими;
- підприємства МСБ створюють значну кількість робочих місць порівняно з великим і можуть, відповідно, працевлаштувати більшу кількість працівників.

Зазначимо, що повномасштабна війна, яка триває в Україні з 24 лютого 2022 року, кардинально змінила природу малого та середнього бізнесу, але, попри все, МСБ продовжує працювати і всіляко намагається зберегти та підтримати економіку держави. Для відновлення своєї діяльності малий та середній бізнес шукає шляхи повернення до повноцінної роботи та продовження розвитку. Серед головних проблем у період війни підприємці називають:

- нестачу нових замовлень та ринків збуту (56%);
- коштів на розвиток (33%);
- необхідність допомоги з логістикою (23%) [3].

У діяльності підприємств МСБ у період війни спостерігається не лише спад, але є і динаміка розвитку. Так, 28% українських МСБ, що працюють під час війни, вже розширили свою діяльність на закордонного споживача. Ще 21% підприємств планують почати цей процес протягом найближчого часу. Отже, виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок, що повне зосередження на динаміці розвитку підприємств МСБ може забезпечити стабілізацію функціонування ринкової економіки держави. Зазначимо, що як фізичні, так і юридичні особи, які залучені в МСБ, постійно перебувають у пошуку нових ніш для реалізації своїх товарів та послуг як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку. Наразі найбільша активність спостерігається на ринку США (30%), Польщі (27%), Німеччини (13%), Великої Британії (10%), Литви (10%) та Канади (10%). У майбутньому представники МСБ зосереджують свої пріоритети не так на освоєнні нових ринків, як на збільшенні реалізації продукції на вже діючих, а це такі країни, як Польща (61%), Болгарія (13%), Велика Британія (13%), Італія (11%), Молдова (11%).

Основними бар'єрами, які в період воєнного стану виникли перед представниками МСБ, є: нестача фінансових ресурсів (29%), профільних та базових знань провадження бізнесу за межами України (27%) та брак виробничих потужностей для забезпечення кількісного та якісного показників (12%).

Виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок, що у воєнний час найбільшою та глобальною проблемою, звісно, крім безпекової ситуації, з якою зіштовхуються підприємства МСБ, є питання стабільного фінансового забезпечення бізнесу для здійснення операційної діяльності. У вирішенні питання щодо стабілізації та відновлення фінансового забезпечення актуальним буде залучення кредитних коштів як банківських, так і інших фінансових установ. В умовах воєнного стану фактично більшість банків, окрім державних, не фінансують бізнес у частині прямого

кредитування, але натомість застосовують інші інструменти, які завжди є актуальними та безпечними як для клієнта банку, так і для самого банку. Найбезпечніший варіант для банку та клієнта – це кредит під заставу депозиту. В умовах війни такий банківський продукт є найменш логічним для бізнесу та найбільш оптимальним для банку. Також у даний час банківські структури як тимчасове альтернативне фінансове забезпечення пропонують клієнту овердрафт. Це – альтернатива, яка має бути в постійному доступі в обслуговуючому банку. Практично 95% представників бізнесу використовують цей продукт для забезпечення підприємств МСБ швидкими обіговими коштами. Як уже зазначалося, альтернативою банківському фінансуванню є небанківські фінансові установи. На ринку фінансових послуг є фінансові компанії, які працюють лише з малим і середнім бізнесом і концептуально відрізняються від банків за підходами до фінансування. Головними відмінностями є, звісно, швидкість прийняття рішення та зручність отримання коштів.

Отже, спостерігаємо, що в умовах війни для малого і середнього бізнесу головним питанням залишається питання реального і швидкого фінансового забезпечення, тому банківські і небанківські фінансові установи в даному випадку будуть виконувати головну свою функцію. Це – фінансова підтримка та збереження функціонування українського бізнесу як в Україні, так і за її межами.

Список використаних джерел:

1. Малий та середній бізнес // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Малий_та_середній_бізнес.
2. Господарський кодекс України: Стаття 55. Поняття суб'єкта господарювання (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/paran380#n380>.
3. Жарикова А. Бізнес під час війни: скільки підприємців почали працювати "на закордон". Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/27/691914/>.

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Скрипник Вікторія Віталіївна

ORCID ID: 0000-0003-1813-1749

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи
Луганський національний університет імені Т. Шевченка, Україна

В сучасних реаліях стан інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України обумовлений певним негативним впливом загальноекономічних проблем, які характеризують структурну неоднорідність галузі та домінування у ній виробництва продукції з низьким рівнем рентабельності. В результаті цього на сьогодні актуальними є стратегічні питання щодо введення в господарську діяльність інноваційних продуктів з врахуванням інтересів бізнесу й держави. Після впровадження в виробництво інноваційних продуктів обсяги нематеріальних активів у аграрних підприємствах не повинні перевищувати 2-2,5% загальної вартості активів, тоді як в країнах ЄС у середньому цей показник на рівні 40-50%.

Вихід аграрного сектору економіки з кризи та спрямування на шлях сталого інноваційного розвитку залежить від реалізації стратегічного комплексу заходів, які передбачають освоєння сучасних інноваційних технологій, максимальне їх використання в виробництві та перехід аграрної галузі в цілому на інноваційну модель розвитку. Але необхідно створити певні нормативно-правові, організаційні та соціально-економічних умови, що забезпечать ефективний процес відтворення, впровадження в виробництво досягнень НТП, сучасну організацію системи трансферу технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної інноваційної продукції.

Державна політика відносно формування стратегічних напрямів інноваційного розвитку аграрної сфери реалізується через державні програми розвитку інноваційної діяльності, які комплексно охоплюють її складові – наука, створення й впровадження інновацій, навчання, підготовка і збереження кадрів, техніко-технологічне переоснащення виробництва, маркетингові дослідження в галузі інновацій та їх інформаційне забезпечення.

Розуміння змісту інноваційного розвитку аграрної галузі та сфер його забезпечення дозволяє перейти до обґрунтувань необхідності державного регулювання стратегічно важливих напрямів діяльності. При цьому важливим є використання терміну державного регулювання, що враховує дію ринкових механізмів [1].

Механізм державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору економіки (МДРІРЕ) – це комплексна система, яка відображає способи застосування інструментів регулюючого впливу на сфери інноваційного розвитку аграрної сфери (рис. 1.) на основі взаємодії функціонуючих органів державної влади з недержавним сектором за допомогою створення інноваційної інфраструктури. В результаті проведено дослідження визначено, що суб'єктом МДРІРЕ виступатиме:

1) держава (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, державні органи виконавчої влади різних рівнів, Національний банк України, Державний інноваційний фонд, Антимонопольний комітет України, Фонд розвитку інновацій, Національна академія аграрних наук України (НААНУ), Український інститут інтелектуальної власності («Укрпатент»), Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»));

2) недержавні суб'єкти регулювання (Асоціація «Інноваційний розвиток України», Асоціація інноваційних виробників України, Асоціація інноваційної та цифрової освіти, Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів, Асоціація «Інноваційні підприємства України», Національна науково-технологічна асоціація України, Асоціація AgTech Ukraine та інші об'єднання, союзи, асоціації);

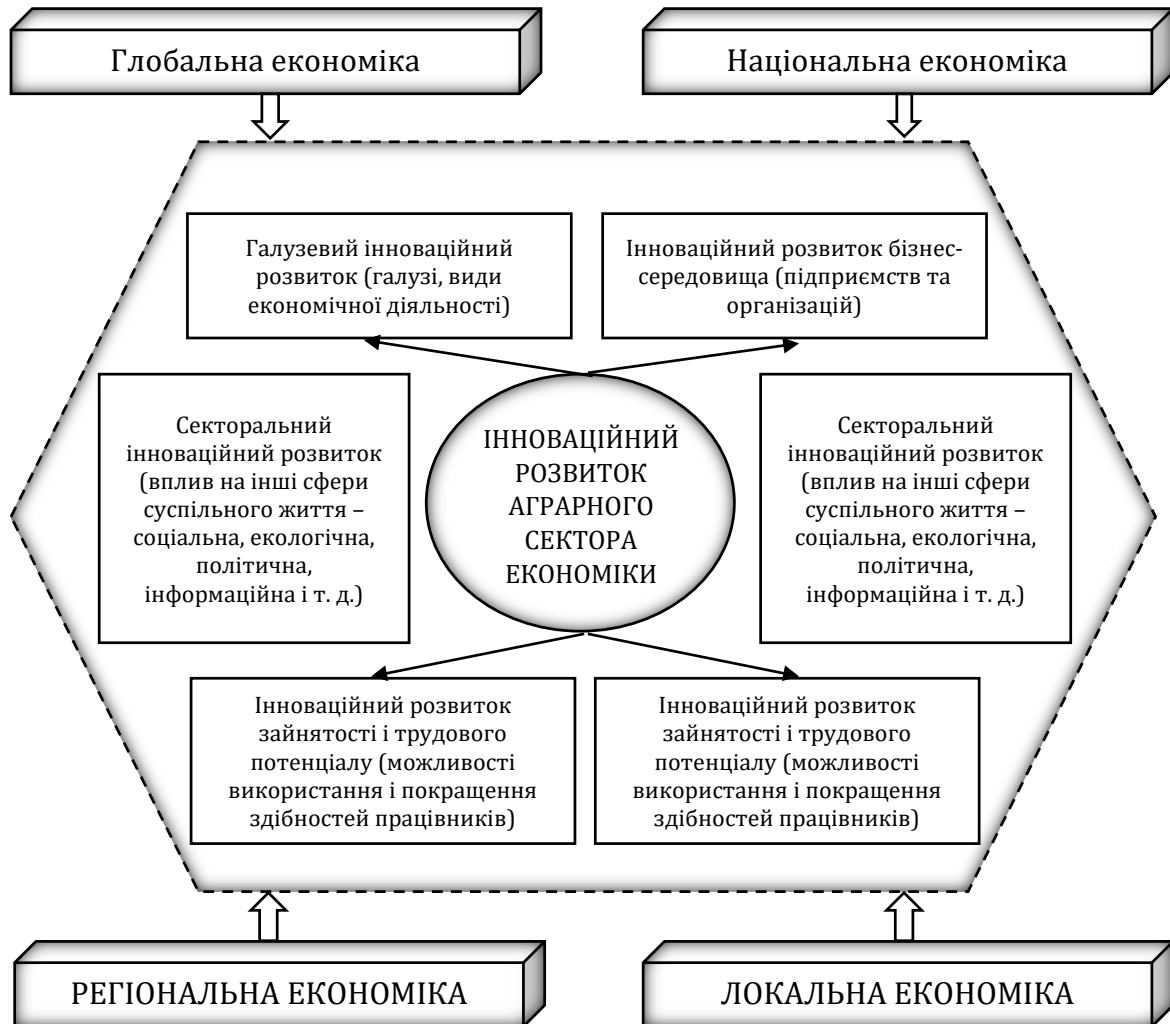

Рис. 1. Сфери забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки
Джерело: складено автором

3) міждержавні органи регулювання інноваційної діяльності;

4) безпосередньо суб'єкти інноваційної діяльності (інноваційні підприємства – інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо). А об'єктами МДРІРЕ виступають умови, процеси, зв'язки, відносини, структурні елементи кожної із сфер забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Ефект від впровадження в практику такого механізму повинен бути спрямованим на досягнення стратегічної мети. На наш погляд, такою метою є інноваційний розвиток аграрного сектору, що забезпечує високий рівень якості життя населення та конкурентоспроможність країни в цілому в глобальному економічному просторі. Забезпечення високого рівня добробуту населення вказує на якість соціального аспекту наслідків інноваційного розвитку, а інтегральний показник конкурентоспроможності – характеризує економічний потенціал, надаючи країні (регіону) стратегічні переваги для залучення інвесторів.

Державна політика в сфері інноваційного розвитку аграрного сектору економіки поєднує в собі наукову та технологічну компоненти. Наукова політика націлена на виробництво наукових знань, технологічна відповідає за розвиток галузевих технологічних орієнтирів. Загалом, у наукових дослідженнях вчені виокремлюють методи державного регулювання інноваційного розвитку [2], які впливають на інноваційну діяльність аграрного сектору економіки та забезпечують створення сприятливого інноваційного клімату в країні в цілому.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день тільки інноваційний тип розвитку аграрної сфери зокрема, та економіки в цілому спроможний забезпечити постійне зростання конкурентоспроможності країни. Але нестача інвестиційних ресурсів у галузі значно стримує використання досягнень інноваційного розвитку в практичній господарській діяльності підприємств. Все вищезазначене зумовлює необхідність визначення стратегічних пріоритетів інноваційного процесу на основі системи довгострокових і середньострокових напрямів діяльності з розробки та впровадження інноваційних технологій. По-перше це стосується радикального прискорення НТП і на цій основі – зниження собівартості виробництва сільськогосподарської продукції й продовольства, підвищення їх якісних характеристик, розширення товарного асортименту для задоволення попиту споживачів внутрішнього і зовнішнього ринків. Практична реалізація запропонованого напрямку має здійснюватися водночас із заходами щодо створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку малого й середнього бізнесу.

Запропоновано стратегічні напрями інноваційного розвитку аграрного сектору економіки

Стратегічно важливими напрямами інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки на три-п'ять років є:

- створення високоефективних сортів і гібридів сільськогосподарських культур та нових високопродуктивних порід тварин на основі новітніх технологій, а також впровадження їх в виробничу діяльність;

- впровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій, застосування ґрунтозахисних систем землеробства, технологій виробництва екологічно чистої продукції, моделей економічних відносин та інформаційних систем;

- застосування системи пільгового рефінансування комерційних банків у разі надання ними пільгових кредитів для впровадження інноваційних продуктів використання високотехнологічного устаткування, інформаційних баз даних щодо інвестиційних партнерів аграрного бізнесу на зовнішньому та внутрішньому ринках агропродовольчої продукції;

- створення пайових інвестиційних фондів для реалізації довгострокових інноваційних проектів в аграрній галузі;

- розширення форм кредитування інноваційних проектів здійсненням лізингових, факторингових та інших операцій.

Активізація інноваційного розвитку в аграрній сфері економіки сприятиме відновленню й нагромадженню капіталу, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності виробництва агропродовольчої продукції.

Список використаних джерел:

1. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 5–11.
2. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior, M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. № 43(3). P. 403-414.

ПОРІВНЯННЯ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЧОГО ТА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Жебко Олександр Олегович

аспірант

Миколаївський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Шебаніна Олена В'ячеславівна

ORCID ID: 0000-0001-7663-5991

д-р. екон. наук, професор кафедри

економічної кібернетики і математичного моделювання

Миколаївський національний аграрний університет, Україна

В умовах ринкової економіки значно розширюється зміст поняття «потенціал», існуючі теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з понятійним апаратом потенціалу підприємств, виробничим та ресурсним потенціалами, їх оцінкою та необхідністю підвищення ефективності їх використання зумовлюють актуальність даного дослідження.

Метою статті є розглянути дефініції терміну «потенціал» у економічній площині, з'ясувати сутність та структуру виробничого та ресурсного потенціалів, визначити їх розбіжності та взаємозв'язок.

Потенціал підприємства у вітчизняній економічній науці пов'язаний з масштабом діяльності об'єкта, а для його характеристики використовуються поняття розміру підприємства та його виробничої потужності, а також умови, інтенсивність та ефективність використання ресурсів підприємства. Під розміром підприємства розуміють виробничу площу, кількість робочих місць, загальну чисельність персоналу, обсяг продукції, сумарну вартість основних фондів, а під потужністю – обсяг продукції в натуральному вимірі.

Потенціал підприємства досліджувався вітчизняними та західними вченими Л.Абалкіним, В. Андрійчуком, Л. Антоненко, Я. Барибіною, Р. Барро, Г. Беккером, Я. Білоуськом, О. Бугуцьким, Н. Васирик, К. Воблим, П. Гайдуцьким, В. Галушкою, М. Гладієм, О. Гудзинським, В. Довбенком, М. Дем'яненко, П. Дугласом, С. Дудою, Й. Завадським, В. Зіновчук, Н. Калдором, М. Калінчиком, М. Квасницькою, Ч. Кобою, С. Кобцем, С. Котиревою, Н. Краснокутською, М. Кропивком, Є. Лапіним, Г. Лісовським, І. Мазур, Р. Матковським, О. Олексюком, О. Олійником, Б. Пасхавером, І. Петровичем, І. Плікус, П. Ромером, В. Россохою, Т. Ружицькою, В. Рябоконе, П. Саблуком, М. Савченко, В. Сіденком, Л. Скоробогатою, Р. Солоу, Г. Черевком, В. Шебаніним, В. Юрчишином, К. Якубою та іншими.

З огляду економічної літератури ми з'ясували, що найчастіше сутність потенціалу підприємства дослідники характеризують як сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, які можуть бути використані для досягнення певної мети.

У з'ясуванні дефініції «потенціал підприємства» ми спираємося на визначення вчених:

В. Шебаніна: потенціал підприємства – це можливість, обмежена умовами відтворення, тобто, обумовлена можливістю для розвитку підприємства [18];

В. Довбенка та В. Мельника: основний зміст поняття «потенціал підприємства» розкривається за допомогою виділення його найбільш характерних рис: взаємозв'язку з реальними можливостями підприємства, залежності від наявних ресурсів та резервів, суб'єктивних складових, а також цільової спрямованості

реалізації [9];

Т. Ружицької: потенціал підприємства – сукупність наявних ресурсів, можливостей, які будуть використані для задоволення потреб користувачів, за умов оптимального використання наявних ресурсів та сприятливих макроекономічних умов господарювання [17];

Я. Барибіної: потенціал підприємства – сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей [2];

Н. Василик: потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, які є у його розпорядженні або можуть бути залучені до його господарської діяльності для створення товарів, виконання робіт чи надання послуг із метою максимального задоволення потреб споживачів та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку [6];

І. Плікуса: потенціал підприємства є сумою ресурсного й діючого потенціалів. Ресурсний потенціал містить активи, що перебувають у власності підприємства (включаючи майнові права), та джерела формування активів (власний і позиковий капітал). Наявний ресурсний потенціал є діючим потенціалом, результатом якого є певна величина прибутку або збитку [15];

М. Квасницької: потенціал підприємства – це структура основних складників потенціалу підприємства (фінансовий, інвестиційний, виробничий, трудовий, інноваційний та ринковий потенціали) та другорядних, що знаходяться у постійному взаємозв'язку та формують певний рівень загального потенціалу [10].

Таким чином, сутність потенціалу підприємства полягає в інтегральному відображенні реальних можливостей підприємства трансформувати ресурси, можливості, запаси і цінності за допомогою властивих його персоналу здібностей (навичок, досвіду) в економічні блага і, таким чином, максимально задовольняти інтереси споживачів (бізнесу та суспільства).

У міру використання можливостей підприємства його потенціал підрозділяється на фактичний (досягнутий) та перспективний. Така диференціація дозволяє оцінювати ступінь використання потенціалу підприємства через порівняння перспективного та фактичного рівня його використання. За функціональною сферою виникнення потенціал підприємства поділяють на виробничий, маркетинговий, фінансовий, науково-технічний та інші види. З огляду на спрямованість діяльності підприємства розрізняють експортний та імпорتنний потенціал [11].

Суб'єктні складові видової структури потенціалу підприємства пов'язані із суспільною формою їх виявлення. Не споживаються, а виступають як передумова, як загальноекономічний, загальногосподарський соціальний чинник раціонального використання об'єктних складових [13]. До суб'єктних складових потенціалу підприємства належать: науково-технічний, управлінський потенціали, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал тощо. Що стосується об'єктних складових, вони пов'язані з матеріальною та особистою формою потенціалу підприємства споживаються і відтворюються в тій або іншій формі в процесі функціонування [13].

В економічній літературі немає чіткого розмежування різних потенціалів, значна кількість економістів застосовує одні й ті ж терміни: економічний, виробничий, ресурсний потенціал, вкладаючи в них свій зміст, що не збігається з іншими трактуваннями. Наприклад, в одній зі своїх робіт В. Андрійчук дає визначення виробничого потенціалу як «сукупної оцінки ресурсів підприємства» і як «сукупність органічно взаємопов'язаних ресурсів різних виробництв та видів діяльності, що входять до їх складу, здатних забезпечувати виробництво продукції, її зберігання,

переробку та доведення до споживача», що за змістом збігається з трактуванням ресурсного потенціалу підприємства [1].

У науковій літературі автори використовують визначення ресурсного і виробничого потенціалів як синоніми, тоді як інші підкреслюють їхній різний зміст, водночас не заперечуючи взаємозв'язок. Така ситуація створює проблеми в методах оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу, оскільки ресурсний і виробничий потенціал є різними економічними категоріями та їх не слід плутати [4, 5, 16].

Виробничий потенціал сільського господарства оцінюється за наявністю виробничих потужностей, земельних, трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів.

Аналіз наукових публікацій дає змогу виокремити два загальноприйняті підходи до визначення проблеми, що розглядається: «ресурсний» і «результативний» підходи. У «ресурсному» підході акцент робиться на економічну категорію «ресурси», а в «результативному» – на результати виробничої діяльності (готову продукцію). Під час оцінювання потенціалу економічного суб'єкта з позиції «ресурсного» підходу думки авторів поділяються на дві точки зору: одні визначають ресурсний потенціал як сукупність ресурсів без урахування їхнього взаємозв'язку, а інші вважають, що необхідно враховувати взаємодію ресурсів у процесі виробництва, бо це безпосередньо впливає на його результат. З першої точки зору, оцінка ресурсного потенціалу зводиться до оцінки величини кожного виду ресурсу окремо (структури, якості та кількості) та умов його відновлення (відтворення), тобто величина ресурсного потенціалу є сукупністю потенціалів окремо взятого ресурсу, а з іншої точки зору в оцінці ресурсного потенціалу робиться акцент на виявлення оптимального поєднання ресурсів, їхню взаємодію, взаємозамінність (ручної праці машинною), оптимізацію й технологічну збалансованість [3, 7, 14].

«Результативний» підхід визначає скільки, в яких пропорціях і поєднаннях потрібно ресурсів для того, щоб виготовити певний обсяг продукції. Автори, які дотримуються цього підходу, вважають ресурсний потенціал витратною частиною виробничого потенціалу, який знаходить своє відображення у собівартості (структурі витрат ресурсів) готової продукції. Відповідно до цього виробничий потенціал визначається тією кількістю готової продукції, яку може зробити економічний суб'єкт за певний відрізок часу. Через це поняття виробничий потенціал найчастіше ототожнюють з поняттям виробничої потужності, що є однією з характеристик можливостей виробництва та виявляється у максимально можливому випуску продукції (переробці сировини) за певний проміжок часу. Зазначимо, що поняття виробничої потужності є елементом виробничого потенціалу, що характеризується здібностями виробничої системи за заданої технології виробництва та не враховує перспектив розвитку виробництва [11].

В економічній літературі, присвяченій цій проблемі, є спроби поєднати ці дві категорії. Деякі автори вважають, що виробничий та ресурсний потенціали мають різний зміст, але через свою сутність органічно пов'язані між собою, інші дотримуються думки, що ресурсний потенціал – початковий момент, витратна частина виробництва, а виробничий потенціал – кінцевий етап, результат. Також деякі науковці запропонували розглядати взаємозв'язок виробничого і ресурсного потенціалу через функціональну залежність, де виробничий потенціал є функціональною залежністю від ресурсного і є обсягом продукції, яку може виробити підприємство за наявних ресурсів [12]. В. Гусаков [8] вважає, що ресурсний потенціал є частиною виробничого та входить до нього як сукупність ресурсів нарівні з умовами господарювання, які забезпечують формування конкретних можливостей виробництва у плані кількості та якості продукції.

Визначення ресурсного потенціалу як сукупності ресурсів без урахування їх взаємозв'язку необхідно для початкового аналізу природної території з метою визначення того, який вид виробничої діяльності та в яких масштабах може бути на ній здійснений, тобто даний підхід може бути використаний для визначення спеціалізації економічного суб'єкта; тільки після цього кроку можна розглядати ресурсний потенціал, з погляду залучення наявних оцінених, з позиції попереднього підходу, ресурсів у виробничу діяльність, і визначати на основі їх раціонального поєднання та нормативів можливий ступінь концентрації виробництва; потім ресурсний потенціал стає витратною частиною виробничого потенціалу, що визначається здатністю економічного суб'єкта виробляти певний обсяг продукції. Виробничий потенціал складається з різних елементів, до яких входить ресурсний потенціал, виробнича потужність, і технологія, внутрішні фактори (умови); функціональну залежність виробничого потенціалу від ресурсного відображає ефективність його використання. З одного боку, вона виражена у відсотковому відношенні результату (готової продукції) до виробничої потужності (плану виробництва), а з іншого – у використанні різних методів і способів раціонального використання (ощадливості) ресурсів, що дозволяють зменшити планові нормативи; зовнішні чинники включають природно-кліматичні умови, соціально-економічні та політичні.

Ресурсний потенціал у сільськогосподарській діяльності має свої особливості, виражені в тому, що деякі ресурси є живими організмами (наприклад, велика рогата худоба), а інші мають специфічні характеристики (родючість ґрунту), які у разі відсутності цілеспрямованих заходів щодо підтримки їх природних характеристик втрачають свої початкові властивості, а отже зменшується потенціал ресурсу, що з часом призводить до значного скорочення можливостей ресурсного потенціалу та спроможностей виробничого потенціалу [3, 7].

Таким чином, на наш погляд, поняття «ресурсний» та «виробничий потенціал» є окремими структурними елементами потенціалу підприємства та мають суттєві відмінності у трактуванні.

Представимо наше бачення структури виробничого та ресурсного потенціалів на рисунку 1.

Рис. 1. Структура виробничого та ресурсного потенціалів підприємства
Джерело: розроблено автором на основі аналізу літературних джерел [4-7, 13].

Висновки. Виробничий та ресурсний потенціали органічно взаємопов'язані між собою (ресурсний – основа виробничого), а поєднання прийомів та методів визначення їх сутності та оцінки з позиції як «ресурсного», так і «результативного» підходів є значимим у практичній діяльності. Однак слід підкреслити, що встановлена в результаті дослідження різниця між даними економічними категоріями дозволять зробити висновок про те, що при оцінці розміру та ефективності функціонування виробничого та ресурсного потенціалу є суттєва різниця, яка полягає в тому, що оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства відповідає на запитання «скільки (кількість), яких (якість) та в якому поєднанні (структура) окремо взятих ресурсів є в наявності» і в плані ефективності пов'язана з категорією відтворення (ресурсна стійкість); оцінка виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства відповідає питанням «скільки й у яких пропорціях і поєднаннях потрібно ресурсів у тому, щоб зробити заданий обсяг продукції» й у плані ефективності пов'язані з категоріями ресурсозабезпеченість, продуктивність і технологія.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. (2004) Економіка аграрних підприємств: підручник для вищих навчальних закладів, 2-ге вид., доп. і перероб., 624 с.
2. Барибіна Я.О. (2011) Підходи до визначення сутності поняття «потенціал» у категоріальному апараті. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі № 6, (51), С. 48-53.
3. Бачевський Б. Є., Заблудська І. В., Решетняк О. О. (2009) Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб., 400 с.
4. Богацька Н.М., Хачатрян В. В. (2016) Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства. Економіка і суспільство, (3), С. 134-139.
5. Бугуцький О. А., Слупіцька О. І. (1997) Ефективність використання виробничих ресурсів у сільському господарстві. Економіка АПК, (7), С. 14-17.
6. Василик Н.М. (2018) Оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. Економічний аналіз, (3), С. 154-161.
7. Гладій М. В. (1998) Використання виробничо – ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики): моногр., 294 с.
8. Гусаков В.Г. (1988) Анализ решений измерения и использования производственного потенциала. Производственный потенциал, оценка, направления и эффективность его использования в хозяйственном механизме АПК: тез. докл. науч.-метод. конф., С. 97-101.
9. Довбенко В. І., Мельник В. М. (2010) Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб., 232 с.
10. Квасницька Р.С., Тарасюк М.В. (2017) Структуризація потенціалу підприємства. Вісник КНТЕУ, (1), С. 73-82.
11. Лапин Е. В. (2004) Оценка экономического потенциала предприятия: моногр., 360 с.
12. Лапін Є.В. (2007) Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління. Вісник СДУ, (1), С. 63-71.
13. Лукинов И. И., Онищенко А. М., Пасхавер Б. И. (1984) Методика определения ресурсного потенциала сельскохозяйственного производства: монография, 40 с.
14. Пасхавер Б. И. (1982) Производственные ресурсы и эффективность сельского хозяйства, С. 174-187.
15. Плікус І.Й. (2012) Потенціал підприємства, його оцінка й трансформація: економічна та бухгалтерська інтерпретація. Фінанси України, (4), С. 91-105.
16. Россоха В. В. (2004) Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК. Економіка АПК, (6), С. 16-22.
17. Ружицька Т.Д. (2009) Сутність та складові елементи поняття «економічний потенціал підприємства». Вісник ХНУ, (9), С. 178-181.
18. Шибанін В. С. (2005) Системне оновлення і розвиток матеріально – ресурсного потенціалу сільського господарства: монографія, 276 с.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНДЕКСУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ДЛЯ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Графська О.І.

Д-р. екон. наук, доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Запісоцький А.І.

аспірант кафедри туризму
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Інвестиційна привабливість є одним з основних чинників і важливою складовою для залучення інвестора в певний регіон. Зрозумілим є те, що в сучасних реаліях залучити інвестора в Україну є надзвичайно важко, але, водночас, і реально. Механізм залучення інвестора може бути передбачений на законодавчому рівні і мати нормативно-правове підґрунтя, що буде рівночасно цікаво як для потенційного інвестора з метою вигідного вкладення коштів та отримання прибутку, так і для суб'єктів господарювання з метою підтримки ліквідності розвитку ревнох регіонів.

Інвестиційну привабливість можна визначити як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування до національної економіки на макро-, мезо- і макрорівнях [1].

Аналізуючи індекс інвестиційної привабливості такими компаніями та асоціаціями, як Міжнародний бізнес-компас BDO, індекс інвестиційної привабливості Європейської бізнес-асоціації ЕВА, індекс фактичного залучення прямих іноземних інвестицій UNCTAD, можна зробити висновок, що Україна сьогодні належить до ризикових країн. Звісно, це пов'язано з війною на території України, яка почалася 24 лютого 2022 року. Також негативний вплив на залучення інвестицій мала пандемія Covid-19 [2].

Основними ознаками для індексу інвестиційної привабливості є пріоритетні соціально-економічні показники регіонів України, де зосереджений промисловий туризм (ВДВ, ПІІ, капітальні інвестиції, рівень зайнятості та обсяг туристичного збору), які є основними характеристиками для регіонів та наявних у них промислових туристичних об'єктів з огляду на фінансові показники рентабельності регіону.

Об'єкти інвестування, які характеризуються коротким терміном окупності, володіють значною конкурентоспроможністю на зовнішньому та внутрішньому ринках інвестиційних послуг і мають високий експортний потенціал, а також спроможні створити істотний мультиплікативний ефект для розвитку інших супутніх сфер діяльності, у фінансово-економічній практиці зараховують до пріоритетних. Промисловий туризм значною мірою відповідає таким вимогам і, за

оцінками фахівців, вважається одним з найбільш рентабельних і найменш ризикових векторів розвитку регіонального туризму України.

Аналізуючи іноземний досвід у сфері промислового туризму в країнах з розвинутою ринковою економікою (Великій Британії, Франції, Німеччині, Іспанії, Італії та Греції), спостерігаємо, що сфера промислового туризму має статус однієї з найбільш інноваційних, найефективніших, найперспективніших та найбільш інвестиційно-привабливих сфер господарської діяльності країни.

В умовах реального часу для інтенсивного розвитку промислового туризму та залучення додаткового інноваційно-інвестиційного потенціалу існує низка перешкод, які суттєво впливають і стримують ефективний розвиток. Для прикладу:

- ✓ воєнний стан у державі;
- ✓ нестабільна політична ситуація, зумовлена факторами некомпромісності в низці питань;
- ✓ відсутність стратегії залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку, зокрема, в галузь промислового туризму з метою реновацій діючих об'єктів і проведення стабілізаційних робіт після оцінки завданих збитків, спричинених стихійними лихами, війною та іншими негативними факторами;
- ✓ негативний міжнародний інвестиційний імідж держави, який, насамперед, є наслідком корумпованості;
- ✓ низький рівень захисту прав та законних інтересів інвесторів, зокрема, іноземних;
- ✓ складне адміністрування податків та відсутність пільгового оподаткування;
- ✓ проблема, пов'язана з фінансовим забезпеченням, а саме – надання банківських кредитів і позик (високі процентні ставки, не вигідні умови кредитних угод для позичальників, надзвичайно довга процедура розгляду можливості отримання кредиту) [3].

В даний час Україна перебуває в стані війни, але, водночас, деякою мірою в певних регіонах процес розвитку ефективної соціально-економічної системи триває, і туристично-рекреаційна сфера є важливим чинником як зовнішньоекономічної діяльності, так і внутрішньої соціально-економічної політики. Україна володіє значним потенціалом для розвитку промислового туризму, але у зв'язку з воєнними діями на своїй території не може використати його в повному обсязі. Тому, аналізуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що вплив індексу інвестиційної привабливості на розвиток та інновації промислового туризму дозволить ефективно і швидко володіти інформацією щодо потенційних інвесторів, які мають намір вкласти кошти саме в промисловий туризм, що дасть можливість стратегічно спрогнозувати дохідність від промислових об'єктів у певній локації в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Малько К. С. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість України: чинники їх формування в сучасних умовах / К. С. Малько // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 100-105.
2. Федорчак О. В. Міжнародні індекси інвестиційної привабливості України / О. В. Федорчак // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. – 2016. – № 3. – С. 21-28.
3. Оніщенко І. О. Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / І. О. Оніщенко // Траєкторія науки. – 2016. – Т. 2, № 3. – С. 2.89-2.95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_3_12

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄС В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Кузьмич Ю.П.

Магістр «Готельно-ресторанна справа»
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, Україна

Вторгнення Росії в Україну сколихнуло весь світ. Руйнівні потрясіння, пов'язані з життям людей, і пов'язані з цим заходи, застосовані до Росії, призвели до того, що світова економіка втратила темпи зростання. Минулий рік, безперечно, був складним в багатьох аспектах, як для України так і для Європейських країн в тому числі. Оптимізм у світі після карантину, зруйнувало російське військове вторгнення в Україну. Однак туристичні та готельні компанії з початку минулого року почали оговтуватися від важких ударів пандемії, і схоже, що відновлення операційної діяльності набирає темпи, незважаючи на послаблення споживчих настроїв через інфляційні занепокоєння.

Влітку 2022 року європейська готельна індустрія показала зростання RevPAR (дохід на доступний номер) на 14,2%. Це було зумовлено збільшенням середньодобової ставки на 20,2%, тоді як рівень зайнятості все ще на 3,9 пункти відставав від рівня 2019 року.

Ці показники виграли в усіх діапазонах: збільшення RevPAR коливалося від 12,7% для готелів середнього рівня до 15,8% для готелів бюджетного сегменту. Ця однорідність приховує різні джерела прогресу: у готелях економ- та бюджетного сегментів спостерігалось менше зростання цін (+18,0% і 16,8% проти +20,0% і 26,7% для готелів середнього та високого сегментів).

Минулого літа було дві фази: у той час як висококласні готелі мали найсильніший ріст у липні (+16,8% порівняно з 2019 роком), саме бюджетний діапазон показав найкращі результати в серпні зі збільшенням RevPAR на 17,8% порівняно з серпнем 2019 року, у серпні ціни на висококласні готелі зростали менш швидко, ніж у липні, хоча це сегмент, який найбільше постраждав від відсутності клієнтів. У той же час бюджетний сегмент підвищував ціни менш різко, оскільки в цьому сегменті більш чутлива толерантність до цінових коливань (+17,8% у серпні порівняно з +24,1% для елітних готелів), але на відміну від інших діапазонів, повністю відновив рівень заповнюваності в серпні 2019 року.

Саме південні країни показали найсильніші результати влітку 2022 року: +22,0% RevPAR порівняно з 2019 роком для Італії, +22,8% для Португалії, +23,3% для Греції.

Минулого літа також відбулося зростання в країнах Північної Європи: у Німеччині та Бельгії RevPAR збільшився на 8,4% і 9,3%. Повернення далекомагістральних рейсів особливо принесло користь Німеччині, яка довше за інші країни страждала від обмежень на подорожі. Нідерланди, чиї медичні обмеження були зняті пізніше, ніж у більшості країн Європи, RevPAR зріс на 2,7% вище рівня 2019 року.

Сполучене Королівство та Іспанія опублікували більш неоднозначні результати минулого літа через ціни, які зросли менш сильно, ніж у середньому в Європі (+11,0% і +11,7%), а відвідуваність не підвищила показники цих напрямків через неконтрольовану інфляцію для першого, і пожежі та повторювані хвилі спеки для другого.

Країни Східної Європи залишалися під сильним впливом геополітичної ситуації протягом літа: Латвія та Чехія опублікували RevPAR на рівні -21,1% і -16,6%, відповідно -13,0% і -13,1% порівняно з 2019 роком, у поєднанні з цінами, які стагнували або навіть впали. З іншого боку, Угорщина продемонструвала один із найкращих показників літа 2022 року зі збільшенням свого RevPAR на 20,6%: слід зазначити, що це зростання пов'язане з ціною, яка на 56,6% вища за рівень 2019 року. через обмінний курс, який уже зріс з початку пандемії. Тим часом Польща знаходиться в ситуації, ближчій до найкращих європейських країн літа, із заповнюваністю майже на рівні 2019 року та рівнем цін на 19,2% вищим за докризовий період.

Очевидно, що в європейських споживачів повертається попит на відпочинок, особливо після того, як попередні два роки міжнародні подорожі були практично неможливі. Кризовий період вплинув на рішення людей щодо того, куди подорожувати та скільки витратити. Однак два роки відкладеного попиту на подорожі, ймовірно, переважили в прийнятті рішень. Споживчі настрої щодо подорожей вважаються оптимістичними, хоча загальна активність у Європі залишається відносно низькою порівняно з рівнями до пандемії.

Список використаних джерел:

1. Spotlight: European Hotel Trends Outlook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.savills.com/research_articles/255800/330563-0.
2. August 2022: a hot summer for the European hotel industry [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hsmi.eu/2022/09/29/august-2022-a-hot-summer-for-the-european-hotel-industry/>.

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ІНЕРЦІЙНОСТІ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ПЕРЕШКОД НА ШЛЯХУ ДО ЙОГО СКОРОЧЕННЯ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-який економічний суб'єкт характеризується низкою видів його сукупного економічного потенціалу [1], серед яких особливо велику роль відіграють маркетингові [2], збутові [3, 4], виробничі [5–7] та інші різновиди економічних можливостей компаній. Особливої уваги заслуговує потенціал ресурсозбереження [8–10], який реалізується при впровадженні ресурсозберігаючих моделей розвитку фірм [11–14], зокрема у процесі енергозберігаючих технологічних змін [15–19]. При цьому такі зміни є важливою умовою стійкого енергозберігаючого економічного розвитку підприємств [20]. Проте на шляху до забезпечення зазначеного типу розвитку часто постають різноманітні перешкоди [21–25]. Ці перешкоди зумовлюють наявність такого явища як організаційно-технологічна інерційність процесів енергоспоживання на підприємствах.

Необхідно відзначити, що оцінювання організаційно-технологічної інерційності процесів споживання енергоресурсів у кінцевому рахунку повинно передбачати встановлення можливостей зниження рівня цієї інерційності. Своєю чергою, таке встановлення потребує визначення наявних резервів подолання перешкод на шляху до скорочення енергоспоживання. Тому оцінювання організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання можливо здійснити на засадах визначення величини відповідних бар'єрів, що постають на шляху до реалізації на підприємствах енергозберігаючих заходів. До найважливіших таких бар'єрів варто віднести недостатню ефективність енергозберігаючих заходів, нестачу необхідних фінансових ресурсів та недостатній рівень компетентності працівників та обсягів інформації, необхідних для управління енергозбереженням. Усі ці перешкоди можливо оцінити через величину потрібних інвестицій у їх подолання. З урахуванням цих міркувань видається доцільним запропоновувати такі показники оцінювання організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємствах:

$$b_1 = (I_p + I_c) / D; \quad (1)$$

$$b_2 = (I_p + I_c) / I_f; \quad (2)$$

$$b_3 = \max\{b_1, b_2\}, \quad (3)$$

де:

b_1 – рівень організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємстві, зумовлений низькою ефективністю енергозберігаючих заходів, та недостатніми компетентностями й обсягами інформації, необхідними для управління енергозбереженням;

I_p – загальна потреба інвестицій у реалізацію підприємством енергозберігаючих заходів, грошових одиниць;

I_c – загальна потреба в інвестиціях для здійснення на підприємстві заходів з підвищення компетентностей у питаннях управління енергозбереженням та покращення інформаційного забезпечення процесу такого управління, грошових одиниць;

D – теперішня вартість прогнозного чистого грошового потоку від реалізації підприємствами енергозберігаючих інвестиційних заходів, грошових одиниць;

b₂ – рівень організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємстві, зумовлений браком потрібних фінансових ресурсів;

I_f – обсяги фінансових ресурсів, що є наявними у підприємства та які воно може залучити додатково для реалізації енергозберігаючих інвестиційних заходів, грошових одиниць;

b₃ – узагальнений рівень організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємстві, зумовлений бар'єрами, які постають на шляху реалізації заходів з енергозбереження.

Потрібно відзначити, що у разі, коли значення показників (1) – (3) є більшими за одиницю, це свідчить про те, що підприємству економічно не вигідно у повному обсязі реалізовувати енергозберігаючі заходи. Іншою причиною може виступати відсутність у підприємства фінансових ресурсів, необхідних для здійснення заходів з енергозбереження.

Список використаних джерел:

1. Лесик, Л. І. (2013). Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. Науковий вісник НЛТУ України, (23), 271–278.
2. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика», (649), 214–219.
3. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць, (24.8), 225–233.
4. Висоцький, А. Л. (2014). Види, чинники та об'єкти управління збутовим потенціалом машинобудівного підприємства. Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць, (24.7), 315–323.
5. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Висоцький, А. Л. (2015). Теоретичні засади формування та оцінювання виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств. Бізнес Інформ, (1), 124–130.
6. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (23.4), 128–135.
7. Emelyanov, A., Kurylo, O. & Vysotskij, A. (2013). Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. Ekontechmod. An international quarterly journal, (4), 11–17.
8. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. Бізнес Інформ, (11), 141–143.
9. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. Економічний часопис – XXI, (1-2), 45–48.
10. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. Економіка. Фінанси. Право, (8), 7–10.
11. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. Економіка: реалії часу, (2 (30)), 79–84.
12. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. Бізнес Інформ, (1), 44–49.

13. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
14. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Клімковський, М. І. (2020). Методологічні засади оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств. *АГОС. ОНЛАЙН*.
15. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
16. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
17. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
18. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
19. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
20. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. *Energies*, (14 (18)), 5999.
21. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
22. Chiaroni, D., Chiesa, V., Franzò, S. et al. (2017). Overcoming internal barriers to industrial energy efficiency through energy audit: a case study of a large manufacturing company in the home appliances industry. *Clean Technologies and Environmental Policy*, (19), 1031–1046.
23. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
24. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
25. Lesinskyi, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Petrushka, T. (2020). Development of a toolkit for assessing and overcoming barriers to the implementation of energy saving projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (5(3)), 24–38.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

АМОРТИЗАЦІЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ЗА МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ВАЛОВОГО ПРИБУТКУ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Одним із елементів витрат є амортизація необоротних активів [1]. Відповідно до П(С)БО 7 "Основні засоби" амортизація – систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [2]. Амортизацію необоротних активів розраховують за різними методами. В світовій практиці їх існує велика кількість.

Нараховувати амортизацію необоротних активів можна за методом на основі валового прибутку.

Валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях.

Валовий прибуток відображається в Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) в статті "Валовий прибуток", код рядка 2090 [3; 4].

За методом на основі валового прибутку річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням валового прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за відповідні періоди на плановий обсяг валового прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за період розподілу.

Щоб розрахувати амортизацію необоротних активів на основі валового прибутку використовують формули:

$$ВП = ЧД - СРП,$$

де ВП – валовий прибуток; ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); СРП – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

$$СА = (ПВ - ЛВ) \times КА,$$

де СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об'єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об'єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = СВП : ПСВП,$$

де СВП – сума валового прибутку; ПСВП – планова сума валового прибутку від реалізації продукції.

Амортизацію за методом на основі валового прибутку можна розрахувати також за іншим варіантом:

$$CA = CBП \times KA;$$

$$KA = (ПВ - ЛВ) : ПСВП.$$

За методом на основі валового прибутку амортизацію необоротних активів можна визначати двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

За допомогою прикладу розрахуємо амортизацію необоротних активів за методом на основі валового прибутку.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 150000 грн, строк їх експлуатації – 5 років, ліквідаційна вартість – 10000 грн. Таким чином, вартість, що амортизується, становить 140000 грн (150000 – 10000 = 140000).

За 5 років передбачається отримати валового прибутку на суму 470000 грн, у т.ч.: в 1-му році – 140000 грн, в 2-му році – 110000 грн, в 3-му році – 100000 грн, в 4-му році – 80000 грн, в 5-му році – 40000 грн.

Коефіцієнт амортизації становить: за 1-й рік – 0,2979 (140000 : 470000 = 0,2979), за 2-й рік – 0,2340 (110000 : 470000 = 0,2340), за 3-й рік – 0,2128 (100000 : 470000 = 0,2128), за 4-й рік – 0,1702 (80000 : 470000 = 0,1702), за 5-й рік – 0,0851 (40000 : 470000 = 0,0851).

В таблиці 1 розглянуто нарахування амортизації необоротних активів методом валового прибутку від початкової вартості необоротних активів (за 1-м способом).

Таблиця 1

Амортизація необоротних активів методом на основі валового прибутку за 1-м способом (від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Валовий прибуток, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	140000	140000	0,2979	41706
2	140000	110000	0,2340	32760
3	140000	100000	0,2128	29792
4	140000	80000	0,1702	23828
5	140000	40000	0,0851	11914
х	Разом	470000	1	140000

[авторська розробка]

В таблиці 2 наведено розрахунок амортизації необоротних активів методом валового прибутку від залишкової (балансової) вартості необоротних активів (за 2-м способом).

Таблиця 2

Амортизація необоротних активів методом на основі валового прибутку за 2-м способом (від залишкової (балансової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Валовий прибуток, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	140000	140000	0,2979	41706
2	98294	110000	0,2340	23001
3	75293	100000	0,2128	16022
4	59271	80000	0,1702	10088
5	49183	40000	0,0851	49183
х	Разом	470000	1	140000

[авторська розробка]

Як видно з таблиць 1 і 2, річні суми амортизації, визначені при використанні методу на основі валового прибутку за 1-м і 2-м способом, різні. Це пов'язано з тим, що кожного року при 1-му способі (табл. 1) амортизація розраховується із початкової вартості необоротних активів, а при 2-му способі (табл. 2) амортизація обчислюється із залишкової (балансової) вартості необоротних активів. Причому за 1-м способом вартість необоротного активу повністю розподіляється за роки амортизації, а за 2-м способом в останньому році буде нерозподілена сума, яка відноситься у витрати.

Висновки. Розрахунок амортизації необоротних активів можна здійснювати за методом на основі валового прибутку. Валовий прибуток (збиток) є одним із видів прибутку. Він визначається як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Валовий прибуток можна використовувати як основу для розподілу вартості необоротних активів через нарахування амортизації.

Можна застосовувати два способи розрахунку методу на основі валового прибутку: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Цей метод не передбачений законодавством, і підприємство може його самостійно використовувати, наприклад, в управлінському обліку.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” (Наказ Міністерства фінансів України). № 318. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” (Наказ Міністерства фінансів України). № 92. (2000). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

ОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМУВАННЯ ТА АНАЛІТИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Ємець В.В.

магістрант ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Жмайлов В.М.

канд. екон. наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Відомо, що результати діяльності будь якого підприємства залежать від наявності в нього певної суми капіталу у вигляді грошових коштів. Ці грошові ресурси підприємство витрачає на придбання сировини, паливо-мастильних матеріалів, спрямовує на сплату рахунків за електроенергію та інші послуги, забезпечує ритмічність виробничого процесу на підприємстві, тощо. Дана категорія ресурсів є одним із важливих елементів господарювання підприємства називається «оборотний капітал» (або в практиці роботи українських підприємств «оборотні кошти») і характеризує поточні оборотні активи підприємства.

Актуальність дослідження даної теми свого часу привернула увагу багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, С. Хендрікс, Дж. Ріс, Ж. Рішар і ін. в своїх працях досліджували структуру і забезпечення підприємства оборотними активами; вивченню економічних, обліково-аналітичних, організаційних та інших аспектів, пов'язаних з оборотними активами присвятили роботи вітчизняні вчені В.Г. Гетьман, В.Б. Івашкевич, Л.І. Куликова, О.Д. Ларіонова, Я.В. Соколова, В.І. Ткач та ін.

Враховуючи важливість вивчення даного питання, вважаємо за доцільне приділити увагу дослідженню ролі оборотних активів в діяльності підприємства та розглянути аналітичні підходи оцінки ефективності їх використання.

В період проведення в Україні економічних реформ та здійснення інноваційних процесів у всіх галузях та сферах НГК (на заваді яких сьогодні, на жаль, стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну, активні бойові дії на сході та півдні країни, а також фінансова нестабільність в державі) оборотним активам відводиться особлива роль. Вони є частиною виробничого капіталу та регулюються НП(С)БО №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» і, відповідно, до визначення «оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [1]. Тобто, вони повністю переносять свою вартість на виготовлену підприємством продукцію (товари) і повертаються в грошовій формі в кінці кожного кругообігу капіталу.

Отже, оборотними активами є частина ресурсів підприємства, задіяних у процесі виробництва продукції (товарів), при формуванні яких підприємством використовуються як власні, так і залучені фінансові ресурси (джерела формування капіталу) (рис.1).

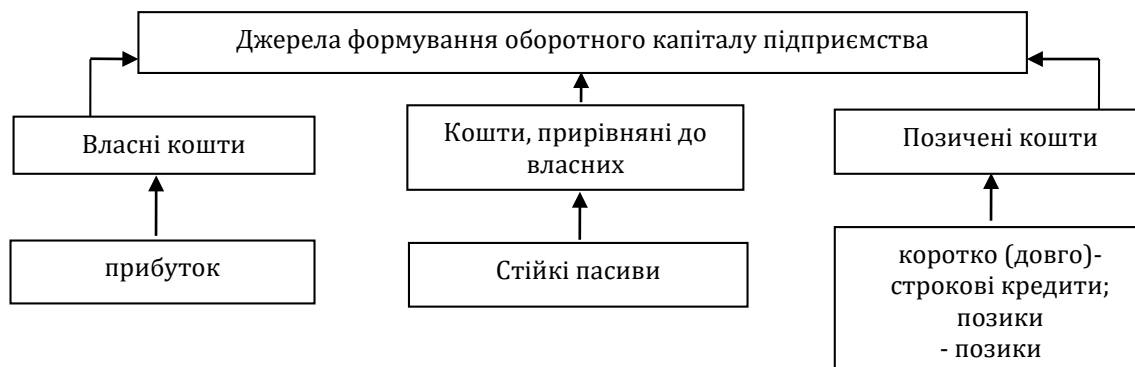

Рис. 1. **Джерела формування оборотного капіталу підприємства**
Джерело: систематизовано та побудовано автором за [8]

Правильне співвідношення власних, залучених і позичкових джерел формування оборотних активів є важливим чинником стабілізації фінансового становища підприємства, стійкість якого, першочергово, обумовлена швидкістю перетворення коштів, вкладених в активи на реальні гроші, або ж оборотності оборотних активів, тобто, показника, який характеризує ефективність їх використання і впливає на найважливіші результативні показники діяльності підприємства – чистий дохід реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), валовий та чистий прибуток.

Розглядаючи аналітичні підходи оцінки ефективності використання оборотних активів, варто зазначити, що їх зміст полягає у порівнянні показників оборотності оборотних активів за звітний період з аналогічними показниками минулого звітного періоду. При цьому, аналіз здійснюють за показниками: коефіцієнт оборотності (або ж ресурсовіддача); коефіцієнт закріплення (або ж завантаження) та тривалість періоду обертання (або ж число днів, впродовж яких відбувається поповнення оборотних активів підприємства) і його розраховане значення дозволяє порівнювати показники оборотності у різні за величиною часові періоди.

Поряд із вищеназваними показниками ефективності використання оборотних активів зазначимо, що при аналізі розраховують також вплив зміни їх оборотності на величину додатково залучених в господарський оборот оборотних (вивільнених з обороту) коштів внаслідок сповільнення (прискорення) їх оборотності.

Таким чином, можна узагальнити що оборотні активи є однією з головних складових процесу виробництва. Правильне управління оборотними активами дозволить забезпечити безперебійну роботу підприємству; знизити обсяг вільних поточних активів і, як наслідок, знизити витрати на їх фінансування; прискорити обертання оборотних активів; максимізувати прибуток при збереженні ліквідності. При цьому, користуючись методикою аналізу оборотності оборотних активів можна виявити тенденції щодо поліпшення (або ж погіршення) їх використання в динаміці та визначити шляхи прискорення оборотності оборотних коштів (активів), основними серед яких є: скорочення тривалості виробничого циклу; правильна організація роботи підприємства по матеріально-технічному забезпеченню; вивчення платоспроможності покупців та своєчасне проведення заходів по поверненню дебіторської заборгованості; скорочення терміну обертання за всіма фазами кругообігу засобів.

Список використаних джерел:

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07. 02. 2013р. №73. Наказ МФУ: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТЕЙ В ПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ

Коваль В.І.

магістрант ОП «Маркетинг»

Сумський національний аграрний університет, Україна

Жмайлов В.М.

канд. екон. наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики

Сумський національний аграрний університет, Україна

В сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання переробної галузі залежить від рівня розвитку їх маркетингу, основною складовою якого є процес планування виробничо-збутової діяльності підприємств на основі дослідження ринку з метою реалізації товарів (послуг) та отримання прибутку в умовах конкуренції. Саме тому, на сьогодні (не зважаючи на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, ведення активних бойових дій на сході та півдні країни, а також нестабільну фінансову ситуацію в державі), розвиток переробних підприємств, безперечно, повинен передбачати орієнтацію на споживача та включати в себе проведення всебічних маркетингових досліджень, організацію збуту та його стимулювання, проведення рекламних компаній, управління товарами і ціноутворенням. Без цього неможливий ефективний розвиток підприємств, всебічне задоволення потреб споживачів та суспільства, завоювання позицій як вітчизняного ринку, так і вихід на міжнародний рівень збуту.

У зв'язку з цим, виникає нагальна потреба в окресленні основних проблем розвитку маркетингу на переробних підприємствах та виявленні тенденції подальшого розвитку галузі.

Теоретичним і методичним аспектам маркетингової діяльності підприємств присвятили свої наукові праці вітчизняні та світові науковці Бай С. І., Ілляшенко С. М., Клімова І. Г., Котлер Ф., Маркушина Е. П., Пилипчик В. П., Шумейко А.К., Дж., Тарондо Ж.-К., Томпсон А. А., Уайт С. та ін.

Вивчення вітчизняних та закордонних джерел доводить, що у сучасній економічній теорії та практиці розвиток маркетингу є головною умовою виходу підприємства із кризи, досягнення поставлених ринкових цілей.

Проведені дослідження дозволили визначити недоліки розвитку маркетингу переробних підприємств, а саме: питання організації маркетингової діяльності зазначених суб'єктів господарювання; рівень якості кадрового забезпечення маркетингових служб, недостатнє дослідження ринку та інформаційне забезпечення маркетингової діяльності, складнощі запровадження інновацій у технологічні процеси виробництва та продукцію, створення позитивного іміджу підприємства та продукції, забезпечення дотримання вітчизняних та міжнародних стандартів якості

харчових продуктів.

Як стверджує науковець-дослідник [1], маркетинг починається не там, де закінчується виробництво, а, навпаки, де в його цілі входить визначення характеру і масштабів виробництва, шляхів рентабельного використання виробничих ресурсів підприємства та його інженерно-технічних можливостей з урахуванням перспектив збуту, тобто, генерації рішень в сфері маркетингу передують рішення в сфері виробництва та капіталовкладень.

Зазначимо, що упровадження маркетингової діяльності на підприємстві має відбуватися шляхом поступового проходження наступних стадій [2].

Як зазвичай, на першій стадії проводять загальне дослідження ринку, його сегментацію, аналізують можливості підприємства по виробництву продукції (її переробці, наданню послуг); вивчають можливі шляхи і способи виходу на ринок, важливість застосування реклами і стимулювання збуту.

На другій стадії передбачено формування процесу управління маркетингом, де розробляється план маркетингу, який визначає основну мету – задоволення споживача виробленою продукцією, (після реалізаційним обслуговуванням). Запити і потреби покупців можуть змінюватися, тому необхідний їх облік при виробництві та збуті продукції.

Як результат змін у запитах і потребах споживачів на продукцію (послуги) на наступній (третій) стадії можливим є поступова диверсифікація через освоєння нових видів виробництв з оновленням їх асортименту та номенклатури, покращення якості продукції і послуг, які надаються.

На четвертій стадії впровадження маркетингу підприємству необхідно поглиблено вивчити можливості виробництва, (як свого, так і підприємств - конкурентів), щоб зайняти визначене положення на ринку, при цьому необхідно розробляти стратегію, яка буде орієнтована на визначені сегменти ринку, а також спробувати виділитися на фоні других підприємств - виробників аналогічної продукції.

Щодо виконання усіх функцій з аналізу окремих сегментів ринку та задоволення потреб покупців, а також по плануванню, обліку та регулюванню роботи, яка пов'язана з освоєнням ринків збуту, то ці елементи є складовими п'ятої стадії впровадження маркетингу.

Отже, розвиток маркетингової діяльності будь-яким підприємством та його удосконалення означає організацію роботи підприємством в сфері виробництва, переробки та збуту продукції по конкретній програмі, а ефективно діюча система управління маркетингом дозволить забезпечити довгостроковий прибуток та стійке стабільне положення підприємства.

Це потребує застосування в організації маркетингу системного підходу, як необхідної умови для успішної діяльності підприємства на ринку. Він характеризує підприємство, яке застосовує методологію маркетингу, як відкриту складну систему управління, орієнтовану на ринок та зовнішнє середовище та її структура зображена на рис.1.

В цілому, можна узагальнити, що маркетинг як комплексна система організації виробництва та реалізації товарів, направлена на забезпечення оптимальних продажів продукції та одержання максимального прибутку в умовах реформування ринкових відносин, представляє собою систему поглядів і дій, пов'язаних з вивченням можливостей виробництва та обміну з метою задоволення усіх потреб покупців з найменшими витратами ресурсів і найбільш повним споживацьким ефектом. Тобто, система маркетингу знаходиться в постійній взаємодії з зовнішнім

середовищем.

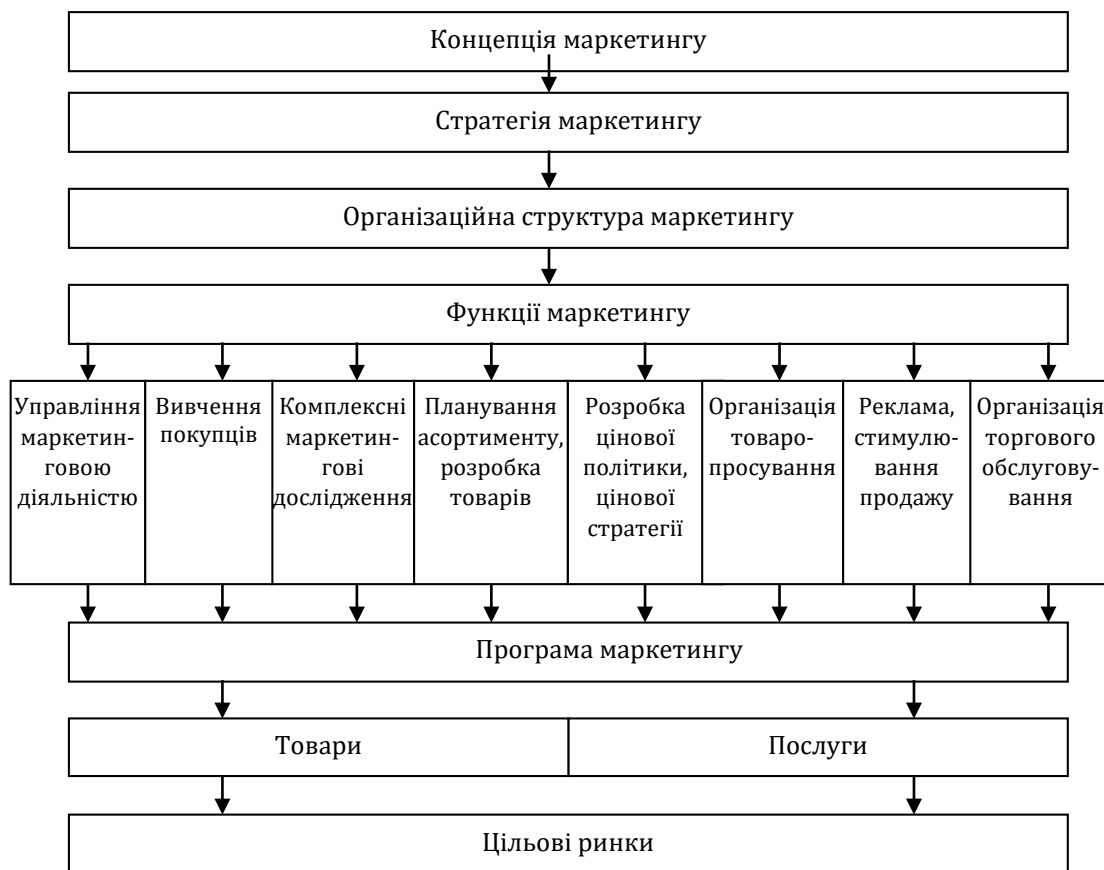

Рис. 1. Структура системи маркетингового управління підприємства
Джерело: систематизовано та побудовано автором

Таким чином, підсумовуючи в цілому, можна сформулювати висновок, що в сучасних умовах для визначення свого положення на ринку, аналізу своїх можливостей, вивчення ринкового середовища, визначення стратегії розвитку будь-яке підприємство сфери переробки сировини агропромислового комплексу не може нормально функціонувати без застосування маркетингу.

Список використаних джерел:

1. Гузенко Г.М. Управління та вдосконалення маркетингової діяльності на підприємстві. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 227-234.
2. Піскун Д. Н. Особливості формування системи маркетингового управління промислового підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2018. Вип.32. С.109-112.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ АГРЕСІЇ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Андріішена Галина Вікторівна

ORCID ID: 0000-0002-8863-7027

студентка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Шишацький Андрій Володимирович

ORCID ID: 0000-0001-6731-6390

кандидат технічних наук, старший дослідник, студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Вступ

Побудована за роки незалежності система забезпечення національної безпеки (НБ) України під час загострення відносин з російською федерацією виявила свою слабкість. Не підготовленими до російської агресії виявились як суб'єкти забезпечення національної безпеки так і законодавча основа їх діяльності. Серед головних причин, які призвели до низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України, на наш погляд, слід звернути увагу на такі [1–14]:

система забезпечення національної безпеки України будувалась на основі застарілої радянської системи, з використанням її складових (радянської армії, міліції, КДБ, прикордонних військ, які залишились Україні у спадок від СРСР), радянського законодавства і досвіду її функціонування у минулому столітті в умовах двополярного світу;

формування системи забезпечення національної безпеки України відбувалось під тиском світових та регіональних лідерів, які виходили з власних національних інтересів, а не інтересів України (вимоги до України стосовно відмови від ядерної зброї без надання їй дієвих гарантій безпеки);

політичне керівництво України протягом всього періоду незалежності нашої держави формально ставилось до захисту національних інтересів (виконання законодавства з питань національної безпеки, Стратегії НБ не організовувалось), воно й не докладало необхідних зусиль для формування і розвитку системи забезпечення національної безпеки України (хронічне недофінансування програм розвитку складових сектору безпеки з кожним роком погіршувало їх стан і вело до поширення корупції та повного занепаду);

багатовекторна зовнішня політика в умовах цілеспрямованого поглиблення розбіжностей у політичних орієнтаціях населення за регіональним принципом і налаштованість представників політичного керівництва держави на реалізацію

власних, корпоративних, а не національних інтересів сприяли відцентричним тенденціям і неготовності системи забезпечення національної безпеки до протидії загрози сепаратизму;

незавершеність формування і системи забезпечення, як наслідок національної безпеки, неспроможність самої України до аналізу безпекового середовища та своєчасного виявлення загроз, а також значний вплив на керівництво суб'єктів забезпечення іноземних спецслужб національної безпеки України з боку приводить до вироблення помилкових управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки.

Перерахованих причин низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України достатньо для того щоби ініціювати питання про її докорінне реформування починаючи від створення моделі її функціонування та формування цілісної системи законодавчих актів у сфері національної безпеки і оборони України.

Метою зазначеного дослідження є аналіз державної політики України в період загострення агресії з боку РФ на початковому етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Формально, на початок агресивних дій РФ у відповідь на проросійського правлячого режиму Віктора Януковича повалення, загрози національній безпеці були відображені у Законі України "Про основи національної безпеки України" та в Стратегії національної безпеки затвердженій Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012).

Деякі з них залишаються актуальними і на теперішній час, але ключовими загрозами виявились не ті що прогнозувались фахівцями і політиками відповідальними за забезпечення національної безпеки України, тому й безпекова політика формувалась не правильно.

Перш за все помилковим було рішення щодо позаблокового статусу України, яке було прийняте на підставі невірної оцінки загроз у війсьній сфері. Воєнна доктрина України, що введена Указом Президента України від 8.06.2012 року, як виявилось, не відповідала воєнно-політичній обстановці, не вказувала на джерела, масштаби і характер загроз у війсьній сфері.

А відтак невірно визначила шляхи підготовки держави до збройного захисту та застосування воєнної сили. Розв'язання агресії російською федерацією проти України відкрило очі на реальні загрози у *воєнній сфері*, а саме:

криза існуючої системи міжнародної безпеки, поширення практики погроз силою та безкарне застосування військової сили окремими державами для реалізації власних інтересів у міжнародних відносинах;

прискорення мілітаризації Російської Федерації, розміщення нових систем озброєнь на територіях суміжних з Україною держав, нарощування угруповань військ, що порушує існуюче співвідношення сил (значне збільшення витрат на оборону в РФ починаючи з 2004 року, створення системи ПРО поблизу західного кордону України та значне нарощування угруповань військ РФ поблизу північного та східного кордону України);

законодавче закріплення РФ можливості застосування воєнної сили за межами РФ та грубе втручання у внутрішні справи сусідніх суверенних держав;

створення угруповання військ РФ на тимчасово окупованій території півострова Крим, розпалювання збройного конфлікту у східних регіонах України;

гібридна війна РФ проти України;

діяльність на території України проросійських незаконних воєнізованих формувань, диверсійних і терористичних груп;

невідповідність існуючим загрозам у воєнній сфері структури, чисельності і озброєння Збройних Сил України та інших військових формувань;

недостатній загальний рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань, їх незадовільне матеріально-технічне забезпечення і фінансування.

У сфері державної безпеки значно активізувались такі загрози як:

розвідувально-підривна діяльність спеціальних служб рф;

посягання на державний суверенітет і територіальну цілісність України з боку рф;

було поставлено на регулярну основу незаконне ввезення в Україну, військової техніки, зброї, боєприпасів, вибухових речовин з території рф для забезпечення її військових підрозділів, збройних формувань з нетиповою організаційно-штатною структурою та сепаратистів;

залишились гострими загрозами корупція в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організована злочинна діяльність.

У внутрішньополітичній сфері ключовими загрозами є:

сепаратизм в окремих регіонах України (східні, південні області, Закарпаття);

спроби розколу України шляхом її федералізації;

згортання демократичних процесів і спроби використання державних силових структур з метою тиску на політичних опонентів;

радикалізація суспільства, що сприяє поширенню ідей політичного екстремізму;

гальмування реформ і політична корупція сприяють зростанню суспільного невдоволення та зменшення рівня легітимності сучасного правлячого режиму;

порушення політичних прав та свобод громадян України, зокрема у формі фальсифікації результатів виборів;

корумпованість в системі правоохоронних органів та проведення судової реформи не в інтересах громадян, а відповідно до вузькокланових політичних інтересів має наслідком відсутність дієвих механізмів попередження зростання суспільного невдоволення до критичного рівня та стабілізації політичної системи суспільства;

загострення етнічних і релігійних протиріч в напрямі набуття ними форми етнічних та міжконфесійних конфліктів;

втрата Україною суверенітету над автономною республікою Крим і окремими районами Донецької і Луганської областей;

активне втручання фінансово-промислових груп у політичний процес і спроби деяких із них створити власні воєнізовані формування посилює загрозу незаконного захоплення політичної влади шляхом здійснення державного перевороту.

У зовнішньополітичній сфері до загроз належать:

втручання у внутрішні справи України з боку іноземних держав з метою обмеження її суверенітету;

територіальні претензії до України з боку рф, анексія півострова Крим, спроба створити на території України підконтрольні Кремлю нові політичні утворення;

перетворення України на буферну державу з розколотим суспільством в умовах нової "холодної війни";

міжнародний тероризм та воєнно-політична нестабільність у Чорноморсько-Каспійському регіоні, що значною мірою є наслідком агресивної форми зовнішньої

політики рф.

У соціальній сфері:

невдоволеність суспільних груп у “буксуванні” реформ, які анонсувала влада після революції Гідності, як наслідок порушення моральної рівноваги у населення країни, що може виражатися у хронічних втомах, депресіях чи суїцидах і призводить до соціального виплеску накопленої негативної енергії на інших;

ріст рівня безробіття в Україні та зменшення рівня життя населення;

повернення з зони АТО великої кількості молодих чоловіків з військовою підготовкою, які можуть стати об'єктами найму кримінальних і екстремістських структур;

обіг незареєстрованої зброї у країні, особливо серед соціальнонедовдоволених груп населення, що створює передумови незаконного придбання і застосування зброї.

В гуманітарній сфері:

потужна пропагандистська кампанія рф: знищення базових контентів національної історичної пам'яті, нівелювання її як важливої складової національної єдності, консолідації суспільства та влади;

створення політтехнологіями рф та активне розповсюдження історичних міфів антиукраїнського характеру, зорієнтовані на дискредитацію українських національних героїв та видатних постатей минулого, знищення історичних традицій українського народу і зведення його до категорії т.зв. “неісторичних народів”;

низька довіра національним ЗМІ, що не об'єктивно висвітлюють ситуацію в країні, обслуговують політико-олігархічні уподобання.

В інформаційній сфері:

недосконалість галузевої нормативно-правової бази;

недостатня розвиненість національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури;

гострий брак системної, комплексної та ефективної державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки, громіздка й непродуктивна система державного управління та регулювання даної сферою;

відсутність механізмів здійснення інформаційно-психологічних операцій (ІПСО), системи активного кіберзахисту інформаційного простору країни, якій призначений діяти не тільки в цілях захисту, а й як простір асиметричної відповіді агресору;

інформаційна війна рф проти України;

концентрація загальнодержавних ЗМІ в руках олігархічних, фінансово-промислових кіл;

спроби дезінформації громадян України, використання проти них інформаційно-психологічних маніпулятивних технологій.

В економічній сфері:

енергетична залежність України від рф;

монополізації стратегічних галузей національної економіки російським капіталом;

торговельно-економічна війна проти України;

олігархізація української економіки і перешкодження розвитку малого й середнього бізнесу;

здійснення силового тиску на суб'єктів підприємницької діяльності в політичних та корупційних цілях.

В екологічній сфері ключовими загрозами є:

погіршення екологічної ситуації в зоні бойових дій;
недостатня ефективність подолання екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи;

значний антропогенний та техногенний вплив на оточуюче природне середовище й неефективність заходів, спрямованих на попередження його забруднення;

значний обсяг відходів виробництва та споживання і неналежний рівень їх вторинного використання, переробки та утилізації;

недостатній рівень готовності сил єдиної державної системи цивільного захисту населення і території й до реагування на надзвичайні ситуації різного характеру, що можуть негативно вплинути на екосистему України.

У науково-технологічній сфері до загроз віднесено:

відтік наукових кадрів з України в зарубіжні держави (продовження фактичної “викачки мізків”);

критичний рівень науково провідних держав світу; технологічного відставання України від проведення непередбачених освітніх реформ, результатом яких може стати зникнення ряду наукових шкіл, падіння рівня науковотехнологічного розв’язання в зниженні якості вищої освіти, іткту України.

Висновки

Підсумовуючи весь спектр загроз НБ України в цей період слід зазначити, що майже всі вони виходили від РФ та були направлені на перешкоджання зближення України з ЄС.

Країна-агресор йшла на це свідомо, втрачаючи свій міжнародний імідж, не зважаючи на багаточисельні жертви і економічні втрати. Причиною виникнення цих загроз, в першу чергу, стала слабка, непослідовна політика нашої державної влади протягом всього періоду розбудови незалежної України, корумпованість політичної еліти та її нездатність до управління державою.

Список використаних джерел:

1. Бочарніков В.П., Свешніков С.В. Погляди на характер сучасних воєнних конфліктів. К.: Наука і оборона, №1, 2017. – С. 3-8.
2. Горбулін В. "Гібридна війна" як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу – Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/012315_Gorbulyn.pdf.
3. Mumford A. Proxy Warfare. — Cambridge: Polity Press, 2013. — 141 p.
4. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий – Режим доступу: <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>.
5. Шишацький А. В., Башкиров О. М., Костина О. М (2015). Розвиток інтегрованих систем зв'язку та передачі даних для потреб Збройних Сил. Науково-технічний журнал “Озброєння та військова техніка”, 1(5), 35 –40.
6. Pievtsov H., Turinskyi O., Zhyvotovskiy R., Sova O., Zvieriev O., Lanetskii B., Shyshatskyi, A. (2020). Development of an advanced method of finding solutions for neuro-fuzzy expert systems of analysis of the radioelectronic situation. EUREKA: Physics and Engineering, (4), 78-89. <https://doi.org/10.21303/2461-4262.2020.001353>.
7. Zuiev P., Zhyvotovskiy R., Zvieriev O., Hatsenko S., Kuprii V., Nakonechnyi O., Adamenko M., Shyshatskyi A., Neroznak Y., Velychko V(2020). Development of complex methodology of processing heterogeneous data in intelligent decision support systems. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 4, 9 (106), 14–23. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.208554>.
8. Shyshatskyi A., Zvieriev O., Salnikova O., Demchenko Ye., Trotsko O., Neroznak Ye(2020). Complex Methods of Processing Different Data in Intellectual Systems for Decision Support

- System. International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering. 9, 4, 5583–5590 DOI: <https://doi.org/10.30534/ijatcse/2020/206942020>.
9. Alieinykov I., Thamer K. A., Zhuravskiy Y., Sova O., Smirnova N., Zhyvotovskiy R., Hatsenko S., Petruk S., Pikul R., Shyshatskiy A(2019). Development of a method of fuzzy evaluation of information and analytical support of strategic management. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 6, 2 (102), 16–27. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.184394>.
 10. Koshlan A., Salnikova O., Chekhovska M., Zhyvotovskiy R., Prokopenko Y., Hurskiy T., Yefymenko A., Kalashnikov Y., Petruk S., Shyshatskiy A(2019). Development of an algorithm for complex processing of geospatial data in the special-purpose geoinformation system in conditions of diversity and uncertainty of data. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 5, 9 (101), 16–27. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2019.180197>.
 11. Shyshatskiy A., Sova O., Zhuravskiy Y., Zhyvotovskiy R., Lyashenko A., Cherniak O., Zinchenko K., Lazuta R., Melnyk A., Simonenko A(2020). Development of resource distribution model of automated control system of special purpose in conditions of insufficiency of information on operational development. Technology audit and production reserves. 1, 2(51), 35–39, DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2020.198082>.
 12. Романенко, І.О., Шишацький А.В., Животовський, Р.М., Петрук, С.М(2017). The concept of the organization of interaction of elements of military radio communication systems. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України, 1, 97-100.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЄВРОПЕЇЗАЦІЮ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Шкорута Іван Любомирович

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу, Україна

Науковий керівник: Молодцов Олександр Володимирович

ORCID ID: 0000-0003-4168-0092

доктор наук з державного управління, професор кафедри
публічного управління та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу, Україна

Анотація. У тезах показано відмінність між євроінтеграцією та європеїзацією, обґрунтовано принципово важливе значення концепту європеїзації для аналізу ефективності діючих інститутів та інституціональних трансформацій публічного управління та адміністрування. У дослідженні конкретизовано теоретико-методологічний зміст понять європеїзації та євроінтеграції. Наведена аргументація щодо методологічної значущості їх чіткого розрізнення для послідовної державної політики європеїзації інститутів публічного управління та адміністрування та українського суспільства в цілому. Стверджується, що європеїзація публічного управління та адміністрування є суто культурно-ідеологічним (неформальним) процесом прийняття суб'єктами публічно-владної діяльності європейських цінностей.

Пріоритетом державної політики України, закріпленим у Конституції України, є досягнення повноправного членства країни в Європейському Союзі (далі – ЄС) та Північноатлантичному альянсі. Державна політика євроінтеграції та європеїзації виступає фактором модернізації інститутів українського суспільства, у першу чергу інститутів публічного управління та адміністрування (далі – ПУА). Євроінтеграція та європеїзація змінюють інституціональну систему, соціальні та ціннісні орієнтації. Такі зміни, у свою чергу, вимагають конкретизації теоретико-методологічного змісту поняття європеїзації, яке відображає процес, що відбувається одночасно з євроінтеграцією. Актуальність такого роду досліджень полягає у необхідності активізації процесів європеїзації як в системі публічно-владної діяльності, так й у суспільстві в цілому.

Ознайомлення з науковим дискурсом з проблематики євроінтеграції та європеїзації показує, що перше поняття не викликає серйозних розходжень у розумінні його змісту. Чого не можна стверджувати відносно терміну європеїзації, інтерпретація якого має певну варіативність. Прийнято виділяти чотири основні варіанти інтерпретації його змісту, які ми розглянемо нижче. На наш погляд, подібна варіативність терміну заважає формувати методологічно вивірену, консолідовану позицію щодо інституціональних змін, необхідних для успішної євроінтеграції та європеїзації. Зазначене вище є додатковим аргументом на користь актуальності узагальнення результатів наявного наукового дискурсу та з'ясування відмінності між євроінтеграцією та європеїзацією як концептами, які використовуються в при дослідженні процесів, що відбуваються у країнах ЄС та країнах-кандидатах у члени ЄС.

З абстрактних позицій під інтеграцією розуміють зближення, злиття частин, що утворюють єдине ціле, але зі збереженням їхньої ідентичності. Будь-яка суспільна

інтеграція відбувається як зближення на добровільній і мирній основі політичної, економічної, ідеологічної сфер двох чи більше суспільств. Подібне загальне трактування євроінтеграції, як ми говорили й раніше, не викликає особливих дискусій. Процес інтеграції, як правило, завершується створенням наднаціональних структур управління. З цього приводу українська дослідниця М.Шульга стверджує, що терміном «європейська інтеграція» ми позначаємо створення європейських інститутів та політик, що еволюціонують у напрямі формування деякого наднаціонального центру, навколо якого має конституюватися спільний європейський простір [9]. Подібні процеси відрізняють від міждержавного співробітництва, оскільки останнє не передбачає передання частини суверенітету наддержавним структурам, як це відбувається в процесі інтеграції країн. Наведене абстрактне розуміння інтеграції методологічно пристосовано для широкої інтерпретації процесів зближення, що відбуваються у різних сферах діяльності суспільств.

Відносно терміну «європеїзація» немає такої згоди, що, на наш погляд, заважає на сучасному етапі розвитку нашої країни європеїзації діючих інститутів та інституціональних трансформацій ПУА. Ми вважаємо, що правильне, методологічно вивірене розуміння співвідношення процесів євроінтеграції та європеїзації має привести до єдиного бачення шляхів й способів інтегрування в ЄС, однакового розуміння переваг цього процесу, дотримання цінностей європейської спільноти. Консолідована позиція щодо розуміння європеїзації має сприяти створенню теоретико-методологічного підґрунтя для розробки більш послідовної державної політики європеїзації країни та її входження до складу ЄС. У найбільш широкому сенсі європеїзація розглядалась як сфера досліджень європейської проблематики за різними напрямками впливу ЄС на політичну систему і політичні процеси, на державний устрій і державне будівництво країн, що готувались до членства в ЄС, загалом на їх соціальну систему та внутрішню політику. У дослідженнях американських та європейських науковців були продемонстровані різноманітні підходи, які створили дослідницьку дискусійну платформу зазначеної проблематики. Але загальним перспективним результатом було утвердження ідеї категорійного визначення європеїзації як пошуку внутрішніх наслідків європейської інтеграції, тісно зв'язаних з процесами демократизації як структур ПУА, так в цілому суспільно-політичного життя в країнах-кандидатах у члени ЄС.

Як ми відмітили раніше, поняття європеїзації має щонайменше чотири аспекти, відповідно чотири варіанти інтерпретації його змісту: а) відновлення європейських інститутів і традицій після десятиліть деєвропеїзації; б) конкретний процес вступу в ЄС та поява структурної сумісності з його інститутами та правовою системою; в) розвиток регіонального співробітництва та інтеграції у межах загального процесу європейської інтеграції; г) фундаментальна трансформація громадянського суспільства, політичної культури й моделей поведінки, тобто запровадження демократичних традицій та цінностей [1, с. 6]. Погодьтеся, що таке занадто широке трактування європеїзації робить його зайвим терміном у дослідженні євроінтеграційних процесів, або потребує кожного разу уточнення його змісту.

Деякі дослідники розуміють європеїзацію як процес становлення та реформування національних та субнаціональних систем публічного управління відповідно до норм і стандартів ЄС. Зокрема, в рамках такого підходу М. Лендсьел вважає, що європеїзація – це процес становлення наднаціональних інститутів, формування практики європейського багаторівневого врядування та національних інституційних конфігурацій під впливом і тиском ЄС [3, с. 37–38]. У такому разі досить

важко помітити різницю між європеїзацією та євроінтеграцією, оскільки під останнім процесом, як ми показали, розуміють те ж саме. У зв'язку з цим ми наведемо основні теоретичні аргументи на користь більш вузького розуміння європеїзації, а саме як процесу оволодіння європейськими цінностями, який може відбуватись поряд з євроінтеграцією як відносно автономний процес.

Аргументи на користь саме такої трактовки європеїзації ми викладемо далі. Відразу зазначимо, що європеїзацію ми пов'язуємо виключно з культурно-ідеологічним змістом, який має визначати пріоритети розвитку суспільства й держави, акумулювати в собі систему цінностей і норм, яким підпорядковується діяльність суб'єктів влади і суспільства. Ця ідея у неявному вигляді міститься у працях європейських дослідників Ф.Шіммельфенніга та У.Зедельмаєра. На їх думку, алгоритм інтеграції у європейську спільноту передбачає усвідомлення народом України своїх національних інтересів не в їх окремішності, а у контексті європейської системи норм і суспільних цінностей та можливості адаптації до співжиття разом із націями в Об'єднаній Європі за її правилами [8, с. 15]. В Україні також є прихильники такого підходу. Зокрема Є. Савельєв стверджує, що європеїзація – це процес оволодіння цінностями країн ЄС, які уможливають вступ певної країни до спільноти європейських держав. Це такі цінності, які охоплюють усі сфери життя, хоча, у першу чергу вони стосуються політичних норм, забезпечення функціонування демократичних інституцій відповідно до тих принципів та тієї практики, яка діє в ЄС [5, с. 5]. Це вектор розвитку, орієнтованого на цінності людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини.

В рамках нашої аргументації підхід, продемонстрований Ф. Шіммельфеннігом та У. Зедельмаєром, є важливим ще з однієї причини. Він дає теоретичні аргументи для розрізнення формальних та неформальних аспектів європеїзації, як це прийнято робити в рамках неоінституціональної парадигми. Вони пропонують розкривати європеїзацію на основі понять «правила» та «рецепції». Під правилами вони розуміють формальні та неформальні норми (інститути), які, зокрема, регулюють публічно-управлінські процеси, встановлюють компетенції державних та недержавних установ тощо. Поняття рецепції характеризує сам процес прийняття інституціональних правил, які регулюють процеси на формальній та неформальній основі.

В якості теоретичного аргумента на користь розуміння європеїзації як неформальної інтеграції, тобто оволодіння європейськими цінностями, ми можемо використати також комунікативну теорію К. Дойча [2, с. 22–23]. У ній підкреслюється важливість ціннісного виміру євроінтеграції, оскільки вона розуміється як формування «почуття спільноти», через процеси комунікації. Це почуття оцінюється як більш важливий фактор, ніж формальні договори та наднаціональні органи управління. Європеїзація має на меті поширення загальних культурних символів, які сприяють міжнаціональній інтеграції. У той же час національні держави мають залишатися стабільними утвореннями у соціокультурному сенсі. В руслі такого підходу пріоритетними є саме соціально-культурні та соціально-психологічні аспекти та ментальні установки. В свою чергу, такий підхід дає підстави стверджувати, що *європеїзація є неформальною інтеграцією – суто ціннісним (культурно-ідеологічним) аспектом євроінтеграції*.

Виходячи зі сказаного вище, ми можемо умовно в аналітичних цілях відокремити процеси інтеграції і європеїзації, розуміючи при цьому, що вони представляють собою єдине ціле. *Євроінтеграція* – це, у першу чергу, фізичне приєднання українських структур до європейських структур, створення всередині

країни сучасних інститутів та інституцій європейського типу, які забезпечуватимуть конкурентоздатність економічних, політичних та соціальних технологій і практик. Умовами євроінтеграції є схожі рівні економічного розвитку країн, їх близьке географічне розташування, наявність у них спільних кордонів, обопільне визнання територіальної цілісності, тісні міждержавні стосунки, взаємне визнання корисності та вигідності зближення політико-економічних структур управління. Виконання Мадридського (інституційного) критерію є ключовим з точки зору вимог ЄС до національних систем ПУА держав-кандидатів на вступ до ЄС, оскільки він передбачає не лише прийняття норм спільного правового доробку ЄС (*acquis of the EU*) у національному правовому полі, а й забезпечення ефективної їх реалізації у практиці економічного, політичного і громадського життя, тобто, – імплементації за допомогою конкретних релевантних адміністративних процедур та інституційних структур.

Європеїзація – це культурно-ідеологічний процес приєднання до європейських цінностей. Відповідно, її умовами є: наявність загальної культури, спільне історичне минуле, сумісність загальних (європейських) цінностей та достатній рівень взаємної ідентичності та лояльності. На наш погляд європеїзація може розглядатись окремо не тільки в аналітичному плані, але й як реальний у часі автономний від євроінтеграції процес, тобто як процес оволодіння ідентичними цінностями у сфері ПУА, який може відбуватись поза межами адміністративної інтеграції. Для прикладу, пошлемось на Копенгагенські економічні та політичні критерії членства в ЄС (1993 р.), які доцільно розглядати виключно цінностями, які виступають зразковим прикладом культурно-ідеологічного забезпечення функціонування наявних в Україні структур публічної влади. Такими цінностями ПУА, зокрема є:

- цінність забезпечення свободи виборів (місцевих, парламентських, президентських);
- цінність захисту особистих прав і свобод громадян, прав меншин, протидія всіякій дискримінації;
- цінність державної підтримки демократичних процесів, неурядових організацій, незалежних ЗМІ;
- цінність боротьби з корупцією та організованою злочинністю, з відмиванням коштів;
- цінність забезпечення ефективно діючої судової влади тощо.

Зрозуміло, що політичні критерії членства в ЄС можуть бути конкретизовані у низці вимог до державного будівництва, політичного устрою та гармонізації національних адміністративних систем публічного адміністрування країн-аплікантів. Так, згідно з Директивою про послуги №2006/123/ЄС, країни-члени ЄС зобов'язані: усувати адміністративні недоліки, які перешкоджають транскордонному наданню послуг; сприяти спрощенню адміністративних процедур задля підтримки малого та середнього бізнесу; створювати національні портали доступу до адміністративних послуг за принципом «єдиного вікна»; надавати необхідні електронні інструменти для доступу компаній до національних ринків послуг тощо [7]. Але такі вимоги, за нашим концептуальним підходом, відповідають змісту євроінтеграції, а не європеїзації.

Залежно від країни прийнято розрізняти європеїзацію членства, приєднання та сусідства. Але незалежно від цього, будь-яка держава для просування на шляху європеїзації має бути не пасивним об'єктом політики євроінтеграції з боку ЄС, а активним самостійним суб'єктом впровадження європейських цінностей як взірцевих для діяльності структур ПУА. Тобто це має стати внутрішнім для країни

процесом та внутрішньою політикою. Оскільки суттю європеїзації ПУА є оволодіння цінностями, а не створення інституцій за формальними ознаками, які відповідають в адміністративно-правовому плані європейським стандартам. У такому разі ціннісною основою діяльності ПУА є сукупність принципів (цінностей), яких дотримується публічне управління та адміністрування ЄС. До них відносяться: демократизм, законність і гласність; соціальна справедливість; пріоритет прав людини та громадянина; рівність всіх громадян перед законом; постійне підвищення життєвого рівня всіх верств населення; дотримання прав та законних інтересів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, об'єднань громадян; підконтрольність ПУА населенню та звітність. Впровадження у діяльність ПУА зазначених цінностей ми розглядаємо як європеїзацію, у той час, як створення інститутів, інституцій й процедур відносимо до євроінтеграції.

Розповсюджуючи такий підхід на ПУА в Україні, ми можемо стверджувати, що внутрішня логіка функціонування цієї системи, за результатами європеїзації, має стати ідентичною логіці функціонування структур ЄС з позицій ціннісної ідентичності, характеру і спрямованості державних політик на демократичні цінності. У цьому плані логічним є висновок, що процеси європеїзації можуть відбуватись відносно незалежно від євроінтеграції як такої. Україна, будучи з 1995 р. повноправним членом Ради Європи, вже створила нормативну основу для європеїзації ПУА. Для цього органи публічно-владної діяльності мають прийняти як цінності та виконувати низку вимог, зокрема: захищати права людини, плюралістичну (парламентську) демократію і верховенство права; розробляти угоди з питань соціальних і правових практик країн-членів Ради Європи; сприяти усвідомленню європейської єдності на основі поєднання цінностей і розмаїть культур. Виконання зазначених вимог й є змістом європеїзації.

Наведені аргументи дають підстави стверджувати, що методологічно перспективним і правильним, з позицій аналізу ефективності діючих інститутів та інституціональних трансформацій ПУА, є відмова від багатозначного розуміння його теоретичного змісту та чіткого його відрізнення від поняття євроінтеграції. Під євроінтеграцією у самому широкому сенсі ми розуміємо процес зближення політичної та економічної сфер діяльності України з країнами ЄС на основі створення інститутів та інституцій європейського типу (зразку) й також наднаціональних органів публічного управління. Під європеїзацією – процес сприйняття та оволодіння європейськими цінностями, який може відбуватись поряд з євроінтеграцією як відносно автономна її складова, він спрямований на забезпечення поваги та захисту людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини. Європеїзація має на меті поширення загальних культурних символів, які сприятимуть сприяють міжнаціональній інтеграції. Європеїзація є неформальною інтеграцією – суто ціннісним аспектом євроінтеграції, пов'язаним з культурно-ідеологічною сферою. Розуміння чіткого співвідношення процесів євроінтеграції та європеїзації ПУА має привести до єдиного бачення шляхів й способів інтегрування в ЄС, впровадження у практику діяльності ПУА цінностей європейської спільноти.

Список використаних джерел:

1. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції: матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. – 224 с.
2. Європейська інтеграція: навч. посіб. / М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, Ю. В. Чала, О. М. Костюк, Я. І. Мозговий; Нац. банк України, Держ. вищ. навч. закл. «Укр. акад. банк.

- справи Нац. банку України»; за ред. М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко. – Київ : Центр учбової літератури, 2018. 342 с.
3. Лендъел М. О. Вплив процесів європеїзації на вдосконалення стандартів і практики управління у регіоні Центральної Європи. Стратегічні пріоритети. 2012. № 1. С. 37–42.
 4. Пелагеша Н. Є. Українська національна ідентичність: шляхи європеїзації / Н. Є. Пелагеша // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3 (8). Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/8/9.pdf>. – Назва з екрану.
 5. Савельєв Є. Європейська інтеграція чи Європеїзація? / Є. Савельєв // Європейська економіка. – 2008. – 7, № 1. С. 3–5.
 6. Теорія та історія європейської інтеграції [Електронний ресурс] : навчальний посібник / О. М. Кузь, Ю. І. Потоцька, І. В. Застава та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 182 с.
 7. Федірко О.А., Федірко Н.В. Напрями та інструменти реформування систем публічного адміністрування в ЄС // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 12. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.12.1
 8. Шіммельфенніг Ф., Зедельмаєр У. Європеїзація Центральної та Східної Європи / Ф.Шіммельфенніг, У.Зедельмаєр ; Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2010. 288 с.
 9. Шульга М.А. Політичні аспекти євроінтеграції: навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 287 с. URL: https://studopedia.net/6_93525_simvollka-yevropeyskogo-soyuzu.html.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ КЛІНІЧНОЇ ЛІКАРНІ № 12 ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДУ

Тинта Наталія Віталіївна

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Сучасна українська медична культура дедалі більше інтегрується в цілісну систему світової медичної культури, зберігаючи свої специфічні особливості в усіх своїх конкретних формах – від професійної до індивідуальної. Культура є основою стабільності спільноти та різних організацій, що визначає ставлення до навколишньої дійсності, формує шляхи досягнення значущих цілей. Формування корпоративної культури медичного закладу – нагальна потреба сьогодення, адже в умовах оптимізації діяльності системи охорони здоров'я управлінські кадри зазнають певних труднощів. Корпоративна культура як особливий соціальний механізм, покликана виконувати завдання не лише ідентифікації, а й стабілізації будь-якої стандартної та нестандартної ситуації в медичному закладі.

Мета закладу охорони здоров'я, як і будь-якої організації, пов'язана з його її місією і деталізується у завданнях за такими основними напрямками, як: соціальна відповідальність; медичне обслуговування населення; потреби та добробут співробітників; прибутки організації (для комерційних закладів охорони здоров'я). Повне найменування закладу охорони здоров'я, який досліджується у магістерській роботі – Київська міська клінічна лікарня № 12. Ця медична установа позиціонує себе як багатопрофільний заклад, що надає медичну допомогу населенню м. Києва, а також всім бажаючим, незалежно від місця проживання. У Статуті лікарні уточнено, що вона «надає послуги вторинної/спеціалізованої медичної допомоги будь-яким особам; ...здійснює господарську некомерційну діяльність, спрямовану на досягнення соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку». У задекларованих характеристиках у загальному змальована місія даного закладу охорони здоров'я, яка конкретизується у меті та предметі діяльності лікарні, зазначених у Статуті [6].

Так, основною метою лікарні визначено «забезпечення медичного обслуговування населення шляхом надання йому медичних послуг в порядку та обсязі, встановлених законодавством». Відповідно, предметом діяльності закладу є: створення умов для надання населенню доступної та якісної медичної допомоги, організації належного управління внутрішнім лікувально-діагностичним процесом, ефективного використання майна та інших ресурсів лікарні; надання пацієнтам на безплатній та відплатній основі послуг вторинної/спеціалізованої медичної допомоги, в тому числі екстреної (невідкладної) задля забезпечення профілактики, діагностики і лікування хвороб, отруєнь чи інших розладів здоров'я, медичного контролю за перебігом вагітності, пологів і післяпологового періоду; надання пацієнтам спеціалізованої амбулаторної медичної допомоги (спеціалізована медична практика); скерування пацієнтів за потребою до інших закладів охорони здоров'я

вищого рівня спеціалізації; організація взаємодії з іншими медичними установами; проведення експертизи тимчасової непрацездатності; проведення профілактичних оглядів; закупівля, зберігання та використання лікарських засобів та обладнання; впровадження нових форм та методів діагностики, профілактики, лікування та реабілітації захворювань та станів; забезпечення дотримання стандартів та уніфікованих медичних протоколів; надання будь-яких платних послуг відповідно до чинного законодавства; організація та проведення наукових та науково-практичних заходів; провадження зовнішньоекономічної діяльності; здійснення іншої діяльності, необхідної для забезпечення та підвищення якості лікувально-діагностичного процесу, управління ресурсами, розвитку та підвищення якості кадрового забезпечення медичного закладу тощо. Очевидно, що описаний вище предмет діяльності Київської міської лікарні № 12 вказує на цілі та функції даного закладу, який акредитований та надає послуги на підставі ліцензії на медичну практику.

Зазначимо, що Київська міська лікарня № 12 має право займатися й іншими видами діяльності, не зазначеними у Статуті, а фінансування закладу здійснюється за рахунок бюджетних коштів та з інших джерел, не заборонених законодавством України. На основі сказаного вище, можна стверджувати, що попри відсутність у статутних документах чітко визначеної місії, задекларовані цілі, завдання та функції досліджуваного закладу дають можливість охарактеризувати його як сучасну медичну установу, що діє в межах законодавства та має ознаки інноваційності, доброзичливого й відповідального ставлення до пацієнта.

Організаційну культуру у закладі охорони здоров'я та його морально-психологічний клімат формує система цінностей – набір стандартів, критеріїв, вірувань, норм, що впливають на поведінку людини. Медичний персонал і пацієнти хочуть мати справу із лікарнею, у якій сповідують ті цінності, які притаманні їм самим. Фахівці виділяють такі основні організаційні цінності, як: місія організації та її іміджу (якість товарів і послуг, лідерство у галузі, конкурентний дух); влада (повноваження, пошана до старших і влади); значущість керівних посад і функцій); поводження з людьми (турбота про їхні потреби, доброзичливість, бажання навчатися і підвищувати кваліфікацію, справедливість оплати праці, мотивація працівників); гендерна рівність (роль жінок в управлінні); критерії обрання на керівні та контролюючі посади; дисципліна; стиль управління; процеси ухвалення рішень; розповсюдження та обмін інформацією; характер контактів; характер соціалізації (формальні і неформальні комунікації); шляхи вирішення конфліктів; оцінювання ефективності роботи; ідентифікація з організацією [1-3; 4, С. 53-54].

Наведені цінності можна тим чи іншим чином адаптувати до закладу охорони здоров'я та відповідно його охарактеризувати. Дослідники Я. Радиш і В. Долот пропонують деталізувати організаційні цінності лікарняної установи та виділяють такі групи:

1) етичні стандарти (забезпечення задоволеності пацієнтів, турбота про їх здоров'я та реалізації місії медичної установи, чесність і дотримання етичних норм, медичної таємниці та вимог законодавства, внутрішніх розпорядчих документів і регламентів, достовірність будь-якої інформації, призначеної як для внутрішнього, так і для зовнішнього використання, а також дотримання її конфіденційності, належна поведінка співробітників при виникненні конфліктів інтересів; використання ресурсів закладу в особистих цілях, коректні стосунки із засобами масової інформації, повага і визнання індивідуальності кожного працівника та відсутність різних форм дискримінації тощо);

2) постулати віри (відповідальність перед державою і пацієнтами, забезпечення

постійної націленості на покращення якості медичної допомоги пацієнтам і безперервної роботи над економією засобів та удосконаленням процесів діяльності, розуміння необхідності змін і постійного покращення, технології з метою підвищення якості лікувально-діагностичного процесу та продуктивності праці, конкурсний відбір постачальників медикаментів, наявність чи відсутність домінантного стилю стосунків із вищими й нижчими рівнями управління (взаємоповага тощо), максимальної інформованості про успіхи закладу охорони здоров'я та результати його діяльності, заходи й акції, що проводяться, заслуги всіх працівників, намагання працювати в команді, намагання кожного бути кращим, постійно удосконалювати навички, вміння, знання і професіоналізм, справедливості та адекватності винагороди за працю, дотримання її безпеки, управління з прицілом на ефективність (медичну, соціальну та економічну) [5, С. 79; 9].

Очевидно, що оцінити корпоративну культуру Київської міської лікарні № 12 з точки зору працівників і споживачів (пацієнтів) за всіма з перелічених цінностей практично неможливо, оскільки це потребує ґрунтовної роботи експертів. Однак, ретельне опрацювання результатів анкетування з врахуванням істотної похибки на неправдивість наданих пацієнтами чи персоналом даних дасть змогу в цілому охарактеризувати систему цінностей у досліджуваному закладі та її відповідність визначеній місії і меті. Власні спостереження автора магістерської роботи, як працівника досліджуваного закладу охорони здоров'я, дозволяють стверджувати, що Київська міська лікарня № 12 характеризується більшістю з вказаних вище цінностей, у першу чергу, етичних норм, що дає змогу вважати її лікарнею, доброзичливою до пацієнтів, та комфортним місцем праці для персоналу. Діяльність Київської міської лікарні № 12 базується на чинних нормах, затверджених законодавчими актами України, у яких визначені норми і нормативи охорони здоров'я. Так, норми охорони здоров'я – це оптимальні науково обґрунтовані кількісні показники стану довкілля (гігієнічні норми, санітарно-епідеміологічні норми обсягу робіт із запобіжного та поточного санітарного нагляду) та діяльності медичних установ (норми потреби населення у різних видах медичної допомоги: кількість відвідувань на 1 жителя за рік, відсоток госпіталізованих хворих тощо). Це можуть бути й показники навантаження медичного персоналу (кількість санацій, відвідувань на 1 лікаря) і норми використання медикаментів та перев'язувальних засобів. Нормативи охорони здоров'я – це розрахункові показники забезпечення матеріально-кадровими ресурсами, які характеризують сукупність засобів охорони здоров'я, необхідних для задоволення норм потреби.

Основними нормативними документами, якими керується, зокрема, Київська міська лікарня № 12 є: нормативи організації лікувально-профілактичного обслуговування населення за дільничним принципом (кількість населення на одну дільницю); штатні нормативи медичного персоналу в різних медичних закладах; нормативи організації діяльності різних закладів охорони здоров'я; нормативи середньорічного ступеня зайнятості ліжка в окремих профілях, нормативи середньої тривалості перебування хворого на ліжку в окремих відділеннях; нормативи фінансування (на охорону здоров'я на 1 жителя, витрат на медикаменти та перев'язувальні засоби, на харчування тощо); нормативи показників результативності окремих спеціалістів та відділів; стандарти акредитації лікарняного закладу; стандарти якості медичних послуг [11, С. 33-34].

Зазначимо, що реформа медичної сфери не оминула Київську міську лікарню № 12: значна частина послуг надається у межах Програми медичних гарантій [7]. Ця Програма затверджена Законом «Про державні фінансові гарантії медичного

обслуговування населення» у 2017 р. [8], внесла суттєві корективи в систему централізованих (державних) норм, що визначають організаційну культуру досліджуваного закладу, адже чітко регламентує перелік та обсяг медичних послуг та ліків, які оплачуються з державного бюджету на основі єдиних національних тарифів. Окрім вищезгаданих державних норм організаційну культуру Київської міської лікарні № 12, як й інших медичних закладів, формують також так звані «соціальні» норми, які мають внутрішньо-організаційний характер, серед яких:

- норми моралі (відповідно до уявлень людини про добро і зло, справедливість, честь тощо);
- звичаї (традицій, обрядів, ритуалів тощо);
- корпоративні норми (відображені у Статуті та у положеннях медзакладу).

Слід також наголосити на моральних зобов'язаннях медичної установи щодо пацієнтів (дотримання протоколів лікування, зручність запису, відсутність черг, комфортні палати та місця для відвідувачів, чистота, в тому числі санвузлів, повага до гідності пацієнта з боку лікарів та молодшого медичного персоналу, володіння іноземними мовами (за необхідності спілкування з іноземцями) тощо, а також до працівників (гідна оплата праці та використання широкого інструментарію морального і матеріального стимулювання, можливість працевлаштування незалежно від статі, віку, релігійних переконань, походження, оплачувані курси з підвищення кваліфікації, комфортні умови праці (інтер'єр, температура і вологість повітря, наявність місць для харчування, демократичний стиль керівництва тощо).

В умовах цифровізації суспільних процесів важливим аспектом у контексті забезпечення корпоративної культури високого рівня є можливість організації безперервного зв'язку із пацієнтами та з працівниками через мережу Інтернет (власний сайт, соціальні мережі). Зазначимо, що Київська міська лікарня № 12 має власний веб-сайт, де можна ознайомитися з основною інформацією про лікарню, дізнатися новини, однак поки що на ньому відсутня така опція, як електронний (особистий) кабінет пацієнта для безпосереднього контакту із лікарем, отриманням результатів обстежень тощо, немає інформації про персонал, не надано можливості оцінити різні аспекти роботи лікарні, залишити відгук про конкретного лікаря.

На нашу думку, виклики диджиталізації спонукатимуть медичну установу у найближчий час виправити ці недоліки, що суттєво підвищить рівень організаційної культури закладу, передусім, в очах пацієнтів. Найбільш вагомими, на нашу думку, ознаками високої організаційної культури закладу охорони здоров'я, в тому числі, Київської міської лікарні № 12, є: по-перше, відсутність у закладі корупції, зокрема хабарництва, фаворитизму та непотизму. Виявити це, окрім як за прямими зверненнями у прокуратуру, можна лише за чутками і плітками, а також завдяки анонімному анкетуванню пацієнтів і працівників; по-друге, професіоналізм медичного персоналу, який підтверджується завдяки регулярній атестації, при цьому, відповідальність за проходження атестації (за неатестованого працівника) несе керівник закладу [7], а також дотримання усіх норм та нормативів надання медичної допомоги відповідно до законодавчих вимог і сучасних стандартів.

Анкетування проводилося нами добровільно, анонімно (за бажанням). Пацієнт чи довірена особа самостійно заповнював анкету та залишав її у спеціальній скриньці в реєстратурі. Обробку і аналіз анкет та обчислення кількості балів методом математичного додавання за шкалою здійснювала особисто автор магістерської роботи за допомогою відповідальних осіб (молодшого медичного персоналу). Було опитано 50 пацієнтів віком від 18 до 80 років (28 жінок і 22 чоловіків) та отримано результати, наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Результати опитування пацієнтів щодо проблем корпоративної культури

Результат	Частка отриманих оцінок «відмінно»	Частка отриманих оцінок «добре»	Частка отриманих оцінок «задовільно»	Частка отриманих оцінок «незадовільно»
Частка опитаних пацієнтів	23%	28%	45%	4%

Таким чином, бачимо, що у цілому пацієнти оцінюють корпоративну культуру Київської міської лікарні № 12 позитивно, однак є негативні моменти. Так, з 4% респондентів, які оцінили її як незадовільну, більшість – це молоді люди, які були обурені чергами під діагностичними кабінетами та відсутністю можливості запису на конкретну годину. Частина незадоволених пацієнтів вказала на недостатньо інформативний сайт лікарні та не ввічливий молодший медичний персонал. Невелика частка опитаних зазначила, що бракує затишку, а інтер'єр місцями не відповідає рівню сучасної медичної установи. Позитивним є те, що практично жоден респондент не поскаржився на корупційні дії персоналу лікарні, а професійний рівень лікарів був оцінений, в цілому, як високий. Конкретизувати проблеми у корпоративній культурі Київської міської лікарні № 12 дало змогу проведення анонімне опитування персоналу з метою виявлення рівня лояльності та ідентифікації.

Ідентифікація із закладом виражається за такими компонентами, як: гордість за приналежність до організації; залучення до діяльності організації; лояльність до організації, готовність відстоювати її інтереси [4, С. 67-68; 10; 12]. На сильну корпоративну культуру за критеріями ідентифікації вказують, зокрема, незначна кількість конфліктів у колективі, позитивний імідж закладу, створений насамперед компетентністю працівників, ініціативністю працівників та їх здатність самостійно ухвалювати рішення тощо. Ідентифікація співробітника із організацією є складовою концепції лояльності, яка полягає у т.зв. «залученні» працівників, задоволеності умовами роботи, бажанні залишитися в організації тощо. Наслідками реалізації цієї концепції є зменшення плинності кадрів, рівня абсентеїзму (відсутності на робочому місці), підвищення продуктивності праці, зниження рівня стресу. Корпоративна культура закладу охорони здоров'я, як і будь-якої іншої організації, оцінюється персоналом як сильна, якщо мають місце відповідність цінностей установи цінностям працівників, організаційна підтримка та справедливість. Вищезазначені критерії були тією чи іншою мірою враховані при побудові анкети.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можемо запропонувати рекомендації щодо розвитку корпоративної культури в закладі охорони здоров'я: 1) підтримку на наявному рівні соціально-психологічного клімату в колективі; 2) проведення постійної діагностики існуючої корпоративної культури, а також задоволеності нею співробітників; 3) створення посади – фахівця з корпоративної культури; 4) покращення системи інформування працівників та потенційних споживачів щодо специфіки діяльності закладу охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Амеліна С.М., Кубіцький С.О. (2020). Корпоративна культура у системі управління персоналом. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. № 7 (39). С. 59-66.
2. Базелюк В.Г. (2009). Ціннісний підхід в управлінні навчальним закладом. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин:

- НДУ ім. М. Гоголя, Т. 5. С. 35-38.
3. Балановська Т.І., Гоголя О.П., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Троян А.В. (2021). Управління організацією: навчальний посібник. К. : ФОП Ямчинський О.В. 464 с.
 4. Адізес, Іцхак. (2018). Командне лідерство. Як порозумітися з будь-яким менеджером. К.: Наш формат. 304 с.
 5. Балусєва О.В., Снопєнко Г.В. (2020). Трансформація функції управління персоналом: сучасні тренди. *Ефективна економіка*. № 12.
 6. Бучко Ж. (2021). Екологічний менеджмент: концептуальне визначення та тенденції. Зелене досьє. URL: <http://www.dossier.org.ua>.
 7. Гусєв А.О. (2019). Податковий аудит як елемент податкового планування підприємства. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Другі економіко-правові студії»*. Одеса, С. 134-136.
 8. Драган О.І., Рудова А.Я. (2021). Професійні компетенції як основа ефективної роботи менеджера з персоналу. *Приазовський економічний вісник*. № 2 (25). С. 89-94.
 9. Кубіцький С.О., Неділько Н.В. (2010). Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони України: Зб-к наук. праць*. К.: НАОУ, Вип. 2 (15). С. 49-55.
 10. Кубіцький С.О., Дубровинський Г.Р., Зонь В.В., Черняк А.І., Безбах В.Г. (2010). Основи загальної та військової психології і педагогіки: навчальний посібник. К., 400 с.
 11. Масленніков Є.І., Гусєв А.О. (2019). Оптимізація податкових платежів та її вплив на рівень доходів державного бюджету. *Економіка. Фінанси. Право*, № 5/2. С. 31-35.
 12. Урсакий Ю.А., Кубіцький С.О. (2020). Роль лідера в мотивації персоналу. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, Вип. І-ІІ (77-78). С. 325-338.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Юкало Володимир Васильович

здобувач програми доктора філософії

Інститут державного Управління НУ «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Калашник Н.С.

Д-р. наук з держ. управ., проф., завідувач кафедри

публічного управління та адміністрування

Національний лісотехнічний університет України, Україна

Напад на України спричинив системну кризу в різних сферах публічного управління нашої країни, зокрема і у сфері охорони здоров'я. Величезна кількість збройних атак та системні виклики у сфері охорони здоров'я через інституційні виклики, величезну міграцію тощо спонукають органи виконавчої влади, місцеве самоврядування, міжнародних партнерів активно реагувати на ситуативні виклики і розпочати вже зараз планування післявоєнного відновлення. Сфера охорони здоров'я є органічною невід'ємною складовою відновлення України в цілому. Невід'ємною частиною здоров'я людини є її репродуктивне здоров'я, неможливо його відділити від фізичного чи психічного здоров'я, тим більш у період безпрецедентної демографічної кризи в Україні.

У зв'язку із війною змінилися пріоритети та інституційне бачення розвитку системи охорони здоров'я, підходи та погляди на реформування різних напрямів забезпечення функціонування всієї системи охорони здоров'я, зокрема і репродуктивного. Для визначення пріоритетів політики охорони здоров'я в умовах війни необхідно чітко усвідомити наявні проблеми.

Європейське регіональне бюро ВООЗ склало рекомендації для України щодо розбудови сфери охорони здоров'я. Серед заходів короткострокової перспективи були зазначені: необхідність інтегрувати надання гуманітарної допомоги з наданням первинних послуг закладами охорони здоров'я; забезпечити модульне навчання медпрацівників за програмами для потреб воєнного часу (ментальне здоров'я, сексуальне насильство та фізична реабілітація); проводити критично важливі короткострокові ремонти у лікарнях з підвищенням рівня енергоефективності.

Інші рекомендації вже стосуються довгострокових перспектив, але розпочинати їх виконання необхідно вже зараз. Однією з найгостріших проблем, яка потребує значного часу і ресурсів для вирішення, є нестача медичного персоналу [1]. Серед проблем із медичним визначають: питання тимчасово переміщених осіб – медичних працівників; масовий виїзд медичного персоналу за межі країни через безпеку, економічні чи інші причини; питання мотивації медичних працівників в умовах збільшення навантаження на них; навчання медичного персоналу різної кваліфікації з урахуванням потреб воєнного та поствоєнного часу; встановлення конкурентоспроможної оплати праці для медичних працівників тощо [1,2].

Вказані та інші чинники спричиняють ситуацію, коли Україна має шанс втратити кваліфікований персонал у галузі допоміжних репродуктивних технологій, а як наслідок – і самі ці технології, або значно загальмувати в їх розвитку. Це одночасно стосується як лікарів – висококваліфікованих фахівців, так і середнього медичного персоналу, які допомагають у наданні медичних послуг цього напрямку.

Ще однією проблемою є те, що застосування допоміжних репродуктивних технологій не сприймаються у світогляді суспільства першочерговою чи екстреною медичною допомогою, тому очікувано підтримка надання таких медичних послуг відійшла на другий план. З одного боку в цьому є логіка, але з іншого – в умовах фіксування величезної кількості сексуальних злочинів на окупованих територіях, не дотримання щорічних медичних оглядів, проблемах з доступом до медичних послуг і їх якістю на окупованих територіях і територіях активних бойових дій тощо, проблем з репродуктивним здоров'ям, на жаль, не уникнути. У середньостроковій та довгостроковій перспективах є ризик кризи кадрів і технологій в цій сфері.

Ще одним суттєвим та болючим питанням є доступність ліків. Бойові дії безпосередньо, переважно негативно, вплинули на доступність лікарських засобів. Це дуже помітним у регіонах України, де відбуваються активні бойові дії або які межують з окупованими територіями. Зазначимо, що то є майже 25% території [3]. Окремими питаннями для вирішення є порушення логістичних ланцюжків постачання ліків, припинення постачання ліків, які вироблялися в країні-агресорі, знищення українських фармацевтичних підприємств, дорожча вартість імпортованих аналогів вітчизняних лікарських препаратів тощо.

Що стосується розвитку програм допоміжних репродуктивних технологій, вважаємо, що запропоновані напрями дадуть незначний позитивний ефект. Попит на програми допоміжних репродуктивних технологій через певний час відновиться, а у перспективі 5-10 років навіть збільшиться, але й найближчий час покриття вартості таких програм ляже на плечі переважно самих пар чи особи, яка вирішила мати дитину.

Список використаних джерел:

1. Principles to guide health system recovery and transformation in Ukraine. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2022».URL.: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo>.
2. Островська Б.В. Діти війни: проблеми сурогатного материнства під час військової агресії російської федерації проти України. Нове українське право. Київ: Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, 2022. Вип. 2. 276 стр. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2>.
3. United24: ініціатива Президента України. Київ: Уряд України; 2022. URL: <https://u24.gov.ua/>.

СИСТЕМА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Клюєв Руслан Сергійович

магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»
ПВНЗ «Нікопольський економічний університет», Україна

Науковий керівник: Вашук О.В.

канд. екон. наук, старший викладач кафедри менеджменту
ПВНЗ «Нікопольський економічний університет», Україна

Дослідження присвячене визначенню особливостей формування системи стратегічного управління конкретного промислового підприємства.

Відомо, що стратегічне управління підприємства сприяє забезпеченню його успіху на зайнятому сегменті ринку, а також допомагає адаптуватися до швидкозмінних динамічних умов зовнішнього середовища, що є актуальним для сьогодення. Саме після поширення пандемії COVID-19 і введення різноманітних обмежень на діяльність підприємств з боку державного регулювання, у 2022 р. розпочалося повномасштабне військове втручання РФ, яке ще більшого негативного тиску надало на умови функціонування переважної більшості національних підприємств та, через постійні артобстріли, спричинило повне руйнування багатьох з них.

Тому метою нашого дослідження виступило обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення системи стратегічного менеджменту ТОВ «Тригор-Д», які б сприяли перманентному розвитку, підвищенню ефективності, забезпечуючи підвищення рівня рентабельності виробництва підприємства та його прибутковості навіть в умовах такої крайньої зовнішньої невизначеності.

Все вище зазначене викликає постійний інтерес дослідників, зокрема таких як: Гуркова І.Б., Гладинець Н.І., Гужавіна І.В., Виханський О.С., Доценко І.О., Ілляшенко Н.С., Сорока А.М., Писаревський І.М., Тищенко О.М. та інших. Значний внесок у стратегічний менеджмент зробили І. Ансофф, Г. Минцберг, Г. Альстренд, Б. Лемпел, М. Портер.

Виклад основного матеріалу. Більшість вчених розглядають стратегічне управління як: реалізацію концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності підприємства; процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове керівництво організацією; багатоплановий, формально-поведінковий управлінський процес, який допомагає формувати та виконувати ефективні стратегії тощо [1].

Як бачимо всі вони підтверджують, що стратегічне управління - це поєднання креативності мислення менеджера з його практичним досвідом, знаннями, інтелектуальністю та інтуїтивними відчуттями щодо бачення довгострокової перспективи розвитку підприємства.

Важливим аспектом вдалого стратегічного управління підприємством є професійне застосування різноманітних методів та прийомів для вибору альтернативної (найбільш успішної та відповідної до можливостей підприємства і вимог ринку) стратегії розвитку. І тому стратегічне управління підприємством завжди базується на проведенні аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища, бо саме з метою адаптації до їхніх змін і приймаються відповідні управлінські рішення,

корегуються вибрані стратегії або розробляються нові.

Кожне підприємство, визначивши свою місію, переходить до вибору стратегії розвитку, яка стає основою стратегічного керування. Процес вибору складається зі стадій розробки, доведення й аналізу (оцінки), тобто триєдність і нероздільність цього процесу – запорука вдалого вибору. І тому, обрана стратегія подається у вигляді узагальнених планів розвитку підприємства на довгострокову перспективу у майбутньому і, в той же час, розробляється взаємопов'язаний комплекс дій та управлінських рішень, які застосовує адміністрація для досягнення визначених цілей, спираючись на власний ресурсний потенціал (технологічний, фінансовий, кадровий, маркетинговий, інвестиційний тощо), враховуючи фактори, виклики і обмеження, які можуть виникнути в зовнішньому середовищі.

При виборі конкурентної стратегії (стратегії, яка забезпечить конкурентні переваги підприємства на певному сегменті ринку у довгостроковій перспективі) варто звернутися до розробок М. Портера, бо вони мають універсальний характер і можуть бути впроваджені будь-яким підприємством, що прагне посилити свою конкурентоспроможність [2].

Після впровадження обраної стратегії на підприємстві необхідно постійно проводити моніторинг відповідності визначальних результативних показників діяльності нормативним їх значенням – тобто постійно їх контролювати. Ми поділяємо точку зору тих науковців, які під стратегічним контролем розуміють особливий вид управлінської діяльності на підприємстві, що полягає в спостереженні та оцінці проходження процесу стратегічного управління, який забезпечує досягнення поставлених цілей та виконання обраних стратегій через встановлення стійкого зворотного зв'язку [3].

Після детального та всебічного розгляду основних понять та видів стратегій розвитку підприємств, звернемо увагу на умови формування системи стратегічного менеджменту на досліджуваному промисловому підприємстві.

Детальне ознайомлення з результатами діяльності та системою управління досліджуваного підприємства допомогли констатувати: ТОВ “Тригор-Д” відноситься до категорії малих виробничих підприємств, основним видом діяльності якого виступають виробництво виробів з бетону для будівництва, організаційна структура якого відповідає лінійно-функціональним принципам побудови; система управління підприємства має організаційну спрощеність, малочислений штат управління, самоконтроль, багатофункціональність персоналу тощо.

Встановлено, що основними проблемами підприємства є неплатежі з боку покупців (дебіторська заборгованість), ріст цін на сировину і допоміжні матеріали, велике насичення ринку бетонними виробами різноманітних виробників, неплатоспроможність населення (особливо це проявилось під час пандемії та повномасштабних бойових дій).

За результатами проведеного фінансово-економічного аналізу за останні три роки можна стверджувати: валовий прибуток мав тенденцію до зменшення (від 25,8 % до 60,9 %); показники рентабельності продажів мали стійку тенденцію до зменшення: з 6,1 % у 2020 р. до 4,9 %; дебіторська заборгованість на кінець 2022 р. зросла майже в 1,8 разів; питома вага короткострокових кредитів банків складала 17,44 %, кредиторської заборгованості - 26,4 %; коефіцієнт абсолютної ліквідності зріс з 1,15 до 1,28.

За нашими розрахунками, використовуючи резерви зростання прибутку, підприємство має змогу додатково збільшити рентабельність на 18,7 %, тобто наблизитися до середньо-галузевого.

Для того, щоб визначені резерви були впроваджені у господарчу діяльність підприємства і стали реальними, вважаємо доцільним забезпечити керівництвом ТОВ “Тригор-Д” наступні організаційні заходи: удосконалити управління операційними витратами з метою посилення режиму економії, запобігти непродуктивним витратам та втратам, нестачам цінностей; удосконалити управління дебіторською та кредиторською заборгованістю тощо.

Ще у 2020 р., у відповідності до стратегічного планування щодо модернізації виробничого процесу і з метою покращення фінансових результатів та якості продукції, підприємство почало закупівлю нового сучасного обладнання. В цьому ж напрямку продовжувалася робота у 2021 та на початку 2022 рр., але широкомасштабне військове втручання РФ та цілодобові артобстріли території м. Марганцю змусили адміністрацію підприємства переходити до стратегії виживання та диверсифікації. Однак, одним із напрямків покращення ділової активності і підвищення фінансової результативності діяльності ТОВ “Тригор-Д” після закінчення військових дій, на наш погляд, є розширення асортименту, збільшення обсягів виробництва та реалізації, застосування гнучкої системи знижок. Для цього підприємство має провести аналіз існуючої системи формування асортиментної політики, визначити широту асортименту, частоту його відновлення, обсяги та структуру товарообороту.

Визначення конкурентних позицій підприємства показало, що до профілю ідеального стану воно наблизилось лише за показниками якості продукції (фактичне значення 4,4 при ідеальному 5,0). Найбільші відставання спостерігаються за фінансовими показниками (маємо 2,75 за ідеального - 5,0). Щодо виробництва, ціни та збутової політики підприємство вийшло на рівень від 3,7 до 3,85. Таким чином, підприємство, на наш погляд, має достатні стратегічні резерви потенційного зростання своєї ефективності, які нами і були обгрунтовані.

Всі вище перелічені заходи мають забезпечити покращення фінансово-економічного стану ТОВ “Тригор-Д”, підвищити його ділову активність та конкурентоспроможність і продукції, і підприємства в цілому, а також забезпечити систематичне раціональне ресурсне використання та економію енергії і матеріалів у виробничій діяльності підприємства на засадах удосконалення системи стратегічного менеджменту, що допоможе здійснити тактичні переходи до стратегії успішного розвитку та розширення діяльності підприємства в майбутніх часових періодах.

Список використаних джерел:

1. Наливайко А.П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрями розвитку: Монографія. – К.: КНЕУ, 2001. – 227 с.
2. Портер Майкл Э. Конкуренция: Пер. с англ. – М.: Издательский дом „Вильямс”, 2002. – 496 с.
3. Стратегічне управління як функція менеджменту Вибір стратегії організації. URL: <https://works.doklad.ru/view/xVf8400I9eM/all.html>.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Гбур З.В.

Д-р. наук з держ. управ., професор, професор кафедри
управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Відкрита агресія РФ проти України, яка переросла у повномасштабну війну, призвела до жахливих руйнувань українських міст і селищ, руйнувань життєво важливої інфраструктури в багатьох громадах і регіонах, багатомільйонних вимушених переселень та значних демографічних змін в різних регіонах. Діяльність органів місцевого самоврядування у складних умовах війни, безкорислива допомога громад та регіонів найбільш постраждалим територіям показали правильність попередньої політики у сфері децентралізації та регіонального розвитку. Проте війна сильно вплинула на всі сфери внутрішньої політики країни загалом і на регіональну політику країни зокрема.

На додаток до традиційних викликів, з якими Україна стикалася до війни, нові виклики, які з різних причин вважалися малоймовірними на етапі планування, зараз переважають і впливатимуть на Україну та регіони ще багато років. Сьогодні розвиток України залежить від різноманітних факторів, але основними з них є суверенітет її території, чисельність і структура населення, наявність і можливості національної економіки, інфраструктури

Незважаючи на війну та всі виклики, українська економіка має високу інвестиційну привабливість з огляду на зацікавленість приватного сектору.

З метою відновлення України під час війни у квітні Указом Президента України було створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Так, Національна рада з відновлення України від наслідків війни є консультативно-дорадчим органом, який функціонує безпосередньо при Президентові України. Основними завданнями цього органу є: розробка плану дій воєнної та повоєнної відбудови та розвитку України; визначення та розробка пропозицій щодо першочергових реформ у воєнний та післявоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, їх прийняття та реалізація для забезпечення ефективної роботи та відновлення України у воєнний та повоєнний період [1].

Доцільно зауважити, що під час підготовки пропозиції до складу Національної ради з відновлення України від наслідків війни входять представники державних установ, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій. Підготовлені та погоджені пропозиції цей орган вносить безпосередньо Президентові України.

Розвиток економіки в умовах війни вимагає чіткої національної стратегії, успіх якої залежить від узгодженості національної економічної політики та її орієнтації на конкретні показники системних і якісних змін. Питання стратегії і тактики реконструкції національної економіки, модернізації – це майбутнє України, потужної європейської держави з сильною індустрією, зокрема військовою, розвиненими малими та середніми підприємствами з доданою вартістю, які забезпечують зайнятість насамперед населенню.

Розвиток військової економіки неможливий без державного стимулювання, але

не можна забувати про макроекономічну стабільність. Найактуальнішою проблемою сучасного економічного розвитку України є втрата виробничого та трудового потенціалу. Водночас найактуальнішим питанням макроекономічної стабільності є загроза курсовій стабільності.

Тому, пріоритетними напрямками поточної національної економічної політики мають бути [2]:

- 1) стимулювання виробничого потенціалу економіки та створення робочих місць;
- 2) заходи щодо зміцнення платіжного балансу та монетарної стабільності країни.

За рахунок створення робочих місць зберігаються заощадження населення та трудовий потенціал економіки. У нинішній ситуації втрата роботи та, як наслідок, скорочення (або зникнення) поточного доходу суттєво зменшують заощадження населення. Таким чином, створення пропозиції робочих місць дозволить громадянам зберегти поточний рівень доходів і не допустити зниження заощаджень.

Враховуючи це, Стратегія структурної перебудови економіки України має ґрунтуватися на активній та цілеспрямованій державній політиці щодо створення робочих місць і охоплювати такі напрями [2]: локалізація та імпортозаміщення; виробництво зброї, військова конверсія промисловості; енергетична безпека; логістична та транспортна інфраструктура господарства; націоналізація та фінансове оздоровлення стратегічних компаній, яким загрожує банкрутство.

Запуск нових виробництв дозволить ефективно пов'язати пропозицію грошей зі створенням нової вартості та генерувати відповідні податкові надходження, що особливо важливо в умовах збільшення емісійного фінансування економіки. Збільшуючи продуктивний грошовий обіг в економіці та збільшуючи конкурентоспроможне виробництво, мінімізується ризик виходу з валютної кризи чи інфляційного циклу. Створення робочих місць також стане стимулом для тих, хто покинув Україну через бойові дії. Це сприятиме поверненню таких осіб в Україну.

Відновлення України – це не лише відбудова зруйнованого ворогом, а й відновлення повноцінного життя в містах і селах, формування нової економіки з урахуванням нових реалій.

З метою відновлення України у воєнний час, у також у повоєнній перспективі розроблено План відновлення України. Цей план розрахований на 10 років і він охоплює 15 напрямків. Загальна вартість становить понад 750 млрд. дол. США. З цієї суми від 250 до 300 млрд. дол. США буде залучено через партнерські гранти, від 200 до 300 млрд. дол. США через позики або капітал і 250 млрд. дол. США через приватні інвестиції.

План поділено на три етапи. Перший етап передбачає відновлення до кінця 2022 року найважливіших об'єктів критичної інфраструктури. Зокрема, це стосується ремонту котелень, мереж, квартир, а також підтримки малого бізнесу [3].

Наступний етап відновлення України триватиме у 2023-2025 роках та стосуватиметься реалізації більшості проектів всього плану, реставрації об'єктів соціальної сфери та власне реставрації, наприклад житлового будівництва. Очікується, що етап залучить понад 300 млрд. дол. США фінансування.

Завершальним етапом, який розтягується на 2026-2032 роки, є модернізація та заходи щодо вступу України до Європейського Союзу. Для цього буде потрібно понад 400 млрд. дол. США [3].

На початку вересня 2022 року Уряд України, Європейська Комісія та Світовий банк опублікували першу спільну оцінку збитків, завданих російським вторгненням.

Попередні збитки та відновлення оцінюються в 349 млрд. дол. США. Однак є два моменти. Перший – це мінімальні вимоги, а другий – рейтинг шкоди. У звіті йдеться, що Україні до 2024 року потрібно щонайменше 105 млрд. дол. США для відновлення соціальної, енергетичної та транспортної інфраструктури, підтримки сільського господарства, закупівлі газу та очищення території після війни. У перспективі для відновлення економіки знадобиться ще близько 244 млрд. дол. США.

Попри те, доцільно зауважити, що на Міжнародній конференції з відновлення України в Берліні 25 жовтня було представлено інший, менш масштабний план відновлення України, ніж План відновлення України. На цьому заході оголошено, що Україні для реалізації цього плану потрібно 38 млрд. дол. США на покриття дефіциту бюджету 2023 року та ще 17 млрд. дол. США на термінову реконструкцію соціальної, енергетичної та транспортної інфраструктури [4].

Разом з тим, зауважимо, що 14 жовтня Кабінет Міністрів України затвердив Порядок розроблення, проведення громадського обговорення, погодження, внесення змін, складу та змісту програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини). Відповідний проект постанови був підготовлений Міністерством розвитку громад та територій України. Так, було затверджено важливий документ, який допоможе регіонам і громадам розробити програми комплексного відновлення своїх територій. Ці програми включають ті території, населені пункти або їх частини, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ, заходи щодо забезпечення відновлення територій, зокрема це соціально-економічні питання, інфраструктура, екологія та містобудування [5].

Слід зазначити, що програмні положення щодо комплексного відновлення території мають сприяти впровадженню сучасних підходів, таких як людиноцентризм, раціональне просторове планування, забезпечення балансу між населенням та працевлаштуванням, стійка міська мобільність, інклюзивність та енергетика, ефективність і екологічність.

Список використаних джерел:

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України №266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.
2. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>.
3. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.
4. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html.
5. Уряд затвердив Порядок розроблення програм комплексного відновлення територій. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-poriadok-rozroblennia-prohram-komp-leksnoho-vidnovlennia-terytorii>.

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДИСКРЕЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ І СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЄЮ

Задирака Наталія Юріївна

ORCID ID: 0000-0002-5866-7612

*Д-р. юрид. наук, доцент, професор кафедри адміністративного права та процесу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна*

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності нашої держави.

Забезпечення гарантій прав людини і громадянина у відносинах з органами публічної адміністрації є обов'язком будь-якої правової держави, і Україна не є винятком. Вказане обумовило свого часу необхідність створення в нашій державі адміністративної юстиції, яка, з одного боку, захищає права людини і громадянина, а з іншого – за допомогою єдиної судової практики забезпечує законність діяльності органів публічної влади.

Ефективність механізму захисту прав людини і громадянина, в тому числі судового захисту, є гарантією досягнення певної соціальної справедливості, проявом якої є подолання негативних соціальних наслідків порушень прав і свобод людини та громадянина, а кінцевою метою якого є власне забезпечення реальності таких прав.

Традиційно в науковій літературі дискреційні повноваження поділяються на:

- 1) дискрецію адміністративного суду під час розгляду (перегляду) адміністративної справи та прийняття судового рішення;
- 2) дискрецію суб'єкта публічної адміністрації під час вирішення підвідомчого питання.

Сутність дискреції адміністративного суду пов'язана із повноваженнями судді керувати судовим процесом, що реалізує принцип незалежності судді і не може порівнюватися із дискрецією суб'єкта публічної адміністрації, застосування якої саме перевіряється судом.

Доцільно акцентувати увагу, що тривалий час теорія дискреції адміністративного суду не визнавалась на практиці, критикувалась вченими-правознавцями. Навіть на даному етапі відсутнє однозначне ставлення до здійснення в адміністративному судочинстві процесуального розсуду. Одні дослідники заперечують необхідність його існування, а інші обґрунтовують, що процесуальний розсуд є надзвичайно необхідним та важливим при здійсненні суддями адміністративного судочинства [1, с. 193-195].

В юридичній літературі закріплюється, що юридична концепція дискреції передбачає можливість вибору між альтернативними способами дій та/або бездіяльністю, «дискреція» – це не обов'язок, а повноваження певного органу. У разі,

якщо законодавство передбачає прийняття лише конкретного рішення, то це не є реалізацією дискреції (повноважень), а є виконанням обов'язку [2].

Вказане питання неодноразово ставало предметом наукових та науково-практичних досліджень. Зокрема, у 2019 році дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією стали предметом Моніторингу адміністративного судочинства в Україні, здійсненого Проектом ЄС «Право-Justice». Результати моніторингу показали, що в національному законодавстві відсутні чіткі правила щодо межі судового втручання в дискреційні повноваження адміністративних органів, а також те, що не визначено різницю в обсязі повноважень суду при перегляді індивідуальних та колегіальних рішень. Водночас дослідження виявило те, що поняття «тлумачення законів» та «дискреція» недостатньо розмежовані у всіх сферах української юридичної доктрини [3].

У демократичному суспільстві саме суду належить визначальна роль у захисті прав людини і громадянина забезпеченні верховенства права. Так, частина перша статті 55 Конституції України визначає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушено, створено перешкоди для їх реалізації або має місце інший утиск прав і свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку, якщо в законі немає спеціального припису стосовно судового захисту. Відмова суду в прийнятті позовних та інших заяв або скарг, що відповідають установленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке, відповідно до статті 64 Конституції України, не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану [4].

Варто підтримати позицію, що міститься на сторінці Касаційного адміністративного суду офіційного веб-сайту Верховного Суду та викладена у Науковому висновку щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта публічної адміністрації в якому зокрема вказується, що суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, інший суб'єкт, що здійснює владні управлінські функції відповідно до законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень (стаття 1 Закону України «Про інформацію»). Так, дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти чи бездіяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору із будь-ким. Для позначення дискреційного повноваження законодавець використовує, зокрема, терміни «може», «має право», «за власної ініціативи», «дбає», «забезпечує», «веде діяльність», «встановлює», «визначає», «на свій розсуд». Однак наявність такого терміну у законі не свідчить автоматично про наявність у суб'єкта владних повноважень дискреційного повноваження [5].

Висновки. Адміністративний суд має на належному рівні співвіднести процесуальну дискрецію з дискрецією суб'єктів публічної адміністрації, та в свою чергу унеможливити (виключити) присвоєння та здійснення повноважень суб'єктів публічної адміністрації, а також не допустити неправомірного втручання в дискрецію таких суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Пуделька Й. Адміністративний розсуд: поняття і розмежування із судовим розсудом. Питання адміністративного права. Кн. 1. відп. за вип. Н. Б. Писаренко. Харків: Право, 2017. С. 193-200, с. 193; Польшиков В. В. Деякі аспекти визначення суддівського розсуду в теорії права. Право.ua. 2015. № 2. С. 12-16.
2. Nedjatigil, Zaim M. Judicial Control of Administrative Discretion: A Comparative Study (Great

- Britain, France, Germany, Netherlands, Italy). *Anglo-American Law Review* 14.2 (1985). p. 97.
3. Звіт «Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією» URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/602/a7b/15b/602a7b15b362e496299034.pdf>.
 4. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри, упорядники та автори коментарів: В. Венгер, А. Заєць, Є. Зверев, М. Козюбра, Ю. Матвеева, О. Цельєв; Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2020. 144 с. URL: <https://rm.coe.int/rule-of-law-checklist-at-national-level-case-of-ukraine/1680a07dd0%22%20/>.
 5. Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Ганус Людмила

Здобувач наукового ступеня доктора філософії,
кафедри конституційного права та прав людини
Національна академія внутрішніх справ України, Україна

Науковий керівник: Лук'янець-Шахова Валентина
професор кафедри, кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ України, Україна

Актуальність теми. За останні десятиліття гендерно зумовлене насильство привертає увагу з боку міжнародної спільноти, що знаходить своє відображення у міжнародному праві. Гендерно зумовленим насильством можливо вважати: діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [6].

Рада Європи ухвалила низку рішень і дій, спрямованих на вирішення проблеми насильства щодо жінок, зокрема, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, також відому як Стамбульська конвенція. Фактично, Стамбульська конвенція є базовим документом у цій галузі, оскільки у ній поєднано світові стандарти нормотворення та правозастосування. Вона також відтворює сучасний погляд на права людини, який передбачає розуміння того, що боротьба з гендерно зумовленим насильством є обов'язком держави. Стамбульська конвенція набула чинності у 2014 р. Зазначимо, що Україна підписала і згодом у 2022 році ратифікувала Стамбульську Конвенцію [3].

Визначення гендерно зумовленого насильства також міститься у Керівництві з інтеграції заходів щодо протидії гендерно зумовленому насильству до гуманітарної діяльності. Згідно з ним, гендерно зумовлене насильство — «загальний термін для будь-якого акту завдання шкоди, що вчиняється проти волі особи і пояснюється соціальними (гендерними) відмінностями між чоловіками і жінками, викликає серйозну і зростаючу стурбованість в умовах надзвичайних гуманітарних ситуацій» [1]. Отже, гендерно зумовлене насильство — це те, яке вчиняється щодо людини через її соціальну (гендерну) роль або ж приналежність. Згідно з Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (далі – Стамбульська Конвенція), до гендерно зумовленого насильства належить і домашнє насильство [2]. Насильство різниться за частотою, тяжкістю, метою та наслідками, набуває різних форм і проявів, які включає переслідування, вбивства, торгівлю людьми, сексуальне насильство, сексуальні домагання, шкідливі традиційні практики такі, як примусові та дитячі шлюби, примусові аборти та стерилізація, а також «так звані злочини в ім'я честі» [5].

Домашнє насильство є найпоширенішою формою гендерно зумовленого насильства. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2017 року, домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що

вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4].

Відповідно до зазначеного Закону домашнє насильство має такі форми:

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, яка включає удари, ноги, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. Фізичне насильство не тільки завдає шкоди здоров'ю та життю тих, хто безпосередньо постраждав, але може мати й непрямий характер, наприклад, відмову надання медичної допомоги, позбавлення сну, примушування потерпілого до вживання наркотиків чи алкоголю, або заподіяння шкоди іншим, наприклад дітям або іншим членам сім'ї, з метою заподіяння страждань жертві. Законодавство України забороняє не лише фізичне насильство над дорослими, а й застосування батьками до дітей тілесних покарань та інших видів покарань, що принижують людську гідність дітей (ст. 150 Сімейного кодексу, ст. 289 Цивільного кодексу) [7]. Наслідками фізичного насильства є розлад фізичного або психічного здоров'я, ушкодження честі та гідності постраждалих членів сім'ї та смерть потерпілої особи.

Психологічне насильство – це форма домашнього насильства, яка включає словесні образи, погрози, в тому числі спрямовані проти третіх осіб, приниження, переслідування, залякування та інші дії, спрямовані на обмеження волі особи, контролювання репродуктивної сфери. Якщо такі дії чи бездіяльність змушують жертву боятися за власну безпеку чи безпеку інших, викликають у неї емоційну тривогу, роблять її нездатною захистити себе або якщо це шкодить психічному здоров'ю. Психологічне насильство включає залякування, ізоляцію постраждалої особи від спілкування з іншими людьми, публічне приниження, безкомпромісну критику, систематичне знецінення особистості, емоційну незахищеність, душевного благополуччя. Знуцання або погрози знущання над третьою особою чи живою істотою, важливою для жертви, також є проявом психологічного насильства. Поширеним проявом психологічного насильства є стеження (переслідування, сталкінг), яке найчастіше здійснюється колишнім або нинішнім інтимним партнером. Загалом, психологічне насильство супроводжує всі інші форми насильства, тому що через жертву страждає психічний стан жертви, але воно може бути вчинене і як окрема, самостійна форма насильства за відсутності інших.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, яка включає примусові дії сексуального характеру щодо дорослої особи без її згоди, або щодо дитини без згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності. Наслідками сексуального насильства є порушення фізичного або психічного здоров'я, ушкодження честі та гідності постраждалих членів сім'ї.

Економічне насильство – це навмисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів, документів або можливості ними користуватися, або залишення без догляду чи піклування, блокування доступу до необхідних послуг лікування та реабілітації, заборона праці, примушування до праці, заборона навчання та інших

злочинів економічного характеру. Ця форма домашнього насильства означає контроль над доступом до економічних ресурсів жертви, зменшення здатності жертви забезпечувати себе та призводить до матеріальної (і не лише матеріальної) залежності від кривдника. Економічне насильство включає не лише пряму заборону працювати, але й зрив робочого графіка людини через запобігання спробам досягти біль високу посаду, часті телефонні дзвінки, несподівані візити та інші прояви переслідування. Може включати постійні та навмисні порушення. Заборона на отримання освіти; витрачання всіх або частини грошей чи заощаджень постраждалої особи для обмеження доступних ресурсів. Інші способи використання економічних ресурсів постраждалих осіб, примушення їх до жебрацтва, трудова експлуатація. Економічне насильство часто передує іншим формам домашнього насильства, оскільки кривдник поширює фінансові обмеження на інших на всі сфери життя.

На сьогодні домашнє насильство залишається одним із найпоширеніших і найбільш недооцінених злочинів як для чоловіків, так і для жінок. На думку представника фонду народонаселення ООН Каспара Піка, для протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству важливо працювати на випередження – через виховання та освіти, але важливо також, щоб повідомлення про такі випадки сприймалися серйозно і з повагою до людської гідності постраждалих. Відповідно до Стамбульської Конвенції, можливо стверджувати, що існуючих в Україні норм замало для ефективного захисту від домашнього насильства, але не останню роль відіграє профілактика цих явищ. Якщо громадськість продовжить лобіювати це питання у парламенті, а правники почнуть створювати позитивну практику застосування вже прийнятих норм, то міжнародні стандарти захисту від домашнього насильства почнуть діяти і на території України. Також необхідно, щоб в суспільстві руйнувалися стереотипи та міфи, які є навколо цього поняття. Та дуже важливо, щоб самі жертви домашнього насильства не боялися звертатися за допомогою.

Список використаних джерел:

1. Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action Camp Coordination and Camp Management Food Security and Agriculture Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery // https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбул, 2011 рік) // <https://rm.coe.int/1680462546>.
3. Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 // ВВР України. – 2018. - № 5, ст. 35.) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Дубан Е. Радачі І. Навчальний посібник для суддів та прокурорів щодо забезпечення доступу жінок до правосуддя, Рада Європи / Європейський союз, 2017: <https://rm.coe.int/tm-general-part-women-s-access-to-justice-ukr-web/16808e9a3d>, ст. 33-34.
6. ПРОЦЮК, О. В. ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО: УКРАЇНСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ВИМІР. Редакційна колегія, 2020, 143.
7. 7.Сімейний кодекс України || від 10.01.2002р. - № 2947-III, ст.150: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
8. Цивільний кодекс від 16.01.2003 №435-IV, ст.289: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Сова Вікторія Валеріївна

здобувачка кафедри правознавства

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Україна

Поглиблена євроінтеграція України та масштабність процесу європеїзації українського законодавства дозволяють припустити, що комплексна оптимізація механізму правового регулювання (МПР) створення і використання об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) у трудових відносинах повинна ґрунтуватись на відповідних нормах права Європейського Союзу. Це обґрунтовано щонайперше наступним:

1) євроінтеграційними прагненнями України та потребами європеїзації національного законодавства. Щонайперше зазначимо, що «питання реформування чинного законодавства в Україні завжди є актуальним, особливо через імплементацію положень підписаної Угоди про асоціацію з ЄС» [1, с. 136], яка стала результатом наполегливого прагнення Українського народу долучитись до ЄС;

2) значимістю регулювання усіх аспектів інтелектуальної власності для економічної безпеки ЄС. Зокрема, Європейська Рахункова палата констатує, що інтелектуальна власність має вирішальне значення для економіки Євросоюзу, адже галузі, котрі значною мірою залежать від інтелектуальної власності: а) генерують майже 45% всієї економічної діяльності (ВВП) ЄС; б) приносять економіці ЄС €6,6 трлн; в) забезпечують близько 29% зайнятості по всьому Союзу. Приймаючи до уваги ці факти Рахункова палата доходить висновку, що захист прав інтелектуальної власності необхідний для успіху єдиного ринку ЄС [2, с. 4, 7], а особливо в тих секторах, де підприємства ЄС є світовими лідерами (виробництво одягу, предметів розкоші та фармацевтики). Крім того, цей наднаціональний інститут ЄС зазначає, що захист прав інтелектуальної власності є надзвичайно важливим «для просування інновацій та творчості, а також для розвитку зайнятості та підвищення конкурентоспроможності, ключових елементів, необхідних ЄС для конкурентоспроможності в глобальній економіці» [3, с. 6]. Попри це, погодимось із такою «юридичною аксіомою»: «неможливо врегульовувати захист того, що не врегульовано, хоча нормативне врегулювання вже є певним захистом» [4, с. 173]. Вказане безпосереднім чином стосується питання, котре нами розглядається, адже: а) захист прав інтелектуальної власності (коли ОІВ є результатом трудової діяльності працівника чи інструментом виконання трудових обов'язків) нівелюється недостатністю правового регулювання саме усіх аспектів правового статусу учасників таких правовідносин, а також усіх питань виникнення, перебігу та припинення цих правових відносин; б) більшість секторів, в яких створюється та/або використовується ОІВ, обумовлені роботою працівників, а відсутність ефективного режиму упорядкування їх роботи, правових відносин – це пряма загроза для захисту прав інтелектуальної власності та для економічної безпеки Союзу загалом.

Осмислюючи реальні можливості удосконалення МПР створення і використання ОІВ у трудових відносинах в Україні за рахунок використання

відповідного нормативно-регулятивного досвіду держав-членів Євросоюзу, слід мати на увазі, що аналіз чинного законодавства цих європейських держав дозволяє дійти висновку, що воно характеризується аналогічними (стосовно нашої держави) проблемами регулювання зазначених правовідносин. Наслідком цього, з одного боку, є суттєве ускладнення самого процесу європеїзації законодавства про працю в означених питаннях правового регулювання. З іншого боку, важливо звернути увагу і на те, що по сьогоднішній день національне законодавство держав-членів ЄС, в якому регулюються різні питання створення і використання ОІВ в трудових відносинах загалом не гармонізовано (це вказує на фактичну неможливість адаптації правової системи України до європейської правової системи в цій частині). Означений факт є закономірним наслідком того, що держави-члени досі не гармонізували трудове право і право інтелектуальної власності в цілому, оскільки перед ними не було відповідної вимоги (адже відсутні самі зобов'язання, які були би закріпленими на рівні директив ЄС та які передбачали би універсалізацію норм і правил правового регулювання сфери праці та сфери ПІВ). Зважаючи на це, національні закони європейських держав у відповідних сферах як і раніше в значній мірі розрізняються від країни до країни, а також є схожими між собою лише в тій частині, яка: а) підлягає гармонізації (наприклад, строки дії авторського права); б) відображає основу ПІВ чи трудового права (тобто, норми цих держав є схожими в силу того, що вони випливають з базових розумінь мети, завдань і принципів трудового права та ПІВ, а також з логіки побудови римського права).

Попри вказане примітним можемо вважати також й те, що в умовах сьогодення норми законодавства про створення та використання ОІВ у трудових відносинах, які містяться в національних законах держав-членів ЄС, мають низку спільних рис, які також є спільними й з відповідними нормами, закріпленими в українському законодавстві. При цьому, з огляду на те, що в державах-членах ЄС різні аспекти створення і використання ОІВ у трудових відносинах врегульовуються фрагментарно, то можемо констатувати, що перевага в унормуванні таких відносин віддається саме їх договірному регулюванню. За таких обставин лише правильно складена угода може гарантувати працівнику і роботодавцю повноцінне задоволення їх законних прав і інтересів у взаємодії з приводу реалізації «креативного» трудового потенціалу працівника в межах трудових правовідносин на підставі договору та/або вказівки роботодавця.

Приймаючи до уваги окреслену проблему швецька юрист-цивіліст С. Волк ще в 2009 році зазначала, що ця проблема може бути комплексно виправлена шляхом прийняття на наднаціональному рівні акту про права працівників у сфері ПІВ. Попри це, вчена визнає, що такі нормотворчі дії є складним питанням початку ХХІ ст., адже існування відмінностей між національними законами про право інтелектуальної власності працівників створює множинні складності та проблеми для здійснення процесу міжнаціональних розробок і досліджень щодо регулювання трудових відносин, в яких працівники створюють ОІВ, а перш за все в контексті діяльності багатонаціональних підприємств, співпраці між двома та більше компаніями в частині створення й використання їх співробітниками ОІВ. У той же час, існуючі відмінності в національних правилах і стандартах, що стосуються прав працівників та роботодавця, створюють юридичну невизначеність, й тому, можна дійти висновку, що всупереч проблемам створення загальноєвропейського МПР створення і використання ОІВ в трудових відносинах, даний механізм бажано все ж таки створити [5, с. 425]. При цьому, аналізуючи пропозиції і зауваження С. Волк стосовно створення на рівні ЄС загальних правил регулювання відносин між працівниками та

роботодавцями щодо інтелектуальної власності, створеної працівником за вказівкою роботодавця [5, с. 425-426], можемо дійти висновку, що вони хоча й містять трудовправову природу, проте, націлені на подальше посилення цивільно-правового регулювання даних аспектів трудової діяльності на рівні ЄС, що є методологічно невиправданим

Таким чином, узагальнюючи викладене зазначимо наступне: 1) на наднаціональному рівні ЄС не створено єдиного акту вторинного законодавства, котре містило би універсальні правила упорядкування статусу працівника і роботодавця та трудових правовідносин, в яких створюється та використовується ОІВ, а відтак: а) МПР створення і використання ОІВ у трудових правовідносинах характеризується багатьма відмінностями, котрі ускладнюють функціонування єдиного ринку ЄС для європейських суб'єктів трудового права; б) в процесі європеїзації чинного законодавства України в частині регулювання створення та використання ОІВ у трудових правовідносинах: відсутні конкретні орієнтири вдосконалення чинного законодавства в цій частині через відсутність відповідної директиви (окремого розділу директиви); відсутній сенс використання в Україні досвіду такого регулювання в окремих державах-членах ЄС, адже за таких обставин український МПР створення та використання ОІВ у трудових правовідносинах буде адаптований не до європейського права, а до правової системи окремої держави, правила і стандарти в певній сфері якої може суттєво відрізнятись від відповідних правил і стандартів в цій сфері іншої держави-члена ЄС (фактично не можна вести про європеїзації українського законодавства); 2) створення та використання ОІВ у трудових відносинах в державах-членах ЄС регулюється фрагментарно та переважно цивільно-правовими нормами, що є типовим також і для України.

Список використаних джерел:

1. Світовенко Д.В. Реформування трудового законодавства в умовах євроінтеграційних процесів в частині реалізації принципу гендерної рівності. *Сучасне право в епоху соціальних змін*: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лютого 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. Т. 2. С. 136-140.
2. EU intellectual property rights: Protection not fully waterproof: Special report № 6/2022. Luxembourg: European Court of Auditors, 2022. 67 p.
3. Protecting intellectual property rights in the EU : Audit preview. Luxembourg: European Court of Auditors, 2020. 12 p.
4. Гладкий В.В. Нормування трудових прав осіб з інвалідністю: перспективи використання в Україні досвіду США. *Формування сучасної парадигми розвитку суспільства*: колективна монографія. Харків: Новий курс, 2022. С. 172-194. doi:10.5281/zenodo.6561111.
5. Wolk S. EU Intellectual Property Law and Ownership in Employment Relationships. *Property and Ownership*. Hyderabad: ICFAI University Press, 2009. P. 420-426.

СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРАСТУ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Чаус Юлія Владиславівна

студентка 3 курсу 1 групи факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Культурна спадщина народу є його репрезентацією, втіленням. Відповідно, охорона культурних пам'яток є важливим питанням для кожної спільноти і особливого значення це набуває для тих країн, національна самобутність яких знаходиться на етапі дослідження та розвитку.

Для України зараз постає виклик знайти механізми, які б змогли забезпечити охорону та відновлення об'єктів культурної спадщини ще й через бойові дії на території нашої країни. Зрозуміло, що державні інструменти залучення ресурсів не зможуть повністю надати належний захист, адже в умовах війни економіка направлена на забезпечення інших, першочергових потреб. А тому існує запит на створення таких механізмів, які б були одночасно і відокремлені від держави, і знаходитися під її контролем та моніторингом. Недержавною організацією, якій Українська держава може передати в управління об'єкти культурної спадщини, бачиться Національний траст.

Правовий статус Національного трасту, в силу значущості його діяльності, має визначатися на рівні закону. Найприйнятнішою організаційно-правовою формою Національного трасту є *установа* як суб'єкт приватного права, тобто приватна установа. При цьому створити Національний траст можуть як окремі фізичні або юридичні особи, так і держава (стаття 167 ЦК України визначає, що держава може створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом) [1].

Варто звернути увагу на мету діяльності Національного трасту, адже, порівнюючи із іншими видами юридичних осіб, вона є специфічною: охорона та захист об'єктів культурної спадщини шляхом утримання та використання цих пам'яток із максимальним збереженням та резервуванням об'єктів у первинному стані. У свою чергу, установа, як звертають на це увагу науковці, створена власником для виконання управлінських, соціально-культурних та інших функцій некомерційного характеру [2, с. 34-36]; задоволення інтересів осіб, які не є засновниками установи — дестинаторів, захист прав і інтересів цих осіб (загальнолюдських інтересів), а через це опосередковано захист загальнодержавних інтересів [3]. Відповідно до цього, хоча підприємницька діяльність установи і не забороняється, отримання прибутку не є основною метою її діяльності. Саме така модель є найбільш оптимальною для функціонування Національного трасту, адже одночасно можна й зробити акцент на його некомерційній, благодійній діяльності (адже зарібок не є самоціллю трасту), і надати можливість залучення підприємницьких процесів (як один із напрямків роботи трасту). Саме така модель використовується, наприклад, у Великій Британії, де Національний траст є благодійною, непідприємницькою організацією, яка опікується об'єктами культурної спадщини, проте водночас вони комерціалізують свою діяльність через продаж квитків для відвідування пам'яток, надання об'єктів в оренду для кінозйомок тощо.

Варто також передбачити порядок формування майна Національного трасту, оскільки для якісного здійснення своєї мети установі потрібні значних ресурси на утримання об'єктів культурної спадщини. Цими джерелами є отримання майна від засновників, держави, територіальних громад, окремих фізичних та юридичних осіб. Зокрема таким майном може бути:

- *майно, що передається установі засновниками* (виходячи із правової природи установи як організаційно-правової форми юридичної особи);
- *вступні та/або абонементські внески* (особа сплачує щорічний внесок в обмін на отримання певних привілеїв при відвідуванні об'єктів культурної спадщини);
- *добровільні благодійні внески (пожертвування)* (наприклад, особа може укласти договір дарування або навіть заповіт, у якому вона висловлює свою волю передати майно Національному трасту; це є достатньо зваженим і доцільним рішенням, коли особи не мають можливість піклуватися про майно і прагнуть зберегти його, за аналогією із досвідом Національного трасту Великої Британії);
- *дохід установи в процесі здійснення основної діяльності* (наприклад, шляхом надання дозволу на оренду певного об'єкту як спосіб використання культурних цінностей для проведення різних науково-дослідницьких та культурно-просвітницьких заходів, або використання в інших цілях);
- *дохід установи від здійснення підприємницької діяльності* (сферу діяльності Національного трасту не варто обмежувати лише утриманням рухомого і нерухомого майна для використання його як туристичної локації або предмету договору оренди: можливе залучення як природних, так і людських ресурсів: надання освітніх, наукових, культурних послуг, прибутки від реалізації сувенірної продукції, видавничої діяльності, плата за кіно- і фотозйомку тощо);
- *гранти (кошти цільового використання), бюджетні асигнування на виконання окремих державних чи місцевих програм, соціально значущих заходів, бюджетні дотації;*
- *інші надходження, що визначені в установчому акті та не заборонені законом.*

Отже, є переконання у тому, що саме установи є найбільш оптимальною формою для створення Національного трасту України, враховуючи особливу його мету діяльності і можливість її втілення правовими механізмами установ в Україні. Створення Національного трасту України як організації, що буде опікуватися об'єктами культурної спадщини, є хоча і складним, але реальним процесом, і має бути розглянуто державою як реальний механізм відокремлення від держави обов'язку опікуватися питанням культурних пам'яток і передати його під контроль представників громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
2. Петровская. Учреждения как субъекты гражданского права [Текст] / Л. Петровская // Підприємництво, госп-во і право. – 2001. – № 2. – С. 34–36.
3. І.П. Жигалкін. Установи як юридичні особи: монографія / І.П. Жигалкін. – Х.: Право, 2010. – 168 с.

ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Аблаєв Бекір Абкерімович

Аспірант 1 року навчання Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тарасча Шевченка, Україна

Вступ. Юридична регламентація відносин, пов'язаних з захистом авторських прав, відіграє важливу роль у відновленні порушених особистих немайнових і майнових прав суб'єкта інтелектуальної власності. Очевидним є те, що питання міжнародно-правового співробітництва задля ефективного захисту прав у сфері інтелектуальної власності є фокусом уваги юридичних шкіл в усіх цивілізованих країнах світу.

Аби зрозуміти особливості міжнародно-правової нормативної бази у сфері захисту прав інтелектуальної власності доцільним є аналіз міжнародних нормативно-правових актів у цій галузі. Важливо вказати, що основоположні правові засади захисту права інтелектуальної власності закріплені в статті 27 Загальної декларації прав людини 1948 року. Так, частиною першої цієї статті визначено, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами. В силу частини 2 статті 27 Загальної декларації прав людини 1948 року кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є ¹.

Виклад основного матеріалу. У контексті норм міжнародного права, які регулюють питання захисту авторських прав слід звернутися до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 року ².

Ця конвенція визнається найдавнішим міжнародно-правовим актом, що регулює відносини у сфері авторського права. Виклики часу обумовили проведення низки змін до акта, останні зміни були закріплені Паризьким актом від 24.07.1971 року. У контексті розвитку міжнародно-правового співробітництва важливим є закріплення в конвенції трьох основних принципів: принцип «національного режиму», принцип автоматичної охорони, і принцип незалежності охорони.

В статті 5 Конвенції розкривається зміст принципу «національного режиму», який полягає у тому, що щодо творів, з яких авторам надається охорона на підставі цього міжнародно-правового акту і суб'єкти інтелектуальної власності – автори - користуються в державах-підписантах Бернської конвенції правами, які надаються нині або будуть надані в подальшому відповідними законами цих країн своїм громадянам, а також правами, особливо надаваними цією конвенцією ³.

Статтею 5 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 року також закріплений принцип автоматичної охорони твору.

¹ Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 – [Електронний ресурс] – 1948. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

² Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів - [Електронний ресурс]. – 1886 - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/print.

³ Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів - [Електронний ресурс]. – 1886 - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/print.

Конвенцією закріплено, що користування правами на твір і здійснення їх не пов'язані з виконанням будь-яких формальностей; таке користування і здійснення не залежать від існування охорони в країні походження твору ⁴.

Важливим нормативно-правовим актом у сфері захисту авторських прав є Всесвітня конвенція про авторське право, що була прийнята в 1952 році в Женеві. Цей акт містить низку матеріально-правових норм, які регулюють питання захисту авторських прав в країнах, що приймають участь в Конвенції, зокрема, закріплення права перекладу і встановлення мінімального терміну охорони об'єкта авторського права, що дорівнює 25 років. Варто зазначити, що за нормами Всесвітньої конвенції про авторське право не вимагається від держав-учасниць відмови від формальностей як про неодмінну умову охорони об'єкта авторського права ⁵.

Не є секретом, що задля підвищення ефективності рівня охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності до існуючих міжнародно-правових актів вносять зміни. У цьому контексті Стокгольмська конференція 1967 року відіграє важливу роль, оскільки вона змінює і доповнює Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів. Внесені зміни були прийняті задля модифікації інститутів міжнародного авторського права. Зміни торкнулися, наприклад, «критеріїв застосовності» Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, були розширений спектр правомочностей автора на твір через визнання «права автора на відтворення», уточнений принцип охорони особистих немайнових прав автора тощо.

Висновки. Особливістю міжнародної нормативно-правової бази у сфері захисту авторських прав є постійна еволюція системи міжнародної охорони авторських прав, а разом з цим – методів і підходів до міжнародно-правового співробітництва. Такі еволюції обумовлені плідною працею міжнародних правових груп, консультацій і діяльності спеціалізованих установ.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 – [Електронний ресурс] – 1948. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів - [Електронний ресурс]. – 1886 - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/print.
3. Всесвітня конвенція про авторське право - [Електронний ресурс]. – 1952. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_052/print.

⁴ Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів - [Електронний ресурс]. – 1886 - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/print.

⁵ Всесвітня конвенція про авторське право - [Електронний ресурс]. – 1952. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_052/print

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ОЦІНОЧНІ КАТЕГОРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСОВИХ МЕЖ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Циганюк Юлія Володимирівна
ORCID ID: 0000-0002-8495-3583

Д-р. юрид. наук, доц., професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Кулеб'якін Вадим Олександрович
суддя

Чемеровецький районний суд Хмельницької області, Україна

Сучасне кримінально-процесуальне законодавство України, основою регулювання якого є чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), містить в собі як чітко визначенні (формальні) поняття так і оціночні категорії. До прикладу розглянемо оціночні категорії які визначають часові межі вчинення процесуальної дії, такі як «негайно», «невідкладно», «одразу», «одночасно» тощо. На відміну від формально визначених категорій, які дають чітку вказівку до часового проміжку у який має бути виконана певна дія (наприклад, суд не пізніше п'яти днів призначає підготовче судове засідання, ст. 314 КПК України), або місця її виконання (наприклад, судовий розгляд кримінального провадження здійснюється судом у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення, ст. 32 КПК України), оціночні категорії не містять в собі чіткої вказівки щодо часу чи місця виконання дії.

Так у статті 19 КПК України визначено обов'язок слідчого негайно закрити кримінальне провадження, як тільки йому стане відомо про наявність вироку суду, який набрав законної сили по тому самому обвинуваченню [1]. Об'єктивно слід вважати, що про існування такого вироку слідчий може дізнатись не в момент перебування на робочому місці та здійснюючи слідчі (розшукові) дії у конкретно визначеному провадженні, тобто в цьому випадку вказівку до негайного виконання слід розцінювати як вчинення дії за першої доступної можливості.

Разом з тим, само по собі слово «негайно», у звичному для повсякденного спілкування значенні, ми розуміємо як дію яка відбувається одразу за дією яка є вказівником до неї. Академічний тлумачний словник української мови визначає «негайно», як прислівник від «негайний» тобто такий який здійснюється, відбувається зразу, без затримки; терміновий [2, с. 275].

Досліджуючи це питання також приділимо увагу використанню оціночної категорії «негайно» у випадках де вказаний термін підлягає тлумаченню саме у його словниковому змісті: де дія має відбуватися одразу, без затримки. Так статтею 202 КПК України визначений порядок звільнення особи з вартою, яке за наявності підстав

повинно відбуватися негайно. У вказаній процесуальній нормі визначення «негайно» необхідно розглядати як невідкладний обов'язок, оскільки навіть нетривалий час утримання особи під вартою без достатньої правової підстави є істотним порушенням прав людини. На підставі такого прикладу можливо прийти до висновку про те, що наявність оціночних категорій у кримінальному процесі може створювати підґрунтя для слідчих і судових помилок, та існування простору для зловживання, створюють загрозу для однобічності та суб'єктивізму при тлумаченні правових норм.

Крім наведених прикладів необхідно звернути увагу, що кримінально-процесуальний закон містить норми яким властиві наявність як оціночної категорії, так і формально визначеної. Зокрема, частиною 1 ст. 214 КПК України визначений обов'язок слідчого невідкладно, але не пізніше 24 годин після отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення (отримання заяви, повідомлення чи особисте виявлення обставин, що можуть свідчити про його вчинення) внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати таке розслідування [1]. В такому випадку ми бачимо, що в нормі законодавець вказав на невідкладність виконання дії (почати досудове розслідування) і при цьому визначивши граничний термін її виконання.

Визначення «невідкладно», яке використане у цій статті КПК України означає як такий, що не можна відкласти, який треба здійснювати, розв'язувати негайно [2, с. 262], тобто ми можемо дійти до висновку, що категорії «негайно» та «невідкладно» є синонімічними та такими які визначають стислий час виконання дії. Разом з тим, досліджуючи зміст норм КПК України, доходимо висновку, що в ньому законодавець приблизно в рівній частині випадків використовує категорії як «негайно», так і «невідкладно». Розглянувши деякі з них, можемо сформулювати гіпотезу, що в категорію «негайно» вкладено більш жорстку вимогу щодо проміжку часу в який ця дія має бути виконана. Шляхом застосування категорії «невідкладно» визначається дія, яка не може бути відкладена, тобто вирішується першочергово по відношенню до інших дій. Так, для прикладу, у ст. 184 КПК України визначено невідкладний розгляд клопотання про застосування чи зміну запобіжного заходу слідчим суддею, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання. В цьому конкретному випадку часова межа вчинення процесуальної дії швидше за все є прив'язаною до сімдесяти двох годин від моменту затримання, яка в жодному разі не може бути перевищеною, аніж до моменту надходження клопотання до суду.

У п. 2, ч. 2 ст. 202 КПК України процесуальна норма сформульована наступним чином: «негайно звільняється з під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання» [1], – за такого формулювання необхідно стверджувати, що «негайно» використано, як більш сувора межа вчинення дії, яка настає одразу за попередньою дією (обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту). В свою чергу, під обов'язком невідкладно прибути за місцем свого проживання, варто розуміти певний проміжок часу протягом якого особа має його дістатися і в кожному окремому випадку він буде різним в залежності від відстані та способу її подолання.

Необхідно окремо зупинитись на таких оціночних категоріях часових меж, як «одразу» та «одночасно». «Одразу» зустрічається у КПК України тричі і у кожній процесуальній нормі часові межі, які визначено цією категорією, можна тлумачити по різному.

Так ст. 80 ч. 4 КПК України визначає право подати заяву про відвід під час досудового розслідування одразу після встановлення підстав такого відводу [1]. Якщо розглянути цю норму на прикладі підозрюваного, якому стали відомі підстави відводу слідчого, зрозумілим є, що отримати відомості, які є підставою відводу слідчого, особа може дізнатись не під час проведення процесуальних дій у відділку

поліції. У такому випадку категорію «одразу» необхідно тлумачити як вчинення дії найближчим часом, до проведення наступної процесуальної дії слідчим.

Частина 4 ст. 224 КПК України визначає обов'язок слідчого зупинити допит одразу після отримання заяви підозрюваного про відмову давати показання [1]. В такому ж випадку «одразу» необхідно вважати тотожним «негайно».

Оціночна категорія «одночасно», яка також неодноразово застосовується в КПК України, на наш погляд, має більш однозначний зміст визначаючи певну кількість дій які відбуваються в один і той самий проміжок часу. Наприклад, можливість обвинуваченого мати одночасно не більше п'яти захисників (ч. 3 ст. 46 КПК України) або заборона одночасної зустрічі захисника з двома і більше обвинуваченими (ч. 5 ст. 46 КПК України), право органу досудового розслідування одночасно з клопотання про обрання запобіжного заходу подати клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу (п.1 ч.2 ст. 188 КПК України), вказані процесуальні норми тлумачити двозначно не можливо. Визначена частиною 4 ст. 174 КПК України вимога про вирішення питання про скасування арешту майна одночасно з прийняттям рішення суду повністю узгоджується з ч. 4 ст. 374 КПК України якою визначено зміст вироку суду, зокрема що резолютивна його частина має містити рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження.

Резюмуючи наведені вище приклади застосування оціночних категорій, для визначення певних часових меж вчинення процесуальних дій необхідно відмітити, що останні є своєрідним правовим явищем, якому властиві як позитивні, так і негативні риси.

Багато вчених, якими проводились дослідження у цьому напрямку, вказують на існування оціночних категорій та на необхідність і доцільність їх використання у нормотворчості, оскільки вони зумовлені неможливістю законодавця в повній мірі врегулювати усі дії спрямовані на досягнення кінцевої мети процесуального закону [3, с. 223].

З огляду на викладене, можливим вирішенням цієї проблеми неоднозначності тлумачення та застосування норм права, які містять оціночні категорії часових меж є їх чітке розмежування за змістом. Наприклад, «негайно» – дія яка відбувається одразу за дією яка їй передує і на неї вказує (звільнити особу з під варти, якщо відпали законні підстави її утримувати); «невідкладно» – як така, що не може бути відкладена, але допускає наявність певного проміжку часу для її виконання (прибути особі, який обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту за місцем проживання або подати заяву про відвід слідчого (в цій частині до КПК України необхідно змінити); категорію «одразу» можливо б було виключити застосувавши для визначення часової межі категорії «негайно» або «невідкладно» в залежності від суті правової норми, необхідності та можливості виконання дії до якої вона зобов'язує в певний проміжок часу. Щодо часового поняття «одночасно», то така категорія є найбільш визначеною, такою що найменше підлягає неоднозначному тлумаченню. В деяких випадках також може бути доцільним поруч з оціночними категоріями часових меж застосувати і формально визначені, які встановлюють граничну межу виконання процесуальної дії.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Словник української мови: в 11 т. АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970 1980. Т. 5 : Н-О. Ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.
3. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Упоряд.: Н. О. Гуторова, Ю. П. Дзюба. К. : Ін Юре, 2010. 812 с.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИ: ФОРМИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПЕВНИХ ВИДІВ ЗДОБУВАЧІВ

Іванцова Альона Вікторівна

ORCID ID: 0000-0002-4646-4674

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Анотація. У статті розкрито особливості розвитку особистості в професійній діяльності. Зазначено перелік форм (видів) навчання та особливості кожного з них. Доведено, що професійний розвиток залежить від особи, яка бажає навчатись і яка самотійно обирає ту чи іншу форму навчання. Показано, що існує взаємозв'язок між різними формами навчання, які лише доповнюють одне одного.

Розвиток особистості людини - це складний процес, який триває протягом усього життя. Професійний розвиток є результатом діяльності людини, а професіоналізм - це вища ланка у її розвитку, як суб'єкта пізнання.

Виокремлюють декілька форм (видів) навчання, залежно від умов, які склалися в державі, та від кінцевої мети, яку переслідує особа (здобувач).

Першою формою є «Дистанційне навчання» — це сукупність сучасних інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі. Відмінністю дистанційного навчання від заочного навчання є використання синхронного режиму — при якому здобувачі освіти працюють разом із педагогічним персоналом закладу наживо, використовуючи засоби та технічні рішення зв'язку в реальному часі, дотримуючись встановленого закладом освіти розкладу занять. Законодавчо, дистанційна освіта регламентується окремими положеннями Міністерства освіти і науки України (далі - МОН) про дистанційне навчання для вищих та середніх закладів освіти. Основними рисами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія у процесі навчання із виокремлення часу для самотійного освоєння матеріалу та консультативний супровід. Дистанційна освіта має як багато переваг, так і багато недоліків. Перевагами є те що: дозволяє більш зручне використання інтерактивних технологій, вирішує питання фактору відстані та транспорту, виключає фактори затримки у переміщенні до навчальних занять, дозволяє більш легко залучати у навчальний процес фізично віддалених експертів, фахівців або заміни викладачів, дозволяє краще використовувати принцип наочності. Недоліками дистанційної освіти є: потреба у надійному технічному оснащенні, переформатування окремих підходів та тем, покращення методичного забезпечення, перенавчання викладацького складу та оволодіння новими знаннями та навичками педагогічної майстерності які будуть працювати у дистанційному режимі за умов недостатньої чи відсутньої візуальної, емоційної та психологічної комунікації із учасниками навчального процесу[1].

В Україні дистанційна форма освіти впроваджується вже понад десять років. Відправною точкою можна вважати 2002 рік, коли Міністерством освіти і науки України був запроваджений експеримент з дистанційного навчання. Однією з можливостей, яку відкрила перед системою освіти і суспільством загалом впровадження дистанційної освіти, була перша затверджена Кабінетом Міністрів України «Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 р.»

(постанова КМУ від 23.09.2003 р. № 1494 [2]). На виконання програми було розроблене перше «Положення про дистанційне навчання», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 № 40. З розвитком технологій у 2013 році затверджується нове «Положення про дистанційне навчання № 466» [3].

Перший заклад загальної середньої освіти в Україні, який отримав ліцензію на провадження освітньої діяльності без очного формату став Центр освіти «Дистанційна школа «Оптіма» [4].

Першим закладом позашкільної освіти, який почав офіційно надавати дистанційні послуги з навчання мистецьким дисциплінам (вокал, гра на музичних інструментах, акторська і ораторська майстерність) стала приватна школа мистецтв "Соломрія" (м. Київ), що видає випускникам Свідоцтво про позашкільну освіту державного зразка. Також студенти віддаленої форми навчання мають можливість брати участь в онлайн-концертах, які транслюються в прямому інтерактивному ефірі на YouTube [5].

На сьогодні порядок організації та запровадження дистанційного навчання визначено «Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 [6].

Другою формою є **«Самоосвіта»** - це самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних персональних значущих освітніх та культурних цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищенні професійної кваліфікації тощо. Самоосвіта є умовою особистого розвитку, самоствердження та самореалізації та є складовою навчання людини протягом всього життя [7].

Шляхи самоосвіти:

- систематичне читання і звернення до авторитетних джерел (на паперових, електронних носіях);
- аналіз матеріалу джерел, перевірка їх на практиці;
- прослуховування лекцій, доповідей в установах, до яких особа не залучена офіційно;
- використання порад фахівців заради підвищення власних знань чи майстерності;
- дослідницька діяльність після досягнення певного рівню освіти, експерименти, моделювання, праця помічником під керівництвом освіченого фахівця тощо.

Самоосвіта — риса характеру наполегливих осіб, позбавлених з якихось обставин можливості отримати систематичні знання у відповідному навчальному закладі (бідність, дискримінація за національною чи релігійною ознакою, географічна віддаленість від освітніх чи культурних центрів, фізичне каліцтво при наявності доброї пам'яті і наполегливості в отриманні знань тощо). Самоосвіта в цих випадках ще й засіб виховання, загартування характеру, перевірка можливостей особи, яка стає дорослішою.

Третьою формою є **«Менторинг»** або наставництво - це зустрічі, в ході яких досвідченіший співробітник (ментор) ділиться своїм досвідом вирішення завдань, описуючи ситуації з минулого, свій підхід до рішення і логіку.

Ментор – це той самий наставник, тільки в значно ширшому розумінні. Він дає можливість своєму підопічному зростати не лише професійно, але й особистісно.

Але «наставник» це теж не було б оптимальним визначенням, адже ментор – це наставництво вкупі з коучингом і консультуванням, а в окремих випадках навіть

надання психологічної підтримки [8].

Постає питання, хто такий ментор і коуч – яка між ними різниця?

Так, різниця між ними є. Як уже було зазначено вище, сучасне менторство включає у себе коучинг, тобто менторинг – це значно ширше поняття. Завдання у коуча значно простіше – він ставить правильні запитання, що й допомагає клієнту віднайти власні упередження і перепони, які не дають йому можливості прямувати до цілі. Ментор діє куди масштабніше – він не лише каже, що «ось твої упередження і хибні установки, вони заважають досягти твоїх цілей», а й через директиви і прямі вказівки спрямовує свого підопічного до його ж цілі. Він каже, куди і як саме рухатися.

Тако ж, ментор – це вміння чітко і доступно формулювати свою думку, давати оптимальні рішення, керуючись ситуаціями із власного досвіду. Тобто фактично весь його цінний досвід переходить до підопічного, адже передача досвіду – це суть всього процесу менторингу. Тому така людина є свого роду провідником для свого підопічного, бо його досвід та знання ведуть менті (так називаються його підопічні) в напрямку, який той обирає сам. Готові рішення тут не спрацюють, але через зворотний зв'язок наставник має змогу поділитися кейсами з власного досвіду. Це також означає, що від ментора ви не почуєте власне оцінки ваших дій, але менті натомість наштовхнеться на власні висновки і рішення, бо в процесі обговорення він зможе поставити питання, і отримати на них відповіді. І чим правильніші будуть питання, тим правильніші будуть відповіді.

Коучинг (від англ. Coaching — тренерство), — метод здійснення консалтингу й тренінгу, в якому спеціальна людина, «коуч», допомагає іншим людям досягнути певної цілі в професії чи в особистому житті [9]. На відміну від наставництва, коучинг зосереджується на досягненні конкретної цілі способом, який людині належить зрозуміти самотужки. Завдання коуча полягає передусім у допомозі з відшукування цього способу. Джерела коучингу лежать у спортивному тренерстві, позитивній, когнітивній та організаційній психології, в уявленні про усвідомлене життя й можливостях постійного й цілеспрямованого розвитку людини. Формування коучингу як методу почалося в 70-х роках ХХ століття [11].

Види коучингу:

- **Продуктивності** — призначений заповнити прогалини в баченні певної справи, забезпечує стратегічне планування досягнення цілей та пропонує додаткову підзвітність, оскільки людина виходить за звичні для себе рамки. Коучинг допомагає зосередитися в певній галузі бізнесу, особистих стосунків чи добробуту. Коучинг продуктивності має на меті допомагати стати ідеальною версією себе. Коучинг продуктивності для керівників або службовців забезпечує баланс між професійними цілями та особистим розвитком.

- **Виконавчий** — розроблений для задоволення конкретних потреб менеджерів або керівників. Наприклад, допомагає отримати навички кращого керування своїми колективом, аби швидше досягати цілей робочого відділу. Коучі для цього зазвичай набираються поза організацією, до якої належать менеджери й керівники.

- **Кар'єрний** — зосереджений на наданні допомоги різним категоріям людей, які стикаються з проблемами в просуванні по своїй кар'єрі. Часто цільовою групою кар'єрного коучингу є випускники вишів, які потребують уточнення напрямку свого професійного зростання. Людям, які були на одній посаді протягом багатьох років, також може знадобитися кар'єрний коучинг у різні моменти життя. Кар'єрний коучинг допомагає просунутися в обраній справі, визначивши, які навички необхідні для наступного кроку в професійній вертикалі, і які посади найкраще підходять для того, щоб допомогти людині досягти своїх кар'єрних цілей.

• **Особистий (лайф-коучинг)** — цей тип коучингу зосереджується на житті поза професійною діяльністю. Наприклад, у вирішенні конфліктів з близькими, вихованні дітей, пошуках балансу між роботою та особистим життям.

• **Бізнес-коучинг** — ця галузь коучингу зосереджена на наданні допомоги підприємцям аби краще керувати своїм бізнесом. Наприклад, бізнес-тренер може допомогти власнику компанії відобразити та викласти своє бачення, місію та стратегічний напрямок бізнесу. Бізнес-коучі також допомагають своїм клієнтам вирішити, які важливі системи потрібно створити, щоб забезпечити належну роботу компанії. Нові сфери діяльності та розширення бізнесу також можна визначити за допомогою бізнес-коучингу.

• **Коучинг умінь** — тут коучі зосереджуються на передачі необхідних навичок від себе клієнтам. Коуч адаптує процес передачі навичок так, щоб він відповідав конкретному рівню знань, майбутнім планам та досвіду клієнтів.

• **Коучинг керівників** — спрямований на те, щоб допомогти людям на вищих посадах досягти використання свого потенціалу сповна. Професіонал, який виконує роль коуча, може найматися як зсередини, так і ззовні організації. Ця людина вивчає та розвиває керівників, аби вони могли досягти вищої продуктивності. Коуч також працює з тими, чия ефективність менша, ніж очікується[10].

Четвертою формою навчання є **«Тренінг»** – це активний метод отримання нової інформації, теоретичних знань людиною з практичною перевіркою запропонованих умінь та навичок у безпечному середовищі.

Єдиної класифікації тренінгів немає, оскільки їх можна класифікувати за провідною метою та задачами, контингентом та числом учасників, тривалістю, кількістю тренерів, типом керівництва, технічним забезпеченням тощо. Та найчастіше тренінги поділяють на особистісні (психокорекційні) та бізнес-тренінги (або методичні).

Психокорекційний тренінг спрямований на зміни психічної сфери людини з кінцевою метою вдосконалення самосвідомості, поведінки або професійної діяльності людей або груп. Такі тренінги організовують для підлітків та їхніх батьків, абітурієнтів, вразливих груп населення та інших.

Методичний тренінг – спосіб навчання фахівців виконання певної роботи. Призначений для більш глибокого знайомства з певною темою, відпрацювання необхідних навичок. Цей вид тренінгів організовується для педагогів, персоналу фірм та установ тощо [12].

Висновки: Для гармонійного розвитку людини та професійного навчання необхідним є взаємодія видів (форм) навчання. Так, особа, досягнувши певної форми навчання, може перейти на наступну, якщо вона вважає, що недостатньо здобула певних знань. Так, бачимо, що особа для здобуття освіти, має право вибору альтернативних та взаємопов'язаних форм навчання.

Список використаних джерел:

1. Дистанційне навчання. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. Вилучено з: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дистанційне_навчання.
2. Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2003 р. № 1494. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003-п#Text>.
3. Положення про дистанційне навчання від 25.04.2013р № 466. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>.
4. Центр освіти «Дистанційна школа «Оптіма». Вилучено з: <https://optima.school>.
5. Приватна школа мистецтв "Соломрія". Вилучено з: <https://solomriya.com.ua>.

6. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти від 08.09.2020 № 1115. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>.
7. Самоосвіта. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України; головний редактор. В.Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 798-799.
8. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. Вилучено з: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ментор>.
9. Coach | Origin and meaning of coach by Online Etymology Dictionary. www.etymonline.com (англ.). Архів оригіналу за 30 вересня 2020. Процитовано 4 лютого 2023).
10. What Are the Different Types of Coaching?. Become a Certified Performance Coach | Performance Coach University (амер.). 18 червня 2019. Процитовано 4 лютого 2023.
11. History of Coaching - A True Insight into Coaching. RapidBI (en-GB). 29 листопада 2010. Процитовано 4 лютого 2023.
12. ТЕАСННУВ. Незалежна Освітня Корпорація. Вилучено з: <https://teach-hub.com/scho-take-treninh-ta-yakym-vin-mozhe-buty/>.

СЕКЦІЯ VIII. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ ПОЖЕЖ

Катунін Альберт Миколайович

ORCID ID: 0000-0003-2171-4558

канд. техн. наук, старший науковий співробітник,
доцент факультету пожежної безпеки

Національний університет цивільного захисту України, Україна

Олійник Володимир Вікторович

ORCID ID: 0000-0002-5193-1775

канд. техн. наук, доцент, начальник кафедри факультету пожежної безпеки

Національний університет цивільного захисту України, Україна

Коломійцев Олексій Володимирович

д-р. техн. наук, професор, Заслужений винахідник України,
професор кафедри комп'ютерна інженерія та програмування

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут», Україна

Роянов Олексій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7631-1030

канд. техн. наук, доцент, старший викладач кафедри факультету пожежної безпеки

Національний університет цивільного захисту України, Україна

Вступ. На цей час способи виявлення пожеж не у повній мірі враховують досягнення сучасних технологій, тому слід очікувати розробку нових та вдосконалення вже існуючих способів [1-3]. При цьому основною метою застосування способів є виявлення чинників, що виникають на ранній стадії розвитку пожежі для забезпечення достатнього часу на проведення евакуації людей та вживання заходів для локалізації і запобігання подальшого розвитку пожежі.

Основна частина. Одними з перспективних є способи раннього виявлення та визначення напрямку загорянь, що передбачають використання дифракційно відбивних покриттів [1-3]. Параметри дифракційно відбивних покриттів можуть бути як змінними, так і незмінними.

Випромінювання, що відбивається від дифракційно відбивної поверхні покриття, поширюється у напрямках, що задовольняють умові:

$$\varphi = \arcsin\left(\frac{j\lambda}{d}\right), \quad j=0, \pm 1, \pm 2, \quad (1)$$

де λ – значення довжини хвилі випромінювання, d – значення періоду структури покриття.

Тому реалізація можливості оперативної зміни періоду структури покриття дозволяє вирішувати такі завдання, як сканування простору, юстировка обладнання, підвищення точності визначення джерел загорянь [3].

Методи керування дифракцією оптичного випромінювання на відбивних покриттях ґрунтуються на застосуванні у покриттях матеріалів, у яких відбивні властивості можливо цілеспрямовано змінювати шляхом застосування акустооптичного, електрооптичного та термооптичного ефектів.

Акустооптичний метод керування дифракцією передбачає просторову модуляцію коефіцієнта відбиття в середовищі, яка здійснюється ультразвуковими (акустичними) хвилями. При поширенні ультразвуку у відбивному покритті утворюється фазова решітка (ділянки стиснення і розрядження матеріалу середовища поширення хвиль).

Електрооптичний метод управління дифракцією ґрунтується на явищі наведеної анізотропії середовищ під дією поля (електрооптичного ефекту). Експериментально доведено можливість формування 20 видів голограм за різних впливів зовнішнього електричного поля.

Термооптичний метод управління дифракцією оптичного випромінювання полягає у зміні оптичних констант відбивних покриттів під впливом температури. Багат шарові інтерференційні системи зі спеціальними плівками досить широко використовуються для керування дифракцією випромінювання. Оборотної фазовий перехід напівпровідник-метал у плівках такого типу, що відбувається при зміні температури, супроводжується істотною зміною її оптичних констант, що дозволяє змінювати оптичні характеристики інтерференційної системи, що містить плівку.

ВИСНОВКИ. На цей час перспективність розробки дифракційно відбивних покриттів обумовлена застосуванням відбивних покриттів для розробки нових та удосконалення існуючих способів виявлення пожеж. Зміна параметрів покриттів можлива на основі використання акустооптичного, електрооптичного та термооптичного ефектів. Подальші дослідження доцільно присвятити методам технічної реалізації дифракційно відбивних покриттів, а також розробці методик оцінювання ефективності використання покриттів при виявленні пожеж.

Список використаних джерел:

1. Катунін А.М., Кирилюк А.С., Кулаков О.В. (2016). Спосіб раннього виявлення та визначення напрямку загорянь: патент №112169 Україна: МПК G08B 17/00 G01J 1/00.; заяв. 04.05.2016; опубл. 12.12.2016; Бюл. №23. 4 с.
2. Катунін А.М., Кулаков О.В., Д'яков А.В. (2018). Спосіб раннього виявлення та визначення напрямку загорянь: патент №125167 Україна: МПК G08B 13/18 G08B 17/00; заяв. 03.01.2018; опубл. 25.04.2018; Бюл. №8. 4 с.
3. Катунін А.М., Кулаков О.В., Вербицький М.С. & др. (2019). Спосіб раннього виявлення та визначення напрямку загорянь: патент №136700 Україна: МПК G08B 13/18 G08B 17/00; заяв. 27.03.2019; опубл. 27.08.2019; Бюл. №16. 4 с.

СЕКЦІЯ ІХ. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

EARLY PREDICTION OF WINTER WHEAT (*TRITICUM AESTIVUM* L.) GRAIN YIELD USING SPATIAL NORMALIZED DIFFERENCE VEGETATION INDEX

Raisa Vozhehova

ORCID ID: 0000-0002-3895-5633

Doctor of agricultural sciences, Director

Institute of Climate-Smart Agriculture of NAAS, Ukraine

Pavlo Lykhovyd

ORCID ID: 0000-0002-0314-7644

Ph.D. in agricultural sciences, PostDoc student

Institute of Climate-Smart Agriculture of NAAS, Ukraine

Early yield prediction is an important task of modern agriculture, providing great opportunities for better crop management and enhancing the advantages of the systems of precision agriculture. Yield prediction is possible based on simulation models (e.g., CERES, APSIM and other modeling systems), or empirical models (mathematical models developed using true experimental data received in the field conditions and processed using various statistical and mathematical algorithms, mainly regression analysis, artificial neural networks, etc.) [1–3]. Currently, among numerous empirical models those based on the data of remote sensing (utilizing various vegetation, meteorological, soil indicators computed using satellite imagery) are of a growing importance and demand.

Winter wheat (*Triticum aestivum* L.) is the major cereal crop in Ukraine [4]. Yield prediction of this crop is an important task for solving the problems of efficient technological management in the systems of climate-smart and precision agriculture, while the information and consultative basis at the moment is insufficient in Ukraine. In order to predict irrigated winter wheat grain yields in the South of Ukraine we developed prediction models on the basis of remotely sensed normalized difference vegetation index at the stages of the crop tillering (stage 5 or BBCH 31-39) and heading (stage 10.1 or BBCH 51-59) combined with true yielding data collected during 2017-2018 in the field experiments conducted at the irrigated lands of the Institute of Climate-Smart Agriculture (former Institute of irrigated Agriculture). The yields were harvested and accounted using self-propelled grain harvester at every experimental plot and further calculated to standard moisture content in grain (14%). Normalized difference vegetation index for each experimental plot at the fixed stages of the crop development was taken at the platform OneSoil AI, which uses Sentinel ½ combined imagery to assess the spatial vegetation index [5]. Phenological stages were assessed using national and international methodologies [6, 7]. The regression models for two stages of the crop development were created by the means of polynomial regression analysis (second-grade polynomic), performed using BioStat v7 software. Statistical procedures were performed at $p=0.05$.

The results of the study revealed the possibility of early (up to 60-70 days in advance

in case of use the index values at the tillering stage) winter wheat grain yield prediction by linking the values of normalized difference vegetation index to the crop's productivity. Approximation of the developed polynomial regression models has proved that their accuracy is enough to provide reliable yielding forecasts: the mean absolute percentage error of the models fluctuates within 7.76-8.53% [8]; fitting quality, estimated by the R^2 values, is good – 0.9331-0.9454 (the fluctuations depend on the stage of the spatial index assessment). The models could be improved through adding more inputs or changing mathematical algorithm (however, the change should be reasonable), and in their current state they are useful in educational and theoretical studies, while the productivity scale for winter wheat depending on the values of normalized difference vegetation index could be applied in farming practices.

The developed polynomial regression models allow early prediction of winter wheat grain yield, and could be used “as they are”, or integrated in the decision support systems for agriculture to enhance crop simulation quality.

References:

1. Keating, B. A., Carberry, P. S., Hammer, G. L., Probert, M. E., Robertson, M. J., Holzworth, D., Nuth, N. I., Hargreaves, J. N. G., Meinke, H., Hochman, Z., McLean, G., Verburg, K., Snow, V., Dimes, J. P., Silburn, M., Wang, E., Brown, S., Bristow, K. L., Asseng, S., Chapman, S., McCown, R. L., Freebairn, D. M., & Smith, C. J. (2003) An overview of APSIM, a model designed for farming systems simulation. *European Journal of Agronomy*, 18(3-4), 267–288.
2. Bannayan, M., Crout, N. M. J., & Hoogenboom, G. (2003) Application of the CERES-wheat model for within-season prediction of winter wheat yield in the United Kingdom. *Agronomy Journal*, 95(1), 114–125.
3. Vozhehova, R., Kokovikhin, S., Lykhovyd, P. V., Balashova, H., Lavrynenko, Y., Biliaieva, I., & Markovska, O. (2020) Statistical yielding models of some irrigated vegetable crops in dependence on water use and heat supply. *Journal of Water and Land Development*, 45, 190–197.
4. Markovska, O., & Hrechyshkina, T. (2020) Winter wheat varieties productivity of on elements of growing technology under the conditions of Southern Step of Ukraine. *Agrobiology*, 1, 96–103.
5. Lykhovyd, P., Vozhehova, R., & Lavrenko, S. (2022) Annual NDVI dynamics observed in industrial tomato grown in the south of Ukraine. *Modern Phytomorphology*, 16, 160–164.
6. Narin, Ö. G., Noyan, Ö. F., & Abdikan, S. A. (2021) Monitoring vegetative stages of sunflower and wheat crops with Sentinel-2 images according to BBCH-Scale. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38(1), 46–52.
7. Зінченко, О. І., Салатенко, В. Н., & Білоножко, М. А. (2001) *Рослинництво: підручник*. Київ, Аграрна освіта. 591 с.
8. Blasco, B. C., Moreno, J. J. M., Pol, A. P., & Abad, A. S. (2013) Using the R-MAPE index as a resistant measure of forecast accuracy. *Psicothema*, 25(4), 500–506.

БІОЛОГІЧНІ ПРЕПАРАТИ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ОГІРКА ВІД ХВОРОБ

Сергієнко Валентина Григорівна

ORCID ID: 0000-0003-4386-9307

канд. с.-г. наук, старший науковий співробітник, пров.н.с.

Інститут захисту рослин НААН, Україна

Ткаленко Ганна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-9448-6600

Д-р. с.-г.наук, старший науковий співробітник, завідувачка лабораторією

мікробіологічного захисту рослин

Інститут захисту рослин НААН, Україна

Гораль Сергій Вікторович

канд. с.-г. наук, старший науковий співробітник

Інститут захисту рослин НААН, Україна

Шита Оксана Василівна

ORCID: 0000-0002-0795-5120

канд. с.-г. наук, Завідувачка лабораторією технології застосування пестицидів

Інститут захисту рослин НААН, Україна

Огірок (*Cucumis sativus*) є цінною овочевою культурою. Його відносять до дієтичних продуктів харчування, оскільки він на 95-98 % складається з води, містить мінімум калорій, зате багато клітковини і цінних лужних солей.

Значною перешкодою в одержанні високих врожаїв огірків є ураження в період вегетації різними видами фітопатогенних мікроорганізмів – грибами, бактеріями, вірусами. Інфекційні хвороби спричиняють втрати врожаю до 30-35%, а в період епіфітотій - до 50% і більше. Найбільш поширеними хворобами огірка у відкритому і закритому ґрунті є борошниста роса, несправжня борошниста роса, бактеріальна плямистість, фузаріозне в'янення, антракноз [1, 2, 3, 4, 5]. Розвиток хвороб огірка залежить від багатьох умов: агротехніки вирощування, температурно-вологісного режиму, стійкості сорту.

Шкідливість фітопатогенних мікроорганізмів зазвичай обмежують, застосовуючи хімічні препарати. Однак забруднення довкілля, викликане надмірним і неправильним використанням агрохімікатів, спонукає до пошуку і впровадження альтернативних заходів захисту рослин. Застосування хімічних засобів захисту ускладнюється ще і тим, що огірок має короткий період плодоутворення. Від зав'язування плода до його збирання проходить лише 5-7 днів. Корнішони і продовольчі плоди потрібно збирати через 3-4 дні. А термін очікування (період від обробки до можливості збирання врожаю) більшості пестицидів становить 10, 14 або 20 днів. Тобто, продукція оброблених рослин огірка може містити залишкові кількості пестицидів, що не буде відповідати санітарно-гігієнічним нормам. Неможливість застосування пестицидів у період плодоношення огірка спонукає максимально використовувати біологічні засоби контролю, що базуються на продуктах натурального походження [6]. Впровадження таких заходів у виробництво дає змогу повністю відмовитись або суттєво зменшити використання хімічних

засобів захисту рослин на овочевих культурах і тим самим, підвищити якість та безпеку продукції. Біоконтроль фітопатогенів овочевих культур є найбільш придатним для органічного виробництва. Він екологічно безпечний, економічно вигідний і високо специфічний [7]. Біологічні засоби контролю та біостимулятори зростають у світі понад 10% на рік [6]. Тим більше, що овочі, вирощені за екологічно безпечних технологій, є перспективними і мають широкий попит на ринку [8]. Застосування корисних для рослин бактерій позитивно впливає на якість продукції, підвищується вміст вітамінів, флавоноїдів, антиоксидантів; вони виступають як рослинні пробіотики для овочевих культур [9]. Мікроорганізми, що використовуються для біоконтролю, продукують метаболіти, які запускають механізми росту, запобігають зараженню рослин, усувають біо-та абіотичні стреси, підвищують врожайність культур [10].

Роботу виконували шляхом постановки лабораторно-вегетаційних та польових дослідів. В досліді використовували біологічні препарати на основі бактерій *Bacillus subtilis* (Серенада АСО, Серенада Макс, Фітоцид), *Bacillus megaterium* (Біофосфорин), *Pseudomonas aureofaciens* (Агат 25 К, Гаупсин), *Pseudomonas fluorescens* (Планриз), *Streptomyces kasugaensis* (Казумін), гриба *Trichoderma lignorum* (Триходермін). Титр бактерій становив не менше 1×10^9 КУО/см³. Біопрепарати застосовували шляхом обробки насіння та обприскування рослин огірка в період вегетації. Ефективність дії біологічних препаратів порівнювали з дією відомих хімічних фунгіцидів – Акробат МЦ, 69% в.г., 2,0 кг/га (диметоморф, 90 г/кг+ манкоцеб, 600 г/кг), Квадріс 250 SC, к.с., 0,6л/га (азоксистробін, 250 г/л), Косайд 2000, в.г., 2,0 кг/га (гідроксид міді, 538 г/кг). Досліди проводили на сорті Конкурент, гібридах Скирський F1 та Смак F1 в господарствах Київської обл. (зона Правобережного Лісостепу України).

Отримані результати засвідчили позитивний вплив на ріст, розвиток та продуктивність культури. За обробки насіння огірка біопрепаратами схожість рослин підвищилась у середньому на 12,2%, висота рослин – на 4%, маса рослин – на 17% (табл. 1). Найвищий рістстимулюючий ефект зафіксовано при застосуванні Фітоциду та Триходерміну.

Таблиця 1.

Вплив біологічних препаратів на схожість і розвиток рослин огірка за обробки насіння (лабораторно-вегетаційний дослід, сорт Конкурент, $\bar{X} \pm S_x$, n=3*)

Варіант	Лабораторна схожість насіння, %	Розвиток рослин у фазу 2-3 справжніх листка (ВВСН 12-13)		
		Схожість рослин, %	Висота рослин, см	Маса рослин, г
Контроль (вода)	80,0 $\pm$ 3,5	65,0 $\pm$ 2,8	19,0 $\pm$ 1,9	9,8 $\pm$ 1,5
Агат 25К, т.п. 0,05 %	90,0 $\pm$ 3,8	65,8 $\pm$ 2,5	19,6 $\pm$ 1,7	10,9 $\pm$ 1,8
Біофосфорин, р., 0,5%	87,0 $\pm$ 2,8	69,0 $\pm$ 2,9	19,5 $\pm$ 2,1	10,0 $\pm$ 2,2
Гаупсин, 1,0%	86,0 $\pm$ 3,0	65,8 $\pm$ 3,1	19,5 $\pm$ 2,3	9,9 $\pm$ 2,1
Планриз, 1,0%	85,0 $\pm$ 2,6	64,8 $\pm$ 2,8	19,0 $\pm$ 2,1	9,8 $\pm$ 2,6
Триходермін, с., 0,5%	87,0 $\pm$ 3,1	75,0 $\pm$ 2,7	19,5 $\pm$ 1,6	10,8 $\pm$ 2,5
Фітоцид, р., 1,0%	90,0 $\pm$ 3,5	80,3 $\pm$ 3,2	20,0 $\pm$ 1,9	13,1 $\pm$ 3,1

* - $\bar{X} \pm S_x$ - середнє арифметичне та стандартне відхилення,

n – кількість визначень

[авторська розробка]

Впродовж періоду вегетації огірка проводили обліки ураження рослин інфекційними хворобами. Найбільш поширеними хворобами огірка на природному інфекційному фоні були несправжня борошниста роса (*Pseudoperonospora cubensis*

Berk et Kurt. Rostow.) та кутаста бактеріальна плямистість (*Pseudomonas lachrimans* Smith et Bryan.). Розвиток несправжньої борошнистої роси на кінець вегетації огірка досягав 71,8- 85,5% (табл. 2). Значний розвиток хвороби спричиняв передчасне засихання рослин та призводив до зменшення врожайності.

Таблиця 2.

Ефективність застосування біологічних препаратів проти хвороб огірка

Варіант досліджу	Розвиток хвороби, %		Ефективність дії, %		Урожайність	
	в початковий період розвитку хвороби	в кінці вегетації	в початковий період розвитку хвороби	в середньому за вегетаційний період	т/га	% до контролю
Сорт Конкурент (несправжня борошниста роса)						
Контроль (без обробки)	3,4	85,5	-	-	10,0	-
Агат 25К, т. п., 30 г/га	1,3	69,2	61,8	34,0	11,4	114,0
Біофосфорин, р., 1,0 л/га	1,2	69,5	64,7	35,6	11,7	117,0
Гаупсин, 4,0 л/а	0,6	70,0	82,3	41,4	11,5	115,0
Планриз, 3,0 л/га	1,2	70,2	64,7	35,0	11,0	110,0
Фітоцид, р. 2,0 л/га	1,0	69,2	70,6	37,1	10,9	109,0
Акробат МЦ, 69% в.г., 2,0 кг/га (еталон)	0,5	52,3	86,5	57,8	13,9	139,0
НІР ₀₅	2,8	4,2			1,6	-
Гібрид Левадний F₁ (несправжня борошниста роса)						
Контроль (без обробки)	12,1	74,5	-	-	17,9	-
Агат 25К, т. п., 30 г/га	5,3	56,8	56,2	39,3	23,6	131,9
Гаупсин, 4,0 л/а	6,2	55,5	48,8	37,2	22,8	127,4
Ризоплан, 3,0 л/а	4,8	56,8	60,4	39,6	22,6	126,3
Квадріс 250SC, к.с., 0,6л/га (еталон)	1,5	49,1	87,6	57,2	24,4	136,4
НІР ₀₅	2,8	6,2			2,7	
Гібрид Смак F₁ (несправжня борошниста роса)						
Контроль (без обробки)	3,5	71,8	-	-	35,6	-
Казумін 2Л, РК, 2,0 л/га	1,8	63,3	48,6	28,9	41,9	117,7
Серенада МАКС WP, ЗП, 2,5кг/га	2,0	58,3	42,8	31,2	45,1	126,7
Серенада АСО SC, КС, 8,0 л/га	1,8	53,7	48,6	33,5	45,6	128,1
Косайд 2000, в.г., 2,0 кг/га (еталон)	1,6	50,6	59,4	40,5	44,5	125,0
НІР ₀₅	3,1	3,8	-	-	2,6	-
Гібрид Смак F₁ (бактеріальна плямистість)						
Контроль (без обробки)	19,5	48,6	-	-	35,6	-
Казумін 2Л, РК, 2,0 л/га	8,0	31,5	59,0	47,1	41,9	117,7
Серенада МАКС WP, ЗП, 2,5 кг/га	6,6	30,0	66,2	52,3	45,1	126,7
Серенада АСО SC, КС, 6,0 л/га	6,3	27,3	67,6	55,7	45,6	128,1
Косайд 2000, в.г., 2,0 кг/га (еталон)	5,5	28,5	71,8	56,6	44,5	125,0
НІР ₀₅	1,2	3,1	-	-	2,6	-

[авторська розробка]

Найвища ефективність біопрепаратів зафіксована в початковий період розвитку хвороби за проведення профілактичних обприскувань, до появи перших ознак. За незначного розвитку хвороби на рівні 3,4-12,1% ефективність біопрепаратів становила від 42,8% (Серенада МАКС WP, ЗП) до 82,3% (Гаупсин, р.). В середньому за вегетаційний період ефективність біопрепаратів проти несправжньої борошнистої роси знаходилась на рівні 34,0-39,3%. Ефективність хімічних заходів захисту

становила в середньому 40,5 - 57,8 %.

Значний розвиток бактеріозу у вигляді кутастої бактеріальної плямистості спостерігали на гібриді Смак F₁. Перші ознаки хвороби зазвичай з'являються раніше порівняно з несправжньою борошнистою росою. У роки досліджень розвиток бактеріозу становив 19,5-48,6% (табл. 2). Біологічні препарати забезпечили зниження ураження в початковий період розвитку хвороби на 59,0- 67,6%, в середньому за період спостережень – на 47,1- 55,7%. Найвищу ефективність забезпечив біопрепарат Серенада АСО SC, КС, 6,0 л/га.

Застосування біологічних препаратів сприяло підвищенню врожайності огірків. На сорті Конкурент урожайність плодів збільшилася на 1-1,7 т/га, на гібриді Левадний F₁ – на 4,7- 5,7 т/га, на гібриді Смак F₁ – на 6,3-10,0 т/га, або в середньому по сортах на 10 - 31,9%.

Таким чином, проведені дослідження засвідчили, що біологічні препарати мають здатність проявляти рістрегулюючі, імуностимулюючі та захисні властивості. Завдяки системній дії біопрепарати підвищували схожість рослин огірка, обмежували розвиток фітопатогенів у період вегетації, підвищували врожайність культури.

Список використаних джерел:

1. El-Gremi S.M.A, Ghoneim K.E.; Kamel S.M.H. (2012). Biological Control of Cucumber Downy Mildew under Protected Cultivation. Egypt. J. Phytopathol. V. 39 (1): 417-434.
2. Wang H., Cai Xiao-Yu, Xu M., Tian F. (2021). Enhanced Biocontrol of Cucumber Fusarium Wilt by Combined Application of New Antagonistic Bacteria *Bacillus amyloliquefaciens* B2 and Phenolic Acid-Degrading Fungus *Pleurotus ostreatus* P5. Front. Microbiol. V. 12. <https://doi.org/10.3389/fmicb.2021.700142>.
3. Sun Z., Yu S., Hu Y., Wen Y. (2022). Biological Control of the Cucumber Downy Mildew Pathogen *Pseudoperonospora cubensis*. Horticulturae, 8(5). 410; <https://doi.org/10.3390/horticulturae8050410>.
4. Nofal S., Al-Ameiri. (2014). Control of Cucumber Damping-off in the Field by the Bio-Agent *Trichoderma harzianum*. International Journal of Agriculture and Forestry. 4(2): 112-117. Doi:10.5923/j.ijaf.20140402.11.
5. Tkalenko H.M. (2021). Osnovni khvoroby ohirka v teplytsyakh [The main diseases of cucumber in greenhouses. Propozytsiya. <https://propozitsiya.com/ua/osnovni-hvoroby-ogirka-v-teplytsyakh>.
6. Shoham J. (2020). Rise of Biological Products in Crop Protection and Plant Nutrition Markets. Outlooks on Pest Management, V. 31 (3): 129-131(3). DOI: https://doi.org/10.1564/v31_jun_09.
7. Pandit M.A, Kumar J., Gulati S., Bhandari N., Mehta P., Katyal R., Rawat C.D., Mishra V., Kaur J. (2022). Major Biological Control Strategies for Plant Pathogens. Pathogens. 11(2): 273. Doi: 10.3390/pathogens11020273.
8. Ter'okhina L.A., Yurlakova O.M. (2017). Innovatsiynyy shlyakh rozvytku v ovochivnytstvi [Innovative way of development in vegetable production]. Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi Naukovi osnovy stvorenniya innovatsiynoyi produktsiyi u roslynnytstvi. 28 bereznya 2017 r. Instytut ovochivnytstva i bashtannytstva NAAN. Pleyada. S. 102 – 104.
9. Jiménez-Gómez A., Celador-Lera L., Fradejas-Bayón M., Rivas R (2017). Plant probiotic bacteria enhance the quality of fruit and horticultural crops. Review Special Issues. AIMS Microbiology. V. 3(3): 483-501.doi:10.3934/microbiol.2017.3.483.
10. Pham J. V., Yilma M. A. Feliz A. A. (2019). Review of the Microbial Production of Bioactive Natural Products and Biologics. REVIEW article. Front. Microbiol. <https://doi.org/10.3389/fmicb.2019.01404>.

ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФІЗИЧНІ ПОКАЗНИКИ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Почколіна Світлана Василівна

ORCID ID: 0000-0003-2288-9595

канд. с.-г. наук, доцент, зав. відділом агромоніторингу
та інноваційних технологій с.-г. культур

Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, Україна

Когут Інна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-4418-5954

канд. с.-г. наук, доцент, заст. директора з наукової роботи - учений секретар

Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, Україна

Сергєєв Леонід Аркадійович

ORCID ID: 0000-0003-4169-8938

Канд. с.-г. наук, в.о. директора

Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, Україна

Маса одиниці об'єму зерна – це найбільш розповсюджений, простий і дуже важливий показник якості. Натура дає уявлення про виповненість зерна і є ознакою його борошномельності. Дрібне, але виповнене зерно, дає таку ж щільність укладання, як і велике або навіть більшу, що за однакової питомої маси зумовлює рівну, або більшу величину натури [1].

Із зерна з високою об'ємною масою (натурою) отримуємо більший вихід борошна. На думку І.М. Коданєва [2], пшениця з низькою натурою має занижений вихід борошна. До продовольчого зерна пшениці ДСТУ 3768-2019 встановлені вимоги за величиною натури зерна для 1-го класу не нижче -775 г/л; для 2-го - не нижче 750; для 3-го – 730; для 4-го – не обмежено [3].

Важливий показник фізичних властивостей зерна пшениці озимої є маса 1000 зерен. Величина цього показника вказує на великий запас поживних речовин в зерні, залежить від сорту, умов вирощування, тривалості фази наливу зерна і може змінюватися в межах від 20 до 60 г [4].

За масою 1000 зерен пшеницю поділяють на 4 групи: з високою вагою (вище 30 г), з вагою вище середньої (25-30 г), середньою вагою (22-25 г), нижче середньої (менше 22 г).

Дослідження проводили у 2022 році на полях Одеської державної сільськогосподарської дослідної станції ІКОСГ НААН.

Основний метод – польовий, який доповнювався аналітичними дослідженнями, вимірами, підрахунками і спостереженнями відповідно до загальноприйнятих методик та методичних рекомендацій у землеробстві і рослинництві. Облік врожаю суцільний за допомогою Сампо-500.

Пшеницю озиму висівали три строки сівби: 25 вересня, 5 і 15 жовтня. Схема досліду (табл. 1).

Таблиця 1.

Озима пшениця м'яка

Сорт	Рік реєстрації	Дата сівби		
		25.09	05.10	15.10
Житниця одеська	2016	1	11	21
Ліра одеська	2013	2	12	22
Фортеця	2019	3	13	23
Палітра	2019	4	14	24
Ліга одеська	2017	5	15	25
Наснага	2015	6	16	26
Ветеран	2014	7	17	27
Покровська	2020	8	18	28
Сториця	2015	9	19	29
Довіра одеська	2020	10	20	30

Для одержання зерна високої якості велике значення має сорт. Використані в наших дослідках сорти пшениці озимої віднесені до категорії сильних.

Строки сівби обумовлюють певний вплив і на фізичні показники зерна пшениці озимої.

Дані досліджень свідчать, що натура зерна була у всіх сортів пшениці озимої вище стандарту, стосовно вимогам якого натура становить 775 г/л для м'якої пшениці і 750 г/л – для твердої пшениці. (табл. 2).

Таблиця 2.

Натура зерна пшениці озимої, г/л

Сорт	Дата сівби			Середнє
	25.09	05.10	15.10	
Житниця одеська	771	774	762	769,0
Ліра одеська	757	770	775	767,3
Фортеця	760	765	754	759,7
Палітра	783	786	789	786,0
Ліга одеська	764	768	760	764,0
Наснага	763	768	754	761,7
Ветеран	756	752	748	752,0
Покровська	750	758	758	755,3
Сториця	773	776	768	772,3
Довіра одеська	775	781	771	775,7
Середнє	765,2	769,8	763,9	766,3

Дані таблиці показують, що в середньому більша натура була зафіксована при строку сівби 5 жовтня (769,2 г/л), на другому місці – строк сівби 25 вересня (765,2 г/л), на останньому – 15 жовтня (763,9 г/л). Перевищення за натурою при строку сівби 5 жовтня склало 4,6 г порівняно зі строком сівби 25 вересня і 5,9 г порівняно з сівбою 15 жовтня.

У середньому найбільша натура спостерігається у наступних сортів: Палітра – 786,0 г/л, Довіра одеська – 775,7 г/л, Сториця – 772,3 г/л, Житниця одеська 769,0 г/л.

Строки сівби мають різноманітний вплив на натуру зерна різних сортів пшениці озимої. Так, у таких сортів, як Житниця одеська (774 г/л), Фортеця (765 г/л), Ліга одеська (768 г/л), Наснага (768 г/л), Сториця (776 г/л) і Довіра одеська (781 г/л) натура зерна була найбільшою при строку сівби 5 жовтня. А у такого сорту, як Ветеран (756 г/л) найбільша натура зерна була при строку сівби 25 вересня. Сорт Покровська (758 г/л) має однакову натуру при 2-му (05.10) і 3-му (15.10) строках сівби. А сорти Ліра одеська (775 г/л), Палітра (789 г/л) мали більшу натуру при строку сівби 15 жовтня.

Така ж закономірність збереглася й по масі 1000 насінин (табл. 3).

У середньому по 10-ти сортах пшениці озимої найбільша масу 1000 насінин (39,4 г) була сформована при строку сівби 5 жовтня. Перевищення порівняно зі строком сівби 25 вересня становило 2,3 %. Строк сівби 15 жовтня знизив масу на 1,3 % порівняно з 1-м строком сівби.

При строку сівби 5 жовтня найбільш крупне зерно сформували такі сорти: Довіра одеська (42,0 г), Сториця (41,9 г), Житниця одеська (41,6 г). Найменша маса 1000 насінин спостерігалася у сорту Ліга одеська (31,3 г).

Таблиця 3.

Маса 1000 насінин пшениці озимої, г

Сорт	Дата сівби			Середнє
	25.09	05.10	15.10	
Житниця одеська	40,5	41,6	39,7	40,6
Ліра одеська	38,7	39,5	40,3	39,5
Фортеця	39,5	40,3	38,6	39,5
Палітра	38,8	39,6	40,0	39,3
Ліга одеська	30,5	31,3	28,4	30,1
Наснага	38,2	39,0	36,8	38,0
Ветеран	38,0	39,0	36,2	37,7
Покровська	38,4	39,4	39,3	39,0
Сториця	40,7	41,9	40,1	40,9
Довіра одеська	41,5	42,0	40,7	41,4
Середнє	38,5	39,4	38,0	38,6
%, до строку сівби 25 вересня	100	102,3	98,7	-

При строку сівби 25 вересня найбільша маса 1000 насінин, порівняно з масою 1000 насінин інших строків, була відмічена у сорту Ветеран (38,0 г). Таки сорти як Ліра одеська (40,3 г), Палітра (40,0 г) мали найбільшу масу 1000 насінин при строку сівби 15 жовтня, а у сорту Покровська маса 1000 насінин (39,4 і 39,3 г відповідно) майже була однаковою при строку сівби 5 і 15 жовтня.

Таким чином, можна зробити висновок, що повторюється одна і та ж закономірність: найкращі фізичні показники пшениці озимої спостерігаються при строку сівби 5 жовтня.

Список використаних джерел:

1. Сокол Л.В. Стефановська Т.Р. Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства. *Екологічна безпека*. № 3, 2008. С. 102-109.
2. Мартинюк Н.П. Державне регулювання органічного виробництва: стан та перспективи розвитку. *Органічне виробництво і продовольча безпека*. Житомир, 2017. С. 5-10.
3. Ковальова О. Органічний сектор потребує прийняття нового закону [Електронний ресурс] AgroPolit.com. – Режим доступу : <https://agropolit.com/interview/305-olena-kovalova-organichniy-sektor-potrebuye-priynyattya-novogo-zakonu>.
4. Філософія «органік» [Електронний ресурс] // Деловой аграрный интернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.agrotimes.net/journals/article/filosofiya-organik>.

ВПЛИВ ОБРОБКИ НАСІННЯ НА ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ РОСТУ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

Бурикiна Свiтлана Iванiвна

ORCID ID: 0000-0002-5197-6586

канд. с.-г. наук, завідувач відділу агрохімії,
грунтознавства та органічного виробництва

Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, Україна

Таранюк Галина Борисiвна

ORCID ID: 0000-0003-1597-9429

науковий співробітник відділу агрохімії,
грунтознавства та органічного виробництва

Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, Україна

Озима пшениця є та ще довго буде залишатися основною зерновою культурою Південного Степу України, на продуктивність якої, як встановлено М.М. Маренич із колегами, впливає якість початкового етапу органогенезу, оскільки між масою корінців проростка та виходом зерна з рослини існує сильний кореляційний зв'язок ($r=0,85$) [1]. Застосування в їх дослідях гумінових препаратів для передпосівної обробки насіння UB for seeds і 1R Seed treatment призвело до зростання маси проростка пшениці на 11–16 %, а врожайність зросла на 28,3 %. Використання для передпосівної обробки насіння цих препаратів і в комплексі з протруйником сприяло підвищенню польової схожості пшениці озимої на 11–13% [2]. Але існують результати, що свідчать про незначний вплив гумінових речовин за передпосівної обробки насіння [3].

В сучасній технології вирощування пшениці озимої передпосівна обробка насіння є обов'язковим елементом, для чого існує великий ринок синтетичних протруйників. Наукова література свідчить як про позитивну, так і негативну їх дію на процес проростання, але беззаперечним фактом є захист насіння і проростків від насінневої і ґрунтової інфекції. Прикладом, в дослідженнях Benderradji et.al. [4] відмічається позитивний вплив на швидкість проростання насіння пшениці озимої препаратів на основі діючої речовини тебуконазол. В той же час при вивченні впливу різнокомпонентних протруйників на посівну якість насіння пшениці озимої, встановлено, що передпосівна обробка знижує лабораторну схожість, але це залежить від кількості діючих речовин реагенту та їх складу. Найбільший негативний вплив на посівні якості насіння мав препарат з діючими речовинами тіаметоксам, прохлораз та флутріафол (Кантаріс) [5].

Тобто, питання впливу протруйників та стимуляторів росту на посівні якості насіння пшениці озимої залишається актуальним, за відсутності єдиної думки про характер їх дії на процеси проростання насіння.

Мета роботи – встановити вплив стимуляторів росту різного походження та протруйника на лабораторну схожість насіння, морфометричні показники проростків пшениці озимої. Використовували пшеницю озиму сорту Сториця. Проведено передпосівний обробіток насіння водними розчинами препаратів Вітазім Біо, Seed Treatment, Numistar із розрахунку 2,0 л/т, контролем було насіння оброблене водою.

Протруйник: Венцедор, діюча речовина: тебуконазол, 25 г/л + тирам, 400 г/л – 1,2 л/т. Визначали енергію проростання та лабораторну схожість насіння, лінійні розміри головного кореня та проростка і суху масу проростків і корінців.

Вітазим Біо можна назвати класичним регулятором росту рослин, основною діючою речовиною якого є брасиностероїди та вітаміни групи В; Seed Treatment складається із фульвокислот та фулерену; Humistar представляє собою концентрат на основі гумінових і фульвових кислот.

Таблиця 1

Енергія проростання та схожість насіння

Варіант передпосівної обробки	Енергія проростання, %	Схожість, %
Контроль (вода)	96,0	96,3
Венцедор	92,0	96,7
Вітазим біо	96,7	99,3
Seed Treatment	96,3	98,7
Humistar	92,0	96,0
HCP ₀₉₅	4,0	3,8

На варіантах, де насіння обробляли протруйником та препаратом Humistar, спостерігали зменшення енергії проростання у порівнянні з контролем та іншими варіантами в середньому на 4,0%, що було на рівні математичної достовірності (табл.1), але схожість - відповідала варіанту без обробки препаратами. При використанні Вітазим Біо та Seed Treatment відмічена тенденція до підвищення схожості насіння.

Обробка насіння пшениці стимулюючими препаратами спричинила підвищення висоти паростка, але суттєве збільшення спостерігали лише на варіанті Humistar (табл.2).

Таблиця 2

Морфометричні показники проростків та корінців пшениці озимої за варіантами передпосівної обробки насіння (n=40)

Варіант передпосівної обробки	Лінійні розміри, см		Суха маса, мг	
	паросток	головний корінь	паросток	первинні корінці
Контроль	10,71	12,71	7,33	5,00
Венцедор	10,74	14,73*	7,00	6,66*
Вітазим біо	11,10	12,71	7,60	4,66
Seed Treatment	11,35	12,72	7,81	7,15*
Humistar	11,81*	13,58	8,00	7,00*
HCP ₀₉₅	0,78	1,39	0,74	1,05

*- різниця суттєва

Обробіток насіння протруйником Венцедор не мав негативного ефекту на ріст паростка у порівнянні з варіантом без обробок, але довжина головного корінця на цьому варіанті суттєво (на 2,02 см при HCP₀₉₅=1,39) перевищувала контроль. На варіанті з обробкою насіння стимулятором Humistar спостерігали лише тенденцію до зростання довжини головного корінця, яке складало 0,87 см.

Слід відмітити, що хоча препарати Seed Treatment та Humistar не вплинули суттєво на довжину кореня, але суха маса первинних корінців на цих варіантах перевищувала контроль на 43,0% та 40,0%, відповідно. Вітазим Біо стимулював ріст паростка, але утворена маса корінців практично відповідала варіанту без обробки насіння. Протруєння насіння реагентом Венцедор також сприяло інтенсивному наростанню кореневої маси (+ 33,2% до контролю).

Таким чином встановлено:

–передпосівна обробка насіння пшениці озимої хімічним протруйником Венцедор не призводить до стимулювання проростання, однак сприяє більшому утворенню кореневої маси;

–стимулятор Вітазим Біо позитивно впливає на процес проростання (схожість 99,3%), однак після появи проростка подальші первинні процеси росту не прискорюються;

–Seed Treatment та Humistar стимулюють всі початкові етапи росту пшениці озимої, але найбільш суттєво – утворення первинних корінців.

Список використаних джерел:

1. Маренич М. М., Гангур В. В., Попова К. М., Ляшенко В. В., & Кабак Ю. І. Ефективність гумінових стимуляторів за умови передпосівної обробки насіння зернових культур. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2020. Вип.3. С. 70-78. <https://doi.org/10.31210/visnyk2020.03.08>.
2. Маренич М. М. Передпосівна обробка насіння як елемент управління продуктивним потенціалом пшениці озимої. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2017. № (4). С. 42-46. <https://doi.org/10.31210/visnyk2017.04.07>.
3. Erro J., Urrutia O., Baigorri R., Fuentes M., Zamarreño A. M., & Garcia-Mina J. M. Incorporation of humic-derived active molecules into compound NPK granulated fertilizers: main technical difficulties and potential solutions. Chemical and Biological Technologies in Agriculture. 2016. 3 (1). doi: 10.1186/s40538-016-0071-7.
4. Benderradji L., Kellou K., Ghadbane M., Salmi M., Saibi W., Benmahammed A., Brini F. Effects of Plant Growth Promoting Rhizobacteria (PGPR) on In Vitro Bread Wheat (*Triticum aestivum* L.) Growth Parameters and Biological Control Mechanisms. Advances in Microbiology. 2016. №6 (9). P. 677-690.
5. Білоусова З. В., Кенєва В. А., Кліпакова Ю. О. Посівна якість насіння пшениці озимої залежно від компонентного складу протруйників. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2020. Вип. 3 С. 79–86. DOI: 10.31521/2313-092X/2020-3(107) -10.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДІВ ВВЕДЕННЯ ПРЕПАРАТУ АЙДАР ДО ОРГАНІЗМУ ПЕРЕПЕЛІВ

Вінюков Олександр Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-2957-5487

Д-р. с.-г. наук, с. д., директор

Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН, Україна

Вінюков Артем Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-3342-8439

старший науковий співробітник

Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН, Україна

Серед чинників, що визначають підвищення продуктивності птиці, найбільше значення має раціональний добір біологічно повноцінних кормових раціонів. У сучасному кормовиробництві наявний великий вибір кормових добавок і препаратів, які посилюють процеси травлення [1-4]. Ці речовини мають різну біологічну природу та первинні механізми дії, при цьому всі впливають на здоров'я та продуктивність тварин і птиці. Правильний підбір і використання цих препаратів у кормовиробництві дає можливість знизити витрати на годівлю і підвищити продуктивність тварин, при незмінних затратах на виробництво [5].

Дослідження проводяться у власному господарстві «Покровське» Донецької області. Для досліду було обрано породу - Техаський білий. Птахи утримуються у клітках.

Техаська перепілка дуже швидко входить до стадії статевої зрілості, завдяки чому курочки починають швидко нестись. Перше яйце від них, за відгуками фермерів, одержують у віці 45-55 днів. Яйця більші за звичайні, вага 15-16 г (є відомості про рекордні 25 г, але це рідкість). Несучість становить 220-260 яєць на рік (4-6 шт. на тиждень). Пік продуктивності у несучок припадає на 5-6 місяців. Жива вага самки становить 420-450 г.

Айдар – це універсальний препарат з біогумусу, який містить натуральні екологічно чисті і безпечні поживні елементи, 50 видів ефективних мікроорганізмів. Наявність гуматів і фульватів натрію і калію, фульвокислот, амінокислот, вітамінів, природних антибіотиків, фітогормонів, мікро- і макроелементів робить Айдар комплексним препаратом у розчиненому фізіологічно активному та доступному стані.

Дослідження проводились з використанням стандартизованих в Україні методик і методичних підходів та інших нормативних документів.

Дослідження виконувались методом груп періодів. Для обліку продуктивних якостей відібрані аналоги перепелів за віком, продуктивністю, живою масою, по 60 голів у клітці (45 самок та 15 самців).

В кожному досліді оцінка облікових показників виконувалась в порівнянні з контрольною групою птахів, які є аналогами дослідних на початок досліду. Годівля збалансованим комбікормом для перепелів згідно віку.

В умовах виробництва не завжди є можливість однорідного змішування рідких препаратів із кормами, оскільки обсяг додаваного препарату становить частку відсотка обсягу корму. Звісно, масляні препарати не розчиняються у воді, але через випоювання розподіл між поголів'ям стає більш рівномірним. Тому забезпечення

свійської птиці пробіотиками та вітамінами вимагає використання нових комплексних препаратів, які застосовуються з питною водою, здатних легко засвоюватися, не викликаючи при цьому алергічних реакцій та інших побічних ефектів [6, 7].

Дослідження спрямовані на визначення ефективності введення препарату Айдар різними методами до організму, а саме через додавання у воду при випоюванні, через додавання у комбікорм та через додавання препарату індивідуально (кожній особі у дзьоб).

Перша група - контрольна. Годівля збалансованим комбікормом та випоювання чистою водою.

Друга група – дослідна 1. Годівля ідентична, а до води було додано препарат Айдар. Дозування 10 мл на 1 л води, двічі на тиждень.

Третя група – дослідна 2. Годівля збалансованим комбікормом з додаванням 10 мл препарату Айдар на 1 кг корму. Випоювання чистою водою.

Четверта група – дослідна 3. Годівля та випоювання ідентична контролю, але індивідуально (кожній особі у дзьоб) 1 капля (0,05 мл) препарату Айдар, двічі на тиждень.

Результати від застосування препарату Айдар в раціоні перепелів наведені в табл.1.

Таблиця 1

Вплив застосування препарату Айдар на яйценосність перепелів

Група	Контрольна	Дослідна 1	Дослідна 2	Дослідна 3
Продуктивність, шт.	6012	6083	6068	6121
Співвідношення продуктивності, %	100	101,2	100,9	101,8
Середня маса яйця, г	10	11	10	11

[авторська розробка]

Дослідні групи покращили показник яйценосності. Дослідна група 1 з додаванням 10 мл на 1л води збільшила продуктивність на 1,2 % від контрольної групи. Дослідна група 2 з додаванням 10 мл на 1 кг корму збільшила яйценосність на 0,9 %. Дослідна група 3 з додаванням препарату індивідуально - на 1,8 %. Найвищий показник продуктивності виявлено у дослідній групі 3, але індивідуальне введення препарату займає багато часу та є дуже клопітким. Середня маса яйця залишилась приблизно однакова.

Таким чином, оптимальним виявився варіант з додаванням препарату Айдар до води два рази на тиждень (10 мл/1 л води), що забезпечило збільшення кількості отриманих яєць на 1,2 %, або на 71 шт.

Список використаних джерел:

1. Пробиотики, пребиотики, синбиотики и функциональное продовольственное питание. Современное состояние и перспективы: сборник материалов международной конференции. М. 2004. С. 153-144.
2. Имангулов Ш. А., Ленкова Т.Н. Использование пробиотиков, пребиотиков и симбиотиков в птицеводстве. Методические рекомендации. Сергиев Посад, 2008. 42 с.
3. Панин А. И. Пробиотики как неотъемлемый компонент рационального кормления животных и птицы. Птица и птицепродукты. 2008. №3. С.13-15.
4. Markowiak P., Śliżewska K. The role of probiotics, prebiotics and synbiotics in animal nutrition. Gut Pathogens. 2018. 10(1).

5. Ібатуллін І. І., Нечай Н. М., Дейнеко Р. М., Отченашко В. В. Ефективність застосування підкислювачів та пробіотика за вирощування молодняку перепелів. Біологія тварин. 2016. 18 (1). С. 33–39.
6. Буряков Н., Бурякова М., Афанасьев Г., Османян А. Использование нетрадиционных кормов в кормлении японских перепелов. Передовой науч.-произв. опыт в птицеводстве: Экспресс-информ. 1993. № 4. С. 18-24.
7. Маляр Д.Д., Мельниченко Ю.О., Соломонюк Я.В., Бітюцький В.С. Вивчення ефективності застосування пробіотиків та пребіотиків на імунологічні та мікробіологічні показники перепелів. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва: зб. наук. праць. Біла Церква, 2013. Вип. 10 (105). С. 53–56.

СЕКЦІЯ Х. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

АРОМАТИЧНИЙ АЛЬДЕГІД ВАНІЛІН У СИНТЕЗІ НАНОЧАСТИНОК ЗОЛОТА

Романенко Еліна Олександрівна

здобувач вищої освіти ННІ природничих та аграрних наук
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Науковий керівник: Литвин Валентина Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0000-1236-6344

канд. хім. наук, доцент, доцент кафедри хімії та наноматеріалознавства
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Наночастинки золота (AuNP) є важливим продуктом, який знаходить використання в багатьох галузях, включаючи електроніку, медицину та багато інших. Для синтезу AuNP найчастіше використовують хімічне відновлення $\text{H[AuCl}_4\text{]}$ різноманітними органічними та неорганічними відновниками. Ароматичний альдегід ванілін до останнього часу мало використовувався у такій ролі. У Web-пошуку доступно тільки одне посилання на публікацію про використання ваніліну, як відновника у цьому процесі [1]. Автори публікації використали ванілін як відновник $\text{H[AuCl}_4\text{]}$ та стабілізатор наночастинок у гідрозолі Au. В роботі було знайдено, що речовини вступають в реакцію в еквімолярних кількостях. Реакція повільно проходила у водному розчині без додавання лугу та без нагрівання.

Метою нашого дослідження було уточнення молярних відношень між реагентами в даному процесі та побудова можливої моделі механізму за участю гідроксид іонів, як третього реагенту. Згідно з загально прийнятою схемою попередником наночастинок у цьому випадку є атомарні кластери металу. Тому будь-яка гіпотетична модель механізму повинна вказувати шлях утворення таких кластерів. У нашому дослідженні натрій гідроксид був використаний як третій реагент та було проведено ряд синтезів з варіюванням молярного співвідношення реагентів для пошуку максимуму оптичної густини при довжині хвилі 520-530 нм, характерній для наночастинок золота (Таблиця 1).

Методика синтезу полягала в наступному: в стакан на 150 см³ наливали воду, в такому об'ємі, щоб з урахуванням об'ємів розчинів реактивів, що додаються, загальний об'єм розчину склав 50,0 см³. Розчини реактивів: 0,05 М розчин ваніліну, 0,1М розчин NaOH; 0,05 М розчин $\text{H[AuCl}_4\text{]}$. Дозування Спочатку додавали розчини ваніліну і лугу, а потім, при перемішуванні, розчин $\text{H[AuCl}_4\text{]}$. Стакан з реакційною сумішшю ставили у водяну баню за температури 80-90 °C і витримували протягом 20 хв. Далі вимірювали рН реакційної суміші та її оптичну густину при довжинах хвиль 450, 530 та 700 нм. За значенням λ_{max} можна оцінити діаметр наночастинок. Далі цю оцінку було використано для розрахунку молярного коефіцієнта екстинкції AuNP.

Таблиця 1

Варіації молярних відношень реагентів у 9 синтезах

№ досл.	V(Van)	V(NaOH)	V(HAuCl ₄)	pH _{кін.}	D ₄₅₀	D ₅₃₀	D ₇₀₀	V(H ₂ O)
1	1,00	3,0	1,0	3,32	0,510	0,110	0,021	45,00
2	0,70	3,0	1,0	3,25	0,527	0,120	0,015	45,30
3	0,50	3,0	1,0	3,45	0,065	0,128	0,017	45,50
4	0,70	4,0	1,0	4,50	0,070	0,140	0,022	44,30
5	0,70	2,0	1,0	3,15	0,075	0,145	0,016	46,30
6	0,75	2,0	1,0	3,05	0,079	0,147	0,009	46,25
7	0,75	2,0	1,2	3,07	0,083	0,135	0,010	46,10
8	0,70	2,0	0,8	3,21	0,078	0,130	0,015	46,50
9	0,70	2,5	1,4	3,52	0,070	0,123	0,018	45,40

Одержані гідрозолі у прохідному світлі мали глибокий пурпуровий колір та ледь помітну опалесценцію у відбитому. Для дуже розведеного гідрозолу спостерігали явище Тіндаля (Рис. 2.1.а), внаслідок розсіюння світла на наночастинках при пропусканні променя крізь гідрозоль.

Це явище може слугувати надійним індикатором наявності в середовищі частинок, співмірних з довжинами хвиль (λ) видимого електромагнітного випромінювання ($\lambda = 300-700$ нм). Як відомо, молекулярно-дисперсними системами це випромінювання не розсіюється. Але екстинкція (ослаблення) світлового потоку включає також поглинання світла наночастинками.

Спектри поглинання гідрозолів, зняті на спектрофотометрі СФ-26, характеризувалися потужною смугою поглинання з максимумом при 530 нм що, за літературними даними, відповідає середньому діаметру наночастинок золота 47 нм (Рис.2.1 б). За значенням діаметру обчислювали $\varepsilon(\text{AuNP})$.

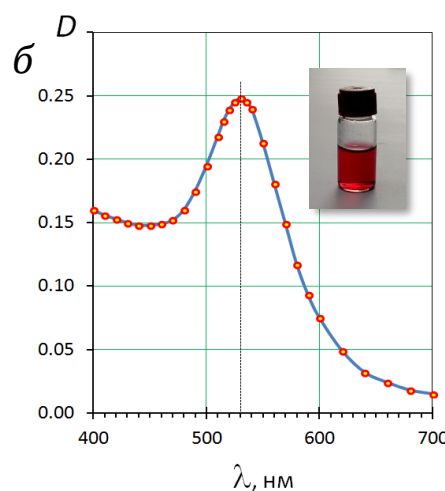
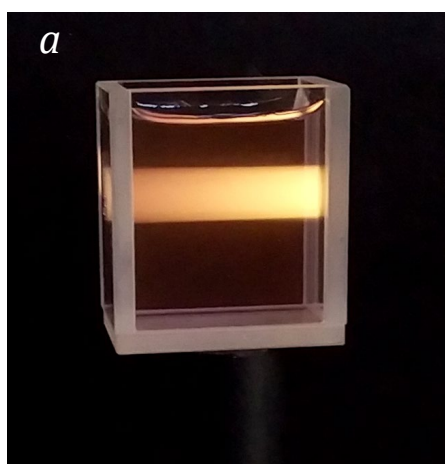

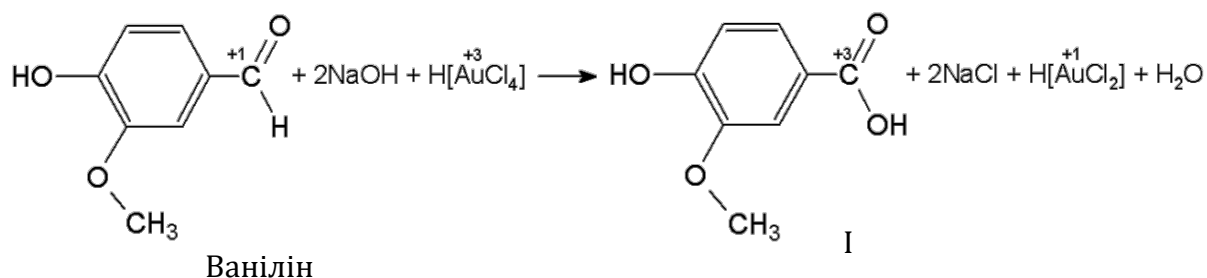
Рис. 2.1. Явище Тіндаля у гідрозолі золота при розведенні 500х (а) та спектр поглинання гідрозолу золота (б)

Нами була розроблена техніка знесолення, що ґрунтується на іонному обміні. Наночастинки золота мають на своїй поверхні адсорбовані аніони ванілінової кислоти, для яких протиіонами у розчині є катіони натрію. Вони утворюють нерозчинні солі з двозарядними катіонами, наприклад з Ca^{2+} , а отже при додаванні розчинної солі кальцію ці солі випадають в осад разом з прив'язаними до них наночастинками.

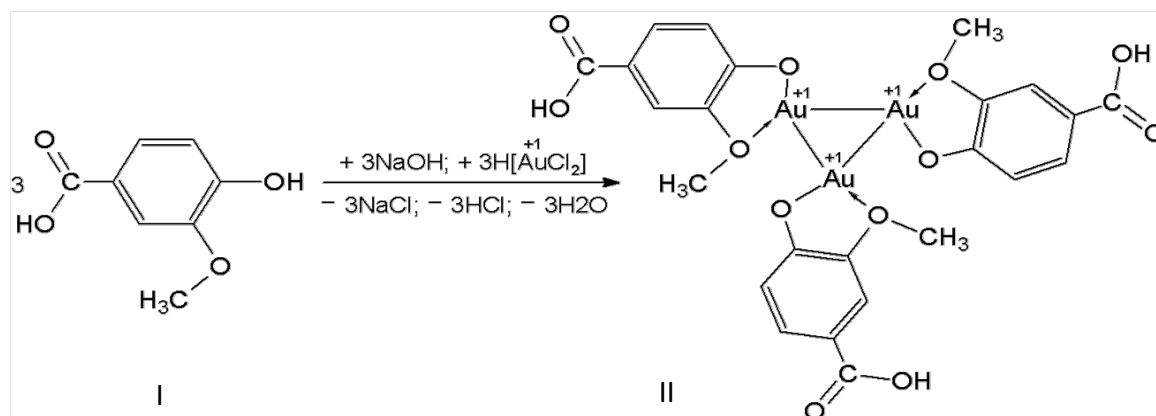
Після центрифугування на швидкості 3000 об/хв осад утворює щільний шар на дні центрифужної посудини. Після зливання надосадового розчину і промивки

дистильованою водою осад диспергували в невеликому об'ємі води та додавали підбрану зарані кількість катіоніту КУ-2-8 у Na формі. Суміш збовтували 5 хв. Катіоніт відфільтровували через скляний фільтр.

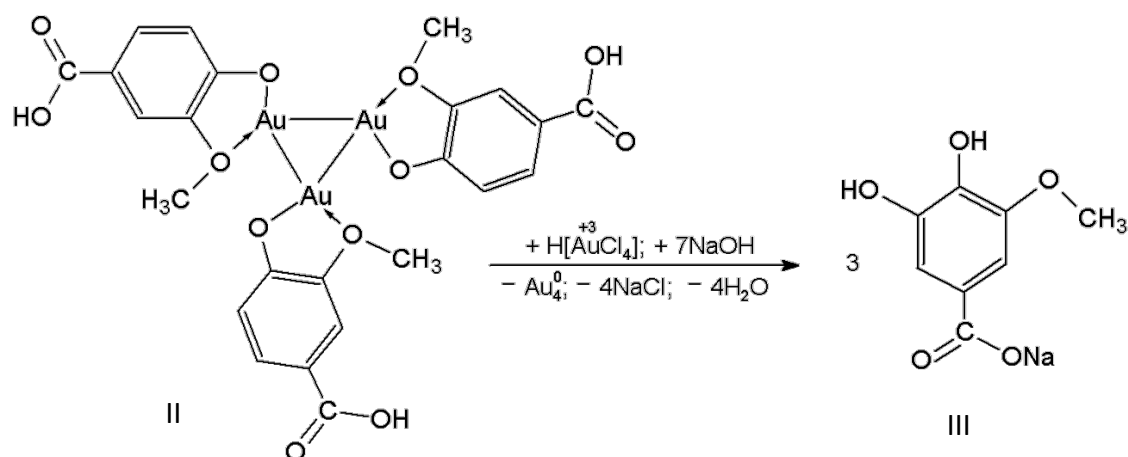
Першою стадією процесу, на нашу думку, може бути окиснення ваніліну тетрахлорауратною кислотою до 3-метокси-4-гідроксибензенової (ванілінової) кислоти (I). Продуктом відновлення $\text{H[AuCl}_4\text{]}$ у цій реакції є $\text{H[AuCl}_2\text{]}$.

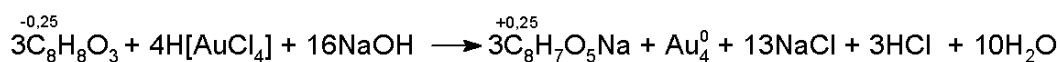
Окисник у цій стадії відновлюється до гідроген дихлораурату, який у третій реакції утворює з ваніліновою кислотою триядерний кластерний комплекс (II)

У наступній стадії, в результаті окиснення сполуки (II) тетрахлорауратною кислотою цей комплекс руйнується, вивільняючи кластер з чотирьох атомів Au_4 . Органічні ліганди комплексу при цьому зазнають двохелектронного окиснювального гідроксидування за Елбсом. Продуктом цієї реакції є 3-метокси 4,5-дигідроксибензенова кислота (III):

Сумарне рівняння в молекулярній формі можна записати так:

Ми припускаємо, що саме сіль органічної кислоти III, адсорбуючись на поверхні наночастинок, утворює їх захисну оболонку.

Для одержаного гідрозолу визначено важливу оптичну характеристику - наночастинок – молярний коефіцієнт їх екстинкції [2]. Розмір AuNP було оцінено за положенням максимумом поглинання при довжині хвилі 530 нм. Розрахований молярний коефіцієнт поглинання AuNP виявився рівним $\varepsilon(\text{AuNP}) = 9,43 \cdot 10^9 \text{ дм}^3/(\text{моль} \cdot \text{см})$. Цей коефіцієнт має важливе практичне значення. Його використовують у лабораторіях медичних установ для визначення частинкової концентрації гідрозолів методом фотометрії.

Висновки. На основі експериментального дослідження загальної стехіометрії багатостадійного процесу запропоновано можливий механізм відновлення $\text{H}[\text{AuCl}_4]$ ваніліном, продукти окиснення якого також виконують роль стабілізатора наночастинок. Механізм передбачає відновлення Au(III) до Au(I) у формі комплексної кислоти $\text{H}[\text{AuCl}_2]$. Аніон цієї кислоти, реагуючи з ваніліновою кислотою дає триядерний кластерний комплекс, який далі окиснюється тетрахлороауратною кислотою вивільняючи кластер Au_4 .

Розроблено іонообмінний спосіб очистки та концентрування гідрозолу на катіоніті КУ-2-8 у Na формі. Наночастинок з гідрозолу осаджували Ca ацетатом і після центрифугування надосадову рідину зливали, а осад диспергували у малій кількості води і збовтували з катіонітом, який потім відділяли на скляному фільтрі.

Встановлено значення молярного коефіцієнта екстинкції для AuNP який дорівнює $9,43 \cdot 10^9 \text{ дм}^3/(\text{моль} \cdot \text{см})$, що узгоджується з даними літератури.

Список використаних джерел:

1. Arya S. S. & Sharma M. M. & Das R. K. et all. (2019) Vanillin mediated green synthesis and application of gold nanoparticles for reversal of antimicrobial resistance in clinical isolates of *Pseudomonas aeruginosa*. Heliyon, V.5, 10 – 21. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02021>.
2. Litvin V. A. & Minaev B. F. (2014) The size-controllable, one-step synthesis and characterization of gold nanoparticles. Mater. Chem.&Phys., V. 144, N 2, 168 – 178. <https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2013.12.039>.

БАРВНИК ГЕМАТОКСИЛІН У СИНТЕЗІ НАНОЧАСТИНОК СРІБЛА

Штепа Юлія Олександрівна

здобувач вищої освіти ННІ природничих та аграрних наук
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

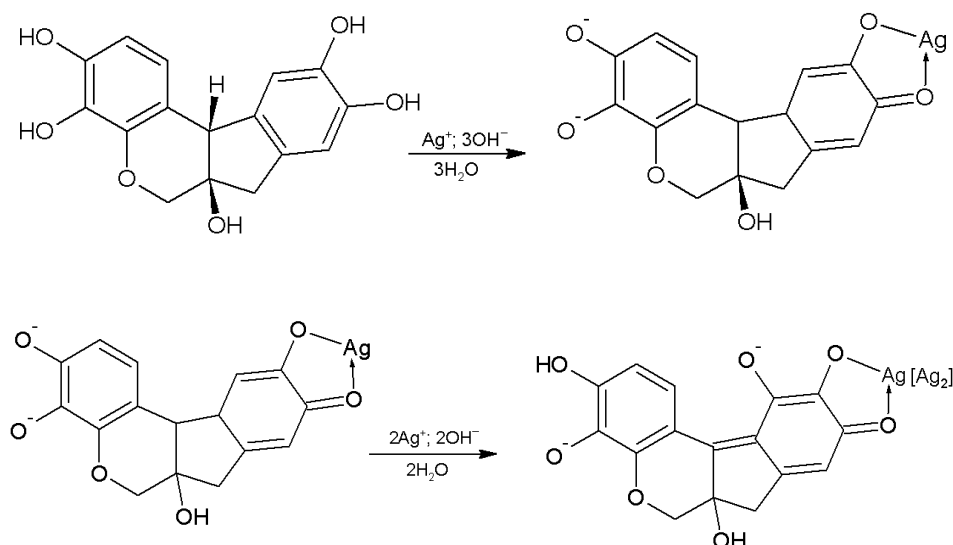
Науковий керівник: Лут Олена Артурівна

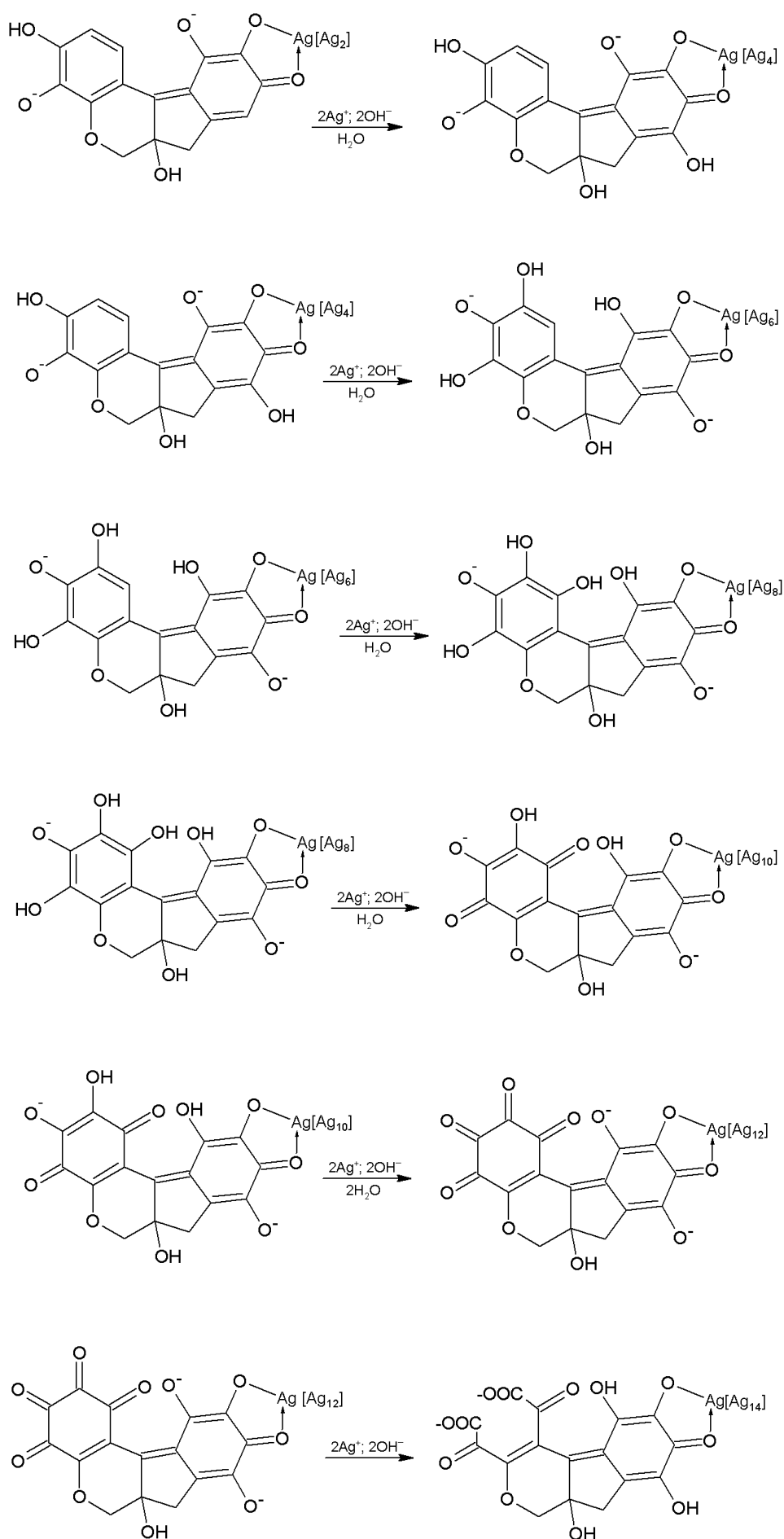
ORCID ID: 0000-0002-0288-4255

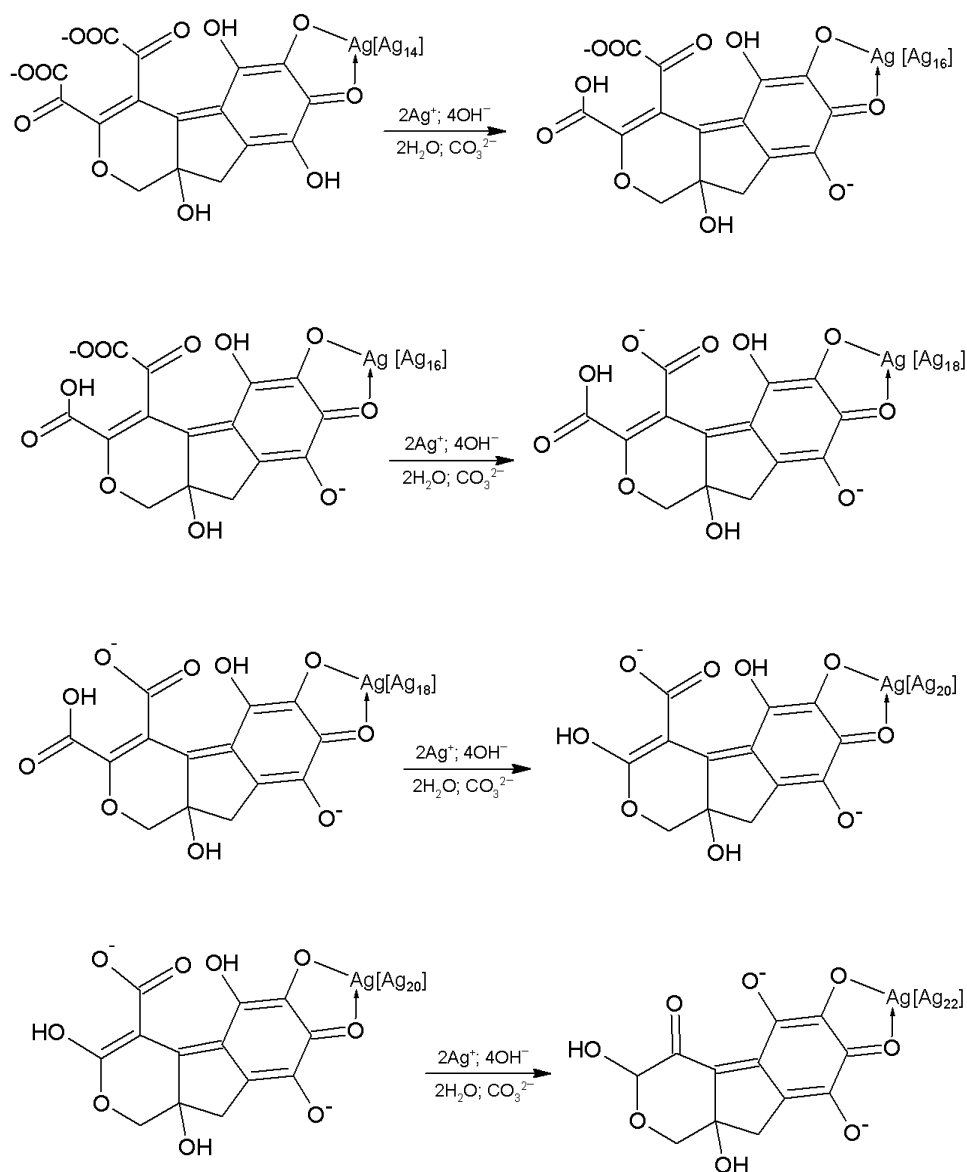
канд. хім. наук, доцент, доцент кафедри хімії та наноматеріалознавства
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

У хімічному синтезі наночастинок срібла використовують велику кількість органічних відновників. Серед них природні барвники, що належать до різних груп фенольних сполук, однак Web-пошук не дає інформації про використання з цією метою гематоксиліну (Hmx). Автори багатьох досліджень, наприклад [1], постулюють двохелектронний окисно-відновний процес за участю фенольних сполук. Однак, молекули речовин, подібних до гематоксиліну, як відновники можуть надавати значно більшу кількість електронів, і відповідно, в процесі відновлення трансформуватись через ряд проміжних продуктів окиснення до стану коли їх відновна здатність буде вичерпана.

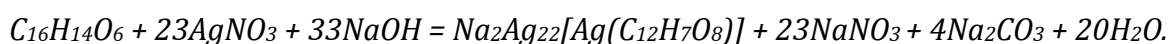
Пропонована нами модель процесу передбачає на першій стадії формування реакційного центру у вигляді хелатного комплексу органічного відновника з іоном Ag^+ . Відновлення іонів з розчину відбувається саме на цьому центрі. В результаті послідовних реакцій на ньому формуються первинні кластери з атомів Аргентуму, агрегація яких і приводить до утворення наночастинок металу. На поверхні наночастинок існує шар з хемосорбованих продуктів трансформації молекул гематоксиліну, які мають іонізовані – OH групи, та забезпечують агрегативну стійкість частинок утвореного гідрозолу. Завданням нашого дослідження було запропонувати модель трансформації молекули гематоксиліну у ході відновлення іонів при формуванні атомного кластера Ag_n . Процес проводили при варіюванні відношення $n(\text{Hmx}) / n(\text{Ag}^+)$ від 1 до 25 в лужному середовищі. Структурний запис процесу може мати вигляд:

а сумарне брутто-рівняння, згідно цієї схеми, може бути записане таким чином:

Стадіями процесу, крім утворення реакційного центру, є чотири реакції нуклеофільного заміщення гідрогену ароматичних ядер на гідроксигрупи, дві реакції утворення хіноїдної структури, одна реакція розкриття циклу і чотири реакції декарбоксилування. Карбонат є єдиним продуктом окиснення вихідної органічної сполуки, який ми визначили експериментально.

Кількість речовини карбонат-іонів, утворених в ході синтезу термінальної системи визначали за методом потенціометричного титрування системи складу $n(\text{Hmx}) : n(\text{Ag}^+) : n(\text{OH}^-) = 1 : 25 : 35$, для якої відновна здатність органічної молекули вже вичерпана. Попередньо рН розчину піднімали до значення 11,5 для забезпечення повної дисоціації динатрій карбонату (Рис. 1). У термінальній системі відношення $n(\text{Hmx}) : n(\text{Ag}^+) : n(\text{OH}^-) = 1 : 23 : 33$, перевищення якого веде до втрати агрегативної стійкості системи і оптична густина у максимумі поглинання ($\lambda_{\text{max}} = 400 \text{ nm}$) перестає зростати.

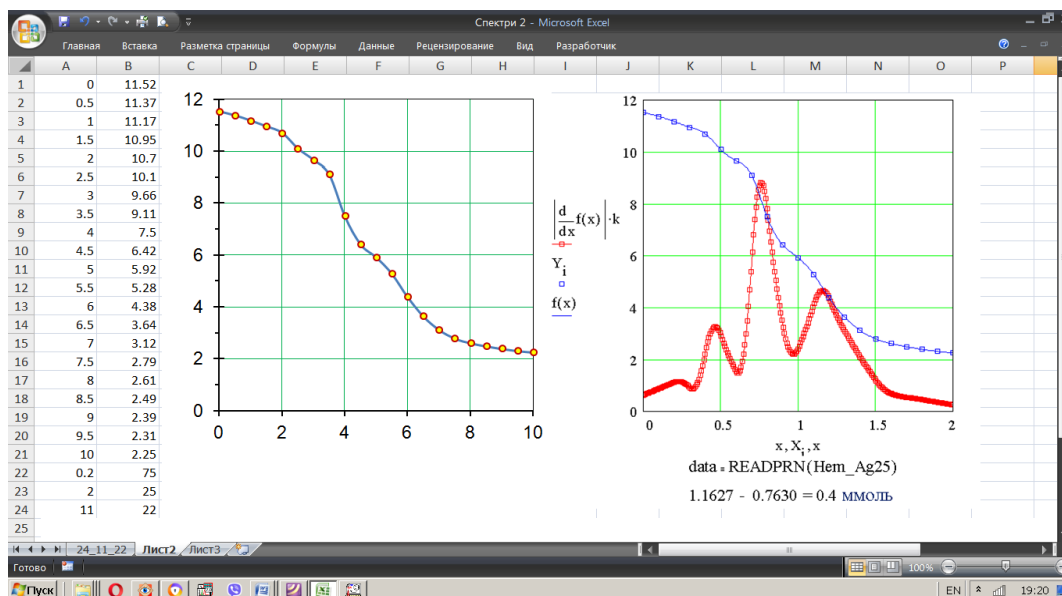

Рис.1. Результати потенціометричного титрування

Той факт, що з 0,4 ммоль карбонату утворилися з 0,1 ммоль гематоксиліну, дозволяє зробити висновок, про розкриття одного з циклів вихідної молекули, без чого протікання реакції декарбоксилювання було б неможливим. Реакції ж нуклеофільного заміщення атомів Гідрогену на ОН-групу – це типове для фенолів заміщення за Елбсом. Спираючись на ці факти ми і пропонуємо гіпотетичний механізм формування первинних металокластерів, агрегація яких приводить до утворення металічних наночастинок, вкритих оболонкою з продуктів часткового окиснення гематоксиліну. Ці продукти є хемосорбованими на поверхні металу завдяки іону Ag^+ , який одночасно входить як до складу наночастинок, так і до складу комплексу з органічним лігандом. Оболонка має від'ємний заряд через те, що гідроксигрупи ліганда іонізуються в лужному середовищі. Подібний механізм раніше вже було запропоновано в роботі [2].

Реакції в пропонованій схемі розташовані в порядку зростання середнього ступеня окиснення Карбону у продуктах часткового окиснення гематоксиліну. Це не стосується чотирьох останніх реакцій, в яких відщеплюються карбонат- іони, які виводять з реакційного комплексу Карбон у його найвищому ступені окиснення рінному +4.

Висновок. На основі експериментального дослідження загальної стехіометрії багатостадійного процесу в системі $n(\text{Hmx}): n(\text{Ag}^+): n(\text{OH}^-)$ запропоновано можливий механізм трансформації молекул гематоксиліну в процесі синтезу наночастинок срібла. В рамках пропонованої моделі механізму пояснено природу захисної оболонки наночастинок як шару хемосорбованих молекул продукту часткового окиснення гематоксиліну. Від'ємний заряд оболонки забезпечують іонізовані гідроксигрупи у складі продукту окиснення.

Список використаних джерел:

1. Susanthi D. Santosa S. (2019) The performance of p-aminosalicylic acid as reducing and stabilizing agent in silver nanoparticles synthesis. Orient. J. Chem., V. 35, N.1, 56 – 63. doi.org/10.13005/ojc/350106.
2. Литвин В.А. & Галаган Р.Л. & Б. П. Мінаєв (2010) Експериментальне і теоретичне дослідження механізму формування срібних нанокластерів у реакції відновлення Ag^+ -йона 1,2-дигідроксиантрахіноном. Укр. Хім. журн. Т. 76, №7, 24 – 28.

СЕКЦІЯ XI. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ОПЕРАТИВНО-ВИРОБНИЧЕ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Мумінова Аміна Азізівна

здобувач вищої освіти

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Брикова Тетяна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-8842-9028

канд. техн. наук, доцент кафедри технології та

організації готельно-ресторанного бізнесу

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Основна діяльність закладів ресторанного господарства полягає у виробництві, реалізації та організації споживання кулінарної продукції у формі сніданків, обідів і вечерів [1].

Успішне здійснення виробничого процесу залежить від оперативного планування і правильної організації роботи у закладах ресторанного господарства. Удосконалення системи оперативно-виробничого планування в закладах ресторанного господарства є важливим та актуальним завданням сьогодення.

Сутність оперативно-виробничого планування полягає в складанні виробничої програми закладу. Питаннями планування виробничої програми займаються завідувач виробництвом (його заступники), шеф-кухар, су-шеф, начальники виробничих цехів, бригадири, працівники бухгалтерії [2 – 3].

Оперативне планування закладу ресторанного господарства включає такі елементи [3]:

1. Складання планового меню на тиждень або концептуального меню закладу і розроблення на його основі виробничої програми.
2. Розрахунок потреби в продуктах для приготування страв, передбачених виробничою програмою.
3. Оформлення накладної на відпуск продуктів із складських цехів та комори.
4. Розподіл сировини між виробничими цехами закладу ресторанного господарства.

Виробнича програма для закладу ресторанного господарства, складається на підставі графіка завантаженості торгового залу і розрахунку кількості відвідувачів. Визначається кількість страв, реалізованих за день та проводиться розрахунок сировини, необхідної для приготування даних страв.

Важливе значення для ефективної роботи закладу ресторанного господарства має ритмічна робота всіх виробничих цехів, в процесі якої на кожному робочому місці і технологічних лініях виробництва буде виконуватися та виготовлятиметься визначена кількість напівфабрикатів та готової продукції [4]. За рахунок такої роботи

можна очікувати на високу якість виробництва страв та кулінарних виробів, що призведе до ефективності управління закладом ресторанного господарства.

Проте, для ресторанного підприємства чітко визначити та розрахувати заздалегідь ритм виробництва дуже складно. Для цього необхідно забезпечити повну узгодженість дій всіх структурних підрозділів в часі, забезпечити їхню виробничу пропорційність, постійно відстежувати можливі збої і мати змогу виправити недоліки, якщо на якійсь технологічній лінії встановлений ритм буде порушений.

Для того, щоб уникнути цих складнощів, кожний працівник виробничих цехів повинен ефективно виконувати свою роботу згідно з виробничою програмою закладу. Саме завдяки такій роботі можна досягнути найкращого результату.

Отже, на основі вище наведеного можна зробити висновок, що для ефективного планування виробничої діяльності закладу ресторанного господарства необхідно дотримуватись елементів оперативно-виробничого планування, що забезпечить підвищення якості продукції та ефективності виробництва.

Список використаних джерел:

1. Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства: Підручник / За ред. П'ятницької Н.О. – 2-ге вид. перероб. та допов.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.
2. Іванов С.М. Оперативне планування виробництва: особливості і організація в сучасних умовах / Банківська справа – 2010 - №11. – С. 25-33.
3. Архіпов В. В. Організація ресторанного господарства : навч. пос. – К.: Центр учбової літератури; Фірма «Інкос», 2007. – 280 с.
4. HoReCa: навч. посіб.у 3т. – Т.2. Ресторани / за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2017. – 426 с.

ОСОБЛИВОСТІ КЕЙТЕРИНГУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Кривошея Анастасія Юріївна

здобувач вищої освіти

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Брикова Тетяна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-8842-9028

канд. техн. наук, доцент кафедри технології та

організації готельно-ресторанного бізнесу

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Ще до пандемії COVID-19 ресторанний бізнес в Україні процвітав, адже він спрямований на демонстрацію креативності і виняткових ідей, щоб забезпечити найкращу подію для своїх споживачів. Проте зі спалахом COVID-19 заклади ресторанного господарства змушені були шукати безпечні напрямки розширення своєї діяльності [1].

Враховуючи умови діяльності заклади не змогли надавати послуги з організації споживання продукції та обслуговування споживачів у торговельних залах й перекваліфікувались на доставку їжі та організацію кейтерингового обслуговування.

Кейтеринг – один із різновидів надання послуг ресторанного бізнесу і водночас складний бізнес, який вимагає унікальних навичок, процесів і відповідного обладнання для закладів ресторанного господарства. На практиці під кейтерингом мається на увазі не тільки приготування їжі та її доставка, а й обслуговування, сервірування, оформлення та інші подібні послуги [2-3].

Серед особливостей кейтерингового обслуговування виділяють [4]:

- мобільність (споживач обирає місце проведення свого заходу, при цьому відсутні обмеження у часі і виборі локації розташування дійства);
- економія часу і коштів на організацію заходу (споживач повідомляє час, місце події, деталі ресторанного обслуговування, якщо подія відбувається на природі, замовник економить на оренді приміщення);
- високий професіоналізм (досвідчені кухарі готують смачні страви, бармени та офіціанти – ввічливо обслуговують);
- відсутність проблем із обмеженням кількості гостей (якщо захід проводиться у великому залі або на природі, то можна не обмежувати в тому, яку кількість гостей запрошувати);
- вишукане оформлення (тематичне оформлення заходу, сервірування столів під захід).

Важливим напрямком удосконалення кейтерингових послуг у сучасних умовах [5]:

- покращення матеріально-технічної бази закладу ресторанного господарства шляхом використання новітнього інвентарю та устаткування для організації виїзного кейтерингу;
- включення до кейтерингового меню страв здорового харчування та за релігійними особливостями;
- удосконалення маркетингової політики кейтерингових послуг закладу;
- збільшення видів наданих кейтерингових послуг (доставка обідів у офіс,

соціальний кейтеринг, VIP-кейтеринг, кейтеринг напоїв і коктейлів, кальянний кейтеринг).

Отже, заклади ресторанного господарства, які стикнулись із викликами сьогодення та надають кейтерингові послуги, повинні постійно удосконалювати організацію своєї роботи задля конкурентоспроможності ресторанного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Як кейтерингові компанії працюють в умовах пандемії Covid-19? : URL : <https://foodtechnics.ua/tpost/9mf4eflm9j-yak-keiteringov-kompan-pratsyuuyut-v-umov>.
2. Апопій В. В. Організація і технологія надання послуг: навч. посіб. / В. В. Апопій, І. І. Олексин, Н. О. Шутовська, Т. В. Футало. К.: Видавничий центр «Академія», 2006. 311 с.
3. Прилепа Н. В. Особливості кейтерингу як нового напрямку ресторанного бізнесу в Україні / Н. В. Прилепа // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2017. — № 2(2). — С. 287-289.
4. Тарасюк Г. М. Тенденції розвитку кейтерингу в умовах інноваційних змін індустрії харчування / Г. М. Тарасюк, А. О. Чагайда // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2020. — № 1. — С. 170-177.
5. П'ятницька Г. Глобальні тренди розвитку кейтерингу / Г. П'ятницька, О. Григоренко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2019. — № 3. — С. 51—68.

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КЕЙТЕРИНГУ

Семенишин Віта Миколаївна

здобувач вищої освіти

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Романовська Ольга Леонідівна

ORCID ID: 0000-0003-4027-560X

канд. техн. наук, доцент кафедри технології та

організації готельно-ресторанного бізнесу

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Сферу гостинності можна віднести до найбільш привабливої галузі для підприємницької діяльності, що зумовлено швидкістю обороту капіталу, а також досить високою рентабельністю, за рахунок чого зростає конкуренції між закладами надання послуг.

Сталий розвиток галузі ресторанного господарства можливий в умовах удосконалення діяльності закладів, впровадження нових форматів підприємств, а також системне вивчення попиту на продукцію та послуги ресторанного бізнесу.

Сьогодні заклади ресторанного господарства розвиваються дуже швидко, адже майже щодня з'являються нові тенденції в кулінарії і виникають напрямки залучення потенційних споживачів. Щоб заклади залишалися конкурентоспроможними вони повинні цікавитись новинками та підлаштовуватись під потреби ринку та споживачів, оновлювати меню, використовувати фуд-дизайн під час оформлення страв, надавати послуги з кейтерингу та доставки їжі.

Мета роботи полягає у обґрунтуванні напрямків розвитку кейтерингу.

У роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: системний підхід, метод аналізу, структурно-логічний аналіз, прийоми логічного узагальнення. Теоретичною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо можливостей та застосування сучасних трендів у закладах ресторанного господарства.

Одним із сучасних і актуальних напрямків розвитку ресторанного бізнесу в даний час залишається послуга кейтерингу. «Кейтеринг» походить від англійського дієслова «cater», що в перекладі означає «поставляти провізію», «обслуговувати споживачів», та словосполучень «public catering» – ресторанне господарство, а також «catering trade» – ресторанний бізнес. П'ятницька Н. в своїх працях визначає, що кейтерингового обслуговування полягає в тому, що ресторан за спеціальним замовленням забезпечує замовнику приготування і доставку готової продукції ресторанного господарства у зазначене місце (додому, в офіс, на робоче місце, в місце відпочинку тощо), а також ресторанне обслуговування святкового заходу з наданням різних сервісних послуг [1-2].

На практиці під кейтерингом мається на увазі не тільки приготування їжі і доставки, а й обслуговування персоналом, сервірування, оформлення столу, розлив і подача напоїв гостям і тому подібні послуги [1].

Кейтерингове обслуговування має успішний розвиток в різних регіонах України та належне конкурентне середовище, що потребує пошуку нових напрямків його вдосконалення та розвитку. До сучасних напрямків кейтерингу відносяться:

1) *Здорове харчування.* Використання під час організації івент-заходів більш збалансованої та здорової їжі. Під час оформлення такого кейтерингу варто

дотримуватись тематики заходу та робити акцент на яскравих кольорах. Здорове харчування не тільки має неймовірний смак, але й може чудово виглядати. Щоб йти в ногу з трендом здорового харчування, кейтеринговим компаніям варто подумати про посуд для смузі, їстівні квіти, ферментовані продукти та рослинні супи.

2) *Експериментальне харчування.* Це направленість під час організації кейтерингового обслуговування, де відвідувачі отримують знання, як готуються страви і звідки походить їжа. Все більше людей цікавиться таким напрямом кейтерингу, під час якого споживачі стають все більш обізнаними, освіченими та свідомими щодо того, що вони їдять. Організація такого заходу дозволяє гостям спостерігати, як шеф-кухарі готують страви з ефектом шоу. Тематику такого заходу можна обрати різну, як наприклад приготування пасти, де відвідувачі матимуть змогу спостерігати процес перетворення від суміші інгредієнтів до готової пасти: екструдування через паста-машину, варіння, оформлення в сирному овалі. Або приготування піци, де гості можуть вибрати собі начинку, перш ніж спостерігати, як вона перетворюється на піцу в розпеченій печі. В даному виді кейтерингу можна обрати будь який напрям, головне занурити своїх гостей у процес приготування їжі.

3) *Вибір традиційних та нетрадиційних страв.* Перспективним є вибір направленості меню відповідно організованого кейтерингового заходу. Це може бути традиційний європейський чи український захід під час якого перевагу при формуванні кейтерингового меню надають одній країні або комбінації декількох варіантів. Останні роки трендом є підготовка стилізованих івент-заходів нерегіональної кухні: скандинавська, мексиканська, грузинська, корейська, паназійська та інші.

4) *Автентичні інгредієнти.* В кейтеринговому меню заходу включають страви приготовлені із фермерської та крафтової продукції. Наприклад, сир із сироварні, фермерське м'ясо, крафтове пиво та вино. Таке використання може отримати тільки позитивні відгуки від гостей.

5) *Коктейлі на овочевій основі.* У прогнозі тенденцій кулінарії та коктейлів більшість барменів прогнозують при приготуванні використовувати овочі у своїх коктейлях. Тому, це стане креативним та перспективним і під час кейтерингового обслуговування.

6) *Виїзний кухар та бармен.* Послуги виїзного кухаря чи бармена набирає все більшої популярності під час кейтерингу. Адже відвідувачі знають, що страви приготував сам шеф-кухар, а напої безпосередньо бармен, що надає їм унікальності. Перевагою на такому івенті стане відкрита кухню, барна зона або організація майстер-класів. Такий захід можна виділити, як елемент для «Instagram» – позитивне сарафанне радіо – це найкращий вид реклами, тому що більшість відвідувачів почне поширювати захід в соціальних мережах [3-6].

Отже, використання сучасних трендів під час організації кейтерингу дасть змогу закладу бути конкурентоспроможним та розвивати свій бізнес. Адже, щоб конкурувати з іншими закладами, кейтерингова компанія чи заклад повинні пропонувати щось унікальне, актуальне та високоякісне. Надавати перевагу здоровій їжі, вибирати автентичні інгредієнти для страв, готувати страви які запам'ятаються та створить додаткову рекламу у соціальних мережах.

Список використаних джерел:

1. Кейтеринг URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3>.
2. Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства : підручник / За ред.

- П'ятницької Н. О. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2011. – 584 с.
3. Постова В. В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств ресторанного бізнесу. Економіка та суспільство. 2021. № 24. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/192/184> (дата звернення: 12.03.2022).
 4. Постова В. В. Кейтеринг як новий тренд в ресторанному бізнесі. Причорноморські економічні студії. 2022. № 74. URL. file:///C:/Users/HP/Downloads/kejteringjaknovyjtrend.Pdf.
 5. Омельченко М. С., Стукальська Н. М. Розвиток та запровадження нових трендів в ресторанному господарстві. Актуальні питання харчової промисловості та перспективи розвитку галузі. Київ. 2021. С. 71.
 6. Чириченко Ю. В. Глобальні світові тренди та інвестиційні пріоритети готельно-ресторанного бізнесу. Економічний простір. 2018. № 132. С. 14–22.

СЕКЦІЯ XII. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ МЕТОДІВ І ЗАСОБІВ АВТОМАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ РОБОТИ ПОСІВНИХ МАШИН

Застава Роман Олександрович

*Здобувач рівня освіти PhD інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна*

Успішне використання засобів автоматичного контролю багато в чому залежить від правильного вибору параметрів, що підлягають контролю технічної та експлуатаційної надійності самих пристроїв. Нерідко застосування автоматики не дає потрібного ефекту, що призводить до збільшення цін на сівалки і вимагає від механізатора спеціальних інженерних знань. Щоб уникнути цього, автоматичному контролю повинні піддаватися в першу чергу процеси, якість яких, внаслідок специфічних умов експлуатації, не можуть бути забезпечені самою конструкцією робочого елемента, який здійснює цей процес, тобто технологічні процеси і робочі органи, що виконують їх мають найбільшу ймовірність відмов, своєчасне візуальне виявлення яких або практично не представляється можливим, або викликає певні труднощі [1].

Крім того, слід враховувати, що установка на сівалку будь-яких додаткових функціональних пристроїв і механізмів може привести до значного зниження надійності посівного агрегату в цілому, тим більше що самі прилади контролю представляють, як правило, складні системи, що володіють визначеною і нерідко вельми невисокою надійністю.

З метою спрощення аналізу і визначення основних показників, що підлягають автоматичному контролю, процес розподілу насіння, що виконується посівною машиною, може бути розглянутий як процес руху їх на шляху від бункера до розташування в борозні.

Стосовно до сівалок точного висіву рух насіння при посіві може бути розділений на п'ять взаємопов'язаних етапів: рух в бункері, висіваючому пристрої апарату, насіннепроводі, сошнику і по дні розкритої і підготовленої сошником борозни.

В результаті впливу ряду випадкових факторів на кожному етапі виникають різного роду відмови, які значно знижують якісні показники, як самих етапів, так і всього процесу розподілу насіння в цілому. На першому етапі висіву більшою мірою проявляються поступові відмови і збої [2].

Для усунення небажаних явищ в деяких конструкціях сучасних сівалок використовуються активні зворушувачі і спеціальні дозатори, що забезпечують більш рівномірну подачу посівного матеріалу до висівних пристроїв і обмежують негативний вплив шару насіння на процес забору і виведення його з бункера.

У зв'язку з цим основним параметром, що підлягає автоматичному контролю на

першому етапі висіву, повинна бути витрата посівного матеріалу. При цьому необхідно контролювати наявність насіння в бункері кожної посівної секції, так як при контролі в одному або двох бункерах, як це нерідко здійснюється в ряді сівалок, може значно знизитися ефективність застосування засобів автоматизації.

На другому етапі процесу висіву проявляються всі види відмов. Раптові відмови, як правило, призводять до припинення обертання дисків апаратів, отже, висіву насіння, і є в більшості випадків результатом поломок деталей і вузлів системи приводу.

Характерною особливістю відмов на третьому етапі процесу висіву (рух насіння в насіннепровід) є забивання насіннепроводів посівним матеріалом.

Основна причина цього - низька пропускна здатність, обумовлена невідповідністю кутів установки і внутрішніх поперечних розмірів трубок, інтенсивності потоку насіння їх розмірним і фрикційним показниками. Тому щоб уникнути зазначених явищ в ряді конструкцій сучасних сівалок точного висіву вони або взагалі виключаються зі схеми, або їм відводиться роль кожухів, що знижують вплив руху повітря при посіві на траєкторію падіння насіння від диска до сошника.

У зв'язку з цим контроль руху насіння на третьому етапі може бути поєднаний з контролем другого етапу процесу висіву і, зокрема, з подачею насіння диском апарату в сошник. В даному випадку датчики автоматичних пристроїв, в залежності від конструктивних особливостей висівного апарату і його приєднання до сошникової групи, можуть бути встановлені безпосередньо після висівного пристрою в горловині насіннепроводу або в кінці його перед подачею насіння в сошник.

Найбільш частими відмовами і збоями на четвертому етапі процесу висіву є забивання і залипання сошників ґрунтом, які в загальній структурі відмов становлять від 50 до 70% і служать основною причиною просівів. Ці відмови обумовлені, головним чином, коливаннями вологості ґрунту, величина яких нерідко перевищує допустимі межі, наявністю на полі рослинних залишків і, до певної міри, недосконалістю конструкцій самих сошників.

Беручи до уваги дані обставини, можна зробити висновок, що основним об'єктом автоматичного контролю на четвертому етапі висіву повинен бути процес забивання сошників. Це дозволить своєчасно виявити забивання, зупинити агрегат і усунути відмову, не чекаючи виїзду на край поля.

Основними якісними показниками п'ятого етапу процесу висіву є горизонтальна і вертикальна рівномірність розподілу насіння. Тому поряд зі створенням простих і надійних засобів автоматичного контролю і регулювання глибини загортання насіння в процесі посіву, необхідно прагнути до того, щоб задане значення цього показника, а також показників інших етапів в першу чергу забезпечувалося конструкцією висівних систем і сошникових груп самої сівалки, надійністю їх функціонування, відповідної передпосівної підготовки ґрунту і посівного матеріалу.

Таким чином, в результаті аналізу роботи посівних машин, характеру відмов, причин і наслідків їх виникнення можна зробити висновок про те, що основними показниками, що підлягають автоматичному контролю на сівалки точного висіву, є рух насіння в бункерах, обертання висівних пристроїв апаратів і подача ними насіння в борозну, забивання сошників і глибина загортання насіння. Залежно від конструктивних особливостей і принципу роботи висівних апаратів (механічний, пневматичний, пневмомеханічний, гідравлічний і т.д.) Додатково можуть автоматично контролюватися і інші параметри (показники) технологічного процесу, порушення яких або вихід за задані межі може призвести до погіршення якості посіву.

На пневматичних сівалках слід контролювати величину розрідження в вакуумних камерах і забивання вакуумних отворів. Необхідність цього обумовлена тим, що часткове забивання вакуумних отворів або зниження розрідження нижче заданих значень, в більшості випадків, як показують дослідження, призводять до зменшення кількості насіння, що висіваються в одне гніздо, тобто до зниження якості гніздового посіву [3].

Висновки

На підставі аналізу систем контролю висіву насіння, встановлено, що найбільш прийнятним для використання в системах контролю висіву насіння просапних культур є ємнісний тип датчиків, оскільки даний тип датчиків має низьку чутливість до пилу, високу перешкодозахищеність, низьку собівартість і високу надійність. Для реєстрації пройденої сівалкою відстані доцільно використовувати індуктивні датчики шляху, які відрізняються простотою конструкції, високою надійністю, повною відсутністю ковзних контактів, які швидко виходять з ладу, високої чутливості і спрацьовування тільки на метал.

Список використаних джерел:

1. Солоня О.В. Застосування сучасних мехатронних систем та роботизованих комплексів у АПК України. Техніка, енергетика, транспорт АПК. 2020. № 3 (110). С. 71–76.
2. Замрій М.А. Застосування сучасних мехатронних систем при посіві просапних культур. Збірник студентських наукових праць "Сільськогосподарські науки" 2021 № 1(1) С. 177-183.
3. Березовий М.Г. Використання сучасних методів механіки для сільського господарства. Збірник наукових праць ВНАУ: Вінниця, 2011.Т1 (65). С.8-18.

ГРУНТОЗАХИСНА МОДЕЛЬ РОСЛИННИЦТВА

Коваль Валерій Олександрович

Здобувач рівня освіти PhD інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

Обробіток ґрунту – агротехнічний захід механічної зміни природних і штучних властивостей верхнього шару ґрунту робочими органами машин і знарядь для обробітку ґрунту з метою оптимізації умов вирощування сільськогосподарських культур. Система обробітку ґрунту залежить від сучасних агротехнологічних і агрокліматичних умов тієї чи іншої природно-кліматичної зони, фізико-механічних властивостей і рівня окультуреності ґрунту, виду продукції культур, їх попередників та інших характеристик. В еколого-економічних умовах усі цілі при обробітку ґрунту повинні досягатися меншою кількістю технологічних операцій і меншою інтенсивністю обробітку ґрунту. Переглянуто значення обробітку ґрунту, його призначення, функції, технічні комплексні рішення та антропогенні наслідки роботи машин і робочих органів на едафотопі.

В органічному землеробстві обґрунтування найважливіших технологічних заходів і застосування МТА базується на теоретичних досягненнях агрохімії, ґрунтознавства та селекції рослин. Технології в органічному сільському господарстві спрямовані на реалізацію біологічного потенціалу агроєкосистем, зниження енергетичних витрат і запобігання штучній деградації едафотопу. Зростає роль мінімального обробітку ґрунту як організаційного заходу щодо підвищення продуктивності праці та запровадження системного біогеоценологічного підходу до агроєкосистеми та її компонентів.

Система землеробства, що поєднує взаємопов'язані принципи, правила, прийоми, заходи організаційного, економічного, агротехнічного, меліоративного характеру щодо використання земель для виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення родючості ґрунтів у існуючих кліматичних умовах.

Порівняно із системою основного обробітку ґрунту імператив no-till у реальній господарській практиці зводиться до таких аргументів: економія ресурсів, підвищення рентабельності, збереження родючого шару ґрунту, зменшення або усунення ерозії ґрунту, екологічний менеджмент, підвищення вологості ґрунту, зменшення залежності культури від погодних умов, підвищення врожайності, поліпшення якості зерна.

Одним із важливих напрямків ефективного використання є ґрунтозахисні системи біологічного землеробства. Ґрунтозахисна біологічна система землеробства розроблена спеціально для сучасних умов. Він базується на систематичному застосуванні мінімального обробітку ґрунту без сівозміни, мульчуванні поверхні ґрунту соломною та іншими поживними рештками, біологізації землеробства за рахунок використання нетоварної частини врожаю, посіву бокових культур і використання біостимуляторів росту і розвитку культур.

Досягнення високих урожаїв і валового збору залежить насамперед від родючості ґрунту. Від цього залежить не лише врожайність рослин, а й спрямованість процесів у ґрунті, екологічний стан ґрунту та ландшафту, ефективність заходів щодо підвищення родючості ґрунтів та охорони навколишнього середовища.

Збільшення використання мінеральних добрив під сільськогосподарські культури сприяє отриманню значно більшої кількості врожаю. При такому рівні внесення добрив можна не тільки підвищити родючість ґрунту, а й підвищити

ефективність використання ґрунту. Одним із найбільш об'єктивних і прямих показників, що характеризують економічну ефективність використання землі, є врожайність сільськогосподарських культур.

Врожайність є найпоширенішим натуральним показником, який не тільки дає уявлення про величину врожаю, отриманого з 1 га, а й основним фактором збільшення обсягу валового збору. На підвищення продуктивності впливають такі фактори: природно-кліматичні умови; агротехнічні заходи; хімічний склад і мінералізація ґрунтів та інше.

До ефективних методів ведення сільського господарства, які це дозволяють, належать: ґрунтозахисні технології, інтенсифікація та диверсифікація сівозмін, збалансоване живлення культур, інтегрована боротьба зі шкідниками та бур'янами, ефективна боротьба з пестицидами.

Перехід до самовідновлюваного землеробства та впровадження ґрунтозахисних систем в Україні залежатиме від: підвищення загальної культури землеробства в господарствах різних форм власності; надання методичної допомоги базовим господарствам щодо освоєння нульового обробітку ґрунту, встановлення досвіду та оцінки виробництва нової техніки; забезпечення сучасним обладнанням, хімічними засобами за фінансової підтримки науково-дослідних установ, базових господарств, а також фермерських товариств і колективних підприємств за рахунок бюджетних коштів, першочергового кредитування та організації лізингових закупівель; розробка комплексної програми та методики проведення експериментальних наукових досліджень з вивчення прямого посіву та його впливу та наступних наслідків на інші сівозміни, а також результатів виробничо-економічної оцінки нової технології; придатність ґрунту для використання нової системи обробітку; визначення ступеня і характеру забруднення кожного поля сівозміни, розробка комплексної системи захисту рослин від бур'янів; врахування чергування сільськогосподарських культур у сівозміні з оптимальним поєднанням зернових культур; використання певних сільськогосподарських рослин для підвищення вмісту азоту в ґрунті та стимулювання мікробіологічних процесів; розробка програм захисту рослин від бур'янів, хвороб і шкідників, оптимізація доз хімічних засобів у системі no-till.

Освоєння нових напрямків обробітку ґрунту дозволить підвищити культуру землеробства, зменшити трудомісткість і ресурсозатрати, отримувати конкурентоспроможну та недорогу продукцію.

Отже, постають проблеми, пов'язані зі стабілізацією сільськогосподарського виробництва, суттєвим покращенням фінансового становища сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання, посиленням інвестиційної діяльності в усіх сферах вітчизняного АПК. Для цього вкрай необхідно розвивати підприємницьку ініціативу на селі, надавати виробникам агропромислової продукції пільгові кредити, субсидії на окремі види витрат, наприклад, на закупівлю мінеральних добрив, пестицидів, гербіцидів, сортів насіння. Все це, безперечно, позитивно вплине на раціоналізацію та екологізацію використання земельних ресурсів у сільському господарстві.

Висновки

1. Ґрунтозберігаюче землеробство – це альтернативний спосіб вирощування, який дозволяє зберегти продуктивність і знизити витрати, а також зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище, особливо на ґрунтові ресурси. Це означає, що з сучасним рівнем знань технології захисту ґрунту є реальною та конкретною альтернативою, яка довела, що екологічно безпечніша за традиційні

системи землеробства.

2. З економіко-екологічної точки зору надзвичайно важливою проблемою є забезпечення оптимального співвідношення екологічного, техніко-технологічного, хімічного, гідромеліоративного, біоекологічного, біотехнологічного напрямів інтенсифікації агропромислового природокористування та вирощування в різних регіонах під час реформування аграрних і земельних відносин.

3. Перехід на ґрунтозахисну технологію проводити з мінімальним обробітком ґрунту, під час якого вирівнюють поверхню із збереженням природної структури ґрунту та механізовано знищують бур'яни в період появи сходів із пожнивних решток.

Список використаних джерел:

1. Овсинский И. Новая система земледелия. - К.: Изд-во «Зерно», 2010.-331 с.
2. Кушнарєв А., Погорелый В. Методологические предпосылки выбора способа обработки почвы. // Техніка АПК, №1, 2008. – С. 7-21.
3. Милосердов Н.М. Защита полей от пыльных бурь / Н.М. Милосердов, В.Г. Антонюк, В.Г. Титова. – Симферополь.: Таврия, 1978. – 78 с.
4. Тарарико А.Г. Почвозащитная контурно-мелиоративная система земледелия / А.Г. Тарарико, В.А. Вергунов. – К.: УкрНТЭИ, УкрНИИОЗ, 1992. – 72 с.
5. Щербак І.Е. Ґрунтозахисна система обробітку полів / І.Е. Щербак. – К.: Знання, 1980. – 222 с.
6. Наукові основи ведення зернового господарства / В.Ф Сайко, М.Г. Лобас, І.В. Яшевський, А.М. Малієнко. – К.: Урожай, 1994. – 334 с.

СЕКЦІЯ XIII. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

АНАЛІЗ ЕЛЕКТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ РЕЖИМІВ МІКРОПРОЦЕСОРНОГО ТЕРМІНАЛУ СИСТЕМИ РЗА

Бунько Василь Ярославович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут», Україна

Семенчук Сергій Миколайович

магістрант 1-го року навчання факультету енергетики та електротехніки
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут», Україна

Для ефективною та надійною роботи систем електропостачання на сьогоднішній день використовуються сучасні мікропроцесорні пристрої релейного захисту та автоматики.

Надійність та довговічність будь-якого електротехнічного пристрою забезпечується не лише його якістю, а й правильним дотриманням режимів та умов експлуатації при його використанні в системах автоматизації енергооб'єктів [2].

В роботі розглядається питання використання мікропроцесорного терміналу РЗЛ-05МХ-У, зокрема його електричні параметри та режими роботи, який призначений для виконання функцій релейного захисту, автоматики, сигналізації приєднань трансформаторів, кабельних та повітряних ліній електропередач напругою 6 - 35 кВ [1].

Пристрої призначені для встановлення в релейних відсіках КСО, КРП, КРПЗ (КРУН) електричних станцій та підстанцій, а також на панелях та в шафах РЗА, розташованих у релейних залах та пунктах керування [1].

Проаналізуємо електричні параметри та окремі режими роботи мікропроцесорного пристрою.

Варто зауважити, що опори ізоляції пристроїв відповідають ДСТУ 3020 – 95. При нормальних кліматичних умовах (за ГОСТ 15150-69) опір ізоляції між незалежними колами пристроїв, виміряний мегомметром з напругою 500 В, повинен бути не менше 50 МОм [1].

Проте, опір ізоляції в нормальних кліматичних умовах між кожним незалежним колом та корпусом, з'єднаним зі всіма іншими незалежними колами – повинен бути не менше 100 МОм. А електрична ізоляція незалежних кіл пристроїв (крім кіл інтерфейсів зв'язку) витримує випробувальну напругу 2000 В частотою 50 Гц протягом 60 с [1-3].

Електрична ізоляція незалежних кіл, крім інтерфейсів зв'язку, витримує три позитивні і три негативні імпульси напруги з такими параметрами:

- амплітуда - 5,0 кВ $\pm$ 10%;
- тривалість переднього фронту – 1,2 мкс $\pm$ 30%;
- тривалість напівспаду заднього фронту – 50 мкс $\pm$ 20%;
- тривалість інтервалів між імпульсами – 5 с.

До незалежних кіл пристрою належать:

- вхідні кола вимірювання струмів та напруги;
- вхідні кола оперативного живлення;
- кола вихідних реле (з'єднані разом контакти одного реле);
- кола дискретних входів (крім тих, що живляться від вбудованого джерела постійного струму).

Такі мікропроцесорні пристрої за міцністю ізоляції задовольняють вимоги МЕК 255-5 та ДСТУ 3020 – 95 [1-3].

Електрична ізоляція кіл інтерфейсів зв'язку (USB та RS-485) пристроїв витримує протягом 60 с випробувальну напругу 500 В частотою 50 Гц, а також по три позитивні та негативні імпульси напруги, зокрема [1]:

- амплітудою – 1 кВ $\pm$ 10 %;
- тривалістю переднього фронту – 1,2 мкс $\pm$ 30%;
- тривалістю напівспаду заднього фронту – 50 мкс $\pm$ 20%;
- інтервалом прямування – 5 с.

Пристрої забезпечують стійкість до зовнішніх завад відповідно до вимог ДСТУ ІЕС/TS 61000-6-5:2008 [1]:

– електростатичного розряду 3 ступеня жорсткості за ДСТУ ІЕС 61000-4-2:2008 з випробувальною напругою імпульсу розрядного струму (контактний розряд – 6 кВ; повітряний розряд – 8 кВ);

– щодо несприйнятливості до радіочастотного електромагнітного поля випромінювання на порт корпусу, ступінь жорсткості 3 за ДСТУ ІЕС 61000-4-3, напруженість випробувального поля 10 В/м (140 дБ відносно 1 мкВ/м);

– наносекундних імпульсних завад 4 ступеня жорсткості за ДСТУ ІЕС 61000-4-4:2008 із заданими амплітудою та частотою випробувальних імпульсів:

- лінії електроживлення – 4 кВ 2,5 кГц;
- лінії сигналів вводу/виводу – 2 кВ 5 кГц;

– мікросекундних імпульсних завад великої енергії в колах електроживлення за ДСТУ ІЕС 61000-4-5:2008, ступінь жорсткості 3 відповідно до 4 класу умов експлуатації для двопровідної лінії електроживлення та симетричних ліній вводу/виводу, амплітуда імпульсів напруги – 2 кВ;

– щодо несприйнятливості до стрибків напруги та струму на вхідний порт електроживлення змінного та постійного струму, на порти керування та вводу-виводу, ступінь жорсткості 4 за ДСТУ ІЕС 61000-4-5;

– щодо несприйнятливості до кондуктивних завад, індукованих радіочастотними полями, ступінь жорсткості 3 за ДСТУ ІЕС 61000-4-6;

– динамічних змін напруги електроживлення по 4 ступені жорсткості за ДСТУ ІЕС 61000-4-11:2007:

- провали напруги 30 % U_n протягом 2000 мс;
- переривання напруги 100 % U_n протягом 500 мс;
- викиди напруги 20% U_n протягом 2000 мс;

– повторювальних коливальних загасаючих завад (КЗП) 3 ступеня жорсткості за ДСТУ ІЕС 61000-4-12:2006 амплітуда імпульсів напруги:

- при подачі КЗП за схемою «провід-провід» – 1 кВ;
- при подачі КЗП за схемою «провід-земля» – 2,5 кВ;

- магнітного поля промислової частоти 4 ступеня жорсткості за ДСТУ 2465-94 (ДСТУ ІЕС 61000-4-8:2012) напруженістю поля:
 - тривало – 30 А/м;
 - короткочасно – 300 А/м.
- імпульсного магнітного поля 4 ступеня жорсткості за ГОСТ 30336-95 (ДСТУ ІЕС 61000-4-9:2007) – напруженість поля 300 А/м.

Враховуючи експлуатаційні параметри таких мікропроцесорних пристроїв релейного захисту та автоматики варто зазначити, що їх використання в системі електропостачання є досить важливим та ефективним, адже від цього залежить надійність роботи вузлів енергетичної системи та покращуються параметри відносно якості електричної енергії в лініях електропередач.

Список використаних джерел:

1. <https://relsis.ua/ua/products/relay-protection-automation> (дата звернення 04.02.2023).
2. Бунько В., Христенко Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРИСТРОЮ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ТА АВТОМАТИКИ. The V International Science Conference «Trends in science and practice of today», October 19 – 22, 2021, Ankara, Turkey. p. 437-441.
3. Василь БУНЬКО, Петро ДАРМОРІС. АНАЛІЗ ТЕЛЕУПРАВЛІННЯ МІКРОПРОЦЕСОРНОГО ПРИСТРОЮ РЗЛ-05 В ПРОГРАМНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення». 25 травня 2022 року м. Бережани, Тернопільська обл. С. 146-148.

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ОЦІНКА РІВНЯ ЯДЕРНОЇ ТА РАДІАЦІЙНОЇ БЗПЕКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Кордуба Ірина Богданівна

ORCID ID: 0000-0001-5135-8465

кандидат технічних наук, доцент кафедри технології
захисту навколишнього середовища і охорони праці

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Вступ. Актуальним питанням стану безпеки ядерної енергетики України в екстремальних умовах є ситуація на найбільшій у Європі Запорізькій АЕС (ЗАЕС) з причин розташування станції в зоні бойових дій та труднощів в управлінні та експлуатації, а також регулювання безпеки станції на окупованій території. Тому актуальним питанням є об'єктивна оцінка рівня ядерної та радіаційної безпеки ЗАЕС в екстремальних умовах воєнного часу, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо запобігання екологічним катастрофам.

Традиційно оцінка стану ядерної та радіаційної безпеки АЕС заснована на ймовірнісних та детерміністських показниках безпеки [2 – 13].

Основні ймовірнісні показники безпеки у світовій ядерній енергетиці наступні:

– ймовірність виникнення ядерної (важкої) аварії з пошкодженням ядерного палива (ЧПАЗ – частота пошкодження активної зони реактора):

$$\text{ЧПАЗ} \sim IP_s; \quad (1)$$

– ймовірність виникнення гранично допустимого радіоактивного викиду:

$$\text{ЧПАВ} \sim \text{ЧПАЗ} \cdot P_b, \quad (2)$$

де I – ймовірність виникнення вихідної аварійної події (ВАП); P_s – можливість відмови критичних змін систем безпеки ядерних енергоустановок; P_b – ймовірність відмови захисних бар'єрів безпеки, що запобігають умовам радіоактивних викидів.

В якості ВАП регламентуються події/інциденти/порушення нормальних умов експлуатації, що призводять до аварійної зупинки реактора:

течії/розриви трубопроводів та паропроводів систем, важливих для безпеки ядерних енергоустановок (СВБ ЯЕУ); знеструмлення енергоблоків; відмови СВБ нормальної експлуатації; екстремальні природні явища (землетруси, затоплення, торнадо, урагани тощо); падіння великих об'єктів на енергоблок та ін.

Ймовірнісні критерії ядерної безпеки:

$$\text{ЧПАЗ} = \begin{cases} 10^{-4} \text{ 1/(реактор} \cdot \text{год)} - \text{для діючих ЯЕУ;} \\ 10^{-5} \text{ 1/(реактор} \cdot \text{год)} - \text{для нових ЯЕУ.} \end{cases} \quad (3)$$

Імовірнісні критерії радіаційної безпеки:

$$\text{ЧПАЗ} = \begin{cases} 10^{-6} \text{ 1/(реактор} \cdot \text{год)} - \text{для діючих ЯЕУ;} \\ 10^{-7} \text{ 1/(реактор} \cdot \text{год)} - \text{для нових ЯЕУ.} \end{cases} \quad (4)$$

Таким чином, застосування ймовірнісних підходів та методів оцінки стану ядерної, радіаційної та екологічної безпеки ЗАЕС в екстремальних умовах воєнного часу недостатньо обґрунтовано з таких причин:

недосконалість ймовірнісних методів оцінки рівня безпеки ЯЕУ; військові дії не передбачувані і підпорядковуються стохастичним закономірностям.

Більш обґрунтованим для об'єктивної оцінки безпеки є детерміністичні методи та підходи, що базуються на детерміністичному моделюванні аварійних послідовностей ВАП.

Детерміністськими критеріями ядерної та радіаційної безпеки зазвичай визначено: гранично допустимі температури ядерного палива та оболонок твелів; гранично допустимі тиски в реакторі та гермообсязі (контайнменті); гранично допустима концентрація водню; гранично допустимі дози радіоактивного опромінення персоналу, населення та довкілля.

В екстремальних умовах військового часу експлуатації ЗАЕС вихідними подіями ядерних та радіаційних аварій можуть бути: руйнування захисних бар'єрів безпеки ЯЕУ внаслідок навмисного чи випадкового влучення бойових зарядів; руйнування чи відмови критичних об'єктів інфраструктури, які забезпечують зовнішнє чи аварійне електроспоживання енергоблоків ЗАЕС; затоплення промайданчика ЗАЕС внаслідок руйнування греблі Каховського водосховища; попадання потужних бойових зарядів у ставок-охолоджувач та інші.

До першої групи ВАП в екстремальних умовах експлуатації військового часу ЗАЕС відносяться: пошкодження або руйнування захисних бар'єрів безпеки ЯЕУ (захисна оболонка гермооб'єму - 30 ГО, корпус реактора, тепловиділяючі збірки – ТВЗ, оболонки та паливна матриця, твел) внаслідок зовнішнього впливу бойових зарядів.

Численні результати моделювання МПА ВВЕР 1000 детерміністичними кодами встановили, що за умов збереження працездатності критичних (для забезпечення безпеки) конфігурацій систем безпеки умови початку ядерної аварії (по досягненню гранично допустимої температури оболонок твел початку інтенсифікації пароцирконієвої реакції – 1473 °K) не виникають при МПА. Таким чином, на основі представленого вище аналізу встановлено, що необхідна для виникнення ядерної та радіаційної аварії потужність зовнішнього бойового заряду повинна бути здатна зруйнувати всі захисні бар'єри безпеки ЯЕУ та системи безпеки, що забезпечують управління аварійними процесами. Такою потужністю можуть бути атомні чи водневі бомби.

До другої групи ВАП в екстремальних умовах військового часу експлуатації ЗАЕС належать пошкодження або руйнування зовнішніми бойовими зарядами критичних об'єктів інфраструктури, що забезпечують зовнішнє та аварійне електропостачання АЕС.

Лише за останній період військових дій в Україні сталося кілька десятків пошкоджень критичних об'єктів інфраструктур зовнішнього та аварійного електропостачання ЗАЕС (трансформаторне обладнання, системи

електропостачання споживачеві, приміщення дизель-генераторів та інші) та відповідні аварійні зупинки енергоблоків ЗАЕС через знеструмлення станції. При цьому необхідно зазначити: процес аварійного зупинення атомного енергоблоку знижує загальний рівень ядерної та радіаційної безпеки за проектними допустимими циклами термічних та динамічних навантажень на системи важливі для безпеки ЯЕУ з ВВЕР; аварійні зупинки АЕС суттєво впливають на надійність та працездатність усієї енергетичної системи України.

Наступною домінантною для безпеки групою ВАП в екстремальних умовах військового часу експлуатації ЗАЕС є затоплення проммайданчика станції внаслідок попадання бойових зарядів у греблю та об'єм Каховського водосховища (висота греблі понад 50 метрів над рівнем водосховища), в об'єм ставка-охолоджувача ЗАЕС каскаду водосховищ (понад 2 млн. тон води)

Наслідками затоплення проммайданчика ЗАЕС можуть бути: ВАП повного знеструмлення енергоблоків (аналог ВАП Фукусімської аварії); порушення умов теплообміну у сухих сховищах відпрацьованого ядерного палива (СВЯП).

Таким чином, найбільш актуальне для ядерної та радіаційної безпеки ВАП в екстремальних умовах експлуатації військового часу ЗАЕС - повне тривале знеструмлення (ПТЗ) внаслідок руйнування/пошкодження критичних об'єктів інфраструктури електропостачання та/або затоплення проммайданчика.

Нині у світовій ядерній енергетиці (у тому числі й в Україні) широке поширення при модернізаціях ЯЕУ набув принципу «допустимості зниження рівня безпеки (ДЗРБ)» [1]. Відповідно до цього принципу зниження рівня безпеки ЯЕУ допустиме за умови

$$\frac{\Delta\text{ЧПАЗ}}{\text{ЧПАЗ}_0} \ll 1 \quad (5)$$

де ЧПАЗ₀ – базова імовірнісна оцінка ЧПАЗ; ΔЧПАЗ – навмисне або ненавмисне збільшення ЧПАЗ.

В екстремальних умовах експлуатації ЗАЕС ΔЧПАЗ може бути пов'язане зі збільшенням ймовірності ВАП, і якщо події/інциденти/порушення нормальної експлуатації, що виникають, задовольняють умову (5), то зберігається ймовірність порушення умови (5). Крім того, уроки відомих ядерних аварій ставлять рівень безпеки та допустиму подальшу експлуатацію енергоблоків у поточний момент часу.

Критичними наслідками може бути і затоплення проммайданчика ЗАЕС: повне тривале знеструмлення енергоблоку; порушення умов теплообміну в СХВЯП. Необхідно враховувати, що на проммайданчику ЗАЕС розташовані сухі сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП), в яких охолодження ядерного палива здійснюється природною циркуляцією повітря. У разі затоплення разом зі сміттям можуть бути порушені умови необхідного охолодження СХВЯП, що відповідає додатковим вихідним аварійним подіям (ВАП). Для запобігання можливому затопленню проммайданчика ЗАЕС може бути ефективним будівництво дамб на узбережжі ставка-охолоджувача.

Отже, актуальним питанням стану безпеки ядерної енергетики України в екстремальних умовах війни є ситуація на найбільшій у Європі Запорізькій АЕС з причин розташування станції в зоні бойових дій та труднощів в управлінні та експлуатації, а також регулювання безпеки станції на окупованій території. Ймовірнісні підходи оцінки об'єктивного стану безпеки Запорізької АЕС у

екстремальних умовах недостатньо обґрунтовані з урахуванням уроків найбільших ядерних та радіаційних аварій. Затоплення проммайданчика ЗАЕС може бути причиною виникнення двох вихідних аварійних подій: повне тривале знеструмлення енергоблоків та порушення умов теплообміну у сухих сховищах відпрацьованого ядерного палива. Запобігання затопленню проммайданчика Запорізької АЕС може ґрунтуватися на будівництві захисних бар'єрів від затоплення на узбережжі ставка-охолоджувача.

Список використаних джерел:

1. Забулонів Ю.Л., Лисиченко Г.В., Ковалевський В.В. Тероризм ХХІ століття – реальна загроза техногенно-екологічній безпеці. - Збірник тез доповідей - Міжнародна науково-практична конференція “Перший Всеукраїнський з’їзд екологів” - Інтернет-спільнота «Промислова екологія», - <http://eco.com.ua/>.
2. Комплекс методів переоцінки безпеки атомної енергетики України з урахуванням уроків екологічних катастроф у Чорнобилі та Фукусімі / За ред. В. І. Скалозубова. Одеса: Астропринт, 2013. 242 с.
3. Громов Г. В., Дибач А. М., Зелений О. В., Інюшев В. В. та ін. Результати експертної оцінки стрес-тестів діючих енергоблоків АЕС України з урахуванням уроків аварії на АЕС «Фукусіма-1» Японії. Ядерна та радіаційна безпека. 2012. № 1 (53). З. 3 – 9.
4. Острейковський В. А., Швирияєв Ю. В. Безпека атомних станцій. Імовірнісний аналіз безпеки. М.: ФІЗМАТЛІТ, 2008. 352 с.
5. IAEA International Fact Finding Expert Mission of Fukushima Dai-Ichi NPP Accident Following the Great East Japan Earthquake and Tsunami: IAEA Mission Report. IAEA, 2011. 160 грн.
6. Грищенко Б. Ю., Полянський М. А., Севбо О. Є., Семенюк І. А. Застосування ймовірнісних методів аналізу безпеки АЕС при дослідженні порушень крихкої міцності корпусу реактора. Ядерна та радіаційна безпека. 2013. № 1 (57). С. 22 - 25.
7. Щодо Плану дій з виконання цільової позачергової перевірки та подальшого підвищення безпеки АЕС України з урахуванням подій на Фукусіма-1. Колегія Держатомрегулювання, №2 від 19.05.11 р.
8. Борисенко В. І. Про деякі закономірності наслідків аварій на АЕС. Проблеми безпеки АЕС та Чорнобиля. 2012. Випуск 18. С. 6 - 15.
9. Результати проведення стрес-тестів Національний звіт України. ГІЯРУ, 2011. 137 с.
10. Правила експлуатації водосховищ Дніпровського каскаду ГЕС. Укргідропроєкт, 1981.
11. 00.ГТ.Рг.04 А. Посібники з управління запроектними аваріями енергоблоків ЗАЕС. 1998.
12. Accident Management Programs in Nuclear Power Plants: a Guidebook. Technical Report Series No 368. Vienna: IAEA, 1994. 127 p.
13. OECD Workshop на Implementation of Severe Accident Management Measures (Villigen-PSI, Switzerland, September 10 – 13, 2001). (Pre-Print of the Proceedings).

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС ВОЛИНИ

Федонюк Віталіна Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-1880-6710

канд. географ. наук, доц., доцент кафедри екології
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Федонюк Микола Ананійович

ORCID ID: 0000-0002-4034-3695

канд. географ. наук, доц., доцент кафедри екології
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Для України та її окремих регіонів, у тому числі Волинської області, планування економічного регіонального розвитку в умовах сьогодення неможливе без врахування такого актуального чинника, як регіональні прояви глобальних змін клімату. На даний час цей чинник не враховується у повному обсязі, що зумовлює актуальність проведеного наукового дослідження.

Волинська область, як і інші регіони Північно-Західного Полісся, в останні десятиліття зазнала суттєвих змін протікання та ходу кліматичних процесів, які ми відносимо до регіональних проявів глобальних змін клімату на планеті. До основних таких проявів варто віднести:

1) стійку тенденцію до зростання температурних показників (середні річні, сезонні, місячні температури повітря та ґрунту, екстремуми);

2) поступове зростання сум опадів, що, водночас, не компенсує стрімке збільшення показників випаровування та випарності унаслідок зростання температур повітря;

3) зміни в динаміці випадання атмосферних опадів, зростання максимальних разових добових сум, нерівномірний розподіл сум опадів по сезонах, зниження частки опадів зимового сезону у їх загальній кількості;

4) зміни в динаміці вітрового режиму, зростання числа випадків сильних вітрів, буревіїв;

5) збільшення числа випадків стихійних небезпечних метеорологічних явищ (грози, градобій, посухи, смерчі, суховії, пилові бурі);

6) поява нехарактерних раніше для регіону стихійних небезпечних метеорологічних явищ (посухи, смерчі, суховії, пилові бурі), та інше [1, 2, 3].

Всі ці ознаки регіональних змін клімату суттєво впливатимуть у близькій перспективі на функціонування господарського комплексу регіону.

Зокрема, особливості проявів кліматичних змін варто враховувати при плануванні економічної діяльності у галузі агропромислового комплексу, що було детально охарактеризовано у [1, 3], лісгосподарського комплексу, харчової галузі, енергетичної галузі, а також у сфері містобудування та генерального планування населених пунктів.

Врахування кліматичних змін необхідно проводити як у формі прямого внесення відповідних коректив до регіональних планів економічного розвитку (зміна посівних площ, що зайняті під окремими сільськогосподарськими культурами, заходи по боротьбі з шкідниками та хворобами лісу, масовий розвиток яких стимулюється кліматичними змінами, тощо), так і при розробці перспективних і

довготермінових планів, програм, заходів.

Список використаних джерел:

1. Мерленко І.М., Федонюк В.В., Мерленко Н.О. (2021) Адаптація до сучасних кліматичних змін агрономічних технологій в Північно-Західному Поліссі. Вплив кліматичних змін на просторовий розвиток територій Землі: наслідки та шляхи вирішення, Збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції. Херсон, 10-11 червня 2021 року. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 228 – 230.
2. Федонюк М.А., Федонюк В.В. (2019) Використання інструментів EOS DATA ANALITICS для моніторингу сільськогосподарських земель. Сільськогосподарські машини, (42), 96 – 104. URL: <http://eforum.lntu.edu.ua/index.php/jurnal32/article/view/182>.
3. Федонюк В.В., Мерленко І.М., Федонюк М.А., Линюк Р.В., Ковальчук Н. С. (2019) Зміни агрокліматичних чинників в зоні Полісся в контексті глобального потепління (на прикладі Волинської області). Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. Сільськогосподарські науки. 124 – 134. URL: <http://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/agri/article/view/781>.

СЕКЦІЯ XV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ОГЛЯД СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЕЛЕКТРОННИМ НАВЧАННЯМ

Аксак Наталія Георгіївна

ORCID ID: 0000-0001-8372-8432

Д-р. техн. наук, професор, професор кафедри
комп'ютерних інтелектуальних технологій та систем
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Татарников Андрій Олександрович

аспірант, асистент кафедри комп'ютерних інтелектуальних технологій та систем
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Актуальність. Початок пандемії вірусу COVID-19 додав серйозні корективи у формування освітнього процесу: процес вступу та навчання в закладах освіти перейшов повністю або частково в дистанційний режим. Напад Російської Федерації на суверенну Україну, сформував нові проблеми в підготовці та навчанні студентів в умовах воєнного часу.

В сучасному світі дистанційне навчання розглядається як одна з тенденцій розвитку інформаційних технологій в освіті, чинник впливу на академічну самоефективність студентів, фактор впливу на корпоративний імідж державних вищих навчальних закладів, спосіб підвищення освітніх можливостей для бідних та подолання бідності в країнах, що розвиваються [1].

Згідно з результатами дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України, що проведені Державною службою якості освіти України [2], було виявлено таке.

–Освітній процес в умовах дистанційного навчання продемонстрував недостатню гнучкості, обмеженість у видах діяльності під час онлайнового навчання, збільшення відповідальності самих учнів за результати навчання:

–Дистанційне навчання спричинило втрати у навчальному часі, обмеження доступу до освітнього процесу, зміни у результатах навчання учнів.

–Для ефективного дистанційного навчання бракує живого спілкування між вчителями та учнями, сформованих умінь в учнів самостійно вчитися, технічних засобів і доступу до Інтернету, відповідних навичок роботи з технологіями дистанційного навчання у вчителів, особливо у селах.

–Для надолуження навчальних втрат, спричинених дистанційним навчанням, заклади освіти/педагоги пропонували додаткові навчальні матеріали.

–Для проведення дистанційних занять використовуються різні електронні навчальні платформи: Google Classroom, LearningApp, «Мій клас», Microsoft Teams, спеціальні розроблені для закладу платформи, Google Meet, Zoom, Moodle, ClassDojo. Деякі заклади освіти використовують декілька платформ одночасно Google Classroom та Zoom.

–Відсутність системи оцінювання, яка дозволяє встановити взаємний зворотній зв'язок між учителям та учнями.

–Потрібна адаптація розкладу навчальних занять.

Результати дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти України дають схожі результати [3]:

–Переважає більшість викладачів вважають за доцільне використовувати дистанційну форму здобуття вищої освіти при наявності зовнішніх негативних факторів впливу на здоров'я та життя учасників освітнього процесу.

–Основними труднощами при дистанційній формі здобуття вищої освіти викладачі вбачають відсутність безпосередньої комунікації зі студентами та колегами, зниження розумової діяльності студентів, неможливість сформувати значну частину професійних компетенцій у студентів технічних профілів без виконання лабораторних робіт в лабораторіях та практичних завдань.

–Зменшується рівень комунікації викладач-студент, викладач-викладач;

Постановка проблеми. Наведені недоліки обумовили проблему спроможності навчальних закладів надавати здобувачам освіти якісні послуги. Цю проблему можна поділити на такі аспекти: недостатня гнучкість дистанційного навчання, недостатнє спілкування між викладачами та здобувачами освіти, відсутність єдиної системи для управлінням дистанційним навчанням, відсутність моніторингу процесу навчання.

Мета дослідження – проаналізувати існуючі системи управління навчанням (Learning Management Systems LMS) та запропонувати шляхи вирішення недоліків четвертого аспекту шляхом поширення функціональних можливостей LMS.

Результати дослідження. Система управління навчанням (LMS) – це концепція, яка використовується для надання онлайн-освітніх послуг здобувачам освіти, викладачам та адміністраторам [4]. Система керує та адмініструє навчальний онлайн-контент і ресурси з різноманітних тем для здобувачів освіти. LMS отримала широке визнання багатьма установами по всьому світу для підтримки викладання та навчання. Системи управління навчанням використовуються будь-якою організацією (навчальні заклади; тренерські заняття; бізнес-організації; уряди; неурядові установи), яка потребує надання онлайн-навчального контенту для тих, хто навчається.

Більшість організацій розглядають можливість модернізації своїх існуючих LMS за допомогою найсучасніших систем, щоб відповідати вимогам і викликам пандемії Covid-19 [5]. Останнє дослідження ринку (Global Opportunity Analysis) показує, що до кінця 2025 року ринок LMS досягне 28,1 мільярда доларів США.

LMS допомагає викладачам ділитися змістом курсу та взаємодіяти зі студентами незалежно від їхнього географічного розташування. LMS розглядається як технологічна система на основі Інтернету наступного рівня для організації, розподілу та обробки кількох освітніх заходів у групі [6], надає постійну підтримку викладачам для онлайн-навчальних ресурсів з інтерактивними функціями, такими як онлайн-форуми, дискусії і обмін файлами. Крім того, LMS забезпечує підтримку різноманітних адміністративних завдань, включаючи відстеження відвідуваності, перевірку планування, живі віртуальні класи, цифрову співпрацю та статистичний аналіз [7]. Глобальний ринок електронного навчання зростає на 14% щорічно [8].

Існує низка міркувань, на які потрібно звернути увагу для успішного впровадження LMS [8]:

–30% професіоналів L&D (Learning & Development) мають на меті включити ігри та симуляції у свої програми електронного навчання;

–93% професіоналів L&D планують розробити живе онлайн-навчання для своїх програм.

–64% розробників програм цифрового навчання хочуть включити відкриті ресурси у свої програми.

–58% фахівців з L&D прагнуть запровадити корпоративні соціальні мережі для покращення підходів до навчання.

–Неможливість інтеграції програм LMS з іншими цифровими платформами (52%), поганий досвід користувача (51%) і вартість програми (44%).

–24% не задоволені програмами LMS, які не мають мобільних можливостей.

–67% користувачів LMS віддають перевагу програмам із повними функціями.

–55% батьків хотіли би контролювати онлайн навчання своїх дітей.

Основні функції LMS включають створення та керування існуючими курсами, реєстрацію користувачів, розробку тестів і тестів для самостійного оцінювання, автоматичне виставлення оцінок і балів, систему розподілу оцінок студентів, створення звітів і записи даних студентів [9].

Є деякі функції, які вважаються «загальними» [10]:

–Адаптивний дизайн, щоб навчальний матеріал був легко доступним на будь-якому пристрої, наприклад, смартфоні або планшеті.

–Інструменти оцінювання електронного навчання.

–Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс користувача.

–Звіти та аналітика.

–Безпека даних.

Деякі функції вважаються «навчальними» [11]:

–Створення курсу. Можна розділити вміст на теми, які називаються модулями, де будь-яка кількість модулів може складати курс.

–Проведення навчання. Наявність зручної для учнів платформи має першочергове значення – учні мають зосередитися на навчанні, а не на вивченні використання LMS.

–Керування користувачами. Автоматизоване створення та реєстрація: масове завантаження, імпорт, створення вручну, самостійна реєстрація.

–Багато заохочувати здобувачів освіти досягати своїх цілей і звертати увагу на найкращих учнів: за кожне досягнення в навчанні нагороджувати значками; дозволяти користувачам збирати бали за дії, заохочуючи їх досягти наступного рівня та досягти своїх цілей; створення таблиць лідерів.

–Навчальні портали, які дають змогу налаштовувати тренування по-різному для кожної цільової аудиторії.

–Звітність.

–Інтеграція.

–Вебінари дозволяють створювати змішаний досвід навчання, проводячи живі сеанси на своїх навчальних курсах

До переваг електронного навчання та LMS можна віднести [12]:

–У середньому працівники відчують стрибок продуктивності на 15-25% в результаті діяльності з електронного навчання.

–58% співробітників погодилися, що їм зручніше навчатися самостійно.

–Для студентів більшість методів онлайн-навчання потребують на 40-60% менше часу, ніж навчання в традиційному класі.

–Електронне навчання сприяє збільшенню залученості співробітників на 18%. 72% організацій повідомляють, що електронне навчання допомагає їм йти в ногу з технологічними змінами, що дозволяє їм мати конкурентну перевагу.

–Дослідження, проведене UTEP Connect, показало, що студенти можуть виконувати в п'ять разів більше роботи під час онлайн-курсів порівняно з очним навчанням. Крім того, студенти запам'ятовують у п'ять разів більше того, чого навчали на онлайн-класі, порівняно з навчанням у традиційному класі.

–Онлайн-навчання призводить до значного скорочення викидів CO₂, онлайн-навчання може зменшити споживання енергії на цілих 90%. Крім того, онлайн-навчання виключає використання паперу, що важливо, оскільки цей матеріал становить 60% відходів, які утворюються в школах.

За оцінкою [13] складений список 10 найкращих LMS: AbsorbLMS, TalentLMS, iSpring Learn LMS, SkyPrep, BrainCert, 360Learning, eFront, Docebo, Coassemble, Graphy.

ТОП-3 системи для онлайн-навчання в Україні [14]:

Платформа Moodle надає безліч можливостей: виконання завдань, завантаження файлів, обмін повідомленнями, оцінювання та календар подій [13]. Це безкоштовна і відкрита система управління навчанням, яка може поєднувати у собі комунікацію між викладачами та студентами [14]. У Moodle інтегровані сучасні технології для перевірки робіт на плагіат плагіатчекером Unichек.

Google Classroom – безкоштовний веб-сервіс для обміну файлами, де можна завантажувати роботи, редагувати їх, оцінювати тестові або контрольні роботи.

«Microsoft Teams» – центр для командної роботи в Office 365, який дозволяє класу чи навчальній групі комунікувати та обмінюватися файлами. Програма об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для обговорень, файлообмінник та корпоративні програми.

В [15] описані такі типи систем LMS систем управління навчанням:

– LMS з відкритим кодом (безкоштовні) можна налаштувати відповідно до будь-яких вимог (наприклад, Thinkfic, CANVAS, Schoology).

– Комерційні LMS коштують грошей і можуть бути налаштовані лише компанією-власником (наприклад, Adobe Captivate Prime, Docebo, SAP Litmos).

– Встановлена LMS працює у власному приміщенні та використовує власні сервери для зберігання даних (наприклад, Cortex Learn LMS, Moodle, Chamilo). Він може нескінченно налаштовуватися. Однак потрібна власна серверна стійка для розробки та обслуговування встановленої LMS.

– SaaS LMS розміщена в хмарі та підтримується постачальником (наприклад, Knolyx, Dokeos, Nimble). Клієнт платитиме абонплату. Однак можливостей для налаштування мало.

– Інтегрована LMS може передбачати інтеграцію зі сторонніми програмами. Це можуть бути соціальні мережі, календарі, електронна пошта тощо (наприклад, EdApp, ExpertusONE, ProProfs).

– Неінтегрована LMS. Деякі рішення LMS можуть обмежувати свою функціональність основними функціями (наприклад, Google Classroom).

Враховуючи наведені вище моменти можна зробити порівняльний аналіз найбільш розповсюджених LMS (табл. 1)

Таблиця 1

Порівняння LMS

Функції	AbsorbLMS	TalentLMS	iSpring Learn	SkyPrep	BrainCert	360Learning	eFront	Docebo	Coassemble	Graphy	Moodle	Classroom	Microsoft Teams
Хмарний хостинг	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
Відкритий API	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Платний функціонал / Бізнес акаунт	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+
Сумісність з мобільними пристроями	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Інтеграції з іншими системами	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+
Чи підтримує LMS відео?	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+
Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Інструменти оцінювання	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Звіти та аналітика	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Контроль/моніторинг онлайн навчання	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Таким чином, проведені дослідження показали, що в існуючих LMS відсутня функція контролю та моніторингу поведінки здобувача освіти.

Оскільки платформа Moodle забезпечує базову реалізацію різних функціональних можливостей, тож вона може функціонувати або як окрема система, або може бути інтегрована з іншими системами [16].

Тому ми пропонуємо прототип модифікованої архітектури університетської системи управління навчання (рис.1), яка складається з таких компонентів:

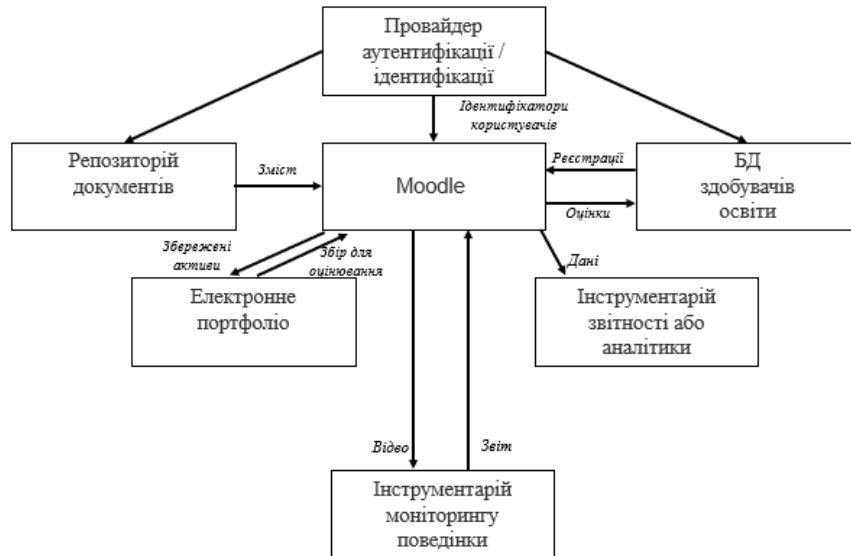

Рис. 1. Архітектура університетської системи управління навчання

–Провайдер аутентифікації/ідентифікації для керування обліковими записами користувачів у всіх системах.

–Система інформації про студентів – тобто база даних усіх студентів, за якою освітньою програмою вони навчаються; які курси їм потрібно пройти; короткий підсумок результатів навчання по курсах, які вони пройшли.

–Репозиторій документів призначений для зберігання файлів і відстеження робочого процесу, коли користувачі створюють файли.

–Електронне портфоліо – місце, де студенти можуть зібрати активи, щоб створити резюме або надати докази того, що вони відповідають вимогам курсу.

–Інструмент звітності або аналітики генеруватиме інформацію про те, що відбувається у закладі освіти.

–Інструментарій моніторингу поведінки здобувачів освіти дозволяє контролювати поведінку школярів під час проведення он-лайн занять та/або моделювати ухвалення рішень щодо виявлення порушень поведінки користувача під час е-тестування [17].

Висновки. По результатах проведених досліджень було зроблено порівняльний аналіз найбільш розповсюджених систем управління навчанням, який дозволив виявити, що існуюча функціональність сучасних LMS не повністю відповідає нагальним потребам сучасності.

Запропоновано поширити функціональні можливості системи управління навчанням Moodle шляхом додання підсистеми стеження та моніторингу за поведінкою здобувача освіти, що дозволить, з одного боку, батькам контролювати присутність своїх дітей на онлайн заняттях, з іншого боку, викладачам своєчасно

виявляти порушення під час іспитів або е-тестування.

Список використаних джерел:

1. Сисоєва, С. О., & Осадча, К. П. (2019). Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання, 70(2), 271-284.
2. Бриф за результатами дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України. Вилучено з: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Brief_distance_learning_SQE_SURGe_30.08.2022.pdf.
3. Ховрич, М. О. (2022) Дистанційне навчання у закладах вищої освіти (аналіз думки викладачів). Вісник № 18 (174). Серія: педагогічні науки. С. 93-97.
4. Aldiab, A., Chowdhury, H., Kootsookos, A., Alam, F., & Allhibi, H. (2019). Utilization of Learning Management Systems (LMSs) in higher education system: A case review for Saudi Arabia. *Energy Procedia*, 160, 731-737.
5. Technavio (2020, April 24). Pre & Post COVID-19 Market Estimates-Corporate Learning Management System Market 2020-2024| Implementation of Cloud-based Corporate LMS to Boost Market Growth. Retrieved from: <https://www.businesswire.com/news/home/20200424005375/en/Pre-Post-COVID-19-MarketEstimates-Corporate-Learning-Management>.
6. Mershad, K., & Pilar Wakim, P. (2018). A Learning Management System Enhanced with Internet of Things Applications. *Journal of Education and Learning*. 7(3).
7. Chang, C. T., Hajiyeve, J., & Su, C. R. (2017). Examining the students' behavioral intention to use e-learning in Azerbaijan? The General Extended Technology Acceptance Model for E-learning approach. *Computers & Education*, 111, 128-143.
8. 51 LMS Statistics: 2023 Data, Trends & Predictions. Retrieved from: <https://research.com/education/lms-statistics>.
9. Radwan, N., Senousy, M., Riad, A. (2014). Current Trends and Challenges of Developing and Evaluating Learning Management Systems. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and eLearning*. 4(5).
10. A Complete Guide to Learning Management System (LMS). Retrieved from: [https://www.gyrus.com/a-complete-guide-to-learning-management-system-\(lms\)-overview-\(2022\)-gyrus](https://www.gyrus.com/a-complete-guide-to-learning-management-system-(lms)-overview-(2022)-gyrus).
11. LearnUpon. Retrieved from: <https://www.learnupon.com/features/learner-engagement/>.
12. LMS Landscape and Statistics 2022. Retrieved from: <https://peerboard.com/resources/lms-landscape-and-stats-2022>.
13. 76 Essential LMS & eLearning Statistics: 2021 Market Share & Data Analysis. Retrieved from: <https://financesonline.com/25-essential-learning-management-system-e-learning-statistics-analysis-of-trends-data-and-market-share/>.
14. Новини освіти в Україні. Вилучено з: <https://osvita.ua/news/71748/>
15. Learning management system development. Retrieved from: <https://syndicode.com/blog/how-to-build-a-learning-management-system/>.
16. Moodle. Retrieved from: <https://docs.moodle.org/>.
17. Axak, N., & Tatarnykov, A. (2022, November). The Behavior Model of the Computer User. In 2022 IEEE 17th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT) (pp. 458-461). IEEE.

СЕКЦІЯ XVI. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК

Лук'яненко Олександр Іванович
Аспірант за спеціальністю «Економіка»
ПВНЗ «Європейський університет», Україна

Науково-технічний прогрес та еволюція ринкових відносин в економіці суттєво прискорили темпи запровадження в усі сфери соціально-економічного життя суспільства останніх досягнень в напрямку інформатизації.

Інформатизація в галузі управління економічними процесами запроваджує, перш за все, зростання продуктивності праці працівників за рахунок зменшення співвідношення вартості до виробництва, а також підвищення кваліфікації та професійної грамотності у фахівців, які зайняті управлінською діяльністю. У розвинених країнах проходять однооментно дві революції: перша в інформаційних технологіях, друга - в бізнесі, при цьому допомагаючи одна одній.

Потреба інформатизації всіх сфер суспільно-економічного життя цілком зрозуміла. Необхідність в розробці та впровадженні ефективних та зрозумілих комп'ютерних програм і технологій сьогодні підвищується. Додавання порядку в хаос та волю ринку – це найперша і поки що не повністю усвідомлена необхідність для суб'єктів підприємницької діяльності. І саме тут комп'ютерна технологія є незамінною, адже вона дає спроможність оптимізувати і управлінську функцію завдяки використанню нових засобів збору, передачі та організації інформації. Реформа засобів управління економічними об'єктами викликала не лише перебудову організації процесу автоматизації управлінської діяльності, а також розширення нових форм реалізації діяльності.

З економічної точки зору інформаційні технології можна розглядати як засоби виробництва, котрі можуть доволіно замінювати робочу силу. Оскільки вартість інформаційних технологій знижується, вони замінюють робочу силу, що має зростаючу вартість. В результаті мікроекономічної теорії інформаційні технології мають призвести до зменшення середніх менеджерів і службовців, оскільки інформаційні технології їх замінюють. Інформаційні технології можуть змінювати об'єми контрактів фірм, оскільки вони можуть знижувати операційні витрати. Інформаційні технології, особливо використання мереж, зменшують ціну ринкової участі та роблять їх такими, що заслуговують увагу для фірм, що дозволяє укласти контракти із зовнішніми постачальниками замість того, аби використовувати внутрішні джерела поставок.

Інтеграція нових інформаційних технологій у звичне життя значної кількості жителів нашої планети в усіх її місцях відбулося, за масштабами історії, дуже швидко – впродовж менш ніж двох десятиліть, з середини 70-х лише до середини 90-х рр. ХХ століття. В результаті відбулися глобальні зрушення, які цілком виправдано можна порівняти зі світовими наслідками індустріальної революції, яка розпочалася на території Англії в останній чверті XVIII століття. Ці дві технологічні революції всеохоплююче вплинули на життя планети. Вони спричинили зміни, котрі увійшли в

життя людства не як зовнішні чинники, що на нього впливають, а стали самою основою, в яку вплетена життєдіяльність людей. Базою індустріальної революції було масштабне використання нових видів енергії: напочатку парової, а потім – електричної. На противагу цьому, основою сучасних системних трансформацій у світі стали нові, електронні засоби комунікації та технології опрацювання інформації. І якщо індустріальна революція на її першій фазі була лише британським явищем, то сама інформаційно-технологічна революція вже – "американською з каліфорнійським ухилом" [1]. Також варте уваги те, що промислова революція створила не лише нові технології та форми організації виробництва, а й нові економічні відносини.

Електронні інформаційні технології для інформаційно-технологічної революції відіграють роль, схожу з тією, котру в перебігу індустріальної революції займали нові джерела енергії. Як виробництво і розподілення енергії були провідними факторами індустріального суспільства, так і виробництво, трансляція і трансформація інформації стали базою для сучасної технологічної революції, яка визначається як інформаційна та мікропроцесорна. Це також має пряме відношення до сучасного та майбутнього України. Вітчизняні фахівці констатують місце яке посяде в історичній перспективі Україна, буде безпосередньо визначатися її зусиллями в напрямку запровадження новітніх технологій та її вибору у взаємопов'язаному трикутнику "геоекономіка – геополітика – геостратегія".

Інформація, знання разом з інформаційними технологіями стають головним джерелом підвищення конкурентоспроможності та продуктивності. Така економіка організується переважно через мережеву структуру світового менеджменту виробництва та розподілу, а не окремих фірм, як було раніше. Саме тому вона і є глобальною, та водночас ці процеси є базою для побудови нової організованої системи, з технологіями масового впливу на свідомість людей саме в глобальному вимірі. Тим більше, що основною проблемою економічного розвитку України, що носить довгостроковий характер, є формування засад нового для нас суспільства на постіндустріальній базі.

Таким чином, саме економічний прогрес людства можна розглядати як, в основному, процес підвищення відносного вкладу знань та інформації у створення багатства. В останні роки XX ст. завдяки бурхливому розвитку інформаційних технологій знання перетворилися у ефективну силу, котра стала визначальною у глобальному економічному просторі. На цей час найважливішим джерелом зростання продуктивних сил являється технологія впливу знань на самі знання, враховуючи те, що процес обробки інформації приводить до вдосконалення технології цього процесу.

Так і виникає своєрідне коло зв'язку між появою інновацій та їх безпосереднім запровадженням. Спостерігається пряма залежність між динамікою функціонування технології та зростанням їх потужностей. Таким чином, нові інформаційні технології представляють собою не лише інструмент, котрий використовується, а, перш за все, процес, що вдосконалюється. Вперше в історії людської цивілізації інтелект виконує функцію прямої продуктивної сили, а не лише вагомego елементу виробничої системи. Комп'ютери та комунікаційні системи розширюють і підсилюють людський інтелект, роблячи його, основним фактором людської праці. Тому те, що і як ми уявляємо, знаходить своє відображення у товарах, послугах, матеріальному та інтелектуальному виробництві.

В наш час інформатизація де-факто пронизує всі сторони економічного та соціального розвитку і стає стратегічним ресурсом, який забезпечує конкурентні

переваги. Інформатизація значно впливає на розвиток людини, розширюючи можливості її комунікації та освіти, вибору сфер діяльності. Використання інформаційних технологій забезпечує як мінімум 22–24% від загального рівня приросту ВВП [2].

Іншим пунктом сучасної світової економіки є поява новітньої структури міжнародного розподілу праці. Він, передбачає наявність чотирьох позицій у глобальній економіці:

- виробників високої вартості, заснованої на інформаціональній праці;
- виробників високих обсягів, заснованих на праці, котрі низько оплачується;
- виробників сировини, які базуються на природних ресурсах;
- зайвих виробників, праця яких є знеціненою.

Представники цих позицій зосереджуються в певних регіонах планети, так що глобальна економіка являється географічно диференційованою. У напрямках розвитку вони співпадають з певними групами країн, хоча в межах них можуть співіснувати як "просунуті" інформаційні, так і відсталі галузі. Головне, що визначає належність країни до провідного світового центру – це її якість трудових ресурсів та її включення в систему глобальної економіки. Адже ж, за даними ООН, економічне зростання на сучасному етапі обумовлене на 64% людським та соціальним потенціалами, на 20% природними ресурсами і тільки на 16% наявністю капіталу. Найвищі прибутки у світі одержують саме як ренту на інтелектуальний капітал. На долю нових знань, що втілені у технологіях, освіті, обладнанні та в організації виробництва, припадає близько 80–95% приросту ВВП розвинутих країн [3]. Тому розуміння що люди та їх розвиток є найважливішою сферою суспільного прогресу, почало набувати дедалі більшого розповсюдження у соціальних та економічних дослідженнях.

Продуктивність і конкурентоспроможність суб'єктів (фірм, міст, країн, регіонів) залежать, по перше, від їх здатності ефективно створювати, обробляти та застосовувати наукомістку інформацію. Таким чином, інформаційно-технологічна революція привела до якісних зрушень в усій системі світової економіки, визначивши її основні риси на цей час. Високі темпи зростання нерівності в науково-технологічній сферах та якості життя між передовими країнами та рештою людства скоріше свідчать про протилежну тенденцію. Але наукові та інформаційно-технологічні досягнення розвинених країн за дедалі зростаючих переваг останніх над рештою світу безпосередньо зв'язані з світовою інтеграцією та глобалізаційними процесами, отже мають планетарне значення.

Інформатизація, хоча й по-різному, торкається до практично всіх частин світу і тому є справді глобальним явищем. Вона визначає динаміку та напрям економічних, соціальних, політичних та культурних трансформацій всього людства. З поширенням Інтернет-технологій роль великих посередників у світовому масштабі трансформується у "функцію провайдерів інформації, фінансів чи логістики, а кількість посередників може суттєво скорочуватися. Проте, глобалізація світогосподарських стосунків завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій має і суттєві загрози. Адже тільки країни з розвинутою, можуть втримати свою потужність і незалежність, оскільки мають можливість захистити, передусім через інформаційний простір, свої інтереси. Тому цілком коректним виглядає використання понять інформаційна економіка та інформаційне суспільство щодо людства як такого, у його глобальній сукупності, а понять інформаціональна економіка та інформаціональне суспільство – до найрозвинутіших у науково-технологічному відношенні та найзаможніших країн, саме в яких з'являються новітні

інформаційні технології і що мають надприбутки завдяки планетарному використанню останніх на свою користь.

Найрозвинутіші суспільства є інформаціональними тому, що створюють свою виробничу систему навколо засад максимізації, яка заснована на знаннях продуктивності через розвиток та поширення інформаційних технологій. Загалом, інформаційні економіка та суспільство, завдяки активним діям розвинених країн, стають більш виразнішого планетарного вигляду і тому як явища стають справді глобальні.

Список використаних джерел:

1. Кастельс М. (2000) Інформаційна епоха. Економіка, суспільство та культура, 69. Вилучено з: <http://socio.karazin.ua/resources/c32e6dbb94698494fbc488b3b0bd99c7.pdf>.
2. Чесноков А.Г. (2002) Тенденції глобалізації та перехід до інформаційного суспільства, 598. Вилучено з: http://eip.org.ua/docs/EP_04_3_139_uk.pdf.
3. Ковалюк О.М. (2002) Фінансовий механізм організації економіки України, 396.

ОПТИМІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ СКЛАДНОГО ТЕХНІЧНОГО ВИРОБУ

Лутай Людмила Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-1822-8938

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри мехатроніки та електротехніки
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», Україна

Створення складної інноваційної продукції пов'язано з проведенням заходів щодо формування її життєвого циклу. У сучасних підходах зі створення складних технічних систем виникають тенденції до скорочення термінів розроблення виробів, а отже, до скорочення життєвого циклу продукції [1].

Завдання проектування включає реалізацію множини суперечливих вимог і спрямоване на створення архітектури нового складного виробу. Крім того, неможливо за прийнятний час отримати оптимальну архітектуру традиційними методами в тому числі і методом проб і помилок. Цей та інші відомі методи проектування передбачають організацію ітераційних циклів, які містять перегляд відомих проектних рішень з метою визначення збіжності системних вирішальних процедур. Отже, виникає потреба у розробленні нової методології проектування архітектури складних технічних систем, яка дозволить підвищити якість та строки виконання ранніх рішень щодо розробки проекту.

Використання позитивного досвіду минулих розробок зменшує фінансові витрати та скорочує терміни проектування. Проте, у новому виробі з'являються нові функціональні завдання, які завжди можна вирішити за допомогою готових рішень. Тому розробник стикається з проблемою створення нових компонентів, які можуть мати довший цикл розроблення, збільшення фінансових витрат та тривалості виконання проекту. Крім того, нові компоненти забезпечують інноваційність та конкурентоспроможність проекту [2].

Висновки. В доповіді розглянуто процедуру проектування життєвого циклу високотехнологічного виробу. Основна увага розробників зосереджується на створенні багаторівневої архітектури, до складу якої входить множина компонентів, що повторно використовуються.

В доповіді наводиться оптимізаційна модель формування архітектури складного технічного виробу, що базується на компонентному підході. Запропонована модель дозволяє скоротити терміни проектування високотехнічного виробу, що, у свою чергу, приведе до скорочення життєвого циклу продукції.

Крім того, оптимізаційна модель забезпечує формування множини компонентів повторного використання при проектуванні наукомісткої техніки, здійснюючи виділення близьких компонентів за вже існуючими розробками. Компоненти повторного використання підлягають адаптації у разі визначення доцільності виконання таких проектних рішень. У складі архітектури виробу, що створюється, завжди присутні нові (інноваційні) компоненти, які мають найбільший ризик, що пов'язано з проведенням цілого циклу проектних робіт. Нові компоненти можуть бути використані у наступних проектах чи портфелях замовлень.

Поява нової оптимізаційної моделі формування архітектури складного технічного виробу докорінно змінює весь процес створення складного виробу. Для її

реалізації необхідно інтегрувати, у межах запропонованої архітектури, багаторівневу організаційну модель управління проекту та технологічний процес розроблення.

Список використаних джерел:

1. Федорович О. Є., Урусський О.С., Лутай Л. М., Западня К.О. (2020) Оптимізація життєвого циклу створення нової техніки в умовах конкуренції та стохастичної поведінки ринку збуту високотехнологічної продукції. *Авіаційно-космічна техніка і технологія*. № 6 (166), 80–85. DOI: <https://doi.org/10.32620/aktt.2020.6.09>.
2. Fedorovich O. & Lutai L. (2021) Multiagent modeling of production logistics in the creation of high-tech products. *Авіаційно-космічна техніка і технологія*. № 2 (170), 74 – 83. DOI: 10.32620/aktt.2021.2.09.

СЕКЦІЯ XVII. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ANALYSIS OF INHERITED FEATURES OF LANDSCAPE ORGANIZATION AND STRUCTURAL FEATURES OF THE ROAD NETWORK OF UKRAINE

Bogdan A. Sheludchenko

Ph.D. (Eng.), Professor, Professor of the Department of Mechanics
Polissia National University, Zhytomyr, Ukraine

Victor R. Biletskiy

Ph.D. (Eng.), Associate professor, associate professor
of the department of machine operation
Polissia National University, Zhytomyr, Ukraine

Victor M. Borovsky

Engineer, Senior Lecturer of the department of machine operation
Polissia National University, Zhytomyr, Ukraine

Abstract. *Analyzed chronological signs and retrospective of the formation of the dynamic of the development of automobile roads in Ukraine. The history of the community and the state has been restored to the local road network of Ukraine. The prospects for the development of the motorway resource for car roads and the main signs of specific natural-technological geological and ecological systems are in perspective.*

Actuality of work. The quality of the highway is determined primarily by the reliability under which it is understood the property of the road to perform the specified functions, while preserving, laid down during design, performance indicators at specified limits within a predetermined time or a specific technical resource. The technical resource of the highway must be determined by a certain term of its production, and more often its actual condition, for which the operation of the road should be discontinued due to safety requirements, that is, with the possibility of emergencies, or in connection with the transport-operational, economic or environmental inexpediency of its further exploitation [1, 2].

The main limiting factor of the technical resource of the highway is the unsatisfactory condition of its road clothing as a result of its deformation and destruction. Deformation and destruction of highways occurs under the influence of many factors, the main of which is the operating factor, due to the workloads on the road cloth as a result of contact with the motorists. At the same time, an important factor limiting the life of the motorway is the hereditary historical features of the formation of a road network of one or another region, country, and eventually one or another natural-technological geological-ecological system [1, 2, 4].

Therefore, the analysis of the chronological features of the formation of a road network of one or another region is extremely important for increasing the resource of highways at the stages of development of technical documentation for their construction or

reconstruction [3,4].

Material and results of research. The main characteristic feature of the formation of a road network in Ukraine is that the appearance and further improvement of most modern automobile roads of the country is characterized by purely stochastic processes. These processes are conditioned by certain historical peculiarities of the dynamics of communication and economic relations of separate territories. Indeed, the ways of connecting between separate settlements, places of production and sales (regional fairs) of products, sources of supply of vital raw materials (salt, metal ores, forest, etc.) arose purely spontaneously, often completely subjective, without taking into account landscape, relief, soil - climatic, hydrological and other features of the natural-territorial complex, without any expedient justification for their tracing. Thus, a network of dirt roads, the so-called "bytiy shlyakh" ("beaten paths") was formed (Fig. 1).

Subsequently, the ground roads improved, as before, solely by stochastic subjective principles. Artificially, changed the relief of natural-territorial complexes exclusively for the benefit of users or the owner of a particular territorial area (Fig. 2). At the same time, no rational justification as to the tracing or construction of the road was not fulfilled.

Fig. 1. "Bytiy shlyakh" ("beaten path")
<https://thumbs.dreamstime.com/b/>

The next stage of improvement of communication was the stage of utilization of waste from the stone-making industry for the reconstruction of road pavements (Fig. 3), which eventually led to the appearance of gravel-gravel roads (Fig. 4). Such rubble-gravel roads have been called - "jumped road" ("shutrovana doroga").

Fig. 2. Dirt road
<https://ck.ridna.ua/wp-content/uploads/2015/08/lo.jpg>

Fig. 3. Use of waste from the stone industry for road pavement

https://volodymyrets.city/upload/article/o_1cqiup3dd1e91424bss1veakhjh.jpg

Fig. 4. "Jumped road" ("shutrovana doroga")

<https://static1.karpaty.info/data/objects/img/4223/out9.jpg>

The appearance of roads with gravel-gravel coating, as an alternative to soil roads, was caused by the need to reduce the influence of weather-climatic factors on the reliability of the functioning of communication links of the economic and demographic components of society. At the same time, roads with gravel-gravel coating were only a certain reconstruction of ground roads and consequently inherited from them the whole list of landscape and structural disadvantages. The most significant drawback was the lack of an appropriate design of the underlying layers of the road with gravel-gravel coating.

The further development of wheeled vehicles has necessitated the creation of roads with rigid, slightly deformed coatings during operation. As a road covering, the use of stone materials - cobblestones began. At the same time, if only roughly tufted stones were used as a pavement at the beginning (Fig. 5), then the pavement was carefully prepared for its intended purpose and according to the requirements for its quality (Fig. 6).

Of course, the construction of roads with solid stone pavement can be characterized as a certain "bifurcation jump" in the field of road construction. However, if in some European regions the construction of hard-coated roads was carried out as a new construction with the corresponding "engineering training" at that time (Fig. 7), then the vast majority of roads on the territory of modern Ukraine were simply reconstructed. At the same time, the mentioned reconstruction concerned only the pavement without a corresponding adjustment of the entire profile of the road construction (Fig. 8).

Fig. 5. Road with hard stone cover

https://brukivka.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/2218-img_6137724ac240e.jpg

Fig. 6. Specially prepared stone paving stone for road construction

<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTbGH7>

Fig. 7. Construction of the road in the Roman Empire

https://cs8.pikabu.ru/post_img/big/2018/04/26/9/1524752255123390878.jpg

Fig. 8. Reconstruction of a dirt road in a road with a solid pavement

https://transkarpatia.net/uploads/posts/2019-5/1556891510_dh7mjvbx0aerk39.jpg

The emergence of high-speed and relatively economical internal combustion engines has led to the rapid development of vehicles, which were soon equipped with engines in the form of a wheel with an inflatable rubber periphery (bus). There was a need to create fundamentally new constructions of roads with coatings that would meet the relevant transport and technological requirements. Construction of roads with hard concrete and asphalt-concrete coatings begins. At the same time, the widespread use of asphalt concrete and tar compounds was due exclusively to the relatively low cost of oil materials compared with concrete mixtures in the middle of the twentieth century, which was subsequently completely leveled.

As in the previous stages of improvement of the routes, the equipment of most roads with hard asphalt-concrete coating and further reconstruction and repair of these roads was carried out in the absence of any significant engineering-geodetic trace of the road in terms of both longitudinal and transverse profiles, as well as without proper justification of the road construction (Fig. 9).

Thus, a chronological analysis of the formation and development of a network of highways in Ukraine suggests that modern highways inherited the entire spectrum of negative features that were inherent in the processes of stochastic formation of the archaic network of communication communications. This is clearly seen in Fig. 10, which shows how the hard asphalt concrete coating of the reconstructed section of the highway does not improve its operational quality, but rather strengthens the inherited engineering-geodesic, constructional and operational negative features that were acquired, even at the stage of the formation of a "broken path" ("bytiy shlyakh", "beaten paths").

Fig. 9. Road with solid asphalt-concrete coating

<https://img.welt.de/img/vermishtes/mobile160293589/1802505017-ci102l-w1024/Neuseeland-Erdbeben.jpg>

Fig. 10. Inherited negative engineering-geodetic, structural and operational features of the dirt road during reconstruction of the highway

https://i0.wp.com/cbn.com.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-08-08_16-25_793765.jpg?resize=640%2C853&ssl=1

Conclusion. The operational quality and the resource of motor roads of the motor transport network of Ukraine are largely determined by a complex of hereditary negative features, which are the result of stochastic historical processes of formation of communication links within certain natural-territorial and economic complexes.

Only the new construction of highways with the corresponding system engineering geological, structural, technological, operational justification of the created projects will allow to increase the operational resource of motor transport networks, transport and technological and ecological safety of the network of highways within the limits of considered natural and man-made geological and ecological systems.

It is necessary to limit as much as possible the practice of unreasonable reconstruction of old roads which do not meet modern requirements of modes of movement, intensity, density, operational safety of motor transport flows.

References:

1. Adamenko O.M. (2014). *Konstruktivnaya ekologiya* [Constructive Ecology]. Lap Lambert Academic Publishing.
2. Sheludchenko, B. A. (2014). *Vstup do konstruiuvannia pryrodno-tekhnohennykh heoekosystem (landshaftno-terytorialnyi aspekt)* [Construction of natural and technogenic geo-ecosystems in brief (landscape and territory aspect)]. Kamianets-Podilskyi, SAIUP. [in Ukrainian].
3. Sheludchenko, B. A., Sheludchenko, L. S. (2016). *Mekhanika kontaktnoho ruynuvannya avtomobil'nykh dorih* [Mechanics of contact damage of highways]. Kamianets-Podilskyi, SAIUP. [in Ukrainian].
4. Sheludchenko, B. A., Kukharets S. M., Sheludchenko, L. S., Yarosh Y. D., Biletskiy V. R. (2018) *Aerodynamika hazo-pylovykh povitryanykh aerosoliv v mezhakh rezervno-tekhnohichnykh smuh avtomobil'nykh dorih* [Aerodynamics of gas-dust air aerosols within the reserve-technological bands of highways]. Lap Lambert Academic Publishing.

ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Мельник Олексій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-9228-8459

канд. техн. наук, доцент кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Пастернак Олег Якович

ORCID ID: 0000-0001-5174-3371

старший викладач кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Чеча Олександр Павлович

ORCID ID: 0000-0001-7155-6143

старший викладач кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Никитюк Петро Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-5905-3807

старший викладач кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Варлан Тетяна Євгенівна

ORCID ID: 0000-0001-7835-0834

асистент кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Процеси глобалізації спричинили зміни практично у всіх сферах людської діяльності, незважаючи на невирішені питання що виникають та набувають високого рівня актуальності в навколишньому середовищі та морській екосистемі. Вже визначилося кілька основних напрямів, за якими виникають загрози світовому океану в результаті його використання, такі як висока інтенсивність рибальства та шкода водним біологічним ресурсам, забруднення сточними водами промислових підприємств, нафтою і нафтопродуктами при перевезенні їх морями та океанами, відходами атомного виробництва під час морського буріння тощо. Іншою проблемою для морської екосистеми є перенос та скидання баласту, що містить чужорідні для іншого району організми, що також завдає шкоди морській флорі та фауні, аквакультурним фермам та іншим сферам діяльності, і стати причиною виникнення інфекцій.

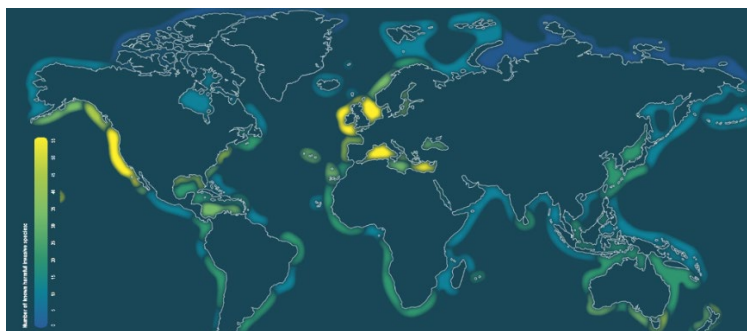

Рис. 1. Вплив та концентрація інвазійних видів у світовому океані
(Source: Clear Seas)

Прагнення отримати максимальну економічну ефективність від експлуатації суден повинно певною мірою відповідати вимогам Міжнародних конвенцій з водного транспорту та його експлуатації з метою досягнення екологічності транспорту як глобальної перспективної ідеї. Як приклад згідно з даними Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), кількість морського сміття і пластикових відходів стрімко зростає. Якщо не вжити рішучих заходів, то викиди пластику у водні екосистеми до 2040 року можуть майже потроїтися.

Зрозуміло, що всі заходи, що вживаються, повинні привести до підвищення рівня екологічної безпеки, або, принаймні, не погіршити його. Однак, як показує практика, під час розробки та реалізації деяких проектів, спрямованих на збереження навколишнього середовища, виникає достатньо питань тому за необхідне є активна участь міжнародних інституцій. Таким чином важливе завдання, що стоїть перед усім людством це унеможливлення подальшого розвитку або ліквідація шкоди, завданої науково-технічними та виробничими процесами одному з найнеобхідніших компонентів довкілля – світовому океану, що є певною мірою основою життєзабезпечення для багатомільйонного населення планети.

Іншим не менш шкідливим напрямом є забруднення суходолу. Різноманітні державні програми та проекти щодо захисту навколишнього середовища дієвий шлях до зниження негативного впливу людської діяльності. Наприклад одним з них є Всесвітня програма дій (ВПД) із захисту морського середовища від забруднення внаслідок здійснюваної на суходолі діяльності спільно з відділами науки та права Програми ООН з довкілля (ЮНЕП), що розробила новий проект "Захист морського середовища від забруднення з суходолу через посилення координації загальносвітових дій". Розпочатий у січні 2019 року і розрахований на п'ять років проект спрямований на посилення заходів реагування на забруднення суходолу, розширення співробітництва та стимулювання дій щодо вирішення проблем, пов'язаних із забрудненням стічними водами, розв'язання проблеми біогенних речовин і морського сміття, зокрема й за допомогою провідних світових партнерств, включно зі Світовим партнерством із морського сміття, Світовим партнерством із управління біогенними речовинами і Світовою ініціативою з очищення стічних вод. Проект складається з п'яти компонентів і спрямований на надання технічної та політичної підтримки для посилення міжурядових процесів задля глобального скоординованого реагування на забруднення з суші.

Список використаних джерел:

1. М.С. Куделькін (2011). Запорядження морського середовища як одна з основних екологічних загроз сучасності // Охорона довкілля та якість життя: правові аспекти. №2011.
2. Самогін А. С., Галанова В. Р. (2020). Проблеми захисту світу від порушень у контексті національної безпеки держави. Освіта і право. №12.
3. Всесвітні дії на захист морського середовища від забруднення з суші. Режим доступу: <https://www.unep.org>. (дата звернення 01.02.23).

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

THE 2022 ENGLISH NEOLOGISMS

Olena Kutsenko

senior teacher of Foreign Languages and Translation Department
NAU, Kyiv, Ukraine

Olga Verkhovtsova

senior teacher of Foreign Languages and Translation Department
NAU, Kyiv, Ukraine

Changes in people's activity lead to the appearance of new and expansion of old fragments of the world picture, which, in turn, require fixation on the "language" map of the world. The picture of the world is changing, new sectors are emerging: cosmonautics, computer technology, genetic engineering, drug addiction, new types of food, new types of protest. Traditional sectors are expanding: the sector of diseases, medicines, diagnostics. And this means that new lexical units will continue to appear in the language, sometimes unusual in both form and content. The appearance of new objects, phenomena, and concepts dictates the need to replenish the lexical composition of the language with new units that are generally new or have completely new meanings. Undoubtedly, the enrichment of the language with new lexical units of any type and structure is a positive moment in the process of development and improvement of the language and language tools. It is the appearance of neologisms that testifies to the development of society and humanity as a whole.

There is a constant connection between the development and change in the selection of means of expression in the linguistic styles of presentation and the evolution of the vocabulary of the modern language.

The study of neologisms is a task of stylistics and lexicology; however, each of these sciences considers neologisms from its own, special point of view. Lexicology studies the reasons for the appearance of new words in the vocabulary of a language, the ways of their formation, and the ways of the emergence of new meanings of words already existing in the language. Stylistics studies neologisms from the point of view of their stylistic coloring and possible expressive shades. Of course, the stylistic coloring of neologisms is determined by their occurrence and use in one or another language style.

Neologisms are newly coined terms, words, or phrases, that may be commonly used in everyday life but haven't yet been formally accepted to the language vocabulary. The English word 'neologism' was borrowed from the French term 'néologisme' in the second half of the 18th century. It traces back to ancient Greek *neos*, meaning "new," and *logos*, meaning "word" [5].

When the word is fully accepted into everyday usage, it enters dictionaries and is no longer a neologism. A word gets into a dictionary when it is used by many people who all agree that it means the same thing. According to the Californian organization Global Language Monitor (GLM), which aims to record new words in the English language, approximately 1,000 words appear in the modern English vocabulary per year. Thus, the vocabulary of the English language is able to increase at a rapid pace.

The development of the English language is changing towards the creation of new words at the expense of its own resources. It manifests in the appearance of new words, phrases, expressions in every day usage. New words are formed, as a rule, in accordance with already existing words in a language, according to their form and pattern, they correspond to the present time, technologies and lifestyle.

Though the noun *Brexit* appeared in the language in 2012, it entered the *Oxford English Dictionary* in 2016. This word gave push to other words which were made by its patterns: *Brexiteer* also *Brexiter*, *Brexodus*, *regrexit*, *Frexit*, *Grexit*. All these terms are associated with European countries real or supposed leaving the European Union. Unlike a new word *Megxit* appeared as a wordplay and concerns Prince Harry and his wife Meghan, *Megxit* describes stepping back as members of the British royal family.

Mexit has become the new Brexit: vitriolic battleground that pits generations against each other[9].

The Sunday Times, writing about criminals that allegedly shipped thousands gallons of cheap Spanish plonk into hundreds of thousands of bottles of pricey Bordeaux, coined the word *fraudeaux* (*fraud*+ *Bordeaux*):

*"Is that a **Fraudeaux**? Spanish plonk 'sold as high-end claret'"* [9].

As countries across the world face ongoing crises, an extended period of instability and insecurity, the word *permacrisis* is admitted by the Collins English Dictionary as the word of the year 2022. [3].

The European Region is in a "permacrisis" that stretches well beyond the pandemic, climate change and war [6].

The word *shrinkflation* means reduction by the manufacturer of the quantity, volume or weight of the goods in the package while maintaining or disproportionately small reduction in the selling price. By reducing the volume or weight of goods, moving from prices by weight to prices by volume, manufacturers create an imaginary appearance of a low price for goods among buyers.

Shrinkflation isn't new, experts say. But it proliferates in times of high inflation as companies grapple with rising costs for ingredients, packaging, labor and transportation [7].

Greenwashing is a form of environmental marketing in which green PR and methods are widely used, the purpose of which is to mislead the consumer about the goals of an organization or manufacturer in the environmental friendliness of a product or service, to present them in a favorable light.

Greenwashing lawsuit against KLM airline has been filed in court. [7].

To designate a political ideology, management style, political movement associated with political leaders, words formed from their surnames appear. Examples would be Marxism, Thatcherism, Trumpism. The new word *Sunakism* was coined by this pattern:

Are we any closer to understanding Sunakism? [1].

Among newly coined words we find dominant nominations new by their form and meaning. The analysis shows that most neologisms are morphological formations made according the existing patterns. Thus, neologisms are units that combine the novelty of the form with the novelty of the content. From the point of formation they are morphologic and phonetic neologisms. Semantic innovations which combine a new content with the already existing form appear by the change of the meaning.

This work is an attempt to study neologisms of 2022 as the way of replenishment the English vocabulary, but there are still issues that need a thorough consideration. Neology is a science of a huge field of activity. No doubt, the further study of neologisms, the ways of they formation and adaptation in the language is necessary.

References:

1. Abbott D. Are we any closer to understanding Sunakism? The Morning Star, 23 01 2023.
2. Claim filed against KLM over greenwashing allegations. Retrieved from: lientearth.org/latest/latest-updates/news/we-re-joining-legal-action-against-dutch-airline-klm-for-greenwashing/.
3. Collins English Dictionary. Copyright © HarperCollins Publishers Retrieved from: <https://www.amazon.com/Collins-English-Dictionary/dp/0007228996>.
4. Eyto D. Slovar' novykh slov angliyskogo yazyka / Dzh. Eyto. – Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Oxford_English_Dictionary.
5. Longman Dictionary of Contemporary English. UK. Longman 1995. – 1668p.
6. Spicer André. The Gardian. Retrieved from: <https://www.who.int/europe/news/item/27-09-2022-statement-the-european-region-is-in-a-permacrisis-that-stretches-well-beyond-the-pan-demic-climate-change-and-war>.
7. The Associated Press June 8, 2022 Retrieved from: <https://www.npr.org/2022/06/08/1103766334/shrinkflation-globally-manufacturers-shrink-package-sizes>.
8. The Global Language Monitor (GLM) Retrieved from: <https://languagemonitor.com/top-word-of-the-year/woty2022/>.
9. The Sunday Times, Jan 8, 2023 issue # 10347.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОГО КОРДОЦЕНТРИЗМУ

Світлозарова Анна

студентка факультету української та іноземної філології
*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені І. Франка, м. Дрогобич, Україна*

Науковий керівник: Галушак Мар'яна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені проф. В.Г. Скотного
*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені І. Франка, м. Дрогобич, Україна*

Філософська система або вчення, що найбільш повно здатне охарактеризувати її своєрідність, цінність та унікальність у всьому світі, притаманна багатьом національним культурам. Таким філософським вченням, котре виражає специфіку української національної культури і філософії, безперечно, є «філософія серця».

«Філософія серця», або кордоцентризм вважалась осердям, стержнем української філософсько-світоглядної думки. Серце – це орган не лише почуттів, але і своєрідний провідник між почуттями та розумом, «між емоцію та рацію». Розум вважався лише механізмом обдумування, планування дій, а серце – безпосереднім виконавцем. Завдяки розуму людина здатна пізнавати віт, але, по правді, лише за допомогою серця вона може побачити дійсно величні, цінні та необхідні їй речі. Саме такою була концепція концепція в етичній думці XIX століття, але, аналізуючи безпосередньо різні джерела, ми бачимо досить чіткий вплив ідеї «сердечного» світогляду на розвиток основних етичних ідей українського народу [4].

Пов'язано це, перш за все, з тим, що саме поняття «українці» вже висвітлює неабияку душевність, щедрість, щирість та відкритість. Ви коли-небудь бачили народ, який би так ревно відстоював свою історію, мову, культуру, дім? Чи знаєте ви такий народ, який не дає впасти своїй національній ідеї? Чи зустрічали ви колись українців, котрі не знають, задля чого вони живуть на цьому світі? Запитавши їх, отримаєте відповідь: «Щоб працювати, любити свою родину, дім, щоб боронити неньку Україну!» А все тому, що Україна — у серці, у думках, у снах. І, ні, це не «механізм» постійного возвеличення своєї держави за вимогою часу чи подій, це – щира, віддана, сильна, сердечна свідомість української громади.

Учені по-різному оцінюють цю філософію. Але точним залишається те, що вона мала і має великий вплив на розвиток української філософії та культури [3].

Філософія Сковороди, можливо, суцільна і монолітна, проте побудована в одному стилі, наділена одним духом, де головним постає передавання внутрішнього досвіду, зображення шляху на «переображення» серця до вищої духовності. Відчуючи первісну надломленість буття, що може привести до страждання серця та душевного смутку, до страху чи клопоту, він бачить вихід з цього у досягненні внутрішньої свободи незалежно від навколишнього світу, зверненні до самого себе, подоланні пристрастей, помилкової гонитви за «цінностями» світу. Життя для нього – радість і веселість серця, внутрішня злагода, міцність та незламність душі. Це і було його філософією, мистецтвом, яке він щораз більше вдосконалював. Звідси ще одна особливість його філософії – практична спрямованість. Коли життя є сенс філософія, а філософія людини повинна зумовлювати її життя, то природно, що в центрі уваги

філософії мають бути поставлені етико-моральні проблеми як практичне завершення і мета філософії теоретичної. У Сковороди, без сумніву, не бракувало теоретичної філософії, але основним у людині, на думку філософа, є не «теоретичні» здібності, а емоційновольове начало людського духу – серце людини, у якому росте та зміцнюється думка, віра, любов... Сковорода звертав особливу увагу на те, що головне в людині не зовнішні прояви (тілесні чи розумові), а її внутрішня глибина. «Людина дивиться на обличчя, а Бог – на серце» [1], – навчав філософ. Недаремно людина, яка думає та діє «без душі», називається черствою, безсердечною. Кажуть, з кам'яною душею. Ба більше того, людські прояви – любов, допомога, патріотизм не можливі без серця... Розум не здатний їх зрозуміти, бо їх можливо лише відчувати серцем. А спілкування людей з «кам'яною душею» – це обмін поверхневою комунікація, що породжує байдужих аватарів. Відомо, що «спілкування душ», «спорідненість душ», задушевність притаманні лише сердечним людям, які дивляться не на «мертвий» екран комп'ютера або смартфона, а в очі живій людині. Центром того духовного в людині є саме серце. Воно і є тим «вмістилищем Я». Людина може зустрітися чи поговорити з Богом лише через своє серце... Глибоко духовна людина відчуває свою органічну єдність з Богом у своєму серці і вигукує, як і філософ Григорій Сковорода: «Боже серця мого! Серце моє в тобі...» [1]. Цей містичний досвід доступний лише небагатьом, звісно, і викликає благоговійний трепет, глибокий спокій і радість, почуття нескінченної подяки і любові до Бога і всіх живих істот. Духовні цінності розкривають божественне і вічне «Я» в людині, інтенція на плотські, матеріальні цінності – «будить» у людині сатанинське, минуле і темне її «Я». Мудра людина повинна вміти керувати своєю плоттю, яка роздирається пристрастями, і заспокоювати бурі в морі почуттів, щоб досягти миру та спокою в душі та серці. Як же людина може розкрити та зміцнити у собі мудре, сильне серце, а також своє чисте «Я»? Сковорода вважає: перш за все людина повинна культивувати у собі почуття вдячності за все, що приводить до радісного і світлого стану душі. Філософ також зазначає, що дурна безсердечна людина за завжди знайде причину свого незадоволення, усе їй мало, а звідси – «темрява» душі, страждання та біль. Невдячне серце – основне джерело зневіри. Мудра та душевна людина, навпаки, завжди знайде, за що дякувати Богові та долі, а тому серце її чисте та наповнене світлом. І які б страшні випробування не траплялися добрій людині, якби важко їй не було, вона завжди буде сильна духом та вдячна душею Богу.. Хоч за те, що Той дарував їй життя. Страждання та такі складні ситуації допомагають повніше усвідомити сенс життя та почати цінувати його ще більше. Часто саме у болю прокидається одна з найважливіших якостей духовної особистості – совість. Узагалі є три сили, які допомагають людині жити та виживати в найскладніших життєвих ситуаціях. Сила організму, сила волі, сила любові... Третя сила є найнеобхіднішою для кожного з нас.. Любов творить дива у всіх значеннях... Вона дає впевненість, породжує прагнення до турботи, вчить захищати ближніх... Зрештою, це прагнення не нав'язане ззовні почуттям обов'язку, а є актом внутрішнього вільного волевиявлення духовної особистості.

Ідеї кордоцентризму в українській етичній думці становлять цілу міцну систему, завдяки якій людина розглядається не лише як істота розумна («*homo sapiens*»), але і істота одухотворена з центром душі – серцем. Ця характеристика є вищою ланкою в оцінюванні людини з точки зору моралі.

Суспільство вважає, що унікальний інтелект, логічні операції та зв'язки забезпечує високий розвиток людини. А при використанні інноваційних технологій людина взагалі досягає неймовірних результатів своїх старань. Але іноді ми

забуваємо: абсолютно все, що ми віддаємо, ми насамперед отримуємо і пропускаємо через серце. Лише внутрішньо ми маємо змогу обмірковувати всю важливість тієї інформації, що ми чуємо чи читаємо, і лише серцем ми вирішуємо як вчинити в тій чи тій ситуації.

«Думай не серцем, а розумом» - основна ідея кордоцентризму. визнаючи тим самим перевагу сердечних почуттів над усвідомленими явищами. [1]

Таким чином, кордоцентризм не випадково вважається основою української етичної думки, адже філософія серця – явище не лише світоглядне, але й суб'єктивно-індивідуальне. Сповідуючи ідеї філософії серця, ми пізнаємо себе і свій внутрішній світ, осягаємо найцінніше – нашу душу, а значить кохаємо, мріємо, міркуємо відчуваємо, живемо...

Життя людини – це процес постійного духовного розвитку, засобом якого є самопізнання, самовдосконалення та саморозвиток. Лише прислухаючись до себе, до свого серця, людина може зрозуміти це самопізнання. Саме з цією спроможністю людини пов'язана ідея “сродної праці” Сковороди [6]. “Сродною” є та праця, яка “лягає нам на серце”. Також, необхідно сказати, що сутність концепції Сковороди полягає в тому, що, розглядаючи людину як “мікрокосм”, він розділяє її на “внутрішню” та “зовнішню”, ставлячи при цьому “чисте серце” в центр цієї “істинної”, “внутрішньої” людини і навіть ототожнюючи з ним. Проблема серця в його роботах завжди нероздільно пов'язана з проблемою Богопізнання. Тому шлях пізнання свого серця – це шлях до осягнення трансцендентного. Серце у Сковороди – це крапка, центр людської душі, яка не існує ніде в світі, але водночас воно є усюди, в усій людській істоті [5].

Сковорода, спираючись на традиції східнохристиянської філософії, розуміє акт самопізнання не як гносеологічний, а онтологічний процес реального наближення людини до Бога шляхом заглиблення у себе. І результатом цього процесу постає не зміна навколишнього світу, переображення людини, обоження її. У самопізнанні, з погляду Сковороди, полягає сенс людського життя. У процесі його людина розкриває саму себе, повертається до глибинних основ свого існування.

Саме з цим пов'язане притаманне філософії Сковороди акцентування ролі серця як центру душі життя людини...

Список використаних джерел:

1. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: у 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973. Т. 2.
2. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К., 2005.
3. Філософія: Підручник / І. В. Бичко, І. В. Бойченко, В. Г. Табачківський та ін. – К.: Либідь, 2002.
4. Г.С. Сковорода – фундатор філософії українського кордоцентризму. – URL: <https://dl.kpt.sumdu.edu.ua/mod/book/view.php?id=27388&chapterid=10180>.
5. Ідея кордоцентризму в українській етичній думці. – URL: <http://www.etica.in.ua/ideya-kordotsentrizmu-v-ukrayins-kij-etichnij-dumtsi/>.
6. Кордоцентризм в українській філософії: Г.С. Сковорода та П.Д. Юркевич. – URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/6904/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf>.

СЕКЦІЯ ХІХ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

DIAGNOSTIC APPARATUS FOR THE STUDY OF FUTURE VOCAL TEACHERS' ARTISTIC-DIDACTIC COMPETENCE FORMATION

Guo Yanjun

Postgraduate Student of the Department of Music Art and Choreography
*State Institution "South Ukrainian national pedagogical university
named after K.D. Ushynsky", Ukraine*

Scientific supervisor Halyna Nikolai

DSc in Education, Prof., Professor of the Department of Music Art and Choreography
*State Institution "South Ukrainian national pedagogical university
named after K.D. Ushynsky", Ukraine*

The study of the phenomenon of artistic-didactic competence of future vocal teachers is related to its understanding regarding: artistic and pedagogical orientation of the personality of the future vocal teacher on the didactic content of the educational process; accumulation of didactic knowledge in professional (vocal) disciplines; a complex of didactic skills and abilities of vocalists; self-projection of the trajectory of achieving artistic-didactic excellence in professional projection. In our investigations, the professional training of future vocal teachers acquires specific features of mastering the artistic-didactic complex of knowledge, abilities and skills, the formation of relevant personality traits that will be able to ensure the readiness of the applicants for the effective implementation of professional performing and pedagogical activities.

The diagnostic apparatus for the study of the future vocal teachers' artistic-didactic competence formation consisted of a number of criteria, indicators and levels. Understanding the criterion structure of artistic-didactic competence required orientation to its components.

The substantiation of the criteria, indicators and levels of the future vocal teachers' artistic-didactic competence formation was carried out taking into account scientific traditions regarding the interpretation of the defined concepts.

In particular, Men Xiang emphasizes that the criterion apparatus as a toolkit of pedagogical diagnostics is developed taking into account the features of the component structure of the phenomenon (Мен Цян, 2019: 165), and Tao Rui understands *criteria* as signs on the basis of which changes are evaluated; *criteria indicators* – as characteristics of the most important aspects of each criterion, which are revealed in the interaction of the whole and its elements; *levels* – as a measure of the quality that a person achieves in education and professional development, implementation of a system of indicators (Tao Жуй, 2022: 122).

Therefore, the criteria for pedagogical diagnostics of the formation of future vocal teachers' artistic-didactic competence are signs for systematizing the assessment of changes. The system of indicators that must be developed for each criterion of our research

will act as a specification of the criteria and correspond to the elements that characterize the components of artistic-didactic competence. The indicators will allow ascertaining the formation of future vocal teachers' artistic-didactic competence, revealing the content and determining the quality of vocal and pedagogical training of future specialists. We emphasize that development of a system of indicators is a factor in assessing the levels of formation of the future vocal teachers' artistic-didactic competence.

We can assert that assessment of the level of future vocal teachers' artistic-didactic competence formation should take into account the complex of functions of the phenomenon of artistic-didactic competence and their connections with the process of professional training of graduate students-vocalists. Thus, the list of functions (worldview, axiological, developmental, praxeological, artistic-aesthetic, automation of vocal skills, communicative, vocal-performance, self-projecting) is systematized according to the components of artistic-didactic competence of future vocal teachers: worldview-motivational, vocal-didactic, productive prognostic. In accordance with the latter, criteria for the formation of the future vocal teachers' artistic-didactic competence were determined.

The first component in our study was "worldview-motivational", which testified to master's degree students-vocalists' positive worldview-motivational position regarding the formation of artistic-didactic competence. An *artistic-motivational criterion* was defined for its assessment. Its indicators were: the degree of formation of artistic-value orientations; the need to realize the possibilities and limits of knowledge of the philosophical and theoretical foundations of vocal pedagogy; the degree of motivation to learn the artistic-didactic content of vocal training. They were evaluated using diagnostic methods and means: surveys, diagnostic mapping, questionnaires, observations, expert evaluation, diagnostic methods, mathematical research methods for statistical processing of the results of studying the levels of formation of the future vocal teachers artistic-didactic competence.

The second component in our study was "vocal-didactic", which included the system of knowledge, skills and abilities of graduate students in the field of genre-stylistic and technological literacy, vocal methods and didactic techniques, modeling and projecting classes. A *cognitive-praxeological criterion* was defined for its assessment. Its indicators were: the measure of artistic-didactic (genre-style and technological) literacy in the field of vocal pedagogy; the degree of efficiency and variability in determining vocal methods and didactic techniques; the ability for artistic-didactic modeling and design of vocal lessons. Criterion indicators were evaluated using diagnostic methods and means: judgment test, creative diagnostic tasks, diagnostic mapping, pedagogical observation, expert evaluation, diagnostic methods, mathematical research methods for statistical processing of the results of studying the levels of formation of the future vocal teachers artistic-didactic competence.

The third component in our study was called "productive-prognostic" and was aimed at identifying the readiness of master's degree students to organize an artistic-didactic vocal-educational process in art education institutions and self-project their own trajectory of artistic-didactic development to achieve didactic proficiency. For its evaluation, a *creative-self-projecting criterion* was defined. Its indicators were: the ability to perfectly develop and implement didactic materials from professionally oriented disciplines; the measure of the ability to effectively test one's own didactic materials in the environment of students-vocalists; the ability to self-project one's own trajectory of achieving artistic-didactic excellence in the field of vocal and pedagogical activity.

Criterion indicators were evaluated using diagnostic methods and tools: creative diagnostic tasks, testing, expert evaluation, diagnostic methods, mathematical research methods for statistical processing of the results of studying the levels of formation of the

future vocal teachers' artistic-didactic competence.

The methodological provisions for the ascertaining experiment were specified by the evaluation scale, which was developed according to a complex of diagnostic methods. Based on the proposed evaluation scale, four levels of formation of the future vocal teachers' artistic-didactic competence were established: indifferent – unsatisfactory, adaptive – initial, search – sufficient, self-realization – corrective. In the process of further research, the developed diagnostic apparatus showed its effectiveness in assessing the levels of the future vocal teachers' artistic-didactic competence formation.

References:

1. Мен Сіан (2019). Методика формування художньо-комунікативного досвіду майбутніх викладачів вокалу в педагогічних університетах (дис. ... канд. пед. наук). Суми.
2. Тао Жуй (2022). Методика формування художньо-педагогічної майстерності майбутніх викладачів вокалу (дис. ... докт. філос.). Одеса.

GOOGLE FORMS ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Чижикова Інна Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-2722-3258

аспірантка другого року навчання

Університет імені Альфреда Нобеля, Україна

Google Forms – це безкоштовний інструмент, за допомогою якого можна зібрати та опрацювати інформацію, провести тестування або використовувати як засіб для зворотного зв'язку [1]. Цей сервіс має певні переваги:

- багатфункціональність;
- адаптованість до мобільних телефонів;
- можливість будування індивідуальної освітньої траєкторії;
- швидкий зворотній зв'язок;
- можливість працювати офлайн;
- колективна та індивідуальна аналітика результатів;
- можливість інтегрування до різних сервісів;
- наявність автоматичних та ручних налаштувань перевірки.

У рамках вивчення питання застосування Google forms в освітньому процесі необхідно звернути увагу на маршрутні листи, які є ефективною формою організації самостійної роботи студентів. Маршрутні листи можна створювати за допомогою різних інструментів, таких як сайти, блоги, онлайн-дошки або онлайн-робочі зошити, відеоматеріали, Google forms тощо. Розглянемо маршрутний лист з використанням сервісів Google. Як зазначає Пожежна Н., маршрутний лист – це детальна інструкція для самостійної роботи студентів, яка має можливість надання зворотного зв'язку [2]. При цьому спостерігається збільшення підготовчої роботи викладача, але також зменшується втручання викладача під час практичної роботи студентів.

Під час складання маршрутних листів необхідно враховувати наступні обов'язкові компоненти як: мета уроку, шляхи досягнення поставленої мети з боку студентів, підтримка викладача студентів для досягнення мети. Під час вивчення питання маршрутних листів були виявлені наступні кроки для його складання: 1) тема; 2) сценарій; 3) необхідний матеріал; 4) створення самого маршрутного листа. Також для нашої роботи значний інтерес представляє можливі складові маршрутного листа. Серед головних можна виділити наступні частини:

- мотивація;
- варіативність у виборі завдань;
- критерії оцінювання завдань;
- зворотній зв'язок;
- рефлексія.

Таким чином, маршрутні листи є ефективним засобом перевірки знань, що відповідає сучасним вимогам щодо організації освітнього процесу, а також враховує індивідуальні потреби кожного учасника освітнього процесу, надаючи йому вибір при виконанні завдань чи опрацюванні навчального матеріалу, а також сприяє мотивації студентів та їх залученості до навчання.

Список використаних джерел:

1. Інструкція зі створення опитувань у Google Формх. (2023) Вилучено з <https://esputnik.com/uk/blog/instrukciya-zi-stvorenniya-opituvan-u-google-formah>.
2. Маршрутний лист у Google Forms як інструмент формувального оцінювання. (2023). Вилучено з: <https://www.youtube.com/watch?v=klqm2pGxKhM>.

ВЗАЄМОДІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ

Бурова Елла Володимирівна

ORCID ID: 0000-0003-2154-1044

канд. пед. наук, методист навчально-методичного відділу

Державний вищий педагогічний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Решетова Ірина Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-2177-6081

канд. пед. наук, доцент кафедри управління та адміністрування

Державний вищий педагогічний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет», Україна

У сучасних соціально-економічних умовах із початком повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, держава потребує цілісної системи в інформаційно-технологічному прогресі, професійної освіти з підготовки вчителів, що відповідає національним інтересам і світовим тенденціям розвитку економіки, які забезпечують неперервну освіту впродовж життя: удосконалення та інновації взаємовідносин системи освіти та ринку праці.

Формування особистості фахівця розкрито в працях українських і зарубіжних учених С. Золотухіної, В. Лозової, О. Микитюка, І. Прокопенка, А. Троцько та ін. Сутність процесу нововведень у технології та методи сучасного навчання у вищій школі розглянуто у дослідженнях А. Алексюка, В. Ільїна, В. Кременя та ін. Питанням ефективної взаємодії вищої професійної освіти, ринку освітніх послуг і ринку праці в умовах інноваційного поступу суспільства присвячено праці В. Андрущенка, В. Лугового, Т. Оболенської, Р. Патори.

Міністр освіти і науки України С. Шкарлет зазначає, що заклади освіти активно використовують інноваційні розробки в досягненні науки: «Формування інтелектуальної еліти нації – вчених, дослідників, суспільних діячів, інноваторів-підприємців – є ще одним базовим компонентом розвитку освіти, це підтримка майбутніх лідерів світової науки» [1]. Нова українська школа потроху адаптується до потреб здобувачів освіти, тому основним компонентом із підвищення якості освіти є впровадження в освітній процес оффлайн- та онлайн-ресурсів. А саме, висуває до здобувачів інноваційні компетентності розвитку та навчання, з підвищення якості освіти, зокрема:

- оновлення системи підготовки та супроводу компетентного вчителя;
- впровадження в освітній простір компетентнісної освіти;
- залучення до нових Державних стандартів усіх рівнів освіти [1].

Особливої актуальності набули інновації в засобах і формах навчання в організації навчального процесу, в управлінні системою освіти, де відбувається раціональне поєднання теоретичних знань з умінням застосовувати їх на практиці.

Здійснюючи наукові пошуки з підготовки студентів до ринкових відносин, викладачі постійно працюють над удосконаленням та урізноманітненням форм і напрямів роботи. Сучасним учителям потрібно докладати більше зусиль, щоб зацікавити учнів. Зараз отримати професію вчителя стало простіше, та й у цілому, кількість людей із вищою освітою збільшилася, тому на ринку праці не дуже часто звертаються саме до цієї професії [2].

Вищі педагогічні заклади освіти в тенденції сьогодення мають попит на

підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, де люди, які вже мають спеціальність, але переглянули свої погляди щодо своєї професії, здобувають нові знання, уміння і практичні навички, інший рівень освіти. Проте, результати здобутого досвіду з методик професійного навчання необхідно творчо використовувати в подальшій праці.

Ринкові зміни характеризуються попитом та пропозицією на робочу силу, це супроводжується не лише соціальними чи галузевими ознаками, а й освітньо-професійними. В економіці виникає потреба у розвитку робочих професій, робочої сили, і ці глобальні зміни вплинули на розвиток вищої освіти. Проблема взаємодії ринків праці та освіти поступово вирішується завдяки співпраці всіх суб'єктів. Від злагодженої взаємодії кваліфікованих робочих та освітян залежить економічний розвиток і становлення держави [3].

Висновки. Отже, вивчення проблеми взаємодії і взаємозалежності між освітою і ринком праці зумовлює необхідність прямого зв'язку між науковцями з педагогіки, психології, економіки та інших галузей науки у вирішенні поєднання теорії та практики професійного навчання з потребою сьогодення. Взаємодія системи освіти і ринку праці поступово розв'язують проблему безробіття, навчання незайнятого населення і неперервної професійної освіти.

Список використаних джерел:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
2. Золотухіна С. Т. (2015) Напрями роботи кафедри педагогіки: досвід і перспективи. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». № 50. С. 182–190.
3. Ільїч Л. М. (2017) Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування. Економіка та держава. № 4. С. 69–74. Вилучено з: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2017/16.pdf.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА У ВОЄННИЙ ЧАС

Софронова Марина Сергіївна

канд. фіз.-мат. наук, доцентка, доцентка кафедри вищої математики
Харківський національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна

Панасенко Ганна Сергіївна

канд. політ. наук, доцентка, доцентка кафедри
туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Освіта — основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і народжує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства.

Вища освіта є складовою системи освіти України, що регулюється Законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Вона забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку здобувачів і є важливою ланкою в державі.

Здобуття освіти за дистанційною формою набуло особливої актуальності ще за часів поширення світом пандемії коронавірусу в 2020 році. Зараз, у воєнний час, дистанційне навчання, особливо у східних областях країни, на жаль, фактично єдиний спосіб отримання знань. Університети, враховуючи свої напрацювання за часів пандемії, відповідаючи на виклики сучасності, пристосовуються до нових реалій. Перешкодами навчального процесу, як для здобувачів вищої освіти, так і викладачів, наразі стали відсутність світла через постійні обстріли країною-агресором, нестабільний інтернет-зв'язок, невщухаючі повітряні тривоги, що несуть загрозу життю, особливо в місцях активних бойових дій (за таких реалій навчання відходить на «другий план»).

Розглянемо основні переваги та недоліки дистанційного навчання у воєнний час.

Дистанційне навчання дає студентам можливість розширити коло онлайн-знайомств, змогу, завдяки внутрішній та зовнішній академічній мобільності, тимчасово навчатися в іншому, в тому числі закордонному, ЗВО. Звичайно, перевагами також є заощадження часу на дорогу, як наслідок – збільшення часу для поточних справ тощо. Для частини студентів дистанційне навчання дає змогу поєднувати навчання з роботою і, таким чином, наближатися до реалізації дуальної освіти, безпосередньо застосовуючи одержані теоретичні знання на практиці.

Перевагами дистанційної освіти для викладачів є, окрім вивільнення часу, ще і можливість демонстрації педагогічної майстерності через застосування нових форм і методів викладання, що робить дисципліну більш цікавою, актуальною, затребуваною. Також з'явилась можливість залучення лекторів з інших ЗВО країни та світу, ще більшого обміну досвідом, а також дистанційне підвищення кваліфікації. Для систематизації роботи викладачів наразі можна використовувати онлайн-платформи. Доступ до більшості з них було надано закладам, в тому числі вищої, освіти. Використання платформ дає змогу студентам опрацьовувати матеріал у зручний для них час.

Через специфіку методів навчання дистанційну форму можна розглядати як альтернативу заочній для тих, хто хоче працювати і одночасно отримувати навчання,

наближене до очної форми. Звичайно, дистанційне навчання не можливе для певних галузей, які потребують тільки очного досвіду сприйняття знань, контакту викладача та студента (медики, рятувальники тощо).

З переходом на дистанційне навчання постало питання модернізації технічного забезпечення через те, що попереднє оснащення не завжди спроможне витримати навантаження, пов'язане з новими потребами освітян. У ЗВО були запроваджені уніфіковані платформи (наприклад, на базі Moodle) та інструменти навчання, що дозволили спростити навчальний процес. Для відео та аудіо конференцій, дзвінків, мобільної співпраці та простих онлайн-зустрічей викладачі активно користуються додатками Zoom, Microsoft Teams, Skype тощо. Пропоновані та виконані завдання, записи лекцій завжди доступні на серверах університетів. Цифровізація, тобто впровадження цифрових технологій в усі сфери життя, дає змогу простіше відстежувати плагіат, що створює відкрите і чесне середовище для обміну знаннями, сприяє популяризації академічної доброчесності. Звісно, за дистанційного навчання списати або скопіювати чийсь роботу студенту стає простіше, але і викрити випадок академічної недоброчесності викладачу також легше.

Разом з тим існує ряд недоліків дистанційного навчання. Психологічно часто здобувачам вищої освіти важко пристосуватися до нових вимог навчання. Після останніх двох років дистанційного навчання у школі перехід до дистанційної освіти у ЗВО унеможлиблює повноцінне «студентське життя». Відбувається нестача «живого» спілкування, а звідси усамітненість, асоціальність, відчуження, що також може негативно вплинути на якість навчання. У студентів спостерігається відсутність відчуття належності до студентської групи.

Під час дистанційного навчання спостерігається зменшення активності роботи студентів на лекційних, практичних, семінарських заняттях тощо. Неможливість в домашніх умовах сконцентруватися на навчальному процесі, низька самоорганізація студентів роблять навчальний процес проблематичним для розуміння та засвоєння нового матеріалу, втрачається мотивація навчання. І знов-таки технічні складності, відсутність світла, інтернет-зв'язку тощо.

Підвищення рівня використання технологій дистанційного навчання всіма учасниками процесу, цифрової грамотності та навичок володіння інформаційно-комп'ютерними технологіями (ІКТ) є необхідною умовою розвитку дистанційної освіти. Освоєння новітніх ІКТ сприятиме розвитку критичного мислення, здатності до самостійних аргументованих суджень, умінню навчатися впродовж життя. Використання ІКТ відкриває нові можливості для проєктування й реалізації освітнього процесу, потребує засвоєння та розвитку цифрових компетенцій. ІКТ, зокрема, роблять освіту більш доступною, урізноманітнюють форми її отримання, розвиток особистісно-орієнтованого навчання тощо.

Відсутність якісних електронних підручників також є одним з недоліків дистанційного навчання. Частіше за все вони є просто PDF-версіями паперових книжок. Такий формат не охоплює мультимедійних можливостей цифрового передавання інформації (інтерактивність, динамічна іконографіка, відеоконтент тощо). Ця проблема особливо відчутна у воєнний час, коли у студента навіть немає можливості взяти необхідну паперову літературу в університетській бібліотеці.

Враховуючи все вищезазначене, можна запропонувати ряд дій, розрахованих на покращення процесу дистанційного навчання у воєнний час, а саме: розглянути можливість проведення навчальних занять в асинхронній формі для залучення більшої кількості студентів; індивідуалізувати навчальні плани учасників освітнього процесу, відповідно до їхніх можливостей продовжувати навчання під час війни;

надавати психологічну допомогу як студентам, так і викладачам; для активізації студентів проводити креативні навчальні заняття із залученням різноманітних технічних засобів; ще більше популяризувати тренінги для освітян щодо опанування сучасними інформаційними технологіями; розвивати мережі комунікацій між ЗВО для міжнародної співпраці та обміну досвідом.

Отже, позитивні аспекти, виявлені під час аналізу дистанційної освіти, усунення недоліків та застосування запропонованого комплексу дій щодо більш ефективного використання дистанційного навчання, сприятимуть активному використанню дистанційної освіти у воєнний час та інтеграції її як окремої навчальної форми у мирний.

Список використаних джерел:

1. Підсумки та перспективи модернізації системи вищої освіти в Україні (2022) Дашковська О. В., Погребняк В. П. "Освітня аналітика України". 2022. № 2 (18). С. 35–42.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
3. Освіта в Україні в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita%20Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.
4. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.
5. Шевчук І.Б., Шевчук А.В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. Економіка та суспільство. 2022. №39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРНІГІВЩИНИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Муляр Наталія Михайлівна

викладач вищої кваліфікаційної категорії предметної комісії
математичної та природничо-наукової підготовки, фізичного виховання
Прилуцький технічний фаховий коледж, м. Прилуки, Україна

Сьогодення визначає вимогу до освіти щодо підготовки фахівців зі сформованим екологічно орієнтованим світоглядом для прийняття рішень у здійсненні господарської діяльності. Значущість означених процесів особливо актуалізують воєнні дії в Україні, котрі супроводжуються загрозами ядерній, радіаційній, хімічній безпеці населення. Війна в трактуванні науковців ототожнюється зі спланованою дією людини, направленою на заподіяння великої шкоди іншій та заволодіння відповідною територією останньої. Принагідно зазначимо, що удари в бойових операціях направляються проти ворожих військ, однак наслідки впливу на довкілля не беруться до уваги взагалі або навколишньому середовищу наноситься умисна максимальна шкода. Злодіяння проти довкілля теж є частиною воєнних злочинів. Згідно із Женевською конвенцією, «заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу» [5]. Водночас концепція ведення війни нині реалізовується і шляхом знищення середовища проживання противника (тактика «випаленої землі», нанесення збитків ґрунтово-рослинному покриву, використання фугасних набоїв для поширення пожеж тощо).

Екологічними проблемами вченими названо зміни природного середовища в результаті антропогенних дій, що призводять до порушення структури і функціонування природних систем (ландшафтів), негативних соціальних, економічних та інших наслідків.

З перших днів воєнних дій на території Чернігівської області були зафіксовані обстріли та бомбардування промислових і енергетичних об'єктів, підпали лісів, підриви нафтобаз, інтенсивні обстріли: авіанальоти, артилерія, міномети, касетні боєприпаси, ракетні удари крилатими ракетами тощо. Використовуючи наявні у вільному доступі матеріали, надамо певну хронологію подій у Чернігові та Чернігівській області під час російсько-української війни 24 лютого – 24 червня 2022 року [7]. Так, за період із 24 лютого до 06 квітня на Чернігівщині зареєстровано та ліквідовано понад 230 пожеж, що виникли внаслідок обстрілів російською армією населених пунктів, об'єктів соціальної інфраструктури, підприємств тощо. Так, доцільно назвати ракетний обстріл аеродрому ДСНС України в Ніжині, влучання у водонасосну станцію-3 (ВНС) в районі Бобровиця м. Чернігова, пошкодження обладнання та мереж електроживлення, ушкодження котелень, автозаправок, Чернігівської ТЕЦ, знищення нафтобази в Чернігові, зокрема на ДП «Комбінат Айстра» сталося загоряння резервуарної групи дизельного пального (шість цистерн об'ємом 5000 кубічних метрів кожна), застосування потужної зброї невибіркової дії – некерованих авіабомб ФАБ-500 тощо. У результаті бомбового нальоту була зруйнована одна водонасосна станція (ВНС) – 2 «Подусівка» – з насосних станцій із подачі води на місто КП «Чернігівводоканал».

Обстріли реактивними системами залпового вогню, зруйновані будинки,

господарські будівлі, знищена худоба, храм на території кладовища «Яцеве», підрив на протипіхотних мінах на дорогах, котрі були замасковані соломою та сміттям, потужні авіаудари по стадіону ім. Ю. Гагаріна м. Чернігова з виникненням величезних вирв – це невідворотні наслідки російської окупації території Чернігівщини. Під час розбирання завалів рятувальники виявили 500-кілограмову авіаційну бомбу, яка не спрацювала під час вибуху. Інший снаряд ФАБ-250 знайшли на околицях міста, у районі ЗАЗ. Загалом з початку війни виявлено та вилучено 146 вибухонебезпечних предметів. Через ураження об'єктів критичної інфраструктури та активні бойові дії в містах і селах Чернігівської області було відсутнє теплопостачання. Електро-, водо- та газопостачання здійснювалося частково. Зокрема, під час обстрілу російськими окупаційними військами с. Олишівка у будівлю на території підземного газосховища влучив снаряд. Пошкоджено насосну станцію подачі метанолу на майданчик газозбірного пункту. У с. Хрещате Козелецького району в результаті обстрілу з «Граду» знищено декілька сільськогосподарських приміщень, нежитлових господарств, будинків тощо. Два дні поспіль 20 та 21 березня російські окупанти в с. Анисові бомбили ферму та зруйнували сільськогосподарське підприємство. Унаслідок авіаударів загинули сотні голів тварин. Крім молочнотоварної ферми, скинули дві бомби біля свинарника та приміщення, де роздавали молоко.

У Чернігові російські військові розбомбили автомобільний міст через Десну, що з'єднував місто з Києвом. На міст скинули авіабомби, один із прольотів мосту впав. Під час відступу російських військ знищено мости через річку Снов з населеного пункту Сновськ, а також у районах населених пунктів Конотоп, Стара Рудня, Смяч, Малий Дирчин і Великий Дирчин. Групами піротехнічних робіт та підводного розмінування ДСНС здійснювалися роботи з розмінування, вилучення і перевезення до місця збору касетних елементів до РСЗВ «Ураган» [9]. Унаслідок потрапляння снаряду в машинну залу підприємства м. Чернігова сталося пошкодження магістрального аміакопроводу й осколкове пошкодження однієї ємності. На щастя, концентрація хімічних речовини лишилася в межах допустимої норми. Як відомо, фугасні набої, які вибухнули на території області, виділяють надзвичайно токсичні речовини, шкідливі як для рослинного так і тваринного світу, а також людини. Цьогоріч відбувалося масове заростання не оброблених полів бур'янами, створилися екстремальні антропогенні умови, які в окремі пори року підкріплюються природними. Перекопана вибухами снарядів і бомб земля підлягає значному меліоративному втручання. Уламки розлітаються від снарядів і бомб, ударна хвиля знищує всіх тварин і птахів на відстані до 100 метрів, та пошкоджує дерева, які з часом стають об'єктом заселення різних шкідників і грибкових хвороб, та гинуть протягом декількох років. У результаті в області порушився тонкий шар гумусу, що призведе в майбутньому до безплідних підґрунтових горизонтів на поверхні ґрунту. Вибухи від бомб порушують рівень ґрунтових вод, заповнюється дощовою і талою водою і стають сприятливими осередками для розмноження комарів. На окремих ділянках відбувається затвердіння підґрунтових горизонтів, утворюється залізовмісна кірка, на якій ніяка рослинність не може започаткувати своє існування. Тож актуалізується потреба провести рекультивацію ушкоджених у результаті воєнних дій земельних ресурсів, нанесення родючого шару, озеленення, передавання її органам місцевого самоврядування для обробітку.

Здійснений аналіз підтверджує значущість діяльності закладів освіти щодо формування екологічної компетентності здобувачів освіти як майбутніх свідомих громадян. У цьому контексті основними завданнями визначено: дати замовникам освітніх послуг необхідні знання про навколишнє природне середовище як цілісну

систему взаємозв'язку явищ; допомогти їм усвідомити, що будь-яке втручання в природу може мати як позитивні, так і негативні наслідки для здоров'я людей; акцентувати увагу на тому, що виникнення проблеми охорони навколишнього природного середовища – це результат нераціонального господарювання людини; ознайомити з наявною ситуацією в Україні, зокрема й у контексті воєнних дій, а також із практичними заходами щодо усунення негативного впливу людської діяльності на природу та запобігання йому; показати взаємозв'язок і взаємодію економіки та навколишнього середовища, управління економікою і природокористування; розглянути умови організації природоохоронної діяльності на конкретних підприємствах промисловості і сільського господарства, воєнно-промислового комплексу; забезпечити зв'язок екології зі спеціальними дисциплінами циклу професійно-практичної підготовки; висвітлити універсальні принципи сучасного природокористування в сільськогосподарському виробництві [5,6,7,8].

Таким чином, проведений вище аналіз дає можливість стверджувати про зростання ролі та значення формування екологічної компетентності здобувачів освіти в умовах воєнної агресії в Україні та збільшення кількості екологічних лих, викликаних війною, що в майбутньому потребуватиме проведення еколого доцільної діяльності з ліквідації наслідків та оновлення екосистеми нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Крушельницький О. Д., Іваненко О. М., Огороднійчук І. В. Епідеміологічні аспекти біологічної безпеки та їх зв'язок з подіями на Сході держави. Інфекційні хвороби. 2016. № 1 (83). С. 5–9.
2. Муляр Н. М. Знаннявий та діяльнісний компоненти екологічної компетентності здобувачів освіти. Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень: матеріали III Міжнар. наук. конф. (Львів, 15 квітня 2022). Львів, 2022. Т. 2. С. 58–60.
3. Муляр Н. М. Особливості формування екологічної компетентності здобувачів освіти засобами економічної географії. Recent Advances in Global Science: proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference (Vilnius, 15 August 2022). Vilnius, 2022. С. 76–80.
4. Панасицька О., Корой Е. Женевські конвенції: як їх порушує росія, а звинувачує в цьому Україну? Пояснює VoxCheck. URL: <https://voxukraine.org/zhenevski-konventsiiyi-yak-yih-porushuye-rosiya-a-zvynuvachuye-v-tsomu-ukrayinu/>.
5. Толочко С. В. Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2020. № 24 (1). С. 203–215.
6. Толочко С. Визначення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2021. № 25 (2). С. 160–172.
7. Толочко С. В., Шевченко Н. О. Екологічна безпека як складник культури миру в українців. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2022. № 1 (103). С. 247–254.
8. Tolochko S., Bordiug N., les T. Features of formation of environmental competence of education seekers in the context of preventing environmental pollution during war. ScienceRise: Pedagogical Education. 2022. № 3(48). Р. 4–10.
9. Хронологія подій у Чернігові та Чернігівській області під час російсько-української війни 24 лютого – 24 червня 2022 року. URL: <https://ehrh.org/hronologiya-podij-u-chernigovi-ta-chernigivskij-oblasti-pid-chas-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-24-lyutogo-24-chervnya-2022-roku/>.

ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНОЇ КРИТИКИ В УКРАЇНІ (ДОРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД)

Білозерова Олена Василівна

викладач фортепіано циклової комісії фортепіано
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, Україна

Завіруха Лілія Анатоліївна

викладач фортепіано циклової комісії фортепіано
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, Україна

Музична критика існує понад 200 років. Її зародження пов'язують з іменем німецького філософа, драматурга та естетика Готгольда Ефраїма Лессінга. В процесі свого розвитку вона зазнала значних змін: стала більш аналітичною, збагатилася рецензійним інструментарієм, обсяг та жанрова різноманітність публікацій, змінилася тематика та структура аргументації статей.

Розвиток української музично-критичної спадщини, як і розвиток публіцистики в цілому, варто пов'язати з розвитком друкарства. На початку XIX ст. на території України існувало близько 20 друкарень, погано обладнаних і устаткованих. Найбільш активно видавничу діяльність розгортали друкарні Харківського (з 1805 р.) та Київського (з 1835 р.) університетів. Саме в цей час розпочинає свій розвиток журналістика: з'являються газети, журнали, альманахи, збірники. Основним центром публіцистичної діяльності стає Харків, де в університеті й навколо нього зосереджувалося значне число тодішньої інтелігенції. В зв'язку з цим, саме в східній Україні починають виходити перші газети: «Харьковский еженедельник» (1812 р.), «Харьковские известия» (1817 р.), сатирично-гумористичний журнал «Харьковский демократ» (1816 р.) та ін.

Період 30 – 40-х років відзначився виходом у світ кількох альманахів та збірників: у Харкові – «Украинский альманах», «Утренняя звезда», «Сніп» О. Корсуна, «Молодик» І. Бецького та «Києвлянин» М. Максимовича у Києві.

Варто зазначити, що процес зародження журналістики, а пізніше і музичної критики в різних регіонах України відбувався не однаково. Якщо у центральній та східній частині цей процес був більш стрімкий, і кожні декілька років з'являлися нові видання, то в цей час на західних регіонах (культурним центром був Львів) видавались лише деякі альманахи, одним з яких був «Вінок русинам на обжинки». Згодом почала виходити українська газета «Зоря Галицька», як орган Головної руської ради.

Проте друга половина XIX ст. відзначилась інтенсивним розвитком публіцистичної та музично-критичної спадщини переважно на Галичині. Л. Кияновська пов'язує історію музичної критики цього періоду з іменами Станіслава Людкевича, Петра Сокальського та Миколи Грінченка [1]. Але, як зазначає Н. Никорак, кінець XIX – початок XX століття відзначився появою цілої плеяди яскравих особистостей талановитих митців, діяльність яких становить величезний пласт публіцистичної спадщини України [2]. На шпальтах тогочасної періодичної преси часто з'являлись імена таких композиторів, як П. Бажанського, Ярослава Ярославенка, В. Барвінського, О. Залеського, М. Волошина та багатьох інших. Просвітницька діяльність цих найяскравіших представників тогочасної музичної

інтелігенції західної України створила соціокультурні умови для виникнення та розвитку великої кількості різноманітних за формою та напрямком діяльності видань.

Першими спеціалізованими музичними виданнями календаро-довідкового характеру Галичини стали «Ілюстровані музичні календарі» голови «Львівського Бояна» Р. Зарицького. Їх виникнення припадає на початок ХХ ст. (1904-1907 р. р.).

Значним досягненням у становленні музичної періодики того часу став вихід десяти номерів «Артистичного вісника». Це був перший в Україні «товстий» журнал мистецького спрямування під редакцією С. Людкевич та І. Труша.

Проте період з 1920 по 1930 роки відзначився значним розвитком видань не лише кількісно, а й якісно. У Львові та менших культурних центрах виникла низка спеціально-музичних часописів, які містили музично-критичні статті різних жанрів та форм. До них відносились два «Музичних вісники» (Станіславів, Львів), «Музичний листок» (Львів), «Боян» (Дрогобич), «Музичні вісті» (Львів). Видавали часописи музичне Товариство ім. М. В. Лисенка та «Дрогобицький Боян», нотне видавництво «Ліра» та «Торбан», а також окремі приватні особи, зокрема С. Людкевич. Друкувалися в них як відомі композитори, музичні фахівці, так і музиканти-аматори [3].

«Музичний вісник» (1921р., 1930р.) був першим фаховим часописом, спрямованим на українську музику. Проте розвиток музичної культури призвів до потреби у виданнях більш вужчого спрямування. Так виникає співочо-хоровий часопис «Боян». Зміст статей, що друкувалися у часописах концентрувався навколо музичних проблем: музичної освіти, критики тощо. Звичайно, не всі статті мали високий професійний рівень, проте дописи окремих критиків вирізнялися професійними та аргументованими судженнями.

Усі вказані короткотривалі періодичні видання були лише підґрунтям до виникнення більш потужного професійного видання. Отже, першим повноцінним музикознавчим виданням на західній Україні став журнал «Українська музика» (1937-1939 р. р.). До складу редколегії увійшли професійні митці: З. Лисько (очолював редколегію), В. Барвінський, В. Витвицький, Р. Савицький, Ф. Стешко. До друку приймалися статті виключно фахових музикознавців, траплялись дописи і закордонних авторів. Такий професійний підхід до видання продемонстрував високий науковий рівень публікацій. Статті присвячувались питанням історії української музики, виконавству, музичній естетиці, дещо в меншій мірі висвітлювалась теорія музики та фольклористика. Досить цінними були публікації про музичне життя Наддніпрянщини та зарубіжжя. Проте в зв'язку зі зміною політичної ситуації в 1939 році видання закрилося [3].

Дещо інша ситуація з музичною періодикою утворилась на Наддніпрянській частині України. Там всі науково-творчі сили інтелігенції були зосереджені навколо одного єдиного видання «Музика», яке випускалося у Києві з 1923 по 1925 роки та в 1927 році. Як зазначає Ірина Шеремета, Всеукраїнське музичне товариство ім. М. Леонтовича цим виданням прагнуло всебічно висвітлювати музичне життя України та сприяти розвитку української музичної культури. Коло авторів, що співпрацювали з виданням (а це понад півтори сотні імен), включало діячів різних професійних напрямків: композиторів, музикознавців, педагогів, письменників, літературознавців, журналістів, художників, мистецтвознавців, дослідників-енциклопедистів. Їх плюралізм думок та поглядів забезпечили часопису те важливе місце, яке він зайняв у музично-культурному процесі того часу.

На початку свого існування «Музика» була науковим часописом, у якому друкувалися вчені різних галузей. Отож, у виданні відобразились розвиток

історичного музикознавства, фольклористики, теорії музики, музичної естетики тощо. Критико-публіцистичні статті змальовали стан тогочасної музичної культури [3].

Висновки. Отже, розглянувши зародження та стан публіцистики в Україні на поч. XX ст., варто відзначити, що її розвиток відбувався абсолютно по-різному на західній і східній її частинах. Як зазначає І. Шеремета: «На заході України музично-періодичні видання були розосереджено-диференційовані та позбавлені ідеологічного пресу, тоді як на сході все акумулювалось довкола журналу «Музика»» [3]. Проте і «Музика», і «Українська музика» були знищені з політичних причин.

Отож, весь плідний розвиток вітчизняної музичної публіцистики та критики, який досягнув своїх перших вершин на початку XX ст., був перерваний радянською ідеологічною системою.

Список використаних джерел:

1. Кияновська Л. Музична критика сьогодні: пошук гармонії у вселенському хаосі. Мистецтвознавство'09. Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2009. С. 12-19.
2. Никорак Н. Рефлексія культурно-мистецького життя Галичини першої третини XX століття у публіцистичній спадщині Ярослава Ярославенка. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. №3. С.28-36.
3. Шеремета І. Журнал "Музика" і розвиток галицької музичної періодики в 1900-1930-х роках. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2011. Вип. 11. С. 285-290.

МОЖЛИВОСТІ УРОКІВ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Онісієва Ольга

магістрантка факультету педагогіки, психології та мистецтв
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

Науковий керівник: Котелянець Наталка

ORCID ID: 0000-0002-0575-5205

доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, Україна*

На думку багатьох учених у навчанні особливо важливим є пізнавальний інтерес. Його можна визначити як загальну, так і вибірккову спрямованість особистості, яка звертається до процесу пізнання, до його предметної сторони й самого процесу оволодіння знаннями.

Пізнавальний інтерес – це прагнення до знань, що виявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей і предметів. Лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги, самостійної діяльності виникає й зміцнюється інтерес. Для розвитку пізнавального інтересу необхідно забезпечити правильне співвідношення репродуктивної й продуктивної діяльності [4, с 39].

Проблему розвитку пізнавальних інтересів досліджували В. Сухомлинський, А. Алексюк, О. Біляєва, Є. Голанд, Л. Гордон, К. Делікатний, В. Демиденко, Б. Друзь, Є. Киричук, В. Онищук, В. Шморгун, Є. Рабунський, О. Синиця, О. Савченко, І. Унт та ін.

Значний потенціал у формуванні пізнавального інтересу учнів початкової школи серед загальноосвітніх дисциплін мають саме уроки технології.

Відповідно до нових стандартів зміст освітньої галузі «Технології» має практико-орієнтовану спрямованість, тобто: практична діяльність сприймається як засіб загального розвитку дитини.

Значний потенціал для розвитку особистості молодшого школяра та формування його пізнавального інтересу у вигляді доступної продуктивної діяльності має освітня галузь «Технології». На уроках технології учні не лише приймають участь у процесі репродуктивної діяльності, під час якої виконують трудові дії та відтворюють запропонований учителем об'єкт, а й приймають участь у процесу творчої проєктної діяльності.

Проєкт на уроці технології - це завжди вирішення конструкторського завдання, яке за своєю природою пов'язане з пошуковою діяльністю. Учнім потрібно в процесі виконання таких завдань не просто згадати або повторити вже відомі шляхи та способи роботи, а й здійснити творче перенесення наявних знань у нову ситуацію.

Впровадження методу проєктів в освітній галузі «Технології» – це комплексний процес, який формує у школярів пізнавальний інтерес, основи технологічної грамотності, культури праці, заснований на засвоєнні учнями способів перетворення матеріалів, енергії, інформації, а також технологій їх обробки. Молодші школярі створюються проєкти в різних галузях людської діяльності, завдяки чому набувають навичок вирішення актуальних питань сучасності, пов'язаних з екологією,

економікою, безпекою людини та природи, знайомляться з «дорослими» проблемами.

В процесі моделювання й конструювання з метою формування пізнавального інтересу корисними є вправи: на добудовування композиції, орнаменту, добір кольору тла до відповідного зображення, вирішення завдання проєктування з різних матеріалів, різними способами, розрахунки витрат матеріалів і часу; усвідомлення важливості етапу визначення технологічної послідовності виготовлення виробу та необхідних інструментів і пристосувань для отримання бажаного результату — якісного виготовлення виробу. Учні аналізують самостійно розроблену або запропоновану технологічну послідовність виготовлення, відкривають для себе різноманітний і дивовижний світ технологій.

Формуванню пізнавальних інтересів учнів сприяє чітко продумана система творчих завдань, які відрізняються між собою новизною, проблемністю, наростаючою складністю. В результаті виконання таких завдань практичні дії дітей переплітаються із розумовою діяльністю, «виконане» мозком «закріплюється». На розвиток пізнавального інтересу учнів позитивно впливають також проведення дослідів, випробування моделей, адже ці види діяльності передбачають зіставлення фактів, явищ, якостей, опис висновків.

Використання різних типів завдань на уроках дизайну й технологій є важливим фактором у формуванні пізнавального інтересу, вирішення яких сприяє розвитку самостійності, критичного мислення учнів. На уроках застосовуються пізнавальні завдання з різних прийомів розумової діяльності: на порівняння, аналогію, структурування навчального матеріалу, передбачення, визначення власного ставлення до навчального матеріалу. Ці завдання забезпечать підвищення інтересу школярів до навчання, прагнення до здійснення самостійної навчально-пошукової діяльності, виявлення наполегливості, узагальнення набутих знань, вміння критично їх оцінити.

У процесі формування пізнавальної самостійності необхідно опиратися на поєднання активних та інтерактивних методів з використанням комп'ютерних технологій. Саме ці методи дозволяють організувати навчальний процес так, щоб отримані знання поєднувалися з суб'єктивним досвідом учнів, ставали їх власними переконаннями. Інтерактивні методи навчання допомагають учням осмислювати особливості навчального матеріалу, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, враховувати власний досвід, робити висновки. Саме це призводить до формування готовності самостійно підбирати інформацію й до розуміння відображених явищ, процесів, осмисленню їх, порівнянню з сьогоденням [3].

Активні методи навчання краще використовувати, коли учням потрібно засвоїти інформацію: читання навчального матеріалу, розповідь вчителя, пояснення, відповіді на питання. Коли метою ставиться перетворення цієї інформації, залучення учнів до спільної або індивідуальної навчально-пошукової діяльності, до взаємонавчання, краще використовувати інтерактивні методи: дискусія, «мозковий штурм», метод «прес», мікрофон, імітаційні ігри тощо.

Використання проблемних ситуацій на уроках дизайну й технологій є важливим у формуванні та підтримці пізнавального інтересу, за яких вчитель протиставляє нові факти й результати спостереження системі знань, що наявні в учнів та робить акцент на цьому в суперечливій формі.

На одночасному комплексному використанні всіх аналізаторів ґрунтуються спостереження й досліді, які виконують учні початкових класів. З кожним уроком це дозволяє їм більш точно відповідати на важливі для розв'язання практичних завдань

питання, пов'язані з властивостями й якісними особливостями оброблюваних матеріалів, особливостями опору кожного матеріалу під час обробки його інструментами.

Вчитель повинен під час організації дослідницької діяльності дітей навчити їх самостійно здобувати знання, без яких неможливо працювати усвідомлено, цілеспрямовано, продуктивно. Це знання про асортимент та важливі властивості оброблюваних матеріалів, знаряддя праці, технологічні процеси, раціональні прийоми праці, правила техніки безпеки, санітарії та гігієни, організації та культури праці.

Основні чинники, які впливають на розвиток пізнавального інтересу на уроках технології: розуміння учнями змісту матеріалу, що вивчається; відповідність інформації віковим та фізіологічним особливостям молодших школярів, новизна у змісті матеріалу, його емоційна насиченість, різноманітність завдань. Розвитку пізнавального інтересу сприяють також використання інформаційно-комунікаційних технологій, мультимедійних презентацій, інтерактивної дошки, різних візуальних та звукових засобів, дидактичних ігор, інтерактивних методів та форм навчання.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К.: Монографія, 1998. 199 с.
2. Назарець Л. М. Пізнавальний інтерес у контексті мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Наукові записи. Острог, 2003. Вип. 4. С. 81–91.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Генеза, 1999. 368 с.
4. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. К., 1999. 220 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ КУРСУ МАТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІНФОРМАТИКА) ТА 122 КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Соколенко Лілія Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики та економіки
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Навчальна дисципліна «Математичний аналіз» відноситься до нормативних навчальних дисциплін для студентів, які опановують освітньо професійні програми 014 Середня освіта (Інформатика) та 122 Комп'ютерні науки. Метою вивчення цієї дисципліни є оволодіння студентами математичним апаратом, необхідним для аналізу, моделювання та розв'язування теоретичних і практичних інженерних задач. Вона вивчається протягом двох семестрів першого курсу. На її вивчення відводиться 9 кредитів ECTS, по 4,5 кредити у кожному семестрі.

Оскільки однією з компетентностей, які формуються під час навчання курсу «Математичний аналіз», є здатність до пошуку, аналізу та опрацювання інформації з різних джерел, то досить важливим є питання вибору підручників, посібників та збірників задач, призначених для навчання даного курсу.

Зупинимось на відомостях з історії створення підручника з математичного аналізу на Україні та короткій характеристиці цих підручників.

Розпочнемо з посібника І.Є. Шиманського «Математичний аналіз», який вперше був надрукований у 1960 р. і тривалий час широко використовувався у педагогічних інститутах України. Його автор Іван Євгенович Шиманський (1896-1982 р.р.) був педагогом, математиком, методистом математики, професором Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького, та з 1953 року по 1971 рік завідувачем кафедри елементарної математики та методики навчання математики фізико-математичного факультету КДПІ імені О.М. Горького. Особливостями його посібника «Математичний аналіз» [11] є те, що посібник знайомить з основними ідеями та апаратом диференціального та інтегрального числення, з застосуванням їх у курсі математики середньої школи.

З 1976 року по 1979 рік Давидов Микола Олексійович (1917-1998 р.р.) – математик, педагог, доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри математики з 1965 року по 1989 рік КДПІ імені О.М. Горького (нині Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова) написав «Курс математичного аналізу» у 3-х частинах, який було перевидано у 1990-1992 р.р. [1]–[3].

Давидов М.О. та його учні, серед яких Бурляй М.Ф., Михалін Г.О., Соколенко О.І. та ін.

Підручник та збірник задач
Давидова М.О.

Шкіль Микола Іванович (1932-2015 р.р.) – педагог, математик, доктор фізико-математичних наук, академік АПН України, з 1973 року по 2003 рік ректор КДПІ імені О.М. Горького (нині НПУ імені М.П. Драгоманова) є автором та співавтором підручників з курсів «Математичний аналіз» [12]–[13] та «Вища математика».

Трьохтомник «Вища математика» написано ним у 1994 році у співавторстві з Колесник Тамарою Всеволодівною (нар. 1938 р.) – професором кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь НПУ імені М.П. Драгоманова.

Кафедра математики КДПІ імені
О.М. Горького

Шкіль М.І. читає лекцію з матаналізу
перед студентами НПУ
імені М.П. Драгоманова

У 2002 році вийшли підручники та посібники «Математичний аналіз» [5] та «Вища математика» [6], [9], [10] у видавництвах «Академія» та «Либідь», авторами та співавторами яких є математики Дюженкова Л.І., Дюженкова О.Ю., Михалін Г.О., Соколенко О.І. та інші.

Дані підручники та збірники задач адаптовані для викладання курсів «Математичний аналіз» та «Вища математика» для студентів вищих навчальних закладів математичних та нематематичних спеціальностей. Тому ми і використовуємо їх для навчання студентів курсу «Математичний аналіз», які опановують освітньо професійні програми 014 Середня освіта (Інформатика) та 122 Комп'ютерні науки.

До навчальної програми курсу «Математичний аналіз» [7] включено 6 змістових модулів, а саме: 1. Вступ до аналізу; 2. Диференціальне числення функції однієї змінної; 3. Інтегральне числення функції однієї змінної; 4. Диференціальне числення функцій кількох змінних; 5. Диференціальні рівняння; 6. Ряди.

Зміст цих модулів сприяє оволодінню студентами всіма компетентностями, згаданими у освітньо професійних програмах 014 Середня освіта (Інформатика) та 122 Комп'ютерні науки.

Вивчаючи курс «Математичний аналіз» студенти мають набути здатність до абстрактного та логічного мислення, здатність використання методів аналізу та синтезу, індукції й дедукції, узагальнення і конкретизації під час навчання та виконання професійних завдань.

Для формування відповідних компетентностей під час читання лекцій та проведення практичних занять у дистанційному форматі ми використовуємо структуровані таблиці математичних понять та їх властивостей по кожній з 18-ти тем курсу.

Розглянемо фрагмент **теми 3** «Числові послідовності та їх границі».

Зміст навчального матеріалу теми складають наступні питання: Числова послідовність. Поняття границі послідовності. Геометричний зміст границі. Теореми про границі послідовностей (теорема про єдиність границі; теорема про обмеженість збіжної послідовності; арифметичні властивості границь; теореми про границі,

пов'язані з нерівностями (про граничний перехід у нерівності, про границю проміжної послідовності)). Нескінченно малі та нескінченно великі послідовності. Монотонні послідовності. Число e . Лема про вкладені відрізки. Лема Больцано-Вейерштрасса. Критерій Коші збіжності послідовності [7].

Мета навчання: систематизувати знання про числові послідовності, означити поняття границі послідовності та розкрити її геометричний зміст; розглянути теореми про границі послідовностей; означити поняття нескінченно малої та нескінченно великої, монотонної послідовностей; розглянути число e , лему про вкладені відрізки, лему Больцано-Вейерштрасса та критерій Коші збіжності послідовності.

Таблиця 1

Арифметичні властивості границь	
Означення 4 [9, с.86]. Якщо (x_n) і (y_n) – дві послідовності, то їхньою сумою, різницею, добутком і часткою (згідно з загальним означенням суми, різниці, добутку і частки функцій) називаються відповідно послідовності $(x_n + y_n)$, $(x_n - y_n)$, $(x_n y_n)$, $\left(\frac{x_n}{y_n}\right)$ (у випадку частки вважається, що $y_n \neq 0 \forall n \in N$).	
Теорема 3. Якщо послідовності (x_n) і (y_n) збіжні, то збіжні також їхні сума, різниця і добуток, причому $\lim_{n \rightarrow \infty} (x_n \pm y_n) = \lim_{n \rightarrow \infty} x_n \pm \lim_{n \rightarrow \infty} y_n \quad (3)$ $\lim_{n \rightarrow \infty} (x_n y_n) = \lim_{n \rightarrow \infty} x_n \lim_{n \rightarrow \infty} y_n \quad (4)$ а якщо, крім того, $y_n \neq 0 \forall n \in N$ і $\lim_{n \rightarrow \infty} y_n \neq 0$, то й частка послідовностей (x_n) і (y_n) також збіжна, причому $\lim_{n \rightarrow \infty} \left(\frac{x_n}{y_n} \right) = \frac{\lim_{n \rightarrow \infty} x_n}{\lim_{n \rightarrow \infty} y_n} \quad (5)$	
Н а с л і д о к . Якщо послідовність (x_n) збіжна і k – число, то послідовність (kx_n) також є збіжною, причому $\lim_{n \rightarrow \infty} (kx_n) = k \lim_{n \rightarrow \infty} x_n \quad (6)$ Аналогічними є теореми для алгебраїчної суми і добутку будь-якої скінченної кількості збіжних послідовностей.	
Зауваження. Твердження, обернені до останньої теореми, не є правильними.	Контрприклад. Кожна з послідовностей $0, 1, \dots, \frac{(-1)^n + 1}{2}, \dots$ і $1, 0, \dots, \frac{(-1)^{n+1} + 1}{2}, \dots$ є розбіжною, а їхня сума – послідовність $1, 1, \dots, 1, \dots$ – є збіжною до 1.

Структурований таким чином матеріал (табл. 1) добре сприймається студентами під час проведення лекційних, практичних та лекційно-практичних занять, які проводяться, використовуючи платформу ZOOM. Виділення формул певним кольором сприяє їх кращому сприйняттю, повторенню та вивченню і використанню під час проведення практичних занять.

Таблиці містять відомий студентам матеріал зі шкільного курсу алгебри і

початків аналізу, який повторюється протягом 1-го семестра, новий для студентів матеріал, який вивчається, приклади та контрприкладі, які дають можливість засвоювати методи та способи математичного аналізу, зрозуміти теоретичний матеріал неформально.

Саме приклади та контрприкладі сприяють набуттю студентами даних спеціальностей гнучкого способу мислення, який дозволяє зрозуміти та розв'язати проблеми та задачі, зберігаючи при цьому критичне ставлення до розглядуваних математичних теорій.

Зупинимось на питанні розгляду прикладів злічених множин (табл.2) **теми 1** «Поняття множини. Числові множини».

Таблиця 2.

Злічені множини. Зліченність множини раціональних чисел	
Множину, рівнопотужну множині натурального ряду чисел, називають зліченною множиною .	Приклад. $Z \sim N$. 0, 1, -1, 2, -2, 3, -3, ... 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ... Приклад. $Q \sim N$.
$h = p + q $ - висота раціонального числа.	$Q = \left\{ x \mid x = \frac{p}{q}, p \in Z, q \in N \right\}$
Множина раціональних чисел із заданою висотою h є скінченною .	
$h=1$ $h=2$ $h=3$ $h=4$ $Q = \left\{ \frac{0}{1} \right\} \cup \left\{ \frac{1}{1}, \frac{-1}{1} \right\} \cup \left\{ \frac{1}{2}, \frac{-1}{2}, \frac{2}{1}, \frac{-2}{1} \right\} \cup \left\{ \frac{1}{3}, \frac{-1}{3}, \frac{3}{1}, \frac{-3}{1} \right\} \cup \dots$ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 ...	

Схематичність представлення відповідного матеріалу економить час його розгляду на занятті і сприяє його гарному засвоєнню.

Здатність до ефективної організації власної діяльності, до роботи як незалежно і самостійно, так і в команді формується під час проведення практичних занять. Напередодні заняття студенти одержують умови завдань, які будуть розглядатись на парі та певні коментарі щодо їх розв'язування.

Розглянемо приклад таких завдань на доведення існування границі функції в точці (табл. 3). Фрагмент таблиці містить розв'язаний приклад, з допомогою яких викладач пояснює суть методу доведення, приклад для самостійного опрацювання з алгоритмом розв'язання, який студенти виконують на практичному занятті.

Таблиця 3.

Практичне заняття №4. Тема 4. Границя функції однієї змінної.	
1. Границя функції в точці. Задачі на доведення.	
№1. $f(x) = 2x - 1$. Довести, що $\lim_{x \rightarrow 2} f(x) = 3$. Яким повинно бути δ , щоб для $0 < x - 2 < \delta$ мала місце нерівність $ f(x) - 3 < 0,01$?	
Доведення.	
Треба довести, що $(\forall \varepsilon > 0) (\exists \delta > 0) (\forall x, 0 < x - 2 < \delta) f(x) - 3 < 0,01$.	
Задамо $\varepsilon > 0$ і складемо вираз $ f(x) - 3 = 2x - 1 - 3 = 2x - 4 = 2 x - 2 $.	
Якщо взяти $\delta \leq \frac{\varepsilon}{2}$ $\left(\frac{0,01}{2} = 0,005 \right)$, в данному випадку $\delta \leq 0,005$, то $(\forall x, 0 < x - 2 < 0,005)$	
буде $ f(x) - 3 = 2 x - 2 < 2 \cdot \delta \leq 2 \cdot \frac{\varepsilon}{2} = \varepsilon$.	
Отже, $\lim_{x \rightarrow 2} f(x) = 3$.	
Відповідь. $\delta = 0,005$.	

Продовження табл. 3.

№ 2. $f(x) = \frac{x-1}{3x+2}$. Доведіть $\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) = \frac{1}{3}$ (*).
Доведення. Рівність (*) означає
$(\forall \varepsilon > 0)(\exists M = M(\varepsilon) > K)(\forall x, x > M) \left \frac{x-1}{3x+2} - \frac{1}{3} \right < \varepsilon$.
Завдання 2.1. Виразіть X через ε .
Завдання 2.2. Оскільки $ 3x+2 > 3x -2$, то розв'яжіть нерівність $ 3x -2 > \frac{5}{3\varepsilon}$ відносно $ x $.
Завдання 2.3. Скористайтесь означенням границі.

Такі таблиці, представлені з пропусками на платформі ZOOM, дають можливість організувати дискусію на практичному занятті, активізувати студентів, навчити їх логічно та алгоритмічно мислити.

Вмінню будувати математичні моделі, обґрунтовувати вибір методів розв'язування задач, проектувати, розробляти та аналізувати алгоритми, оцінювати їх ефективність та складність, інтерпретувати отримані результати студенти вчаться під час навчання численних тем курсу, зокрема тем змістових модулів 2-5.

Матеріал цих змістових модулів курсу надає можливість формувати здатність використовувати знання природничо-математичних, гуманітарних та соціально-економічних дисциплін у власній професійній діяльності.

Зупинимось на темі «Диференціальні рівняння 1-го порядку. Моделювання процесів диференціальними рівняннями».

Перед студентами формулюються три проблеми, які можуть виникнути перед фізиком, біологом, хіміком [8].

Проблема 1. Кількість світла, що поглинається при переході через тонкий шар води, пропорційна товщині шару та кількості світла, що попадає на його поверхню. Якщо при переході через шар товщиною 3 м поглинається половина початкової кількості світла, то яка частина цієї кількості дійде до глибини 30 м?

Проблема 2. Популяція бактерій перебуває у сприятливих для розмноження умовах. Через який час кількість бактерій подвоюється?

Проблема 3. Відомо, що в теорії розчинення лежить гіпотеза про те, що якщо температура T насиченого будь-якою сіллю розчинника одержує приріст ΔT , то розчинник набуває здатність розчинювати ще деяку кількість солі ΔS , пропорційну ΔT і тій кількості S солі, яка може розчинитися при температурі T . Яка залежність існує між S і T , якщо при $T = 0^\circ\text{C}$ розчиняється S_1 грамів солі, а при $T = T_1^\circ\text{C}$ – S_2 грамів.

Зупинимось на створенні математичної моделі для проблеми 1.

Нехай j – кількість світла, яка доходить до глибини x , а Δj – кількість світла, що поглинається при переході через шар води, товщина якого Δx .

За умовою $\Delta j = -k \cdot j \cdot \Delta x$ (знак «-» свідчить про те, що j зменшується зі збільшенням x). Звідси, $\frac{\Delta j}{\Delta x} = -k \cdot j$. Переходячи в останній рівності до границі, при $\Delta x \rightarrow 0$, одержуємо диференціальне рівняння

$$j'(x) = -k \cdot j(x). \quad (1)$$

II. Дослідження математичної моделі.

Математичною моделлю даної задачі є рівняння виду $f'(x) = k \cdot f(x)$, де k - стала (диференціальне рівняння **показникового зростання (спадання)**).

$f(x) = Ce^{kx}$, де C довільна стала - загальний розв'язок цього рівняння.

Обґрунтуємо це для рівняння (1): Оскільки $j(x) > 0$, то поділивши обидві частини рівняння (1) на $j(x)$ дістанемо $(\ln j(x))' = -k$.

Звідси $\ln j(x) = -kx + C_1$, де C_1 - довільна стала. Нехай $C_1 = \ln C$ ($C > 0$). З останнього рівняння маємо $\ln j(x) = -kx + \ln C$.

$\ln j(x) - \ln C = -kx$. За властивістю логарифмів $\ln \frac{j(x)}{C} = -kx$. За означенням логарифма $\frac{j(x)}{C} = e^{-kx}$. Звідси одержуємо **загальний розв'язок рівняння**

$$j(x) = Ce^{-kx}, \text{ де } C = \text{const.}$$

Щоб з цієї множини функцій виділити ту, яка описує процес проходження світла через шар води, використаємо початкову умову $j_0 = j(0)$ - кількість світла, яке попадає на поверхню води.

Маємо $j(0) = C \cdot e^{-k \cdot 0} = C = j_0$. Отже, $j(x) = j_0 \cdot e^{-kx}$. Використовуючи другу початкову умову $j(3) = \frac{1}{2} j_0$, визначимо e^{-k} . Для цього складемо і розв'яжемо рівняння $\frac{1}{2} j_0 = j_0 (e^{-k})^3$.

Останньому рівнянню рівносильне рівняння $\frac{1}{2} = (e^{-k})^3$. Звідки маємо $e^{-k} = \left(\frac{1}{2}\right)^{\frac{1}{3}}$. Отже, $j(x) = j_0 \cdot \left(\frac{1}{2}\right)^{\frac{x}{3}}$ - **частинний розв'язок** диференціального рівняння.

III. Інтерпретація розв'язків.

$j(x) = j_0 \cdot \left(\frac{1}{2}\right)^{\frac{x}{3}}$ - кількість світла, яка доходить до глибини x шару води.

Знайдемо відношення $\frac{j(30)}{j_0} = \left(\frac{1}{2}\right)^{\frac{30}{3}} = \frac{1}{1024}$.

Відповідь. $\frac{1}{1024}$ частина дійде до глибини 30 м.

Список використаних джерел:

1. Давидов М.О. Курс математичного аналізу: Підручник: У 3ч. Ч.1. Функції однієї змінної. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К.: Вища шк., 1990.-383 с.
2. Давидов М.О. Курс математичного аналізу: Підручник: У 3ч. Ч.2. Функції багатьох змінних і диференціальні рівняння. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К.: Вища шк., 1991.-366 с.
3. Давидов М.О. Курс математичного аналізу: Підручник: У 3ч. Ч.3. Елементи теорії функцій

- і математичного аналізу. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1992.-359с.
4. Давыдов Н.А. Сборник задач по математическому анализу / Давыдов Н.А., Коровкин П.П., Никольский В.Н. Учеб. пособие для студентов физ.-мат. фак-тов пед. ин-тов. Изд.4-е доп. - М.: Просвещение, 1973.- 256 с.
 5. Дюженкова Л.І., Колесник Т.В., Ляшенко М.Я. та ін. Математичний аналіз у задачах і прикладах: У 2 ч.: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2002.-Ч.1. – 462 с.
 6. Дюженкова Л.І., Дюженкова О.Ю., Михалін Г.О. Вища математика: Приклади і задачі / Посібник.-К.: Видавничий центр "Академія", 2002.-624с.
 7. Програма навчальної дисципліни «Математичний аналіз» (для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціальностей 014 Середня освіта (Інформатика), 122 «Комп'ютерні науки») / Упоряд. Соколенко Л.О. – Чернігів, 2020. – 6 с.
 8. Соколенко Л.О. Прикладна сила математики. Рік 2000- Всесвітній рік Математики: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Чернігів, 2001. –С.33-36.
 9. Соколенко О.І. Вища математика: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002.- 432 с.
 10. Соколенко О.І., Новик Г.А. Вища математика в прикладах і задачах: Навч. посібник.- К.: Либідь, 2001.-248 с.
 11. Шиманський І.Є. Математичний аналіз. – К.: Вища школа, 1972.-632 с.
 12. Шкіль М.І. Математичний аналіз: підр-к для студ. педагогічних навчальних закладів: е 2-х ч.: -2-ге вид., перероб. і допов. / М.І. Шкіль- К.: Вища школа, 1994.- Ч 1.- 432 с.
 13. Шкіль М.І. Математичний аналіз: підр-к для студ. педагогічних навчальних закладів: е 2-х ч.: -2-ге вид., перероб. і допов. / М.І. Шкіль- К.: Вища школа, 1995.- Ч 2.- 509 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКО-АКОМПАНІАТОРСЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Герасимчук Валентина Вікторівна

викладач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, Україна

Формування концертмейстерсько-акомпаніаторських навичок у здобувачів освіти спеціальностей 025 Музичне мистецтво та 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) у Комунальному закладі вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради здійснюється у процесі опанування освітнього компонента «Акомпанемент».

«Акомпанемент» відіграє особливу роль у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. В циклі музично-виконавських дисциплін він є одним з визначальних у формуванні готовності майбутнього фахівця до практичної діяльності. Добре володіння музичним інструментом, упевнене читання нот з аркуша і транспонування, уміння грати на слух, співати під власний супровід і створювати високохудожнє перетворення акомпанементу, розвинуте відчуття ансамблю – ці якості та вміння лежать в основі професійної діяльності майбутнього фахівця.

«До специфіки концертмейстерської діяльності вчителя музичного мистецтва належить необхідність поєднувати акомпанування власному співу зі спостереженням за класом, виконання партії супроводу – з елементами диригування, співом окремих голосів хорової партитури, а також читання нот з аркуша і транспонування – з творчими змінами фактури акомпанементу тощо. Окрім цього, він повинен розучувати пісенний репертуар з учнями, працювати над чистотою інтонування, дикцією тощо» (3, с. 5).

На заняттях з акомпанементу найбільше виявляється комплексність виконавської підготовки здобувача освіти, яка зумовлюється тісним взаємозв'язком знань, умінь і навичок, що набуваються на інших музично-виконавських та музично-теоретичних освітніх компонентах. Розвиток цих умінь та навичок, втілення музично-слухових уявлень неможливі без опори на знання гармонії, теорії музики, основного інструмента, диригування, хорознавства тощо.

Мета викладання освітнього компонента «Акомпанемент» – підготовка майбутнього фахівця в галузі музичного мистецтва, який володіє необхідними навичками концертмейстерсько-акомпаніаторської роботи з урахуванням професійної спрямованості та специфіки роботи з учнівським колективом, здатного здійснювати музично-педагогічну діяльність з високим рівнем теоретичного і методичного осмислення суті педагогічної взаємодії.

Завдання курсу «Акомпанемент»:

- виховання професійних якостей концертмейстера-акомпаніатора, опанування концертмейстерськими компетенціями, які забезпечать успішність майбутньої професійної діяльності;

- готовність до високохудожнього виконання музичних творів, володіння

мистецтвом інструментального супроводу;

- уміння реалізувати в роботі акомпаніатора навички, набуті на заняттях з основного музичного інструменту;
- володіння мистецтвом швидкого орієнтування в нотному тексті, швидким баченням всього твору: форми, партитури;
- здатність акомпанувати солісту, ансамблю та учнівському хору відповідно до конкретних завдань професійної музично-педагогічної діяльності;
- володіння інтуїтивним відчуттям соліста, розумінням його художніх намірів;
- здатність до партнерської співпраці концертмейстера з солістом, активної участі в створенні інтерпретації твору;
- спроможність акомпанувати власному співу, володіючи співвідношенням голосу та супроводу;
- володіння в достатньому обсязі вокально-хоровою літературою (романси, народні та авторські пісні, шкільний репертуар);
- здатність застосовувати навички читання з листа, підбору на слух, імпровізації в професійній діяльності;
- орієнтування в різних фактурах вокально-хорових творів;
- готовність вносити зміни в партію акомпанементу в залежності від художньо-технічних задач (транспонування, спрощення нотного тексту);
- володіння знаннями особливостей співацького дихання, фразування;
- спроможність поєднувати акомпаніаторські навички з елементами диригентської техніки;
- здатність пристосуватися до кожного виконавця: а) підтримати його, де потрібно, б) підкорятися, де потрібно, в) керувати ним;
- застосування законів ансамблевих співвідношень, відчуття єдності і взаємодії між партією соліста і партією акомпанементу;
- володіння специфікою акомпанування музично-ритмічним рухам;
- знання методичної літератури з теорії і практики концертмейстерської діяльності;
- здатність до музично-теоретичного та художньо-виконавського аналізу вокально-хорових творів;
- змога об'єднати творчі, педагогічні і психологічні функції;
- прагнення реалізовувати власні музичні здібності та фахові уміння в активній соціально-просвітницькій діяльності;
- готовність до концертно-виконавської діяльності;
- стійка потреба до професійного самовдосконалення.

В класі акомпанементу здобувачі освіти опрацьовують різнобічний вокально-хоровий репертуар, тим самим розвиваючи свою загальну та музичну ерудованість, творчі здібності, уяву тощо.

Висновок. Таким чином, вивчення освітнього компонента «Акомпанемент» посідає вагоме місце у підготовці вчителя музичного мистецтва. Заняття з акомпанементу покликані навчити не лише акомпаніаторського і концертмейстерського ремесла, але й сприяти вихованню музиканта, здатного пізнати й передати слухачам високі естетичні цінності музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Гургула Р. І., Єфремова І.М. Педагогічний аспект підготовки майбутнього піаніста-концертмейстера. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній

- школах: збірник наукових праць. Запоріжжя: Класичний приватний університет. 2021. Вип. 75, т.1. С. 26-31.
2. Ігнат'єва І. Н., Маліновська Л. В., Стребкова Д. В. Актуальні питання щодо процесу концертмейстерської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Планер», 2018. Вип. 52. С. 307-311.
 3. Ревенчук В. В. Теорія та методика формування концертмейстерських умінь: Навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009. 111 с.

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Коляда Наталія Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи, провідний науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Україна*

З-поміж сучасних тенденцій розвитку української та зарубіжної освіти, педагогіки – актуалізація регіональних досліджень, що виявляється у зверненні науковців до різних аспектів педагогічного краєзнавства, мікроісторії тощо. Регіональний підхід ґрунтується на висвітленні закономірностей розвитку національної освіти та педагогічної думки на маловідомих, унікальних регіональних матеріалах.

Один із аспектів такого регіонального підходу є предметом досліджень педагогічного краєзнавства – галузі педагогічного знання про особливості розвитку освіти, науки, педагогічної думки, культури місцевого краю, вивчення, збереження та творче використання регіонального педагогічного досвіду в теорії та практиці сучасних освітніх закладів.

Актуальність регіональної наукової проблематики підсилюється багатомірністю педагогічного краєзнавства одночасно як педагогічного, історичного, соціального явища, що потребує ґрунтовного вивчення задля репрезентативного його представлення в сучасному міждисциплінарному історико-культурному дискурсі – освітньому, соціально-педагогічному, історико-педагогічному тощо.

Вагомим джерелом досліджень проблем педагогічного краєзнавства, педагогічної біографіки, біографістики є інноваційні ресурси провідних наукових установ, бібліотек, архівних установ. З-поміж інших заслуговує на увагу діяльність Відділ педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [2] (сектор сухомлиністики [38], онлайн-проект «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!», 2022 р. [4] та ін. [1]).

На важливості та життєвій необхідності посилення історико-культурного компонента як обов'язкової складової вищої освіти акцентує увагу Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти: «У закладах вищої освіти історія і культура України мають вивчатися на порівняно вищому рівні і в глобальному вимірі, аналізуючи закономірності, наслідки та значення історико-культурних явищ та процесів в Україні, вписуючи їх у європейський і світовий контекст» [6].

Значення історико-культурного підходу до підготовки майбутніх фахівців – громадян України – підсилюється потребами сучасної практики в умовах сучасних соціальних змін.

Побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру, виховання ціннісного ставлення до соціального оточення та самої себе, національно свідомого, високоосвіченого, життєво компетентного, толерантного громадянина – патріота, здатного до саморозвитку та самовдосконалення,

відповідального перед своєю нацією (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2015 р.).

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) та інших документах як пріоритетні визначаються завдання формування національної ідентичності у студентської молоді, усвідомлення нею свого національно-патріотичного обов'язку на основі загальнолюдських і національних духовних цінностей, виховання любові до своєї Батьківщини, утвердження якостей громадянина-патріота України як ідеологічного чинника розвитку культурного і творчого потенціалу нашого народу.

Тому, з метою посилення історико-культурного компоненту підготовки здобувачів вищої освіти робочі групи освітніх програм закладів вищої освіти, наукових установ працюють над переглядом змісту освіти (тематики обов'язкових, вибіркових освітніх компонентів, форм і методів викладання, тематики кваліфікаційних робіт тощо) з метою забезпечення таких програмних результатів навчання, щоб «здобувач вищої освіти був готовий самостійно визначати закономірності і аналізувати суспільні процеси, що відбувалися у минулому та відбуваються нині, розуміти їх зв'язки та проводити історичні паралелі» [6].

З метою актуалізації регіональної наукової проблематики, вивчення маловідомих сторінок педагогічного краєзнавства науковці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у 2022 році започаткували новий дослідницький проєкт – «Освіта, шкільництво і педагогічна думка Черкащини». В межах проєкту підготовлено колективну монографію «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» [5].

Підготовка видання здійснювалася відповідно до плану наукової діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України та держбюджетної теми «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму» (реєстраційний номер 0119U103978), що виконується в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2020-2022) [3]. До участі в підготовці видання долучилися науково-педагогічні працівники Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та інших закладів вищої освіти, наукових установ України.

Тематичні розділи монографії «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні»: освіта, шкільництво і педагогічна думка: історія та сучасність; історико-культурний компонент підготовки здобувачів вищої освіти; педагогічне краєзнавство у персоналіях. Монографія стане у нагоді дослідникам у галузі педагогічної науки, соціальної роботи, а також усім, кого цікавлять міждисциплінарні проблеми педагогічного краєзнавства.

Список використаних джерел:

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. Київ, 2015. № 12. С. 283–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2015_12_16.
2. Відділ педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. URL: <https://cutt.ly/5KIjLh>.
3. Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України. URL: <http://surl.li/drlxj>.

4. Онлайн-проект «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. URL: <https://dnrb.gov.ua/ua/?news=31232>.
5. Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні: кол. моногр. / І. Албул, І. Карпич, О. Кірдан [та ін.] ; [наук. ред. Н. М. Коляда] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2022. – 332 с. ISBN 978-617-8184-53-7.
6. Про історико-культурну складову освітнього процесу рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/ILa6Gae>.

ПІДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ВИПУСКНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Мудра Світлана В'ячеславівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовної підготовки
Київський Інститут Національної Гвардії України, м. Київ, Україна

У реформуванні національної системи освіти ми прагнемо до максимальної гуманізації освіти. Тобто, повернути освіту "обличчям до людей", відмовитися від репродуктивно-наукового підходу до навчання. Але найважливіше – відмовитися від думки, що студент навчається для держави. Сьогоднішній студент навчається для себе, для самореалізації в межах загальнолюдських цінностей і національних традицій.

Зараз дуже активно відбувається зміна політичних та національних пріоритетів. І вже у найближчі роки потрібно буде переглянути головну місію освіти і замислитися над формуванням ГРОМАДЯНИНА – людини, чия освіченість, стан фізичного здоров'я, моральність та відповідальність досягнуть такого ж високого рівня складності, як і ті завдання, які їй доведеться вирішувати у своєму дорослому житті за межами ВУЗу. І в цей момент особистість залишиться на одинці зі своїми прагненнями і метою життя. Тому вже на початку навчання у ВУЗі особистість повинна замислитися, а якою вона, особистість, потрібна сама собі, соціуму, роботодавцю? Звичайно ж, самореалізованою у системі освіти, у професійній діяльності, сім'ї, за місцем проживання та відпочинку.

За яких умов людина може найефективніше реалізувати себе у цих галузях? Самореалізація особистості відбудеться тоді, коли вона із задоволенням іде до школи та навчається у ВУЗі, із задоволенням працює на СВОЇЙ посаді, із задоволенням повертається до дому і проводить час у сім'ї. І на цьому етапі становлення особистості ключового значення набуває самопізнання людиною самої себе, своїх потреб та можливостей для їх досягнення.

Коли людина знає свої характерні риси особистості, свої ціннісні установки, свої здібності, принципи поведінки, темперамент, інші психомоторні якості, вона вряд чи припуститься серйозної помилки під час вибору майбутньої професії, планування кар'єри, постановки життєвих цілей, формуванні гармонійних відносин в сім'ї. Тобто, мова йде про формування "освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини"[1].

Але самореалізація людини пов'язана не лише із системою освіти. Вона відбувається протягом всього життя. Людина під час своєї життєдіяльності пізнає саму себе, а сім'я та система освіти можуть дати лише імпульс до самопізнання. Тобто, кожна людина прагне задовільнити власне "ЕГО". І в цьому система освіти дає поштовх людині. Спочатку через спостереження, а потім через самопізнання людиною самої себе.

У чому ж значення системи освіти у самопізнанні і, як результат, самореалізації особистості? Сучасна наука дозволяє виявити прояв деяких якостей (лідерства, організаційних здібностей) вже з дитячого садка. Спостерігаючи за дитиною, а згодом навчивши учня-старшокласника – майбутнього абітурієнта пізнавати та розвивати свої здібності, ми можемо зорієнтувати його у виборі майбутньої спеціальності. Чи може, скажімо, майбутній успішний менеджер не мати таких якостей особистості як вміння ефективно взаємодіяти з людьми (комунікативні навички), уміння проводити

аналіз різних явищ та ситуацій (аналітичні), уміння поставити реальні цілі, згуртувати колектив, підготувати його до виконання поставлених завдань (організаторські)?[2] Вже під час навчання він навчиться працювати із сучасними технологіями, технічними засобами, набуде знань з економіки. Але комунікативні та організаторські якості повинні бути вже сформовані і, додавши глибокі теоретичні знання зі спеціальності, випускник ВУЗу стане конкурентноздатним фахівцем на ринку праці, зможе задовільнити свої професійні потреби і, як наслідок, стане успішною, самореалізованою людиною і в інших галузях життєдіяльності.

Як же оцінити рівень сформованості у особистості рівень її творчості, моральності, фізичного та розумового здоров'я? Це можливо зробити за допомогою кваліметричних моделей (кваліметрія-наука про методи кількісної оцінки якісних явищ, виникла на початку ХХ ст. для вимірювання кількісною мірою якості продукції). За її допомогою можна виміряти параметри гармонійно розвиненої особистості та говорити про досягнення або не досягнення цілей у системі освіти. Сомовдосконалення та саморозвиток особистості стає процесом, за яким спостерігають і яким можна керувати при відхиленні від цілей та відповідно реагувати шляхом свідомого усунення цих відхилень. Публікації на ці теми з'явилися ще 1996 року [3], [4].

Рівень освіченості, творчого, морального та фізичного розвитку дитини пропонується почати вимірювати під час вступу до дитячого садка. Це здійснюється шляхом відповідного тестування. Але оцінити можна всі якості, крім рівня морального розвитку, який формується на основі інформації від батьків, які спостерігають за звичайною поведінкою своєї дитини по відношенню до себе, до інших, як дітей так і дорослих, до природи, тварин. Також тільки батьки можуть надати найпершу інформацію про характерні риси особистості, які вони помітили у своєї дитини.

Під час перебування дитини у дитячому садку ведеться систематичне спостереження змін параметрів розвитку особистості кожної дитини та виявлення її характерних рис та здібностей. Припустимо, початкова кваліметрична оцінка рівня освіченості дитини складала – 0.65, оцінка рівня творчості – 0.85, рівня морального розвитку – 1, фізичного розвитку – 0.35. На основі таких даних про дитину можна зробити висновки про рівень його гармонійного розвитку – він дуже низький (високий рівень наближається до 1). Отже, потрібно застосовувати відповідні корегуючі дії. Для дітей у цьому віці їх рейтинг не має особливого значення, але він безумовно важливий для батьків. Спостерігаючи таким чином за дитиною та визначаючи її рейтинг після закінчення кожної корегуючої програми, ми з'ясуємо, які параметри мають приріст, а які, можливо, зниження показників. В подальшому дані про виміри параметрів особистості передаються до школи, де вчителі, а згодом і самі учні, зможуть визначати свій рейтинг особистісних якостей. Отже, процес формування гармонійно розвиненої особистості та виявлення характерних рис особистості і здібностей дітей повинне розпочинатися у дитячому садку, продовжуватися у початковій школі, а потім у середній та старшій, а також у ВУЗі. Але якщо на базисному рівні надзвичайно вагомими є цілі підвищення творчого і, особливо, морального розвитку дітей, то у ВУЗі мова піде про посилену увагу до засвоєння професійних знань, навичок та умінь, тобто професійної освіченості. Також шляхом вимірювання з'являється можливість вирішити глобальну проблему морального та фізичного оздоровлення нації, стає реальним викликати у людей мотивацію бути здоровими, застосовуючи суперництво як головний важіль самовдосконалення. Закріпивши суперництво, яке виникає при рейтинговому

порівнянні параметрів, матеріальними та нематеріальними стимулами можна багато чого досягти на цьому шляху, беручи до уваги катастрофічний стан моральності та здоров'я людей в нашій країні.

Реалізація такого підходу до формування гармонійно розвиненої та фізично здорової особистості в системі освіти буквально змусить батьків, вихователів, вчителів, викладачів, саму особистість звернути особливу увагу на процес якісного формування цінних особистісних якостей, можливості їх розвитку з урахуванням подальшої самореалізації.

У процесі формування людського капіталу як елементу продуктивних сил суспільства освіта та професійна підготовка закріплюють у людини навички й усвідомлення особливої значимості, формують та розвивають здатність до конкуренції у сфері праці. Освоєння навичок конкурентності та формування конкурентноспроможності відбувається за три етапи:

- на першому, початковому, етапі освіти більшість населення отримує загальну середню освіту, утворюючи елементи конкуренції в процесі навчання, дошкільного та позашкільного виховання;

- на другому етапі, під час первинного професійного навчання (в профтехучилищах, ВУЗах, післядипломному навчанні) також є своя специфічна для кожного типу навчання система оцінок та атестацій, що розвиває конкурентноспроможність майбутньої робочої сили;

- на третьому етапі, під час самовдосконалення та професійного розвитку у сфері трудової діяльності, триває індивідуальне і колективне нарощення кваліфікації, вдосконалення особистих та ділових рис, що є основою підтримки конкурентноспроможності працівників.

Отже, рівень сформованості особистісних якостей, прагнення до саморозвитку і, як результат, самореалізації у різних галузях життєдіяльності пізно виявляти на стадії випуску з навчального закладу. Цей процес потрібно починати у дитячому садку, а у ВУЗі з перших же днів навчання виявляти відповідність ділових та особистісних якостей необхідним вимогам. Це дасть важливу інформацію самому студенту про рівень його розвитку та можливості до самовдосконалення (якщо відставання не дуже велике) і допоможе у прийнятті рішення про можливий вибір іншої професії. Що, в цілому, дасть можливість говорити про новий, якісний рівень освіти в Україні, який визначається якістю людського капіталу і тим, наскільки спеціаліст, який одержав диплом, самореалізується на робочому місці в рамках досягнення цілей організації, де він працює.

Список використаних джерел:

1. Державна національна програма <<Освіта>> (Україна ХХІ століття) – К.:Райдуга, 1994.
2. Охріменко А.Г. Основи менеджменту. – К.:2006, с.16-17.
3. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования.- К.: МАУП, 1999. – 176 с.
4. Ануфрієва О.Л. Оцінювання роботи загальноосвітнього навчального закладу 1-го ступеня за кінцевими результатами: Курс лекцій. – К.: Міленіум, 2003. – 32 с.
5. Кір'ян В.А., Дмитренко Г.А., Мудрая С.В. Держава і освіта: Сутність стратегічного управління на етапі трансформації // Економіка і держава, №4, 2006, с. 67-70.

ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТЕХНОЛОГІЇ ХАРЧУВАННЯ ДО ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кравченко Ольга Леонідівна

ORCID ID: 0000-0002-5145-3689

канд. пед. наук, старший викладач кафедри хімії та методики її навчання
Криворізький державний педагогічний університет, Україна

Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні, розширення міжнародної співпраці актуалізують питання підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців харчової галузі, здатних швидко адаптуватись до змін виробничого середовища, нестандартно та креативно мислити, самостійно ухвалювати раціональні рішення, проявляти всій інтелектуальний та емоційно-вольовий потенціал на високому рівні [11].

У сучасній науковій думці поняття «готовність» фахівця до професійної діяльності розглядається багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками і педагогам (О. Абдуліна, В. Дорохіна, І. Гавриш, О. Гришнова, Р. Гуревич, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Е. Карпова, Л. Кондрашова, А. Ліненко, Н. Ничкало, П. Підкасистий, О. Романишина, Т. Сапожнікова та ін.).

На думку С. Рибнікова «готовність» до будь-якої діяльності – це активний стан, що спонукає особистість до дій; стійкість та адекватність реагування людини на різноманітні (зовнішні та внутрішні) впливи [7]. Суголосною цьому є думка А. Ліненко, яка розглядає «готовність» до професійної діяльності як інтегроване утворення, що характеризується прогнозованою активністю особистості під час підготовки та провадження професійної діяльності [4].

Більш детально аналізує поняття «готовність фахівця до професійної діяльності» Л. Кондрашова. Педагог визначає у змісті цієї дефініції професійно-моральні погляди і переконання, спрямованість психічних процесів, оптимізм, самовладання та витриманість, високий рівень працездатності, налаштованість на діяльність й цілеспрямоване подолання труднощів, потребу в професійному саморозвитку, самовдосконаленні, самовихованні [2].

Науковці О.Тютюнник та Ю.Пелех розкривають зміст та характеристику категорії «професійна готовність» через мету та кінцевий результат підготовки майбутніх фахівців до виробничої діяльності [5],[9]. У цьому контексті зміст професійної діяльності виступає критерієм діагностики процесу підготовки, а її якість залежить від рівня адаптації та мобільності майбутнього фахівця, його підготовленості до виконання завдань і функцій майбутньої професійної діяльності, реалізації виробничих обов'язків. Цікавим вважаємо міркування дослідниці Г.Слозанської, яка розглядає «готовність» працівника до роботи через набуття необхідних компетенцій, що забезпечують позитивне ставлення до успіху в професії, здатність і прагнення особи до усвідомлення значущості й необхідності власної діяльності, відповідальне ставлення до професії [8].

Аналіз різноманітних підходів до визначення понять «готовність», «професійна готовність», «готовність до професійної діяльності» дає підстави для висновку про те, що у структурі готовності фахівця з технології харчування до професійної діяльності варто виокремлювати мотиваційно-ціннісний (відображає цілісне й позитивне ставлення до майбутньої професії, розуміння її суспільної значущості, необхідності;

сформованість професійно-значущих цінностей), компетентнісний (сукупність компетенцій, необхідних для організації професійної діяльності, реалізації виробничих функцій, завдань, обов'язків, способів діяльності); особистісний (визначає сформованість професійно-значущих якостей особистості фахівця, здатність до рефлексії, володіння навичками самоаналізу, самопізнання, самовдосконалення) та професійно-діяльнісний компоненти.

Вважаємо за необхідне розкрити зміст професійно-діяльнісного компоненту готовності майбутнього фахівця з технології харчування до виробничої діяльності. У процесі аналізу наукових праць виявлено, що сучасні дослідники (С. Архангельський, О. Білоус, Л. Буєва, Н. Гузій, О. Мороз, Т. Шамова та ін.) серед чинників, що забезпечують ефективне формування діяльнісного компоненту визначають професійно-творчу активність майбутнього фахівця, здатність до інноваційного розв'язання виробничих завдань, рівень розвитку інтелектуальних, емоційних, вольових якостей та дії, що зумовлюють результативність різних видів виробничої діяльності. На думку Н. Поповича, діяльнісний та практичний компоненти є важливими складниками процесу підготовки майбутніх фахівців та передбачають здобуття: фахових знань і практичного досвіду; навичок творчої активності та свідомого володіння процесом саморозвитку, самовдосконалення, професійного становлення; умінь вибору й застосування оптимальних методів, прийомів, способів удосконалення власної майстерності та їх використання в процесі професійної діяльності [6]. Активізація дій здобувачів освіти передбачає формування вмінь визначати виробничі цілі та завдання, планувати та раціонально організовувати власну професійну діяльність, регулювати, контролювати, оцінювати її результати [6].

Серед показників професійно-діяльнісний компоненту готовності майбутніх фахівців з технології харчування до професійної діяльності визначаємо: здатність до самоаналізу, самоконтролю та самооцінки результатів власної діяльності; володіння досвідом використання вмінь та навичок для досягнення професійних цілей; здатність розвивати фахові знання, вміння й навички, професійно-значущі якості та здібності, необхідні для успішної професійної діяльності; володіння прийомами та технологіями самовдосконалення; сформованість професійної поведінки та професійного мислення (для реалізації завдань діяльності у типових та нетипових виробничих ситуаціях). Взаємодія цих показників забезпечує створення умов для активної професійної позиції фахівця, свідомого та ґрунтовного набуття виробничого досвіду [8].

Вивчаючи особливості та умови набуття професійно-особистісного досвіду майбутніми фахівцями, А. Вербицький відзначає ряд суперечностей та недоліків «традиційної» підготовки. Зокрема, він наголошує на здобувачів освіти; невідповідності змісту навчальної та майбутньої професійної діяльності виокремлює суперечності між набуттям формальних знань та можливістю їх застосування у виробничих умовах; індивідуальним характером навчальної роботи студентів та колективним характером праці; сучасними вимогами до компетентності майбутнього фахівця зі сторони роботодавців та відсутністю досвіду у прийнятті виробничих рішень, розв'язанні ситуацій, адекватних професійній діяльності у період навчання [13]. Серед недоліків «традиційного» навчання науковець називає низький рівень навчальної мотивації студентів, відсутність «системності» у розвитку їх інтересу до набуття професійно-значущих знань та вмінь, труднощі інтелектуальної та соціальної адаптації випускників закладів освіти до умов праці, труднощі у створенні умов для професійно-особистісного самовизначення майбутніх

фахівців [13]. Подолання цих суперечностей та недоліків А. Вербицький пов'язує із створенням принципово нових освітніх систем, що забезпечують особистісне становлення та творчу активність майбутніх фахівців, формування практичного та діяльнісного компонентів їх підготовки [13]. Однією з ефективних практико-орієнтованих систем підготовки висококваліфікованих виробничих кадрів, зокрема й фахівців у галузі харчової промисловості, виступає дуальна форма здобуття освіти [10]. Дуальна освіта інтегрує теоретичне навчання здобувачів освіти з тривалими періодами виробничої практики чи роботи на базі суб'єкта господарювання (підприємства, організації, фірми тощо), здатна подолати бар'єри адаптації, соціалізації та працевлаштування випускників закладів вищої освіти [1]. У цьому контексті слушною та логічною є думка педагога О. Яковчук, яка відзначає, що дуальна форма здобуття освіти, на противагу «класичній» освіті, спрямована на збільшення практичної компоненти навчання, подолання розбіжностей між теорією та практикою, надає змогу здобувачу освіти набути досвід професійної діяльності та адаптуватись до умов виробництва вже під час навчання [11].

До суттєвих переваг дуальної форми відносимо: спрямованість навчання на формування практичних вмінь, навичок, якостей та здібностей та студентів; їх максимальну мотивацію на сприйняття навчальної інформації, різні види практик; формування актуальних трудових компетенцій, що пов'язані з конкретною професійною діяльністю, відповідають вимогам потенційних працедавців, економічного сектора й тенденціям розвитку ринку праці; підготовка молодих спеціалістів, адаптованих до умов та реалій виробництва, посилення ефективності формування діялісно-практичного компонента готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності [3],[12].

Висновки. Структура готовності фахівця з технології до професійної діяльності охоплює взаємопов'язані та взаємозалежні компоненти (мотиваційний, компетентнісний, особистісний та професійно-діялісний). До важливих показників професійно-діялісного компоненту відносимо здатність майбутніх фахівців з технології харчування до самоаналізу, самоконтролю та самооцінки результатів власної професійної діяльності; володіння досвідом використання вмінь та навичок для досягнення професійних цілей; здатність розвивати фахові знання, вміння, навички, якості та здібності, необхідні для успішної професійної діяльності; володіння прийомами самовдосконалення; використання особливостей професійного мислення для успішного вирішення типових та нетипових виробничих ситуацій, проблем та завдань. Формування та розвиток окремих показників професійно-діялісного компоненту готовності фахівців з технології харчування до професійної діяльності пов'язуємо із функціонування дуальної форми здобуття вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Амеліна С.М. (2010) Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини. Проблеми трудової і професійної підготовки, (15), 107–112.
2. Кондрашова Л. (2006) Концепція взаємодії моральних і психологічних якостей у зміст і педагогічного професіоналізму. Професійне становлення майбутнього вчителя. Кривий Ріг, 6–34.
3. Коркуна О., Коркуна І., Цільник О. (2018) Сучасні процеси розвитку дуальної освіти : запорука стабільності кадрового потенціалу. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, (4), 90–94.
4. Линенко А.Ф. (1995) Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності.

- Педагогіка і психологія, (1), 125–132.
5. Пелех Ю.В. (2011) Проблемно-пошуковий підхід до визначення структури формування ціннісно-сислової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності. Педагогічні науки. Полтава, 47–52.
 6. Попович Н. (2013) Діяльнісно-практичний компонент у структурі професійно особистісного досвіду майбутнього вчителя музики. Педагогіка вищої та середньої школи, (37), 122–126.
 7. Рибніков С.Р. (2011) Формування готовності майбутніх екологів до професійно-орієнтованої управлінської діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 20.
 8. Слозанська Г.І. (2019) Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 687.
 9. Тютюнник О.В. (2012) Зміст і структура професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників. Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін. Черкаси, 143–150.
 10. Яковенко К. В. (2016) Реалізація дуальної системи освіти в підготовці майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Харків, (1), 205–213.
 11. Яковчук О. (2020) Сутність, завдання та переваги розвитку дуальної освіти в Україні. Materials of the XVI international research and practice conference «Modern scientific potential 2020», (1), 9–14.
 12. Kravchenko O., Starova T. & Nykyforov R. (2021) World models of dual education and features or their functioning. AD ALTA: journal of interdisciplinary research, 11/01-XV, 87–90.
 13. Вербицкий А. А. (1991) Активное обучение в высшей школе : контекстный подход. М. : Высшая школа 206 с.

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ДОШКІЛЬНЯТ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВИХ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР

Пасічник Світлана Олексіївна

викладач окремих методик спеціальності «Дошкільна освіта»

*Красноградський педагогічний фаховий коледж Комунального закладу
"Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради, Україна*

Дошкільний вік характеризується загальним розвитком дитини, в якому закладається фундамент початкових загальнолюдських здібностей для набуття в подальшому спеціальних знань і навичок засвоєння різних видів діяльності.

Дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. Як неодноразово підкреслював О. В. Запорожець, головне завдання освітнього процесу в цьому віці полягає у збагаченні духовного світу дитини, стимулюванні її інтелектуальних, комунікативно-мовленнєвих здібностей [3].

Зважаючи на те, що початкова школа є наступною освітньою ланкою, до якої необхідно готувати старших дошкільників, а шкільне навчання висуває певні вимоги щодо рівня сенсорного розвитку дитини, розвивати дрібну моторику треба вже в дошкільному віці.

Про те, що ручні дії дитини мають особливий вплив на її розвиток, було відомо ще до нашої ери. Про те, що за насиченістю точками та зонами кисть не поступається вуху чи стопі, знали ще в давнину. Масаж цих точок поліпшує пам'ять, розумові здібності, знижує емоційне напруження, розвиває координацію рухів.

Відомо, що рука людини як робочий орган починає розвиватися досить рано і поступово вдосконалюється у процесі різноманітної діяльності. Маленька дитина ще не володіє рухами своєї руки, не може ними керувати. Рухи руки малюка спочатку є випадковими, неусвідомленими, тому повторити їх свідомо дитина не може.

У дошкільному віці урізноманітнюється діяльність дитини, удосконалюються рухи руки, пов'язані з використанням інструментів і знарядь праці (ножиці, пензлик, олівець тощо). Як зазначає Д. Ельконін, «у дошкільному віці перебудова рухів і дій дитини полягає в тому, що вони починають практично виконуватися, контролюватись і регулюватись самою дитиною на основі уявлення про майбутню дію та умови її здійснення» [2].

На думку В. М. Бехтерева, рухи руки впливають на розвиток мовлення. У дослідженнях сучасних вчених (М. Бернштейна, М. Кольцової) увага концентрується на дрібній моториці, тобто тонких рухах пальців. Встановлено, що рівень розвитку мовлення дітей прямо залежить від сформованості тонких рухів пальців рук. Якщо розвиток дрібної моторики відповідає віку, то й мовний розвиток знаходиться в межах норми. Доведено, що рухи пальців стимулюють дозрівання центральної нервової системи і прискорюють розвиток мовлення дитини. Таким чином, постійне стимулювання зон кори головного мозку, що відповідають за дрібні рухи пальців рук, є необхідним елементом у системі логопедичного впливу. Руки – це ансамбль сенсорних, перцептивних і виконавчих органів. Робота з пальцями виводить кору головного мозку на новий енергетичний рівень, підвищує її тонус [3].

Рівень готовності дитини дошкільного віку до навчання залежить і від сформованості педагогічної компетентності батьків. Батьки потребують консультативної допомоги щодо того, як визначити, чи готова їхня дитина до навчання у школі, зокрема, оволодіння читанням та письмом.

Віддаючи дитину до школи, деякі батьки навіть не замислюються над тим, які проблеми можуть виникнути через непідготовленість руки дитини. Тільки потім вони дізнаються від класного керівника, що їхня дитина не може писати в рядочок, лінії у неї виходять нерівні, тремтячі. Вона пише повільніше за інших у класі, іноді не дописує літери, а інколи – цілі слова.

Надзвичайно важливо розвивати дрібні м'язи пальців обох рук саме з дошкільного віку, оскільки вони тонізують функції кори головного мозку, позитивно впливають на розвиток і водночас готують руку дитини до виконання графічних правописних рухів, необхідних дитині під час навчання письма в школі.

Застосування системи спеціальних вправ та ігор для розвитку дрібної моторики рук зумовлена тим, що пристосування організму дитини дошкільного віку до нових умов існування в школі часто супроводжується негативними реакціями (швидка втомлюваність, роздратованість, незасвоєння певних навичок, наприклад, графічних), а також слабкою обізнаністю батьків вихованців щодо того, наскільки значущим є підготовленість руки дитини до письма та розвитку слухової уваги.

Діти дуже люблять гратися, і саме в грі вони дізнаються чимало про навколишній світ. Навчальним матеріалом стає все, що знаходиться поряд з малюком: звуки, зорові образи, тактильні відчуття.

Незамінним помічником у зміцненні м'язів рук є пальчикові ігри. Вони дають можливість батькам і вихователям гратися з малюками, радувати їх, одночасно розвиваючи дрібну моторику рук та їх сенсорні здібності.

Завдяки таким іграм дитина отримує різноманітні сенсорні враження, у неї розвивається уважність і здатність зосереджуватися. Такі ігри формують добрі взаємини між дітьми, а також між дорослим і дитиною.

Пальчикові тренінги є незамінними в період підготовки дитини до школи. Рекомендовані для розвитку дрібної моторики вправи та ігри дорослі зможуть продемонструвати та виконати їх разом з дітьми.

Персонажі та образи пальчикових ігор – павук і метелик, коза і зайчик, дерево і птах, сонечко і дощик – подобаються малюкам з півтора-двох років, діти із задоволенням повторюють за дорослими тексти і рухи. Одні пальчикові ігри готують малюка до лічби, в інших дитина повинна діяти за допомогою обох рук, що допомагає краще усвідомити поняття вище і нижче, зверху і знизу, праворуч і ліворуч [1].

Ігри, під час яких малюк загинає пальці партнера по грі або свої, погладжує долонями, є важливими для формування в дитини відчуття впевненості. Деякі ігри, у яких пальчики називають по черзі, нагадують маленькі казочки, і виконати їх самостійно можуть діти чотирьох-пяти років, а меншим повинні допомагати дорослі.

Отже, необхідно тренувати дрібні м'язи пальців рук уже з першого року життя, супроводжуючи рухами доступні дітям забавлянки. Впродовж дошкільного віку щоденно проводити пальчикову гімнастику з використанням різноманітних ігор і вправ, що сприятиме розвитку дрібної моторики, а також дитячого мовлення в їх поєднанні та взаємозв'язку.

Список використаних джерел:

1. Бондар О. Пальчикові гри – вправи і корисні, і цікаві. Палітра педагога. 2011. №1. С.23-25.
2. Боровик І. Тренують пальчики малята і будуть гарно розмовляти. Палітра педагога. 2009. №1. С.22-24.
3. Шик Л. А. Пальчикові ігри для дошкільників. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 176 с.

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Кравченко Олександр Іванович

ORCID ID: 0000-0002-7865-5870

канд. пед. наук, старший науковий співробітник науково-дослідного центру
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна

У сучасних умовах уміння застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) суттєво збільшують ефективність пошуку кращих варіантів вирішення поставлених завдань у складних, суперечливих умовах повсякденної діяльності військовослужбовця, а саме – при опрацюванні значного обсягу різноманітної інформації з питань професійної і суспільної діяльності. Сьогодні необхідно формувати у майбутніх офіцерів Збройних Сил України (ЗСУ) ті якості, які дозволять їм певною мірою управляти адаптивними та резервними можливостями мислення і пам'яті щодо сприйняття й обробки інформації. Серед основних проблем такого суспільства найбільш важливими є ті, які належать до філософсько-освітніх основ стратегії розвитку вітчизняної педагогіки, у тому числі пов'язані з інформатизацією і комп'ютеризацією освітнього процесу, формуванням інформаційної культури особистості [1].

Згідно із Законом України «Про Національну програму інформатизації» Національна програма інформатизації формується, виходячи з довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку країни з урахуванням світових напрямів розвитку і досягнень у сфері інформатизації. Вона спрямована на вирішення найважливіших загальносуспільних проблем (забезпечення розвитку освіти, науки, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, національної безпеки й оборони держави та демократизації суспільства) і створення умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики [2].

Операційно-технологічному компоненту інформаційно комунікаційної культури (ІКК) належить важливе місце в структурі ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ. Виокремлення цього компонента, зумовлено діяльнісним характером цієї особистісної характеристики, яка, поміж іншого, передбачає, що офіцер ЗСУ повинен не лише володіти необхідними професійними знаннями, а й вміти застосовувати ці знання для вирішення завдань службово-бойової діяльності, вибираючи такі способи діяльності, які найкраще підходять до конкретних умов (бойової обстановки) і в певний час.

Операційна складова компоненту ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ передбачає обмін інформацією, забезпечення виховного впливу, організацію взаємовідносин за допомогою ІКТ. Він виявляється в діях, які передбачають організацію міжособистісного спілкування, передбачає сформованість умінь у використанні комп'ютерних технологій.

Технологічну складову ІКК майбутніх офіцерів, ураховуючи широке тлумачення й інтерпретацію змісту поняття «технологія», розглядаємо не лише як спосіб здійснення тієї чи іншої діяльності, але й як спосіб самопізнання, самовдосконалення,

самореалізації особистості. Певний час під технологією навчання розумілося використання техніки в навчанні, що дало привід говорити про «промислову революцію» в освіті.

Загалом технологія навчання (педагогічна технологія) розуміється як напрямок у дидактиці, галузь наукових досліджень щодо виявлення принципів і розробки оптимальних систем, конструювання відтворених дидактичних процесів із заздалегідь заданими характеристиками. Варто пам'ятати, що у вітчизняній літературі термін «педагогічна технологія» вживається дуже широко. Він може позначати вже зазначений напрямок дидактики, потім – технологічно розроблену навчальну систему, далі – систему методів і прийомів якого-небудь викладача, нарешті – методику й окремі методи виховання (наприклад, технологію організації групової діяльності) [12].

Отже, операційно-технологічний компонент ІКК майбутніх офіцерів, які навчаються у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВНП ЗВО), можемо розглядати як належний рівень сформованості комплексу вмінь та якостей, що забезпечують змістовність їх ІКК. Особливе місце у фаховій підготовці майбутніх офіцерів ЗСУ займає формування ІКК у процесі професійної підготовки, адже саме володіння інформацією дає змогу якнайкраще вирішувати покладені на них професійні завдання: уміти знаходити найновішу інформацію, володіти методами її збору, опрацювання тощо. Можливості використання ІКТ у процесі підготовки майбутніх офіцерів збільшуються майже не щодня, і їх можна розподілити на такі типи: програми курсів дистанційного навчання; онлайн-словники; соціальні мережі; рубрикатори (веб-додатки, які узагальнюють та організовують дані з кількох джерел в один інтегрований інструмент); програми для віртуального спілкування; блоги (персональні веб-сайти); вікі; сервіси спільного пошуку інформації; інструменти для створення та редагування документів, презентацій, діаграм зв'язків тощо; інструменти для створення веб-сторінок; сервіси для спільного зберігання й обміну мультимедійними файлами [3].

Немає потреби доводити, наскільки складною і трудомісткою є проблема синтезу цілісної психолого-педагогічної теорії застосування сучасних ІКТ навчання. Очевидно також, що такому синтезу повинен передувати поглиблений аналітичний підхід, пов'язаний із коригуванням деяких традиційних педагогічних, психологічних і дидактичних положень, що розглядаються в умовах, створених комп'ютеризацією та застосуванням ІКТ в освітній діяльності ВНП ЗВО та ВВНЗ [18].

Отже, на основі викладеного матеріалу можна стверджувати, що формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ є актуальною проблемою для педагогічної теорії і практики, що обумовлює важливість та актуальність удосконалення її теоретичних і методичних основ. На цьому етапі заслуговують всілякої уваги пошук нових підходів в організації освітньої діяльності вищих вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) та ВНП ЗВО та створення педагогічних умов формування ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел:

1. Кириленко В. В., Кириленко Н. М. Організація і використання навчально-виховного середовища інтернету у ВПНЗ із метою розвитку інформаційної культури студентів. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2012. № 37. С. 131–135.
2. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347. Освіта України. 2002. № 33. С. 4–6.
3. Білорус А. М. Інформаційне середовище – один із факторів формування інформаційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 30. С. 26–28.

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ У ФОРМАТАХ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Науково-дослідна група:

Герасименко Людмила Борисівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Комунальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія», Україна

Стернік Віта Миколаївна

канд. біол. наук, завідувачка відділення «Лікувальна справа»
*Фаховий медичний коледж Комунального закладу вищої освіти
«Рівненська медична академія», Україна*

Бурачик Ольга Захарівна

голова циклової комісії біології та хімії
*Фаховий медичний коледж Комунального закладу вищої освіти
«Рівненська медична академія», Україна*

Сучасні тенденції розвитку суспільства, євроінтеграційний поступ України зумовлюють необхідність реформування системи медичної освіти щодо її змісту, якості, рівня, шляхів та активних пошуків вдосконалення. Відбувається трансформація традиційних форм і методів навчання, здійснюється перехід до особистісно-центричного освітнього процесу, впроваджуються інноваційні технології, інтерактивні методи, зміщуються акценти у навчальній діяльності студентів із репродуктивної до творчо-пошукової.

Суспільство формує нові освітні вимоги, однією з яких є становлення особистості спеціаліста медичної сфери, конкурентоспроможного на ринку праці, всебічно освіченого, із високим рівнем розвитку різних типів компетентностей. Сучасний медичний працівник повинен характеризуватись здатністю творчо реалізувати нові технології, постійно досягати високих результатів у своїй професійній діяльності, готовністю до неперервного самовдосконалення. Формування таких рис особистості, як високий рівень соціально-пластичних механізмів поведінки, активність, самостійність, творчість потребує проєктування та реалізації освітнього процесу на засадах інноваційних підходів, зокрема впровадження інтерактивних методів навчання. Тому виникає об'єктивна необхідність методологічного обґрунтування визначеної педагогічної проблеми.

Зауважимо, що проблема використання в освітньому процесі інтерактивних методів навчання особливо актуальна на сучасному етапі розвитку національної системи освіти та збагачення її новим змістом. В умовах війни, сучасних геополітичних викликів, перманентних змін важливого значення набуває процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, з метою підвищення ефективності освітнього процесу та переходу системи сучасної медичної освіти до якісно іншого стану. Нині суспільство потребує медичного працівника, що є високоосвіченою особистістю, здатною реалізувати знання у практичній діяльності та постійно підвищувати фаховий рівень із сформованими морально-духовними цінностями та

стійкою громадянською позицією. Вважаємо, що саме інтерактивні методи забезпечують набуття й опанування компетентностей студентами-медиками шляхом особистої активної, продуктивної діяльності, творчості, пізнання, соціального досвіду та його критичного осмислення.

На наше переконання, використання означених методів у системі сучасної медичної освіти забезпечить засвоєння майбутніми медичними працівниками знань, умінь, навичок, компетенцій що стануть запорукою успішності у фаховій діяльності та особистому житті, суттєво впливатимуть на загальний рівень професійної діяльності викладачів, розширення інноваційного простору освітнього закладу.

Зазначимо, що особливості інтерактивних методів навчання в різні часи були предметом наукових розвідок Ш. Амонашвілі, Н. Боганець, Т. Войтенко, Я. Голанта, Є. Ільїна, С. Крамаренко, С. Лисенкової, Л. Пироженко, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, В. Шаталова, та ін. Окремо варто відзначити праці О. Пометун та Г. Фреймана, які виділили групи інтерактивних методів навчання

Мета статті – визначити специфіку та переваги, здійснити порівняльний аналіз інтерактивних та традиційних методів навчання; проаналізувати та обґрунтувати особливості впровадження на прикладі викладання природничих дисциплін у форматах сучасної медичної освіти.

Акцентуємо, що інтерактивні методи навчання (англ. *inter* – взаємний і *act* – діяти, тобто здатний до взаємодії, діалогу) – способи організації активної взаємодії суб'єктів освітнього процесу з метою досягнення визначених дидактичних результатів [5].

Я. Голант у 60-х роках ХХ століття виокремив методи, залежно від участі суб'єктів у освітній діяльності, на активні та пасивні. На наш погляд, інтерактивні методи належать до групи активних методів навчання, але відрізняються особливостями комунікації у освітньому процесі, тобто інтерактивною взаємодією. Спроби впровадження цих методів характерні для історії педагогіки української школи. У 20-ті роки ХХ століття існували методи проєктів, бригадно-лабораторний, змішаних пар та ін. Елементи інтерактивного навчання впроваджували відомі педагоги: В. Сухомлинський, В. Шаталов, Є. Ільїн, С. Лисенкова та ін. Однак, окреслена проблематика й досі залишається недостатньо вивченою, що суперечить об'єктивним потребам щодо підготовки медичних працівників.

Підкреслимо, що визначені Національною доктриною розвитку української освіти у ХХІ столітті завдання, тенденції освітньої євроінтеграції держави передбачають забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної та практичної підготовки студентів-медиків. Саме на розв'язання цих завдань і спрямоване впровадження інтерактивних методів навчання щодо підготовки майбутніх медичних працівників у КЗВО «Рівненська медична академія».

У дослідженні ми визначаємо інтерактивні методи навчання в системі сучасної медичної освіти як сукупність прийомів і способів психолого-педагогічної партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що спрямовані на розвиток творчого самостійного мислення, формування ґрунтовної системи компетентностей, виховання та загальний розвиток студентів.

З огляду на це, сутність інтерактивних методів полягає в тому, що навчання відбувається шляхом гармонійної та продуктивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, колективного, кооперованого навчання у співпраці, де викладач є організатором та лідером колективу. Зазначимо, що окреслені методи сприяють активній самостійній роботі студентів-медиків із аналізом явищ, проблем, висуненням та перевіркою гіпотез, самостійним формулюванням висновків;

формуванню навчальної мотивації, компетентностей, розвитку інтересу до майбутньої професійної діяльності, високого рівня активності, творчості; створюють умови для самостійного оволодіння системою загальнонаукових і професійних навичок та вмінь; гармонійно відповідають особистісноорієнтованому підходу. Підкреслимо, що впровадження інтерактивних методів навчання сприяє багатосторонній педагогічній комунікації, яка пронизана повагою до думок студентів, їх бажанням активно взаємодіяти з викладачем та ровесниками. Зазначені методи спрямовані на формування творчої особистості майбутнього медичного працівника, інтересу до пізнання, вмінь оперувати знаннями, ефективно застосовувати їх у професійній діяльності, приймати та реалізовувати оптимальні рішення.

Здійснимо порівняльну характеристику традиційних та інтерактивних методів навчання у системі сучасної медичної освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика інтерактивних і традиційних методів навчання

Критерії	Інтерактивні методи навчання	Традиційні методи навчання
Домінуючий характер навчально-пізнавальної діяльності студентів-медиків	Творчо-пошуковий	Репродуктивний
Особливості реалізації освітнього процесу та педагогічної комунікації	Педагогіка співробітництва. Домінування демократичного стилю викладання, постійна взаємодія студентів, їх співпраця, співнавчання, ефективна багатостороння комунікація. Студенти ініціативні, мобільні, відкриті та активні.	Маніпулятивна педагогіка. Домінування авторитарного стилю викладання. Педагогічна комунікація викладача та студентів. Більшість студентів пасивні та не мобільні.
Ролі суб'єктів освітнього процесу	Студент-медик – суб'єкт освітнього процесу. Викладач – організатор та координатор інтерактивної взаємодії, його керівництво опосередковане.	Студент-медик – об'єкт освітнього процесу. Викладач – стимулює односторонню взаємодію, його керівництво безпосереднє.
Домінуючі методи навчання	Груповий (співпраця в малих групах), колективний (багатостороння взаємодія), колективно-груповий (поєднання роботи малих груп і всього колективу) та ін.	Лекція-монолог, пояснення, демонстрація, відтворююче опитування та ін.

дані сформовано з [4]

Охарактеризуємо детальніше особливості впровадження та переваги інтерактивних методів навчання у процесі викладання природничих дисциплін крізь призму підготовки майбутніх медичних працівників. На заняттях із дисциплін «Біологія і екологія», «Біологія з основами генетики», «Медична біологія» та ін. ми застосовуємо такі інтерактивні методи навчання як: робота в парах, у малих групах, ротаційних трійках, «Карусель», «Акваріум», обговорення проблем у загальному колі, «Дерево рішень», «Незавершені речення», «Неперервна шкала думок» та ін., що сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу, формують у майбутніх медиків здатність до продуктивного спілкування, конструктивного розв'язання проблем, об'єктивного оцінювання професійних перспектив на майбутнє.

Акцентуємо, що у інтерактивних методах навчання враховано нові педагогічні тенденції, що окреслились останніми роками у сучасній медичній освіті: переорієнтація в напрямках гуманізації, культуровідповідності та природовідповідності; посилення особистісної орієнтації змісту та технологій

навчання; індивідуалізація освітніх траєкторій студентів-медиків; творча й розвивальна спрямованість медичної освіти; технологізація та комп'ютеризація освітнього процесу.

Зважаючи на зазначене, специфічними особливостями занять із природничих дисциплін є:

- побудова навчального матеріалу із врахуванням індивідуальних можливостей студентів-медиків у досягненні поставленої мети;

- зміна форм спілкування викладача зі студентами, зокрема суб'єкт-суб'єктна взаємодія, коли студенти є максимально активними і посідають у освітньому процесі позицію суб'єктів, а викладач координує діяльність студентів і надає їм консультативну допомогу;

- динамічність навчання, що полягає у варіативності змістових елементів;

- диференціація та індивідуалізація навчання;

- усвідомлення перспектив навчання студентами-медиками;

- довершеність матеріалу у змістових елементах, інтеграція різних видів і форм навчання, що забезпечують досягнення поставленої мети кожним студентом;

- орієнтація студентів на проблемний підхід і творче ставлення до освітнього процесу.

На засадах упровадження окреслених методів ми формуємо інтерактивну модель навчання, визначальною ознакою якої є принцип багатосторонньої комунікації. У процесі викладання природничих дисциплін впроваджуємо також такі методи інтерактивного навчання як: «Біологічна розминка», «Так – ні», «Вірю – не вірю», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Конкурс запитань», «Прес-конференція», «Біологічний крос», «Біологічне лото», «Світлофор» та інші. Ці методи є складовими сучасних інтерактивних технологій кооперованого навчання, ситуативного моделювання, розв'язання проблемних та опрацювання дискусійних питань, вони забезпечують активну участь, співпрацю студентів-медиків між собою та з викладачем, сприяють творчому ставленню до освітнього процесу, його результатів, підвищують ефективність, зумовлюють зростання показників якісної успішності. За підсумками проведеного анкетування 85 % студентів-медиків надають перевагу саме інтерактивним методам навчання, 10 % – комбінованим, і лише 5 % – традиційним.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо виділити переваги інтерактивних методів навчання у форматах сучасної медичної освіти:

- ефективна багатостороння комунікація, постійна взаємодія, взаємонавчання студентів-медиків між собою, їх співпраця, кооперована навчальна діяльність із врахуванням точки зору викладача, пошуком та реалізацією індивідуальної освітньої траєкторії розвитку;

- відповідність особистісноорієнтованому підходу, сприяння самореалізації студентів-медиків, розвитку їх пізнавальних інтересів та потреб, гармонійному поєднанню аудиторної та позааудиторної форм освітньої діяльності;

- формування у студентів навичок комунікативної компетентності, критичного мислення, вміння самостійно приймати відповідальні рішення з об'єктивним аналізом ситуації у майбутній професійній діяльності;

- сприяння підвищенню результативності освітнього процесу, високий рівень самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності студентів-медиків;

- оптимальне використання на різних етапах занять і поєднання із традиційними формами та методами навчання.

Саме впровадження інтерактивних методів навчання дозволяє у змісті, структурі та методиці занять здійснити перехід до концепції випереджувального

навчання, орієнтованого на майбутнє – на умови життя та професійної медичної діяльності, в яких випускник перебуватиме після закінчення медичної академії. Тому мета, завдання, принципи побудови, зміст і структура дисциплін, інтерактивні методи, засоби та форми організації занять спрямовані на розвиток творчих можливостей майбутніх медичних працівників, їх здатності до самостійних дій, на здобуття нових знань і навичок, освоєння інновацій, їх нагромадження, класифікацію та передачу.

Підсумовуючи викладений матеріал, зауважимо суттєві переваги інтерактивних методів навчання у процесі підготовки студентів-медиків. Як зазначають майбутні медичні працівники, окреслені методи сприяють розвитку творчої особистості з активною життєвою позицією, формуванню ключових та предметних компетентностей, соціальної взаємодії в полікультурному довіллі, критичного мислення, активізації розумової діяльності, співпраці, об'єктивної оцінки власного психоемоційного стану. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури, результати педагогічних досліджень, власний педагогічний досвід підтверджують, що інтерактивні методи пов'язані із особистісноорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтуються на особистості студента і можуть бути реалізовані та перевірені тільки під час виконання певного комплексу дій. Зважаючи на зазначене, їх застосування як структурно-функціональних елементів сучасних технологій сприяє успішній реалізації освітнього процесу підготовки майбутніх медичних працівників. При цьому акцентуємо увагу на результатах медичної освіти, які розглядаємо не як обсяг опанованої студентом-медиком інформації, а як здатність успішно діяти в різних ситуаціях професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають в науковому обґрунтуванні діагностичного інструментарію оцінювання інтерактивної моделі освітнього процесу підготовки студентів-медиків та структури інтерактивного заняття із природничих дисциплін з оптимальним застосуванням групових, колективних і колективно-групових методів.

Список використаних джерел:

1. Герасименко, Л. Б. (2018). Специфічні особливості інноваційних підходів у сучасних форматах освіти. *Нова педагогічна думка*. № 2 (94). 39-42.
2. Дичківська, І. М. (2012). *Інноваційні педагогічні технології*. Київ: Академвидав.
3. Кремень, В. Г. (Ред.) (2021). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
4. Пометун, О. І. (2016). *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*. Київ: А.П.Н.
5. Хребет, В. & Каряка, І. (2017). Особливості використання інтерактивних методів навчання в процесі викладання дисциплін природничого циклу. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2017 р., м. Київ, Національний авіаційний університет)*. Київ: НАУ. 287-290.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ НА УРОКАХ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИГОЮ НА ОСНОВНОМУ ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ

Закліцька Дарія Леонтіївна

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
ім.М.Грушевського», Україна*

Науковий керівник: Поберецька Вікторія Василівна

доктор філософії, старший викладач кафедри
педагогіки, психології та фахових методик
*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
ім.М.Грушевського», Україна*

Проблема духовного розвитку особистості набуває особливої значущості у сучасних умовах модернізації освіти. Унікальним засобом формування загальної культури людини, її моральних орієнтирів є художня література. Любов до книги, уміння сприймати і глибоко розуміти мистецтво, а зокрема й художню літературу, усвідомлювати її сенс і естетичний зміст, грамотно й аргументовано доводити власні міркування – такі якості завжди вважалися необхідними складовими освіченості людини.

У нинішньому суспільстві все більшого значення в житті людини набувають інформаційні технології. Всесвітня мережа Інтернет дає можливість отримати інформацію з будь-якого питання. І тому книга почала втрачати популярність. Сучасний учень вважає читання заняттям неprestижним, нудним і зайвим, віддаючи перевагу екранним засобам здобуття інформації. Але всім давно відомо, що знання, фантазія, логіка думки і міркувань, любов до рідної мови, уміння логічно й образно розмірковувати, виховуються читанням.

На долю кожної держави випадають важкі часи. Навіть сьогодні в Україні є чимало людей, зокрема молодих, які пов'язують свої плани на краще майбутнє з іншими країнами, сподіваючись на те, що там вони зможуть реалізувати себе краще. Проте ми знаємо й інше: протягом багатьох тисячоліть української історії дуже багато людей, які жили і в добрі і в скрутні часи, пишалися своєю належністю до України. Не залежно від того, чи були вони знаними в світі, а чи пересічними людьми, але за певних обставин усі вони виявляли особливі якості, що свідчили про те, що вони є Громадянами [4, С. 20-21].

Формування почуття патріотизму починається з ознайомлення з культурною спадщиною України. Загальновідомо, що за багато століть свого існування наша країна створила особливу, колоритну й надзвичайну культуру. Український народ склав велику кількість пісень, неповторних казок та легенд, мудрих приказок та прислів'їв, що пройшли крізь віки задля того, щоб нащадки змогли почути талановитий народний голос.

Художня література завжди відігравала велику роль у процесі виховання підростаючого покоління, оскільки завдяки їй: збагачується й поглиблюється мислення; школяр починає думати й розуміти інших, а значить – і самого себе;

відбувається залучення до загальнолюдських цінностей; збагачується життєвий досвід; розвивається читацький інтерес; розкриваються творчі здібності, здатність до співпереживання; засвоюються моральні норми взаємодії між людьми.

Читацький інтерес – форма вияву пізнавальної потреби, що спрямовує особистість на усвідомлення цілей читання (як одного з видів мовленнєвої діяльності), а це, у свою чергу, сприяє ознайомленню з новими для учня художніми чи науковими книгами, спонукає до свідомої діяльності з книжковою продукцією. З огляду на сказане, читацький інтерес – важливий чинник формування духовно багатой мовної особистості. Він є засобом активізації пізнання учнів [6].

Критичний аналіз науково-методичної літератури і шкільної практики свідчить про низький рівень сформованості в учнів початкових класів читацького інтересу, системних, узагальнених спеціальних читацьких умінь, недостатньо розроблену методику формування навичок читача на уроках літературного читання в початковій школі.

Науковці Т. Г. Галактіонова, Н. О. Кутейнікова, Н. М. Логвіненко, В. О. Науменко, Л. М. Овдійчук, Р. Ф. Перцовська, О. Я. Савченко, Г. П. Ткачук, Б. Б. Шалагінов засвідчують, що активне і раннє прилучення дітей до візуальної масової культури, віртуального простору, комп'ютерних ігор зумовили становлення нового типу читача, для якого притаманні переважно прагматичне ставлення до читання («знайти», «здобути» інформацію), слабко виражена читацька мотивація; відчутні тенденції до фрагментарного, поверхового сприймання змісту текстів різних видів, невміння багатьох учнів повноцінно працювати з традиційними дитячими друкованими виданнями (художньою, науково-пізнавальною, довідковою літературою, періодикою) [1, С. 519-527].

На сучасному етапі гостро постає питання залучення дітей до книги, формування вміння її читати, користуватися нею, вміння правильно вибрати книгу, вміння розрізняти дитячі видання (книжка, газета, журнал, словник); користуватися довідковою літературою: дитячими енциклопедіями, словниками; вміння називати основні елементи дитячої книжки, розуміти їх призначення та використовувати для набуття досвіду в читанні; вміння орієнтуватися у підручнику: за змістом, самостійно користуватися методичним і довідковим матеріалом підручника, орієнтуватись у поняттях “розділ”, “абзац”, “підзаголовок”, “ілюстрація”, “виноска”; дотримання правил поведінки в бібліотеці та набуття гігієнічних навичок читання; уміння самостійно вибирати книжки у бібліотеці за допомогою книжкового плаката, книжкової виставки, ілюстрованої картотеки, вільного доступу до книжкових фондів.

Зміст Типової освітньої програми, створеної під керівництвом О. Савченко, має потенціал для формування у здобувачів такої ключової компетентності, як вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях [3].

Цілеспрямоване формування самостійної читацької діяльності молодших школярів знаходить своє продовження на спеціально організованих уроках і в позаурочний час. Сутність такої роботи визначено у типовій програмі з літературного читання змістовою лінією «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою».

Змістова лінія «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою» передбачає формування і розвиток в учнів прийомів розрізнення дитячих книжок за

жанрово-тематичними ознаками, типом видання (книжка-твір, книжка-збірка, довідник, словник і т.ін.); прогнозування орієнтовного змісту книжки (твору) з опорою на її ілюстративний та довідково-інформаційний апарат; прийомів самостійного вибору книжок з використанням інформаційних ресурсів дитячої бібліотеки; умінь зв'язно висловлювати власні емоційно-оцінні враження щодо змісту прочитаного, скласти короткий відгук на прочитану книжку та ін. [3].

Зупинимося на основному етапі формування читацької самостійності, який припадає на третій і четвертий класи початкової школи.

Основними завданнями уроків роботи з дитячою книжкою, роботи з інформацією у 3-4 класах є розширення кола дитячого читання, формування читацької самостійності та читацького інтересу учнів, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів.

Очікувані результати навчання здобувачів освіти (3 клас): *практично розрізняє* дитячі книжки з текстами різних видів, називає основні теми дитячого читання; *самостійно розглядає та прогнозує* орієнтовний зміст незнайомої книжки з опорою на ключові слова, ілюстративний та довідково-інформаційний апарат; *пояснює*, які дитячі книжки найбільше подобається читати; *формулює* свій читацький запит у бібліотеці; *самостійно здійснює вибір* дитячих книжок відповідно до власних читацьких інтересів; *користується* під час вибору книжок, різними інформаційними ресурсами дитячої бібліотеки (самостійно та з допомогою дорослого); *висловлює* емоційно-оцінні враження про прочитану книжку; *складає* короткий відгук на прочитану книжку (усно, з допомогою вчителя) [3].

Очікувані результати навчання здобувачів освіти (4 клас): *вибір* дитячих книжок відповідно до власних читацьких інтересів; *користується* під час вибору книжок, різними інформаційними ресурсами дитячої бібліотеки (самостійно та з допомогою дорослого); *висловлює* емоційно-оцінні враження про прочитану книжку; *складає* короткий відгук на прочитану книжку (усно, з допомогою вчителя); *самостійно розрізняє* та наводить приклади книжок за тематичною, жанровою, авторською приналежністю; *приклад* довідкових видань; *пояснює* мету їх читання, використання; *самостійно користується* довідково-інформаційним апаратом дитячих книжок, видами бібліотечно-бібліографічної допомоги під час прогнозування орієнтовного змісту книжки, її вибору відповідно до мети та теми читання; *пояснює* свої читацькі уподобання, наводить приклади книжок, яким надає перевагу; *самостійно читає, розуміє* зміст значних за обсягом книжок (повісті, повісті-казки, фантастика); *пояснює* їх відмінність від оповідань; *висловлює* власні аргументовані зв'язні емоційно-оцінні судження про прочитану книжку; *бере участь* у колективній дискусії за змістом прочитаних книжок, виявляє активну читацьку позицію; *дотримується* етичних норм культури спілкування; *самостійно складає* письмовий відгук на прочитану книжку (за власним вибором) [3].

Працюючи з дітьми на основному етапі формування читацької самостійності учитель стикається з цілою низкою суперечностей: між зниженням загальної культури в суспільстві і необхідністю формування ціннісного ставлення до читання; між зниженням інтересу до читання у дітей та необхідністю підтримувати стійкий емоційний інтерес до літературного читання; між сучасними уподобаннями учнів та наявними зразками художніх творів.

У 3-4 класах самостійна читацька діяльність також має свої особливості. Одним з пріоритетних завдань у цей період є формування і розвиток у школярів

продуктивних способів самостійного опрацювання змісту різних типів і видів дитячих книжок, у т.ч. значних за обсягом, довідкової літератури, дитячої періодики, а також умінь здійснювати пошук, добір, систематизацію, узагальнення навчально-пізнавальної інформації, користуючись засобами бібліотечно-бібліографічної допомоги, довідково-інформаційним апаратом книжки, а також Інтернет-ресурсами дитячої бібліотеки.

Набуті у попередніх класах практичні уміння, способи роботи з дитячою книжкою дозволяють школярам переважно самостійно розв'язувати спеціальні завдання, які складають сутність читацької діяльності та формують читацький інтерес.

Формуючи стійкий інтерес до процесу читання в 3-4 класах учителю слід пам'ятати: читацькі вподобання учнів проявляються, насамперед, у позитивному ставленні їх до читання, у прагненні ознайомитися зі змістом твору як джерелом нових знань і переживань; у читацькому інтересі виявляються пізнавальні, емоційні й вольові властивості особистості; як і взагалі інтереси, читацькі інтереси можуть мати епізодичний і стійкий характер: дитину потрібно захопити книгою, створити умови, при яких не читати її просто не можливо, а потім ще й підтримувати стійкий інтерес до читання; віковий підхід до формування інтересу до читання і читацького інтересу як такого передбачає не лише врахування тих особливостей, які яскраво проявляються на даному етапі вікового розвитку, але й опору на ті особливості, які ще не повністю виявилися на даній стадії розвитку, але яким належить майбутнє.

Сформованість читацьких умінь в 3-4 класах передбачає: вміння учнів читати незнайомий текст із належною швидкістю і після одного прочитування розуміти фактичний зміст, структуру тексту; ділити текст на частини; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між реченнями, абзацами; уміння виділяти в прочитаному головне і деталі; визначати тему та головну думку тексту, його призначення; добирати заголовки до тексту і його частин; уміння ставити запитання до прочитаного й відповідати на них [5, С.62-72].

Сучасний освітній процес необхідно спрямувати на виховання учня - суб'єкта життєтворчості. Педагоги мають забезпечити духовний розвиток і саморозвиток особистості, здатної застосувати здобуті знання у житті, навчити дітей мистецтва творити себе і своє майбутнє. Велику роль у цьому відіграє книга.

Варто зазначити, що систематична та цілеспрямована робота з книгою призведе до формування читацької компетентності. Пропонуємо види робіт з дитячою книгою: робота з виставкою; представлення книги; виразне читання; відтворення змісту казки за поданими в книжці малюнками; бесіда за змістом прочитаного; характеристика героя; придумай продовження або власну казку за малюнком; співвіднесення народних висловів і творів вміщених у книжці; співвіднесення ілюстрацій і частин творів; розгадування загадок та складання власних; знайди зайве; що забув намалювати художник?; словесне малювання; читання в особах; малюнки-переплутанки; знаходження творів за змістом; асоціації за кольором, емоціями; антиципація за малюнком, назвою; диспут; складання анотації; інсценізація; змагання; конкурси кращих читців; групові та індивідуальні бесіди за прочитаними книжками; створення «відеофільму» до прочитаних книг; зустрічі з письменниками; літературні вечори; літературні ігри (конкурси, вікторини, подорожі по книгах, літературні аукціони, парад літературних героїв, літературні загадки); усні журнали; бібліотечні уроки.

Важливого значення у залученні дітей до читання книг набуває бібліотека. Саме вона є ідеальною «територією» для співпраці бібліотекарів, учителів, класних керівників і батьків, щоб спільними зусиллями навчити дитину самостійно шукати, «добувати», переробляти, критично підходити до отриманої інформації, робити власні висновки.

На бібліотечно-бібліографічних заняттях розширюються знання учнів про книгу, формуються навички роботи з різними видами друкованих джерел, самостійної роботи з книгою, вони вчаться користуватися бібліотечними інформаційними службами. У ході занять педагог створює умови, які стимулюють читацьку активність учнів, постійно підказує шляхи її застосування. В основі методики цих занять лежить організоване спілкування кожного учня з книгою [2, С.10-14].

Актуальним є використання під час уроків роботи з дитячою книгою таких методів: метод творчого читання, метод пояснювального читання, метод читання-розглядання. А також застосування читацьких стратегій, опанування яких відбувається переважно в групах або парах, що дозволяє формувати в учнів не лише мовленнєву, а й комунікативну компетентність:

Стратегія «Спрямоване читання», мета якої формувати вміння цілеспрямовано читати навчальний текст, ставити проблемні запитання, вести обговорення в групі.

Стратегія «Читаємо та запитуємо», мета якої сформувати вміння вчитися самостійно працювати з друкованою інформацією, формулювати запитання, працювати в парах.

Стратегія «Сенкан», мета якої розвивати вміння учнів визначати ключові поняття прочитаного, головні ідеї, синтезувати здобуті знання, виявляти творчі здібності.

Стратегія «Читання з позначками». Її використовують для читання наукових та науково-популярних текстів. Мета цієї стратегії стимулювати оцінювальну діяльність учнів у процесі сприйняття та обдумування інформації під час читання. Учень, ставлячи позначки, не лише сприймає прочитане, а й оцінює власне розуміння тексту за критеріями. Позначки стають маркерами критичного ставлення до прочитаного. Використання даної стратегії вимагає від учня бути вдумливим та зосередженим, а також дає змогу виокремити незрозумілу інформацію, яка потребує додаткових ресурсів для розуміння.

Отже, формування читацького інтересу на уроках роботи з дитячою книгою в 3-4 класах - складне завдання. Воно потребує і компетентного вчителя, який володіє інноваційними методиками, й мотивованого до читання учня. Лише спільними зусиллями, шляхом партнерської взаємодії можна досягти бажаних результатів. Для формування читацької самостійності молодших школярів, учителю слід обирати найбільш раціональні методи навчання; виховувати в учнів інтерес до читання шляхом упровадження ефективних форм і методів роботи з текстом; визначати характер діяльності груп учнів під час роботи з підручником; навчати самоконтролю й самоорганізації в різних видах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Мартиненко В.О. Робота з дитячою книжкою у структурі читацької діяльності учнів 1-2 класів. Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць / [ред. кол.; наук. ред. – О.М. Топузов]. К.: Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 519-527.
2. Методичні засади формування читацької компетенції. Українська література в

- загальноосвітній школі. 2016. №7. С.10-14.
3. НУШ: типові освітні програми для 3-4 класів, розроблені під керівництвом Р. Б. Шияна та О.Савченко. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
 4. Півнюк Н. Проблема дитячого читання в національному вимірі. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2018. № 7/8. С. 20-21.
 5. Читацька компетенція в загальній системі компетентностей. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П.Д. Осипенко. 2006. № 1. С.62-72.
 6. https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/Класифікація_читацьких_інтересів.html.

СЕКЦІЯ XX. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

АНАЛІЗ ДИНАМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ОСОБИСТОСТІ

Гарець Надія Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-7794-2720

старший викладач

Вищий навчальний приватний заклад

«Дніпровський гуманітарний університет», Україна

Варакута Марина Леонідівна

ORCID ID: 0000-0001-6705-2751

викладач кафедри психології, аспірантка

Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет»,

«Класичний приватний університет», Україна

Вступ. Сучасні особливості розвитку держави характеризуються наявністю глобальних перетворень. Ряд останніх подій та зміни у суспільстві супроводжуються зростаючими відчуттями невизначеності, нестабільності, небезпеки. Актуалізується проблема використання доступного потенціалу особистості для того, щоб якомога ефективніше справлятися та реалізуватися у складних умовах, підтримувати як базовий рівень психологічного здоров'я, так і формувати цілісну картину світу. Зазначені завдання потребують залучення додаткових сил особистістю для забезпечення адаптаційного процесу. Провідна роль в цьому процесі належить саме психологічним ресурсам особистості.

Метою даної статті є теоретичне висвітлення та систематизація особливостей уявлень про динамічні характеристики психологічних ресурсів особистості, аналізу функціональної сторони цього феномену з точки зору його інструментальних проявів.

Завдання статті полягають у дослідженні основних теоретичних уявлень стосовно сутності психологічного ресурсу особистості, виділення поглядів, в яких розкриваються динамічні характеристики психологічних ресурсів, аналіз підходів до розуміння психологічного ресурсу та їх використання для формування уявлень про формально-динамічні та функціональні характеристики цього феномену.

Аналіз сучасних досліджень. Останнім часом все більше вітчизняних та зарубіжних науковців звертаються до вивчення проблеми психологічних ресурсів та зазначають на необхідності формування цілісної фундаментальної моделі феномену. Серед досліджень цієї проблеми можна зазначити роботи Л. І. Анциферової, А. Г. Маклакова, В. О. Бодрова, Н. Є. Водопьянової, К. Муздибаєва та ін. Ресурси особистості як потенціал вивчалися Д. О. Леонтьєвим, Т. В. Корніловим, М. С. Каганом; у контексті копінг-поведінки питання ресурсів вивчалось Р. Лазарусом, С. Хобфоллом, В. О. Бодровим; як аспект саморегуляції та регуляції діяльності та поведінки ресурс розглядали Л. Г. Дика, Т. Л. Крюкова, В. І. Моросанова, О. К. Осницький, О. О. Сергієнко

та ін. Філософсько-психологічний зміст психологічних ресурсів особистості узагальнює В. Ф. Казібекова, приходячі до висновку про багатовимірність цього феномену [1].

Уявлення представників зарубіжної психології стосовно сутності психологічних ресурсів особистості характеризуються відображенням особливостей їх теоретичних поглядів. Е. Фромм у теорії гуманістичного психоаналізу пропонує розглядати психологічний ресурс в контексті прагнення особистості до вершин існування та подолання складних життєвих ситуацій. Психологічний ресурс, згідно до цих уявлень, містить такі особистісні цінності, як надія, раціональна віра та душевна сила (мужність) [2].

У гуманістичній концепції К. Роджерса ресурси особистості виступають складовою механізму узгодженості реального «Я» та ідеального «Я» [3]; грає певну роль у прийнятті себе шляхом набуття конгруентності.

В рамках езистенційного підходу проблема ресурсів висвітлюється в контексті розв'язання фундаментальних питань буття та самовизначення: пошуку сенсу життя, уявлення про місце у світі та життєве призначення [4].

У сучасних зарубіжних дослідженнях психологічним ресурсом пропонується називати ті елементи, які або виступають цінностями за своєю сутністю (наприклад, самооцінка, наявність близьких стосунків, здоров'я та внутрішній спокій), або діють як засіб для досягнення цілей, які мають цінність (наприклад, гроші, соціальна підтримка). Таким чином, зазначається інструментальний характер психологічних ресурсів [5].

Поширено вивчається потенціал ресурсів у контексті адаптації та подолання тих проблем, що виникають у сучасному світі. Так, Nicolas Pellerin та Eric Raufaste вивчали роль таких психологічних ресурсів, як самоефективність, оптимізм, надія, мудрість, самотрансцендентність, вдячність тощо у збереженні психологічного благополуччя під час пандемії COVID-19 та тривалого локдауну [6].

В рамках позитивної психології певного поширення набуває концепція «психологічного капіталу», яка базується на таких психологічних ресурсах, як надія, ефективність, резильєнтність та оптимізм. Зазначені властивості, на думку дослідників, поєднуючись, утворюють конструкцію вищого порядку, яка відображає їх унікальні характеристики. Позитивна роль даних ресурсів проявляється у через такі особливості поведінки особистості як впевненість у своїх силах, в тому числі переконанні у здатності впливати на власне майбутнє, здатність перенаправляти себе на шляху до цілей та справлятися із невдачами на цьому шляху [7].

В дослідженнях сучасних українських науковців можна зустріти виділення психологічного ресурсу окремих психічних процесів – наприклад, таких як пам'ять, та пропозиції шляхів їх використання як засобів підвищення продуктивності різних видів діяльності - зокрема, навчальної [8].

Незважаючи на існування ряду теоретичних досліджень означеної проблеми, на думку більшості дослідників вона далека до вирішення, потребує системного аналізу та розробки цілісної моделі. Разом з тим, на нашу думку, недостатньо визначеними залишаються формально-динамічні характеристики феномену, а саме розкриття не стільки особистісних рис особистості, які можуть виконувати роль ресурсу, скільки принципів дії та функцій психологічного ресурсу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз терміну «психологічний ресурс» дозволяє зробити висновок про його використання разом із категоріями «особистісного ресурсу», «життєвого досвіду», «копінгу», «особистісного потенціалу», «внутрішнього ресурсу», «адаптаційних можливості особистості» тощо. Спільним в запропонованих

феноменах є наголошення певної ролі у контексті діяльності особистості, функції, обумовленої розвитком та адаптацією.

На сучасному етапі розвитку наукових поглядів стосовно природи психологічного ресурсу особистості вони представлені співіснуванням ряду концепцій та моделей, які відображають різні сторони – як динамічні та функціональні, так і структурні або змістовні.

У широкому сенсі поняття ресурсу (ressource (фр.) – допоміжний засіб), за С. Хобфоллом, включає те, що може бути задіяно людиною для ефективного існування та підтримки якості життя [9].

О. А. Даценко вказує на наявність класифікації ресурсів, в рамках якої вони поділяються на внутрішні та зовнішні, психологічні та середовищні. Говорячи саме про психологічний ресурс, дослідники мають на увазі деякий запас внутрішньо-психологічних можливостей, які відображають цілісну організацію людини як суб'єкта саморозвитку та життєвої творчої самореалізації. В якості таких можливостей дослідники пропонують розглядати різні набори рис та якостей особистості. Спільним у цьому підході є уявлення про внутрішні можливості як про джерела внутрішньої сили, що дозволяють людині справлятися зі складними ситуаціями, досягати мети, успішно функціонувати.

Психологічні ресурси, таким чином, згідно до поглядів на їх сутність та структуру, це певні індивідуальні властивості та здібності, що дозволяють людині за рахунок концептуалізації умов, потреб та власних психічних можливостей підтримувати і розвивати активність, забезпечувати психологічне благополуччя, адаптуватися [10].

У структурі самоорганізації викреслюються функції ресурсів, які полягають у впливі на сприймання, оцінку та інтерпретацію аспектів зовнішнього та внутрішнього середовища, значущі та цінні в конкретних умовах. Частіше дію ресурсів пов'язують із виникненням підвищених вимог до особистості з боку реальності, коли треба мобілізувати або застосувати додаткові зусилля. Ресурси в цьому контексті забезпечують як адаптацію, так і успішне вирішення проблемних ситуацій. Психологічні ресурси розглядають як інтегративне явище, яке складається із змістовних та динамічних характеристик, які, в свою чергу, опосередковані життєвими потребами людини: виконання діяльності, соціалізація, адаптація, самореалізація тощо.

На думку Л. В. Кулікова, серед функцій ресурсів можна назвати такі, як забезпечення контролю та самоконтролю; інструменталізація діяльності та поведінки; здатність до адаптації, самозмін та вирішення критичних ситуацій; здатність до когнітивної структуризації і осмислення ситуації [11].

В психологічній науці відомо ряд підходів щодо виділення структури ресурсів, тобто тих якостей, які можуть виступати як ресурс особистості. Серед таких прикладів можна назвати поняття життестійкості, запропоноване С. Мадді, різні локуси контролю у концепції Дж. Роттера, оптимізм за М. Селігманом, самоефективність в уявленні А. Бандури, тощо. Разом з тим, на нашу думку, зосередженість на виділенні окремих якостей, які можуть виступати ресурсом, не розкриває динамічну складову цього феномену, яка пов'язана з діяльністю та інструментальним підходом до визначення ресурсу.

К. Платонов, Ф. Ісмагілова та ін. пропонують не зводити психологічні ресурси до сукупності поверхневих ЗУН, та розглядають їх у контексті не тільки конкретної діяльності, а життєтворення.

Л. Г. Дика у своїх роботах також наголошує на тому, що психологічний ресурс

може розглядатися як сукупність внутрішніх засобів з потенційно-активними характеристиками, якими людина володіє і які використовує відповідно до необхідності ефективної діяльності та життєтворчості [12].

Отже, необхідно розглядати саме особливості динамічної сторони феномену психологічного ресурсу, в якій він виступає як операційно-дієвий механізм, що забезпечує продуктивність діяльності. Але в цьому випадку саме діяльність виступатиме детермінантою формування ресурсів. Таким чином, будь-які особливості особистості можуть становити собою потенційний ресурс, роль якого актуалізується відповідно до ситуації та її сприйняття особистістю.

Важливою думкою для розкриття цієї точки зору є зауваження В. О. Толочек в рамках розкриття діяльнісної опосередкованості феномену ресурсу. На її думку, статус ресурсів будь-який об'єкт набуває лише в умовах діяльнісного опосередкування, як умови ефективного виконання діяльності [13].

Провідна роль в такому випадку буде належати не тільки особистісним властивостям та особливостям ситуації, а скоріше активному перетворенню середовища у внутрішній психологічний світ, трансформації реальності у світ суб'єктивних можливостей; здатність сприйняти та інтерпретувати запити реальності та відповідність ним своїх внутрішніх якостей.

Таким чином, психологічний ресурс особистості – не стільки статичний «набір» якостей або навичок, а динамічна система, яка утворюється, або актуалізується, у відповідь на уявлення людиною цілісної ситуації та власних можливостей.

Зазначений підхід пропонує і Р. М. Кумишева, вказуючи на здатність ресурсів формуватися у процесі діяльності. Вона пропонує розглядати внутрішні ресурси як рухому частину внутрішнього світу та інструмент для взаємодії із зовнішнім світом, потенціал досвіду і джерело нових знань і вмінь, що здобуваються в умовах діяльності [14].

С. А. Ларіонова та А. М. Богомолів також отримуються думки, що будь-яка властивість особистості може виступати як ресурс тільки в контексті адаптаційного процесу, коли вона включена у процеси встановлення відповідності між потребами індивіда та вимогами середовища. У даному сенсі будь-які індивідуально-психологічні характеристики особистості можуть виступати як ресурсні відповідно до умов ситуації [15].

Таким чином, ряд авторів наголошують на динамічності природи психологічного ресурсу особистості, описуючи його як процес, наголошуючи на його потенційному характері або здатності формуватися відповідно до вимог ситуації.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми дозволив виявити наявність різних підходів стосовно уявлень про сутність, структуру та функції психологічного ресурсу особистості. Встановлено, що сутність психологічного ресурсу характеризується складною структурою та є глибоко інтегрована із процесами діяльності та сприйняття особистості. Виявлено, що природа ресурсу може розглядатися як динамічна система, яка формується, або актуалізується, у відповідь на уявлення людиною цілісної ситуації та власних можливостей та обумовлює ефективність діяльності або адаптаційного процесу. Разом з тим, наявні психологічні ресурси особистості також здійснюють вплив на сприйняття себе та ситуації. Перспективним напрямком досліджень можна вважати вивчення динамічних характеристик ресурсу та їх зв'язок із особливостями відображення людиною вимог середовища.

Список використаних джерел:

1. Казібекова В. Ф. (2017). Психологічні ресурси особистості: філософсько-психологічний

- зміст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологія. 2 (1). 120-127.
2. Фромм Е. (2017). Мистецтво любові; пер. з англ. В. Кучменко. Харків : КСД.
 3. Роджерс К.Р. (1998). Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва: Прогресс.
 4. Франкл В. (2010). Людина в пошуках справжнього сенсу. КСД.
 5. Hobfoll S. E. (2002). Social and psychological resources and adaptation. *Rev. Gen. Psychol.* 6. 307–324.
 6. Pellerin N. & Raufaste E. (2020). Psychological Resources Protect Well-Being During the COVID-19 Pandemic: A Longitudinal Study During the French Lockdown. *Front. Psychol.* 11. 2-12.
 7. Luthans F. & Youssef-Morgan, Carolyn M. (2017). "Psychological Capital: An Evidence-Based Positive Approach". Management Department Faculty Publications.
 8. Viktorenko S. O. (2020) Model of psychological resources of mnemonic function of students. *Питання психології. Вісник Національного університету оборони України.* 5 (58). 32-40.
 9. Hobfoll S.E. (2001). The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review.* 50. 337–421.
 10. Даценко О.А. (2020). Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Загальна психологія. Історія психології. 31 (70). 4. 22-27.
 11. Куликов Л.В. (2004). Психогигиена личности. Санкт-Петербург : Питер.
 12. Дикая Л.Г. (1996). Отношение человека к неблагоприятным событиям и факторы его формирования. *Психологический журнал.* Москва. 3. 137–146.
 13. Калашникова С.А. (2011). Личностные ресурсы как интегральная характеристика личности. *Молодой учёный.* 2(8). 84–87.
 14. Кумышева Р.М. (2009). Внутренние ресурсы человека в его взаимодействии с внешним миром. *Личность и группа в условиях социальных изменений: материалы научной конференции Института психологии РАН.* 37–45.
 15. Ларионова С.А. (2002). Социально-психологическая адаптация личности: теоретическая модель и диагностика : монография. Белгород.

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА УМОВ ВИМУШЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

Іваніцька Тетяна Іванівна

ORCID ID: 0000-0001-7289-0514

асистент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології

Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського, Україна

Актуальність теми: У березні 2020 року інфекційне захворювання COVID-19 було оголошено пандемією, політичні адміністрації в усьому світі вжили багато заходів для стримування захворювання, таких як дотримання фізичної дистанції. Спочатку основна увага приділялася людям похилого віку, які мали високий ризик більш небезпечного або навіть летального перебігу захворювання, а молодь вважалася групою низького ризику щодо госпіталізації та смертності від COVID-19 [1]. Під час пандемії все більше уваги приділялося наслідкам для психічного здоров'я. Нові дані вказують на пов'язане зі стресом підвищення рівня тривоги та депресії, а також інших симптомів психічних розладів, підкреслюючи, що пандемічна ситуація є стресовою подією, яка впливає на людей різного віку та різних життєвих ситуацій [2]. У численних онлайн-опитуваннях на ранній стадії пандемії молодший вік [3, 4, 5] і студентський статус [6] виявилися факторами ризику посилення стресу під час пандемії разом із жіночою статтю [7, 8].

Правила карантину (наприклад, необхідність перебувати вдома, фізичне дистанціювання) можуть перешкоджати важливим засобам спілкування, пошуку партнера та побудові значущих стосунків, які мають ключове значення в ранньому дорослому віці згідно з теоріями розвитку особистості [9, 10]. Таким чином, соціальна ізоляція, слабка підтримка однолітків і самотність можуть сприяти виникненню симптомів депресії у молодих людей під час пандемії [3, 11]. Оскільки більшість психічних розладів проявляються на другому та третьому десятиліттях життя, а також існує вища поширеність психічних розладів серед студентів коледжів та університетів, ніж серед населення в цілому [12, 13], існує потреба уважніше розглянути дану групу суспільства.

З огляду на вищезазначені проблеми, був розроблений поточний огляд, щоб узагальнити наявну літературу, присвячену проблемам психічного здоров'я у студентської молоді, пов'язаним з пандемією COVID-19 та перебуванням в умовах вимушених карантинних обмежень.

Мета: У літературі на доступних медичних ресурсах знайти дані щодо впливу пандемії COVID-19 та карантинних обмежень, пов'язаних з нею, та їхнього впливу на психічний стан студентів. Описати актуальні відмінності психічного відреагування на потребу перебувати в умовах соціальної ізоляції серед студентів різних країн та навчальних закладів.

Матеріали і методи: Поточна стаття є описовим оглядом існуючої літератури про симптоми психічного здоров'я та втручання, пов'язані з пандемією COVID-19 у студентської молоді. Пошук в електронній базі даних PubMed було здійснено за пошуковими термінами «коронавірус», «COVID-19», «nCoV», «самоізоляція», «карантин», «локдаун», «психічне здоров'я», «психіатрія», «психологія», «тривога», «депресія», «стрес» та «студенти» англійською мовою у різних перестановках і комбінаціях. Загалом за допомогою цього методу було отримано 24 цитати іноземних

дослідників, які ми використали у написанні статті.

Результати: Згідно даних літератури, закриття університетів під час пандемії COVID-19 призвело до різкої втрати особистих контактів з однолітками та викладачами, відкладення навчальних планів, досліджень, практичної роботи та програм обміну у студентів різних спеціальностей [14]. Раптовий і часто погано підготовлений перехід на онлайн-навчання міг додатково викликати стрес [15]. Крім того, втрата тимчасової роботи (як варіант додаткового підзаробітку в позанавчальний час) могла посилити фінансову невизначеність [16].

Нещодавні дослідження вказали на високий рівень психічного стресу серед студентів університетів на початку пандемії COVID-19: в онлайн-опитуванні в США 48,1% студентів університетів повідомили про збільшення показників депресії, а тривоги – 38,5% [4]. У великому онлайн-опитуванні серед студентів одного з китайських коледжів 41,1% повідомили про підвищену тривожність [17]. Подібні дані надійшли від студентів університетів із гарячих точок COVID-19, як-от звіти студентів у Нью-Джерсі з рівнем стресу майже 50% [7] і поширеністю посттравматичних стресових розладів 16,3% серед студентів у Ухані. Подібні цифри були опубліковані в онлайн-опитуванні студентів французьких університетів: 43% страждали від депресії та 39% від тривоги [16]. Студенти-медики в Китаї сприймали загрозу здоров'ю від COVID-19 як більш серйозну, але також повідомили про менше тривоги та депресії, ніж студенти інших спеціальностей [3, 9]. Систематичний огляд, здебільшого заснований на дослідженнях студентів китайських університетів, виявив поширеність тривоги у 28% серед студентів-медиків, які вважалися особливо обтяженими [10]. Серед студентів університетів з Німеччини цей тягар здається порівняно високим: наприклад, в одній з робіт дослідники виявили високу частку студентів з підвищеними симптомами депресії (37%) і порівняли середні рівні симптомів депресії між факультетами, причому гуманітарні науки мали найвищі бали, а студенти медицини – найнижчі [8, 11]. На сьогоднішній день дослідження психічного здоров'я студентів під час пандемії COVID-19 здебільшого спиралися на дані, отримані в одній точці вимірювання під час пандемії, реалізуючи перехресний дизайн. Як виняток в одній з робіт дослідники двічі досліджували вибірку студентів університету, під час спалаху COVID-19 та його ремісії. У той час як симптоми гострого стресу зменшилися, тривожність і депресія зросли [12].

Висновки: Пандемія COVID-19 призвела до закриття університетів різних країн та переведення студентів в умови соціальної ізоляції та дистанційного навчання. Ми порівняли дані літератури про психічне здоров'я (депресія, тривога, соматичні скарги) студентів університетів у різних країнах та спеціалізаціях та визначили вплив пандемії і повсякденного стресу на психічне здоров'я студентів. Спостерігалось невелике підвищення середньої оцінки депресії, тривожності та інших соматичних скарг. Спостерігалось помірне зростання рівня самотності відносно показників до пандемії. Проаналізувавши за допомогою регресійного аналізу, поточна самотність і передпандемічний дистрес представляли найсильніший зв'язок із психічним здоров'ям під час пандемії. Результати свідчать про те, що студенти вищих навчальних закладів представляють групу ризику щодо довгострокових психосоціальних наслідків пандемії.

Список використаних джерел:

1. Bialek, S. et al. (2020) Severe outcomes among patients with coronavirus disease 2019 (COVID-19)—United States, February 12–March 16, 2020. *MMWR Morb. Mortal Wkly. Rep.* 69, 343–346.
2. Beutel, M. E. et al. (2021) Mental health and loneliness in the German general population during

- the COVID-19 pandemic compared to a representative pre-pandemic assessment. *Sci. Rep.* 11, 14946.
3. Bu, F., Steptoe, A. & Fancourt, D. (2020) Who is lonely in lockdown? Cross-cohort analyses of predictors of loneliness before and during the COVID-19 pandemic. *Public Health* 186, 31–34.
 4. Wang, X. et al. (2020) Investigating mental health of US college students during the COVID-19 pandemic: Cross-sectional survey study. *J. Med. Internet Res.* 22, e22817.
 5. Petzold, M. B. et al. (2020) Risk, resilience, psychological distress, and anxiety at the beginning of the COVID-19 pandemic in Germany. *Brain Behav.*
 6. Haesebaert, F., Haesebaert, J., Zante, E. & Franck, N. (2020) Who maintains good mental health in a locked-down country? A French nationwide online survey of 11,391 participants. *Health Place* 66, 102440.
 7. Kibbey, M. M., Fedorenko, E. J. & Farris, S. G. (2021) Anxiety, depression, and health anxiety in undergraduate students living in initial US outbreak “hotspot” during COVID-19 pandemic. *Cogn. Behav. Ther.*
 8. Tibubos, A. N., Otten, D., Ernst, M. & Beutel, M. E. (2021) A systematic review on sex- and gender-sensitive research in public mental health during the first wave of the COVID-19 crisis. *Front. Psychiatry* 12, 712492.
 9. Blatt, S. J. *Polarities of Experience: Relatedness and Self-Definition in Personality Development, Psychopathology, and the Therapeutic Process* 1st edn. (American Psychological Association, 2008).
 10. Sun, Y., Lin, S. Y. & Chung, K. K. H. (2020) University students’ perceived peer support and experienced depressive symptoms during the COVID-19 pandemic: The mediating role of emotional well-being. *Int. J. Environ. Res. Public Health.*
 11. Grobe, T., Steinmann, S. & Szecsenyi, J. *BARMER Arztreport 2018* (Müller Verlagsservice e.K., 2018).
 12. Auerbach, R. P. et al. (2016) Mental disorders among college students in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *Psychol. Med.* 46, 2955–2970.
 13. Kim, S. M., Park, S. G., Jee, Y. K. & Song, I. H. (2020) Perception and attitudes of medical students on clinical clerkship in the era of the Coronavirus Disease 2019 pandemic. *Med. Educ. Online* 25, 1809929.
 14. Mheidly, N., Fares, M. Y. & Fares, J. (2020) Coping with stress and burnout associated with telecommunication and online learning. *Front. Public Health* 8, 574969.
 15. Essadek, A. & Rabeyron, T. (2020) Mental health of French students during the Covid-19 pandemic. *J. Affect. Disord.* 277, 392–393.
 16. Fu, W. et al. (2021) Mental health of college students during the COVID-19 epidemic in China. *J. Affect. Disord.* 280, 7–10.
 17. Li, X., Fu, P., Fan, C., Zhu, M. & Li, M. (2021) COVID-19 stress and mental health of students in locked-down colleges. *Int. J. Environ. Res. Public Health.*

СЕКЦІЯ XXI. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

PERSPECTIVES OF METAPHYLAXIS OF NEPHROLITHIAS RECURRENCE AND RECOVERY OF KIDNEY FUNCTION IN PATIENTS WITH KIDNEY DISEASE

Barannik Konstantin

candidate of medical sciences, assistant of the Department of Surgery No. 1
Dnipro State Medical University, Dnipro, Ukraine

During the last decades, there have been qualitative changes in the treatment of urolithiasis, which are associated with the introduction of highly accurate methods of diagnosing the disease and minimally invasive methods of removing urinary stones into the wide urological practice. However, the medical and social significance of urolithiasis has not decreased, and the incidence of urolithiasis continues to increase in almost all countries of the world. There is no doubt about the successful use of modern technologies in the treatment of urolithiasis, but their possibilities are not limitless. All this creates conditions for finding new forms and methods of complex treatment of urolithiasis. Urolithiasis has a pronounced tendency to relapse due to the lack of effective pathogenetic methods of treatment. According to various authors, the total rate of urinary stone recurrence is 14% in the first year of observation, 35% in the fifth year, and 52% by the 10th year. All this creates conditions for finding new forms and methods of complex treatment of urolithiasis. The effectiveness of the treatment of urolithiasis is not limited to one goal - to rid the patient of urolithiasis from any localization and does not guarantee the absence of recurrences of stone formation. Urinary stone disease is a complex polyetiological disease, the basis of which is a whole series of metabolic disorders, as a result of which urinary calculi are formed. Most often, these are individual features of disorders inherent in each organism, which significantly complicates the effectiveness of treatment of this disease. Treatment of urolithiasis should be pathogenetic, not symptomatic, and should be aimed at recurrence-free treatment. Treatment in the period following stone removal (destruction) must necessarily be aimed at rehabilitation of kidney function and metaphylaxis of this disease. The modern concept of metaphylaxis of urolithiasis requires a mandatory study of the mineral composition of urolithiasis and further diagnosis of lithogenic disorders depending on the type of calculus. Determination of these factors is the basis for assessing the degree of risk of developing nephrolithiasis or its recurrence. This approach makes it possible to determine the cause of stone formation and purposefully prescribe anti-recurrence therapy, which reduces the risk of repeated stone formation by 10-15%.

Data on the chemical composition of the urinary stone, that is, on its metabolic type, are of great importance for the selection of both invasive methods of treating urolithiasis and methods of preventing the recurrence of stone formation. However, urinary stones are not always available for analysis, which complicates the choice of optimal treatment methods and leads to the need to find (develop) ways to assess the chemical composition of urinary stones in patients in vivo. One of the directions of such a search is a comprehensive analysis of lithogenic metabolic factors, the long-term influence of which leads to the

formation of urinary stones.

Existing treatment regimens include necessarily selected individual diet therapy and antibacterial therapy within a month after the removal (destruction) of the stone, drugs that improve renal hemodynamics and increase the contractility of the ureters, non-hormonal anti-inflammatory agents and diuretics that contribute to the disaggregation of crystals. In the following, depending on the form of urolithiasis, courses of taking drugs to prevent the formation of stones in order to correct metabolic disorders are recommended. If, in patients with a low risk of recurrence of stone formation, such a scheme of metaphylaxis is sufficiently effective, then for patients with a high risk, a thorough assessment of metabolic disorders is extremely necessary to determine an individual treatment scheme and effective metaphylaxis of possible recurrence of stone formation.

In order to improve the results of treatment of patients with urolithiasis, we performed the following studies. On the basis of the laboratory of the Research Institute of Geotechnical Mechanics named after M.S. Polyakov of the National Academy of Sciences of Ukraine, we conducted research on the determination of the chemical composition of urinary stones removed during the treatment of 45 patients with urolithiasis by infrared spectrometry. Measurements were carried out on an IR-Fourier spectrometer Nicolet iS10 of the American company Thermo Scientific in the mode of disturbed full internal reflection of the IR beam from a diamond crystal on the Golden Gate attachment of the English company Specac. Spectra were identified using the Nicodom IR Kidney Stones library in the Omnic 9 program.

The advantages of such research are as follows. The volume of the studied stones corresponds to the minimum amount of substance for the analysis of finely dispersed powders by the method of diffuse reflection. It is also possible to examine samples of a smaller volume using the broken total internal reflection method, but the spectral range will be somewhat narrowed, and the intensity of some bands may be reduced.

Kidney stones are usually a mixture of various salts, so for a more thorough qualitative analysis of the relative content of one or another component, either calibration against a reference set of samples or the use of a ready-made spectral base is required. For the analysis of kidney stones, we used the Czech Nicodom database, which currently has 668 spectra.

The vast majority of urinary stones contain calcium oxalate in its pure form or in combination with phosphates and uric acid. Calcium oxalate can crystallize in two different chemical and crystallographic forms: monohydrate $\text{CaC}_2\text{O}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$ (whewellite) and dihydrate $\text{CaC}_2\text{O}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ (weddelite). These types of stones are opaque to X-rays. At the same time, crystals of uric acid, urates, as well as amorphous calcium phosphate and organic substances such as proteins are X-ray transparent.

In FTIR spectroscopy, these limitations are absent. It is suitable for determining all crystalline, amorphous or poorly crystallized components, mineral and organic molecules. This is quite important for the analysis of the molecular composition of stones, in the formation of which both inorganic and organic substances participate.

Changes in the molecule's own dipole moment during the process of oscillation of its atoms leads to the absorption of the substance in the mid-IR range. At the same time, 3 main types of vibrations are possible: valence (changes in bond length), planar and out-of-planar deformation (changes in the bond angle), as well as multiple variations of them. These types of vibrations are distributed according to the wavelength of the electromagnetic scale and form the corresponding IR spectrum. For heteronuclear bonds, the symmetry ban is removed, so they are active in the mid-IR region. Urinary stones are characterized by bonds of OH, NH, CH, CO, CN, PO, CS, SO, SiO, etc., which are part of mineral and organic components. The simultaneous presence of several types of vibrations in a molecule helps to identify its

functional groups.

Registration of IR spectra is possible in transmitted light, attenuated total internal reflection (ATR) and diffuse reflection (DRIFT) using appropriate spectrometer attachments. Each method has its pros and cons. The advantages of research in transmitted light are a sufficiently small amount of analyte and compliance with the Bouguer-Lambert-Beer law of linear dependence of the optical density on the concentration of the substance, which is important for quantitative analysis. Disadvantages include the length of the procedure for making a KBr (potassium bromide) tablet that is transparent in the mid-IR range.

That is, to determine the etiopathogenesis, it is advisable to use the study of the morphological structure of the kidney stone, its central core and peripheral layers on a flat surface of the section by the method of IR-Fourier microscopy. In addition, it is possible to additionally conduct an analysis of dry sediment of urine for early diagnosis of the disease.

It is known that one of the factors in the metaphylaxis of recurrence of stone formation is adequate blood supply to the kidneys and an appropriate increase in daily diuresis. The analysis of literary sources and previous own studies of kidney blood flow in patients with urolithiasis convincingly proved that unilateral damage to the paired kidney organ by any pathological process affects the state of blood circulation in the kidney parenchyma. The latter not only leads to a violation of the functional state of the affected kidney, but also causes the development of pathological morphological changes in the kidney tissue. However, the contralateral kidney is also negatively affected. The latter becomes a negative reason for slowing down the course of compensatory and adaptive reactions to restore the function of the paired organ. Even the kidney that remains after removal of the affected one cannot fully compensate for the total function and is not "healthy". Disruption of blood flow in both kidneys with their unilateral damage is caused primarily by the pathological effect of the disease on the affected kidney and the development due to the reno-renal reflex of persistent spasm of the vessels of the parenchyma of the contralateral kidney (especially in cases of acute disease). The release of vasoactive substances into the bloodstream causes a number of vascular reactions, the alternation of vasoconstriction and vasodilatation disrupts the course of adequate adaptive reactions to restore blood circulation in the kidneys. The additional impact of surgery also affects the adequate recovery of total kidney function. It is possible to positively influence the state of blood circulation in two ways: improving the rheological properties of blood and preventing or reducing spasm of renal parenchyma vessels.

Doppler examination and radioisotope renography performed in patients with urolithiasis showed a decrease in blood flow in the parenchyma of the affected kidney and was proportionally correlated with the degree of damage and the age of the patients. The indicator of the resistance index turned out to be the most informative. A decrease in the resistance index in the contralateral kidney by $10.5 \pm 0.09\%$ at the level of the renal artery, and by almost 2 times ($93.5 \pm 0.06\%$) at the level of the segmental and interlobular arteries indicated a relative discrepancy in the total capacity of the vascular network of the parenchyma even compensatory reconstruction of the blood flow channel of the opposite healthy kidney.

Taking into account the above, we have developed and implemented the following scheme for correcting the blood flow of both kidneys in patients with urolithiasis. To eliminate the spasm of the vessels of the renal parenchyma, drugs belonging to the group of sympatholytic substances and not causing an adrenolytic effect were prescribed. They were used 3 days before the surgical removal (destruction) of a kidney stone and during the following 2 weeks. Disaggregants (cavinton, trental, pentoxifylline) were prescribed. In the

remote period up to 3-4 months, patients were offered herbal preparations that have anti-inflammatory, antispasmodic, and antiseptic effects.

Therefore, the use of medical correction of blood flow in the kidneys of patients with urolithiasis after the removal (destruction) of stones made it possible not only to improve it by 7.8%, but also to create favorable conditions for adequate adaptive and compensatory reactions to restore the functional state of both kidneys.

Conclusions. Accurate analysis of the primary and secondary chemical composition and spatial distribution of stone components leads to an understanding of the physicochemical processes that form the basis of the pathogenesis of stone formation. Spectral monitoring of the chemical composition of urine is important for early diagnosis, effective personalized treatment and prevention of stone recurrence in patients with urolithiasis. The presented methods of determining the chemical composition of urinary stones and additional drug correction of kidney blood flow in patients with urolithiasis can improve the effectiveness of metaphylaxis and reduce the risk of recurrence of stone formation.

References:

1. Стусь В.П., Моїсеєнко М.М., Коштура В.В., Світличний Е.О., Можейко О.О., Люлька Д.І. Рентгеноструктурний аналіз сечових каменів. Урологія. 2018. Т. 22. №3. С. 205.
2. Ішков В.В., Козій Е.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уrolітів жителів Дніпропетровської області. Мінералогічний журнал. Mineralogical journal (Ukraine)/ 2020. 42. №4. С. 50-59.
3. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410-414.
4. Barannik K., Molchanov R., Barannik S. Practical significance of the features of lithogenesis of ureatic stones in residents of the developed industrial region, patients with urial stone disease. II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 3), June 24, 2022. Helsinki, Republic of Finland: European Scientific Platform. 110 p. P. 40-44.

ВПЛИВ ЕНДОМЕТРІОЗУ НА РОЗВИТОК ВАГІТНОСТІ

Панащук Богдана Сергіївна

студентка 6 курсу

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Ясніковська Світлана Михайлівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Актуальність. Ендометріоз – захворювання репродуктивної системи у жінок, яке характеризується імплантацією ендометріальних залоз та стромі поза межами матки.[1,4] Розвиток даного захворювання асоціюється із появою тазового болю та безпліддям. Жінки, у яких діагностують помірний та тяжкий ендометріоз страждають на непрохідність маткових труб, що зумовлено наявністю спайкового процесу, що також впливає на фертильність. Окрім цього ендометріоз має віддалені наслідки на стан матки під час вагітності, а також в подальшому спричинює розвиток акушерських ускладнень [2, 3].

Мета роботи. Провести аналіз літературних даних щодо впливу вагітності, яка розвинулась на тлі ендометріозу на перебіг основного захворювання, а також порівняти вагітних жінок з ендометріозом та без нього.

Матеріали та методи. Огляд низки статей щодо особливостей перебігу вагітності, асоційованої з ендометріозом.

Результати та обговорення. В основі розвитку вагітності та лактації лежать гормональні зміни, які сприйнятливо впливають на ендометрій. Високий рівень прогестерону під час вагітності пригнічує розвиток ендометріозу, тим самим відстрочуючи його прогресування [1]. Однак не варто забувати, що ендометріоз має негативний вплив як на фертильність жінки, так і на несприйнятливий перебіг вагітності. Типова локалізація, яка поширюється на органи черевної порожнини: яєчники, зв'язки матки, маткові труби, спричинює порушення функції останніх та знижує сприйнятливність ендометрію, що також може впливати на імплантацію [2, 3].

Ендометріоз може бути причиною як ранніх - викиднів, розвиток позаматкової вагітності, так і пізніх акушерських ускладнень – передлежання плаценти, передчасне відшарування нормально розташованої плаценти, розвиток прееклампсії, передчасні пологи, розвиток гестаційного діабету, перфорація кишечника при глибокому проростанні. При порушенні кровотоку в спіральних маткових артеріях у хворих на ендометріоз існує високий ризик недостатньо глибокої імплантації та відсутність трансформації судин, що і призводить до предлежання плаценти. Грізним ускладненням перфорації кишечника є перитоніт, що несе загрозу не лише для дитини, але і для життя матері [4].

Розрізняють оперативну та консервативну тактику лікування ендометріозу. При оперативній проводиться лапароскопічне відновлення прохідності маткових труб з видаленням вогнищ ендометріозу та спайкових злучень. Однак такий вид лікування спонукає до розвитку поширеності запального процесу. Обов'язковою рекомендацією при оперативному лікуванні є швидке настання вагітності до появи нових вогнищ. Жінки, яким застосовувалась оперативна тактика лікування та які мали перерву між операцією та вагітністю більше 5 років мають високий ризик розвитку таких ускладнень як передлежання плаценти, гестаційна гіпертензія та затримка розвитку плода. У пацієнтів, які отримували гормональну терапію, цей

ризик відсутній [5].

Висновки. Ендометріоз не є протипоказом до настання вагітності, однак потребує більшої уваги щодо попередження розвитку ускладнень [4]. У пацієнток з ендометріозом є проблеми з фертильністю, а при її настанні мають місце розвиток різноманітних ускладнень. Безумовно на перебіг вагітності впливає локалізація та поширеність процесу. Таким чином, для ведення такої вагітності необхідна розробка комплексного підходу, який буде спрямований на профілактику акушерських і перинатальних ускладнень у таких пацієнток [5].

Список використаних джерел:

1. Mayo Miura, Takafumi Ushida, Kenji Imai, Jingwen Wang, Yoshinori Moriyama, Tomoko Nakano-Kobayashi, Satoko Osuka, Fumitaka Kikkawa and Tomomi Kotan. «Adverse effects of endometriosis on pregnancy: a case-control study».
2. Janowitz L, Cooper-Mercado R, Soto M (September 03, 2022) Endometriosis in Pregnancy: A Case Report. Cureus 14(9): e28749. doi:10.7759/cureus.28749.
3. Obstetrical complications of endometriosis, particularly deep endometriosis. Umberto Leone Roberti Maggiore, Ph. D., Annalisa Inversetti. M.D., Matteo Schimberni. M.D., Paola Vigano, Ph.D., Veronica Giorgione, M.D., Massimo Candiani, M.D.
4. Maria Grazia Porpora, Federica Tomao, Adele Ticino, Ilaria Piacenti, Sara Scaramuzzino, Stefania Simonetti, Ludovica Imperiale, Chiara Sangiuliano, Luisa Masciullo, Lucia Manganaro, and Pierluigi Benedetti Panici. «Endometriosis and Pregnancy: A Single Institution Experience».
5. K. Peterson, D. Yeum, C. Peterson, K. Schliep «The association between endometriosis and pregnancy complications» – Case Report and Literature Review.

ГІПЕРПЛАЗІЯ ЕНДОМЕТРІЯ: СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ

Худзік Юлія Олегівна

студентка 6-го курсу

Буковинський державний медичний університет, м.Чернівці, Україна

Ясніковська Світлана Михайлівна

канд. мед. наук, доцент закладу вищої освіти

кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет, м.Чернівці, Україна

Анотація. В роботі проаналізовано дані сучасної медичної літератури стосовно діагностики та лікування гіперплазії ендометрія. З'ясовано, що в основі її виникнення є дисбаланс статевих гормонів (гіперестрогенемія). Серед методів діагностики даної патології перевага віддається гістероскопії з прицільною біопсією та подальшим гістологічним дослідженням. Лікування має диференційований підхід, залежно від основного етіологічного фактору у конкретної жінки.

Ключові слова: гіперплазія ендометрія, менопауза, кровотеча.

Актуальність. Гіперплазія ендометрію (ГЕ) є поширеним розладом у жінок як фертильного так і перименопаузального віку. Через вплив екзогенного або ендогенного естрогену разом із відносною недостатністю прогестерону може проходити непомітно для жінки, призводячи до таких захворювань, як анемія, безпліддя та злаякісні новоутворення матки [2]. Зокрема, дане захворювання може бути попередником карциноми ендометрія, яка є однією з найпоширеніших гінекологічних злаякісних пухлин [3, 7]. Останнім часом, спостерігається зростання захворюваності на ці хвороби, що вказує на необхідність залучення спеціалістів для попередження розвитку гіперплазії ендометрію та її лікування.

Мета роботи: провести аналіз літературних даних щодо сучасних методів діагностики та лікування гіперпластичних процесів ендометрія.

Матеріали та методи: огляд медичних статей та протоколів надання медичної допомоги.

Обговорення. Гіперплазія ендометрія – це стан, при якому спостерігається нерівномірне потовщення слизової оболонки матки. Це може спричинити незручні симптоми для жінок, включаючи рясні менструальні періоди, постменопаузальні кровотечі та анемію через надмірну кровотечу. Найчастіше зустрічається у жінок у віці 50-60 років, які пережили менопаузу. Також може виникнути у жінок, які перебувають у перименопаузі, перехідному стані, під час якого у жінок все ще є менструальні періоди, але нерегулярні [6].

До основних причин виникнення відносять: дисбаланс статевих гормонів (гіперестрогенемія) як прояв клімактеричного періоду, ендокринних патологій (гіпоталамо-гіпофізарна дисфункція, захворювання яєчників, цукровий діабет, метаболічний синдром, ожиріння та інше), неправильного прийому гормональних препаратів; травматичне пошкодження клітин ендометрію (наслідки раніше виконаних абортів, діагностичних вишкрібів, тривалого застосування внутрішньоматкових контрацептивних засобів); запальні процеси в матці (ендометрит) [2].

Виділяють такі фактори ризику: вік, генетичні аномалії, цукровий діабет, ановуляторні цикли (СПКЯ, перименопауза), замісна гормональна терапія, пухлини яєчників (гранулоклітинні, зокрема), імуносупресія чи наявність інфекції, спадковий неполіпозний колоректальний рак або синдром Лінча (жінки з цим захворюванням мають значно підвищений ризик гіперплазії ендометрію) [3].

Основним клінічним проявом гіперплазії ендометрія є аномальні маткові кровотечі (АМК). До них належать надмірні менструальні кровотечі, кровотечі між менструаціями, нерегулярні кровотечі, проривні кровотечі на фоні менопаузальної гормональної терапії та кровотечі у постменопаузі [1].

Для діагностики зазвичай застосовують такі методи: УЗД – може показати збільшення товщини ендометрію; біопсія ендометрію – для виключення діагнозу раку; та гістероскопія, при якій лікар наочно споглядає порожнину матки за допомогою гістероскопа, і може виконати цю процедуру разом із розширенням і кюретажем (D&C) або біопсією. Найвигідніше поєднувати це з візуально спрямованим розширенням і кюретажем ендометрію. За допомогою гістероскопії він може побачити аномалії в порожнині ендометрія та взяти прицільну (спрямовану) біопсію будь-яких підозрілих ділянок [4].

На основі типу клітинних змін слизової оболонки матки, можна виділити три категорії: доброякісна гіперплазія ендометрія — клітинні зміни слизової оболонки, які не є раковими; інтраепітеліальна неоплазія ендометрію (EIN) — передракові зміни внутрішньої оболонки; та аденокарцинома ендометрія ендометріюїдного типу, добре диференційована — ракові зміни оболонки [5].

Жінкам з гіперплазією ендометрія, які мають аномальні неракові клітини, може бути рекомендована терапія прогестинами. Цей гормон допомагає збалансувати вплив естрогену на систему, що має усунути або мінімізувати симптоми гіперплазії ендометрію. Жінкам, у яких ще не настав менопауза, можуть бути призначені: протизаплідні таблетки, що містять прогестин або естроген плюс прогестин; ін'єкції прогестину; вагінальний крем, що містить прогестин; внутрішньоматкова спіраль (ВМС), яка поступово вивільняє прогестин (левоноргестрел).

Жінкам, які досягли менопаузи, не слід приймати протизаплідні таблетки, що містять естроген плюс прогестин. Можуть бути призначені: протизаплідні таблетки, що містять тільки прогестин; ін'єкції прогестину; вагінальний крем, що містить прогестин; ВМС, яка поступово вивільняє прогестин.

Жінкам з гіперплазією ендометрію, які мають аномальні передракові клітини, може бути рекомендована гістеректомія. Ця процедура видаляє матку, виключаючи ймовірність розвитку раку ендометрія. Важливо відзначити, що гістеректомія означає, що жінка більше не зможе завагітніти [6, 8].

Висновки. Гіперплазія ендометрію матки – це серйозна сучасна проблема, що призводить до негативних наслідків на здоров'я жінки та її фертильність. Це захворювання може бути майже безсимптомним тривалий час, і часто складним для лікування. Варто вміти попереджати захворювання та не дати розвинутися ускладненням.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги Гіперплазія ендометрія» 06.05.2021. [Інтернет]. Доступ: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/2021_869_ukpmd_gipendom_dor.pdf.
2. Гіперплазія ендометрія: симптоми, діагностика, лікування. Медичний центр «Допомога» [Інтернет]. Доступ: <https://dopomoga-plus.com/uk/articles/giperplaziya-endometriya-simp>

tomi-diaagnostika-likuvannya/.

3. Singh G, Puckett Y. Endometrial Hyperplasia. [Updated 2022 Jul 19]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560693/>.
4. Endometrial Hyperplasia. Cleveland Clinic, 28.08.2020. [Internet]: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16569-atypical-endometrial-hyperplasia>.
5. Endometrial Hyperplasia. ACOG, February 2021. [Internet]: <https://www.acog.org/womens-health/faqs/endometrial-hyperplasia>.
6. Endometrial Hyperplasia. Yale Medicine. [Internet]: <https://www.yalemedicine.org/conditions/endometrial-hyperplasia>.
7. Rotenberg O, Doulaveris G, Fridman D, Renz M, Kaplan J, Xie X, Goldberg GL, Dar P. Long-term outcome of postmenopausal women with proliferative endometrium on endometrial sampling. *Am J Obstet Gynecol*. 2020 Dec;223(6):896.e1-896.e7. doi: 10.1016/j.ajog.2020.06.045. Epub 2020 Jul 5. PMID: 32640199.
8. Westin SN, Fellman B, Sun CC, Broaddus RR, Woodall ML, Pal N, Urbauer DL, Ramondetta LM, Schmeler KM, Soliman PT, Fleming ND, Burzawa JK, Nick AM, Milbourne AM, Yuan Y, Lu KH, Bodurka DC, Coleman RL, Yates MS. Prospective phase II trial of levonorgestrel intrauterine device: nonsurgical approach for complex atypical hyperplasia and early-stage endometrial cancer. *Am J Obstet Gynecol*. 2021 Feb;224(2):191.e1-191.e15. doi: 10.1016/j.ajog.2020.08.032. Epub 2020 Aug 15. PMID: 32805208; PMCID: PMC7855308.

ДІАГНОСТИКА ВІРУСУ ПАПІЛОМИ ЛЮДИНИ

Ясніковська Світлана Михайлівна

канд. мед. наук, доцент закладу вищої освіти
кафедри акушерства, гінекології та перинатології
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Малиновська Тетяна Володимирівна

Студентка 6-го курсу
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Анотація. Рак шийки матки має встановлену вірусну етіологію та викликається персистуючою інфекцією вірусом папіломи людини, найбільш поширеним захворюванням, що передається статевим шляхом[1-2]. Рак шийки матки є одним з найпоширеніших і становить він близько 25% усіх ракових захворювань у жінок. Йому передують лише рак молочної залози як найчастіша причина смерті від раку у жінок у всьому світі. Саме тому раннє виявлення та лікування передракових уражень може запобігти прогресуванню раку шийки матки.

Мета. Проаналізувати дані літературних джерел з питання ранньої діагностики вірусу папіломи людини та раку шийки матки.

Матеріали і методи. Проведено аналіз даних огляду літературних джерел з питань діагностики вірусу папіломи людини.

Результати дослідження. З багатьох типів вірусу папіломи людини (ВПЛ) понад 30 вражають статеві шляхи. З них чотири найчастіше виявляються у злоякісних клітинах раку шийки матки, при цьому на тип 16 припадає близько половини випадків, а на типи 18, 31 та 45 припадає ще від 25 до 30% випадків [3].

Діагностика передракових уражень насамперед здійснюється за допомогою цитологічного скринінгу клітин шийки матки. Рівень смертності від раку шийки матки знижується на понад 80 % серед жінок, які проходять регулярний скринінг Папаніколау [4]. ПАП-тест здатний ідентифікувати передракові клітини з деформованою ядерною морфологією та, таким чином, передбачити ризик раку шийки матки. Інтервали скринінгу менше трьох років підвищують ризик виявлення аномалій.

Як доповнення до цитології були введені чутливі та специфічні молекулярні методи, які виявляють ДНК ВПЛ та відрізняють типи ВПЛ високого ризику від типів ВПЛ низького ризику. Раннє виявлення типів ВПЛ високого ризику може покращити сортування, лікування та подальше спостереження за інфікованими пацієнтами.

Частота помилково-негативних результатів оцінюється в межах від 1,1 до 7,5%. Хибнонегативні результати можуть виникати через низький рівень інфекції, помилки при відборі проб або присутності речовин, що заважають, таких як протигрибковий крем або спринцювання.

Пацієнтів з аномальними результатами мазка Папаніколау, які не мають вираженого ураження шийки матки, зазвичай оцінюють за допомогою кольпоскопії та біопсії під контролем кольпоскопії.

Якщо ніяких аномалій не виявлено чи неможливо візуалізувати зону переходу від циліндричного до плоского епітелію, виконується біопсія конуса шийки матки. Біопсія може бути використана для підтвердження більшості діагнозів шляхом

виявлення характерних патологічних ознак ВПЛ-інфекції, таких як епітеліальна гіперплазія та дегенеративна цитоплазматична вакуолізація у термінально диференційованих кератиноцитах з атиповими ядрами.

Висновок. На відміну від деяких інших видів раку, рак шийки матки можна запобігти, при цьому первинна профілактика за допомогою вакцинації та вторинна профілактика за допомогою скринінгу є дві основні стратегії [5]. Раннє виявлення вірусу папіломи людини (ВПЛ), що викликає інфекцію шийки матки, може допомогти у лікуванні інфекції, тим самим запобігаючи її прогресуванню у рак. Таким чином, скринінг захворювання може призвести до кращого прогнозу та знизити захворюваність та смертність через хворобу.

Список використаних джерел:

1. The human papillomavirus replication cycle, and its links to cancer progression / Graham SV. // Clin Sci. – 2017. – Vol.131, №17. – P.2201–2221.
2. The search for infectious causes of human cancers: where and why (Nobel lecture) / zur Hausen H. // – 2009. – Vol.48, №32. – P.5798–808.
3. HPV update: vaccination, screening, and associated disease. / McNamara M, Batur P, Walsh JME, Johnson KM. // J Gen Intern Med – 2016. – Vol.31, №11 – P.1360–1366.
4. Use of primary high-risk human papillomavirus testing for cervical cancer screening: interim clinical guidance / Huh WK, Ault KA, Chelmow D, et al. // Obstet Gynecol – 2015. – Vol.125, №2 – P.330–337.
5. Cervical cancer prevention: immunization and screening / Thaxton L, Waxman AG. // Med Clin North Am – 2015. – Vol.99, №3 – P.469–477.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Таранюк Ольга Анатоліївна

Викладач

Уманський медичний коледж, Україна

Науковий керівник: Карпенко Ю.П.

Доктор філософії, Завідувач кафедри фахових
медичних та фармацевтичних дисциплін

Черкаська медична академія, Україна

Сучасні тенденції соціально-економічних, гуманітарних трансформацій в Україні, реформація освітньої та медичної сфери зумовили ґрунтовні зміни у професійній підготовці майбутніх медичних сестер. Ефективність якісної медичної освіти забезпечується акцентом у процесі викладання спеціальних дисциплін на формуванні етичної компетентності медичного працівника.

Формування етичної культури медичних працівників відбувається при вивченні і навчальних дисциплін загальнонаукового циклу і спеціальних (фахових). Деталізуємо формування сегментів етичної культури саме у майбутніх медичних сестер, саме ця ланка в системі медичної освіти є унікальною за поєднанням високого медичного професіоналізму та майстерності. В медичних сестрах гармонійно поєднуються такі важливі морально-етичні якості медичного працівника, як професійна відповідальність, емпатія, чуйність, співпереживання, повага до хворих і ефективне виконання доручень лікаря.

Обов'язки медичних сестер відрізняються від лікарських задач і спрямовані на особистість людини, її психологічний емоційний тип, певні риси характеру. Медична сестра безпосередньо працює з пацієнтом та його родичами, допомагає їм у боротьбі з новими труднощами та проблемами зі здоров'ям. Саме ці аспекти є складовими етичної культури медичної сестри.

Аналіз наукових джерел дозволяє окреслити формування етичної культури майбутніх медичних сестер, як цілеспрямовану діяльність направлену на набуття / удосконалення етичних компетенцій, яка відбувається під впливом професорсько-викладацького складу у процесі теоретичної складової освітнього процесу (аудиторної та позааудиторної роботи), практичних занять, виробничої практики з урахуванням самовдосконалення, самореалізації.

Формування етичної культури полягає у специфічній організації освітнього процесу медичних сестер у медичному коледжі. Вона полягає у гармонічному поєднанні навчальних занять, практичного курсу, виховного процесу.

Як зазначено, етична культура здобувачів освіти передбачає досконале володіння мистецтвом спілкування, інформаційно-комунікаційними технологіями, дотримання культури зовнішності, освіченість та самовдосконалення, професійну грамотність.

Під володінням мистецтвом спілкування розуміємо формування умінь спілкуватися українською мовою, з використанням професійної термінології. Медичні сестри повинні ознайомитись з родинними традиціями, народними принципами лікування, збереження фізичного здоров'я, дотримання здорового способу життя. Комунікація з дотриманням етичних норм розкриває благородність

професії медичної сестри, покращує емоційний контакт, сприяє діалогу та зменшує напруженість.

Етика володіння інформаційно-комунікаційними технологіями передбачає застосування медичними сестрами електронних систем в системі охорони здоров'я: виготовлення буклетів із застосуванням програми Power Point, участь у проєктах, внесення даних в електронні картки пацієнтів, написання тез та статей медичного спрямування. У зв'язку із масштабним упровадженням інтернету у повсякденне та професійне життя, медична сестра повинна досконало володіти медичними технологіями.

Культура зовнішності має сприяти не лише культурному розвитку та вихованню, а й умінню акуратно, гармонійно, професійно одягатись та слідкувати за зовнішністю. Важлива роль належить першому враженню. Медична сестра повинна бути охайна, чисто одягнена у медичний одяг. Пацієнти націлюються на процес лікування візуально сприймаючи медичну сестру, як лідера, а спеціальна медична форма підсвідомо формує сприйняття медичної сестри як професіонала своєї справи.

Освіченість та самовдосконалення стимулює студентів самореалізовуватись у професії. Етика у даному сегменті передбачає доброчесне виконання своїх професійних обов'язків, усвідомлення важливості професії, бажання розвиватись з використанням сучасних досягнень у медицині. Медична сестра усвідомлює цінність здоров'я кожної людини, має бажання допомогти проявляючи милосердя, гуманність, чемність, працелюбність, доброзичливість.

Професійна грамотність дозволяє медичній сестрі виконувати свої обов'язки кваліфіковано, визначати правильну тактику та стратегію своєї діяльності, дотримуватись вказівок лікаря, свідомо діяти у професійних ситуаціях. Дотримання зазначених складових з урахуванням етичних принципів сприяє якісному оволодінню медичними компетентностями, уміння застосовувати отримані знання у практичній діяльності відповідно до норм моралі та етичних принципів. Науковець Л. Білик слушно зазначає, що професійна компетентність медичного працівника є сукупністю фахових знань і умінь, які сприяють практичній діяльності з урахуванням морально-етичних норм, які проявляються у прагненні до безперервного розвитку [1].

Проведемо аналіз наукових джерел щодо компонентів етичної культури. Професійно-етична культура та її складові у різних сферах життя людей є предметом вивчення багатьох науковців. Зокрема, А. Капська виділяє такі компоненти професійно-етичної культури соціального педагога, як аксіологічний та технологічний. Авторка зазначає, що один компонент характеризує педагогічні та життєві цінності, а інший розкриває шляхи, способи досягнення особистістю задоволення від володіння етичними нормами та принципами [2]. Аналогічної думки дотримується і Т. Корольова при дослідженні етичної культури майбутнього лікаря та виділяє два компоненти: праксеологічний (діяльнісний) та духовний (морально-етичний) [3]. Дослідниця П. Прохорчук набагато розширює компоненти професійно-етичної культури графічних дизайнерів, і виокремлює такі: діяльнісний критерій, інформаційно-знаннєвий критерій, особистісно-креативний, мотиваційно-ціннісний критерій. Вона слушно зазначає, що проблема визначення рівня формування професійно-етичної культури пов'язана з вибором критеріїв, показників та рівнів сформованості [4]. Акцентують увагу у своєму дослідженні на трьох компонентах професійної етики майбутньої медичної сестри О. Семиног та О. Кравченко. Авторки зазначають, що головними складовими етичної культури є здобуті етичні знання, сформовані принципи моральної поведінки та мовнокомунікативні засоби мовної

культури [5]. Погоджуємось, що заявлені компоненти у повному обсязі відображають суть професійної етики медичної сестри, проте, вважаємо, що не лише рівень етичних знань розкриває моральну поведінку, а й спеціальні медичні знання сприяють формуванню етичної свідомості та спонукають до дотримання етичних принципів.

Узагальнюючий аналіз зазначених вище наукових позицій переконує в тому, що до формування етичної культури майбутніх медичних сестер відносять ціннісно-етичні принципи спілкування, моральні норми поведінки, фахове володіння практичними вміннями і навичками, самоаналіз особистості досягнутих результатів.

Список використаних джерел:

1. Білик Л. В. Ключові складники професійної компетентності медичного фахівця. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 81. С. 34-37.
2. Капська А. Й. Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11886/Kapska%20A,%202016,%20Australia.pdf?sequence=1> С. 252–256 (дата звернення 28.01.2023).
3. Корольова Т.В. Модель формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної ПІДГОТОВКИ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. вип.30. С. 66 – 69.
4. Прохорчук П. Критерії, компоненти, показники та рівні формування професійно-етичної культури майбутніх графічних дизайнерів. Молодь і ринок. №4. 2019. URI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.168666> (дата звернення 28.01.2023).
5. Семиног О., Кравченко О. Формування професійної етики майбутньої медичної сестри у вимірах педагогічної дії. Монографія. Черкаси, 2014. 304 с.

МОЖЛИВОСТІ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ ТЕРАПІЇ ДИСФУНКЦІОНАЛЬНИХ МАТКОВИХ КРОВОТЕЧ

Нестеров Сергій Віталійович

студент 6-го курсу

Буковинський державний медичний університет, м.Чернівці, Україна

Ясніковська Світлана Михайлівна

канд. мед. наук, доцент закладу вищої освіти

кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет, м.Чернівці, Україна

Анотація. В роботі наведено аналіз літературних даних щодо сучасних методів медикаментозного лікування дисфункціональних маткових кровотеч. Встановлено, що дана патологія потребує диференційованого підходу до лікування, залежно від причини кровотечі.

Ключові слова: дисфункціональна маткова кровотеча, медикаментозна терапія.

Актуальність. Нормальна менструація зумовлена активністю ендометрію з періодичністю 28 ± 4 дні та тривалістю виділень в середньому від 1 до 7 днів, при цьому крововтрата не перевищує 80 мл. Усі відхилення від даної моделі прийнято вважати дисфункціональною матковою кровотечею. Це надмірно сильна, тривала або часта кровотеча маткового походження, яка не пов'язана з менструальним циклом. Дані проблема діагностується у 75-80% випадків та негативно впливає на організм жінки шляхом виникнення гострої постгеморагічної анемії, хронічної постгеморагічної анемії, гіповолемічного шоку [2].

Мета. Проаналізувати дані літератури щодо коректного та ефективного ведення пацієнток з дисфункціональними матковими кровотечами.

Матеріали і методи. Ми провели аналіз різноманітних літературних джерел, що дозволило визначити найбільш ефективну тактику ведення випадків дисфункціональної маткової кровотечі.

Результати досліджень. Тактика ведення перш за все залежить від обсягу та причини крововтрати та важкості анемії. Ефективність та мета терапії полягає в усуненні всіх ускладнень та відновлення нормального менструального циклу. Другим кроком є виключення структурної чи органічної патології, а саме належність до групи PALM за класифікацією PALM-COEIN [1,3]. Органічними причинами є поліпи, лейоміома, аденоміоз, передракові захворювання чи злоякісні пухлини; щоб виключити органічне походження, лікарю потрібно провести оцінку стану матки за допомогою трансвагінального ультразвукового дослідження.

Після виконання даних кроків лікар може запідозрити дисфункціональну маткову кровотечу та прокласифікувати пацієнтку за однією або комбінацією трьох подальших етіологій: коагулопатія (AUB-C), первинне захворювання ендометрія (AUB-E) або порушення овуляції (AUB-O) [1,2].

Подальшою дією є вибір тактики лікування. В медикаментозне лікування входять: транексамова кислота, внутрішньоматкова спіраль з гестагеном, комбіновані оральні контрацептиви, гестагени та антипростагландини.

Нестероїдні протизапальні препарати, наприклад мефенамінова кислота в дозі під час менструації пригнічує синтез простагландинів, наприклад прийом ібупрофену від 600 до 1200 мг на день і напроксен від 250 до 500 мг кожні 12 годин у свою чергу впливають на зменшення крововтрати в обсязі 30% та порушення менструального

циклу.

Транексамова кислота є препаратом який впливає на зниження надмірної фібринолітичної активності в ендометрії та запобігає активації плазміногену. Даний препарат у дозі по 1 г 3-4 рази на добу зменшує крововтрату до 50%.

Комбіновані оральні контрацептиви у дозах 30 мкг і 50 мкг суттєво зменшують менструальну крововтрату до 50%. Механізм дії полягає у стимуляції тонкого шару ендометрію та зменшує прояви порушення менструального циклу.

Гестагени, або прогестини, які рекомендуються застосовувати циклічно. Механізм дії полягає у секреторних змінах та стабілізації естроген-залежний ендометрій. Безперервне виділення прогестерону, яке забезпечується внутрішньоматковою спіраллю, яка виділяє левоноргестрел та ефективніше зменшує менорагію ніж пероральне застосування прогестину. Під час відміни препарату відбувається виникнення контрольованої кровотечі, якщо кровотеча не виникає, то слід перевірити можливу вагітність [2,3].

Для пацієнтів, які були віднесені до AUB-C найкраще застосовувати комплексний та різносторонній підхід, включаючи спільну роботу гінеколога та гематолога та рекомендуються застосовувати всі попередньо вказані засоби, окрім нестероїдних протизапальних засобів. Якщо терапія першої лінії була неефективною, то можна вдатись до гістеректомії та абляції ендометрію [2].

Для пацієнтів, які були віднесені до AUB-O, а саме групи ендокринологічних порушень найефективнішими виявляється гормональна терапія, яка буде впливати на нормалізацію менструального циклу та ефективного контролю важких випадків кровотечі. У молодих дівчат препаратами вибору оральні контрацептиви [4], для жінок після 40 років та в період менопаузи використовувати циклічну терапію гестагенами або внутрішньоматкова спіраль з левоноргестрелом [1,2].

У випадку AUB-E доречно застосовувати гормональну та негормональну терапію. Дослідження показали ефективність зменшення кровотечі за допомогою внутрішньоматкової спіралі з левоноргестрелом на 71-95%, на 35-69% за допомогою комбінованих оральних контрацептивів, на 87% з пероральними прогестинами та 26-54% з під час застосування транексамової кислоти [1,3].

Висновки. Аномальна маткова кровотеча діагностується у 75-80% випадків та негативно впливає на організм жінки шляхом виникнення гострої постгеморагічної анемії, хронічної постгеморагічної анемії, гіповолемічного шоку. Ефективним методом профілактики дисфункціональних маткових кровотеч є використання медикаментозної терапії з індивідуальним підходом відповідно до віку жінки, і її фізіологічних особливостей, і бажання мати вагітність в подальшому і на меті ставить вилікувати захворювання або зменшити прояви симптомів, покращити якість життя жінки, усунути фізіологічний і психологічний дискомфорт, який викликають дисфункціональні маткові кровотечі.

Список використаних джерел:

1. Chen B. H., Giudice L. C. Dysfunctional uterine bleeding // West J Med 1998;169:280-284.
2. Mary Gayle Sweet, Tarin A. Schmidt-Dalton, Patrice M. Weiss, Keith P. Madsen Evaluation and Management of Abnormal Uterine Bleeding in Premenopausal Women. // Am Fam Physician. 2012;85(1):35-43.
3. N. Pandiyan, R. Pandiyan, Alice George Management of dysfunctional uterine bleeding // THE NATIONAL MEDICAL JOURNAL OF INDIA VOL. 6, NO.4, 1993:172-174.
4. Кароунцос В., Цимарис П., Делегеороглу Е. Аномальное маточное кровотечение в пубертатном периоде. Обследование, тактика ведения и лечение – современное положение дел // Репродукт. здоровье детей и подростков. 2019. Т. 15, No 3. С. 53-62. doi: 10.24411/1816-2134-2019-13005.

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА НАДАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛЮДЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Яковець Ірина Станіславівна

ORCID ID: 0000-0002-1022-3115

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри
правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового Інституту
права ім. князя Володимира Великого, головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
МАУП, НАПрН України, Україна

За оцінками ВООЗ, понад мільярд людей, близько 15% населення земної кулі, мають деяку форму інвалідності і тільки близько 5% з них мають вроджену інвалідність. У переважній більшості випадків інвалідність вважають наслідком соціальних, економічних чи політичних чинників, аварії або збройного конфлікту. В даний час може існувати більше факторів, які сприяють збільшенню випадків інвалідності, у тому числі забруднення навколишнього середовища, ВІЛ/СНІД та наркоманія.

Станом на перше січня 2021 року в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю, з них мають першу групу (тобто, є максимально обмеженими) 222,3 тисячі осіб.

У 2011 році Всесвітня організація охорони здоров'я та Світовий банк опублікували перший Всесвітній звіт про інвалідність, який включає питання сексуального та репродуктивного здоров'я та підтримує принципи й імплементацію Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.

Сексуальні та репродуктивні права повинні бути гарантовані для осіб з обмеженими можливостями, але не дивлячись на це, такі люди часто стикаються з грубими порушеннями своїх прав і не можуть отримати доступ до послуг з сексуального та репродуктивного здоров'я.

Доволі поширеним серед пересічних громадян є помилкове припущення, що люди з інвалідністю не є сексуально активними і, отже, їм не потрібні послуги з сексуального здоров'я. Єдиними найпоширенішими винятками згадування сексуальності в контексті людей з інвалідністю, є так випадки: 1) коли сексуальність зазначеної категорії людей сприймається як загроза для інших через передбачуване вираження гіперсексуальності або агресії, або, принаймні, як тривожний атрибут осіб, які за визначенням більшості інших сприймаються (або змушені) бути асексуальними; 2) коли люди з інвалідністю, особливо жінки та діти, описуються як такі, що потребують особливого захисту від сексуального насильства або експлуатації.

При цьому останніми роками на рівні урядів ряду країн вже прямо визнається, що порнографія та сексуальні послуги можуть мати позитивний вплив на сексуальне здоров'я, психічне здоров'я, стосунки, сприйняття тіла, самооцінку, сексуальні знання, підвищує безпечну сексуальну поведінку та самосприйняття геїв, лесбійок, бісексуалів та інших сексуальних меншин. Для деяких людей доступ до еротичних матеріалів, перегляд порнографії та використання порнографії в контексті їхніх стосунків або для мастурбації, безсумнівно, приносить користь. Саме тому в ряді країн

запроваджено надання сексуальної допомоги людям з обмеженими можливостями.

Яким же чином підходять до вирішення проблем сексуальності людей з інвалідністю в інших країнах? Проведений аналіз свідчить, що ключовим підходом є вплив саме на проблему: в ряді країн запроваджено надання сексуальної допомоги людям з обмеженими можливостями та людям похилого віку. Загальний аналіз дозволяє констатувати, що, по-перше, жодна країна Європи не прийняла спеціального законодавства про сексуальну допомогу (лише в ряді країн існують окремі норми в інших законах з посиланням на таку можливість). По-друге, підхід до сексуальної допомоги тісно пов'язаний з регулюванням торгівлі сексуальними послугами. При цьому навіть у країнах, де сексуальна допомога є добре налагодженою послугою, де з початку 90-х років існують профільні асоціації, не існує спеціального регулювання цих питань.

У всьому світі такі працівники та діяльність мають різні назви, такі, як «консультанти з питань сексуальності», «контролери сексуальних питань», «сурогатне партнерство», «сурогат сексу», «спрощений секс», «інтимний супровід», «еротичний супровід», «сексуальний супровід», «чуттєвий партнер», «інтимно-еротичний помічник». Різні назви мають різні відтінки, залежно від того, чи фігура виступає виключно як фасилітатор, чи вона бере участь у сексуальних стосунках з особою з інвалідністю. У всіх випадках ці працівники підкреслюють свої відмінності від секс-роботи/проституції з точки зору стилю стосунків і основної мотивації.

У ряді країн існує спеціальне законодавство про сексуальну допомогу і питання розглядається в більш широкому контексті, пов'язаному з секс-працею, яка регулюється законом. Таку модель поділяють Німеччина, Нідерланди, Швейцарія і Данія. Базою для запровадження сексуальних послуг для людей з інвалідністю стали зміни законодавства у питаннях проституції: нині в цих країнах секс-праця визнана працею на різних рівнях, а самовизначення секс-працівників і свобода економічної ініціативи захищені. Секс-допомога – це по суті сексуальні послуги для людей з серйозними фізичними або розумовими вадами. Часто це роблять професіонали з досвідом роботи в галузі охорони здоров'я. Простіше кажучи, секс все більше характеризується як право, яким має насолоджуватися кожен.

Приміром, хоча прямого «секс-гранту» як такого в Нідерландах не існує, соціальну допомогу, які отримують громадяни з обмеженими можливостями, можуть витратити як завгодно. Дослідження свідчать про те, що люди з інвалідністю або особи похилого віку можуть скористатися цими пільгами для доступу до секс-послуг 12-15 разів на рік. У Німеччині вирішується питання окремого фінансування таких послуг на рівні соціальної допомоги. У Данії режим секс-послуг є регуляторним: розроблено керівні принципи для соціальних працівників та працівників з питань інвалідності з питань сексуальності та інвалідності, зокрема, для людей, які проживають у державних установах.

У сучасних українських реаліях не забезпечено на необхідному рівні врахування сексуальних потреб людей з інвалідністю та іншими фізичними вадами. Відповідно, не запроваджуються системні та комплексні заходи, спрямовані на їх задоволення; залишаються поширеними в суспільстві стигматизуючі підходи до проблем сексуальності стосовно окремих категорій людей. Як наслідок – люди з інвалідністю не обізнані у необхідному обсязі з підходами до власного сексуального здоров'я, не охоплені послугами профілактики, догляду та підтримки в цих питаннях.

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ПІДТРИМКИ У ПОСТРАЖДАЛИХ З ТОРАКАЛЬНОЮ ТРАВМОЮ В УМОВАХ ПОЛІТРАВМИ

Курсов Сергій Володимирович

д-р. мед. наук, професор кафедри медицини
невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Ніконов Вадим Володимирович

д-р. мед. наук, професор, завідувач кафедри медицини
невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність проблеми. Торакальна травма входить до числа найважливіших ушкоджень у пацієнтів з політравмою з частотою спостереження, що сягає 60% і летальністю до 25%. Фактори ризику поганого результату включають високий бал тяжкості травми за шкалою Injury Severity Score (ISS), наявність множинних переламів ребер, вік постраждалих понад 65 років і пошкодження легенів, серця або судин грудної клітки [1]. Одним з тяжких компонентів торакальної травми є легенева контузія, наявність якої в хворого значно обтяжує перебіг політравми, підвищує вірогідність розвитку та прогресування дисфункції інших органів і систем та визначає необхідність застосування тривалої респіраторної підтримки з використанням сучасних високо професійних методик штучної вентиляції легень (ШВЛ) [2]. Респіраторна підтримка є обов'язковим компонентом інтенсивної терапії (ІТ) в такого контингенту хворих. Найбільш розповсюдженими методами її забезпечення є оксигенотерапія, що здійснюється через назальні катетери, лицеву маску та через апаратну ШВЛ, частіше за все, з інтубацією трахеї (інвазійну ШВЛ). В Україні найбільше розповсюдження отримали оксигенотерапія через назальні катетери та інвазійна ШВЛ. Неінвазійна ШВЛ, не зважаючи на численну агресивну рекламу, не отримала широкого розповсюдження у пацієнтів з політравмою. Адже вона має сумнівну ефективність при тяжких порушеннях свідомості у хворих, не забезпечуючи можливості адекватної санації дихальних шляхів та не надає можливості стабільно підтримувати важливі параметри легеневої вентиляції, особливо, коли та сама свідомість за тими чи іншими причинами значно порушена (черепно-мозкова травма [ЧМТ], гіпоксична енцефалопатія, що розвивається на тлі тяжкого шоку, потреба в глибокій седатії, усунення тяжкого болю за допомогою опіоїдів, інше). Методика використання назальної канюлі високого потоку (high flow nasal cannula) в Україні розповсюдження ще не отримала через дефіцит іноземного обладнання.

Отже лікарям ІТ для постраждалих з торакальною травмою найчастіше потрібно робити вибір між інвазійною ШВЛ та веденням хворого на спонтанному диханні з застосуванням оксигенотерапії через назальні катетери. Останній шлях приваблює збереженням значно більш продуктивного контакту з постраждалим, збереженням його рухової активності, природного механізму підтримки прохідності дихальних шляхів, зменшенням інтенсивності навантаження медичного персоналу. Проте цей шлях не забезпечує стабільно контрольованого тиску в дихальних шляхах, повноцінного зволоження киснево-повітряної суміші, що вдихується, збереження

ефективної вентиляції на фоні дії препаратів для седації та опіоїдів. Існує достатня кількість досліджень, результати яких вказують на те, що рання пролонгована інвазійна ШВЛ сприяє запобіганню формуванню гострого респіраторного дистрес-синдрому (ГРДС), зменшенню тяжкості його перебігу та скороченню загальних строків респіраторної підтримки. Однак, в практичній медицині бажання зберегти у хворого спонтанну вентиляцію та продуктивний контакт з ним часто переважає. Наслідком можуть бути відстрочення часу початку або відновлення проведення інвазійної ШВЛ з обтяженням перебігу ГРДС і зростанням тривалості та собівартості лікування. Таким чином, одною з важливих задач, яка ще й досі не вирішена, є розробка алгоритму правильного вибору стратегії респіраторної підтримки через оцінку всіх ризиків, які присутні при торакальній травмі і при політравмі в цілому. Оцінку всіх ризиків та їх інтегрального впливу на стратегію вибору респіраторної підтримки, на наш погляд, доцільно проводити за кількісною методикою – за допомогою створення шкали. І певна кількість балів за цією шкалою має чітко вказувати на те, який метод респіраторної підтримки має бути застосований у конкретного пацієнта.

Метою роботи є визначення факторів, які здатні впливати на вибір стратегії респіраторної підтримки у постраждалих з торакальною травмою в умовах політравми.

Матеріали і методи. Аналіз випадків ефективності лікування постраждалих з торакальною травмою на тлі політравми в умовах відділення анестезіології та ІТ для хворих з сполученою травмою в міській багатопрофільній лікарні швидкої та невідкладної медичної допомоги та результатів досліджень у такого контингенту хворих, що висвітлені на сайтах для медичних професіоналів в Інтернеті.

Результати та їх обговорення. Перш за все, слід констатувати, що є абсолютні показання для проведення інвазійної ШВЛ в умовах шпиталю. Особливо, це стосується постраждалих на політравму. Серед них найчастіше зустрічаються наявність компонента ЧМТ та асоційованого з нею синдрому гострої церебральної недостатності, коли хворий перебуває в стані сопору або коми, і будь-який контакт з ним взагалі відсутній. Проте також інтубація трахеї часто необхідна й для хворих з наявністю елементів свідомості, наприклад, при глибокому оглушенні, коли ефективне самостійне дренування трахео-бронхіального дерева та контроль хворого за станом прохідності власних дихальних періодично порушуються, і виникає загроза виникнення або прогресування гострої дихальної недостатності (ГДН) обструктивного походження. Розвиток делірію і психомоторного збудження також небезпечні. Адже ці пацієнти часто потребують введення їм транквілізаторів в високих дозах, що може викликати центрогенну депресію функції зовнішнього дихання. В таких випадках краще застосувати неінвазійну ШВЛ тугою маскою, ніж сподіватися на ефективність самостійного дихання на фоні проведення кисневої терапії. Але інвазійна ШВЛ для збереження життя хворого є більш надійною.

До абсолютного показання для застосування інвазійної ШВЛ у пацієнтів з політравмою слід віднести наявність нестабільної гемодинаміки. Саме поняття «нестабільна гемодинаміка» ще й досі чітко не визначене в будь-яких міжнародних та вітчизняних протоколах та рекомендаціях. Проте, цей термін в практичній медицині застосовується надзвичайно широко, і його часто застосовують наукові фахівці. В нашому розумінні нестабільною гемодинамікою слід вважати не тільки потребу в підтримці серцевого викиду та судинного тону за допомогою симпатоміметиків, але й наявність асоційованої з системною гіпоксією артеріальної гіпотензії; серцевих аритмій, що потребують постійного ЕКГ-моніторингу;

крововтрату, яка неконтрольовано довго триває (множинні переломи кісток тазу, розриви печінки). В теперішній час з'явилися можливості моніторингу не тільки показників центральної гемодинаміки, включаючи частоту серцевих скорочень і частоту пульсу (окремо), показники артеріального тиску (АТ) та серцевого викиду (ударний об'єм серця [stroke volume], ударний індекс [stroke index], серцевий індекс [cardiac index], хвилинний обсяг кровообігу [cardiac output]), проте й показник інтенсивності периферичної перфузії [perfusion index]. За величиною показника перфузійного індексу намагаються визначати тяжкість перебігу шоку та на неї орієнтуються під час проведення рідинної ресусцитації, застосування симпатоміметиків, при вирішенні питання про збільшення глибини знеболення. І вочевидь, що показник перфузійного індексу може піддаватися математичній обробці аналогічно методиці визначення показників варіабельності серцевого ритму.

І, звичайно, ефективність легеневої вентиляції визначається при торакальній травмі особливостями пошкодження самої грудної клітки, які впливають на формування парієтального типу ГДН. Вентиляція обмежується через переломи ребер, грудини (значно рідше), крововиливи в межреберні м'язи, через пряме пошкодження або наступне здавлювання межреберних нервів з розвитком невритів та невралгій, що через стійкий біль веде до підсвідомого обмеження об'єму вдиху та альвеолярної вентиляції. Переломи ребер є найбільш поширеним проявом тупої травми грудної клітки. Найчастіше переломи відбуваються в задній частині ребра, найслабшому місці. Зі значною кількістю сили, необхідної для зламу ребер і пов'язаної з цим передачі енергії, відбувається пошкодження підлеглих тканин, що призводить до травм, таких як забій легень. Тяжкість травми грудної клітки прямим чином корелює із кількістю зламаних ребер. Вихідна летальність для пацієнтів, госпіталізованих з приводу торакальної травми, коли присутні переломи ребер, становить 10%, але вона зростає з кожним додатковим переломом ребра, наближаючись до 40%, якщо ламається більше 6 ребер. Грудна стінка інервується парами міжреберних нервів, що проходять уздовж нижнього краю кожного ребра. У результаті переломи ребер супроводжуються значним болем. Біль у грудній клітці внаслідок численних переламів ребер може посилити легеневі ускладнення, пов'язані з тупою травмою грудної клітки. Значний і неконтрольований біль сприяє зменшенню екскурсій грудної клітки, низьким дихальним об'ємам, загальному зниженню рухливості, недостатній здатності відкашлюватися, що погіршує дренажування трахеобронхіального дерева та ще більш посилює розлади вентиляції. Ці фактори додатково погіршують і без того скомпрометовану легеневу систему, що призводить до таких ускладнень, як ателектаз, пневмонія, ГРДС і легенева емболія, фактично збільшуючи загальну захворюваність і смертність, пов'язану з тупою травмою грудної клітки [2, 3].

Найбільшу небезпеку становить формування при травмі флотуючої грудної клітки. Флотуючу грудну клітку завжди розглядають, як одну з найважчих форм тупої травми грудної клітки. Летальність при торакальній травмі з наявністю її флотації сягає 40%. Рентгенологічно флотуюча грудна клітка визначається, як наявність переламів 3-х або більшої кількості ребер поспіль, принаймні в 2-х місцях. Клінічно таке ушкодження грудної клітки проявляється парадоксальним втягуванням (а не екскурсією) плаваючого сегмента грудної стінки під час вдиху. При наявності флотації грудної клітки спостерігають найбільш тяжкі розлади легеневої вентиляції, що обумовлені парієтальним типом ГДН. Життєва ємність легень при торакальній травмі з флотацією грудної клітки може бути різко знижена на 50% і більше. Причинами є «збільшення енергетичної ціни дихання» (через надмірну роботу

діафрагми) у поєднанні зі зниженим надходженням кисню до альвеол (через забій легень або гіповентиляцію) і ослаблений кашель (через біль, пов'язаний з переломами ребер, а також парадоксальним рухом ушкодженого сегмента). Флотація грудної клітки більш, ніж в 75% випадків сполучається з наявністю іпсилатерального пневмотораксу та гемопневмотораксу. Історично при травмі з утворенням флотуючої грудної клітки зусилля лікарів були зосереджені на виправленні парадоксального руху за допомогою зовнішньої стабілізації, а пізніше внутрішньої пневматичної стабілізації (тобто, за допомогою ШВЛ під позитивним тиском). Таким чином, у середині 20-го століття переважним методом лікування для всіх пацієнтів із флотацією грудної клітки була інвазійна ШВЛ. Починаючи з середини 1970-х років, деякі лікарі виявили, що цих пацієнтів можна адекватно лікувати без проведення ШВЛ. У той час було визнано, що основним механізмом розвитку ГДН часто є наявність легеневої контузії і бронхо-легеневий тип ГДН а не нестабільність грудної стінки і парієтальна ГДН. На даний момент менше половини пацієнтів із флотуючою грудною кліткою потребують ШВЛ. Отже, було визнано, що інтегральні показники стану газообміну (напруження кисню та вуглекислого газу в артеріальній крові), а не рух грудної стінки, має керувати рішенням про застосування ШВЛ. Проте обидва механізми розвитку ГДН можуть бути присутні в одного хворого [3, 4].

Усунення парієтального типу ГДН при торакальній травмі, що утворилася через формування пневмотораксу або гемопневмотораксу, вирішується через дренування плевральної порожнини. Напружений (гемо)пневмоторакс асоційований зі здавлюванням легені з боку ушкодження, порушенням її вентиляції з відносним збереженням кровотоку. Таким чином об'єм кровообігу через тканину ателектазованої легені переважає над об'ємом вентиляції, внаслідок чого зростає венозна домішка (обсяг шунтованої крові) в великому колі кровообігу, швидко наростає ціаноз і гемодинамічні розладнання. Дренування плевральної порожнини проводиться в умовах забезпечення хворому самостійного дихання 100% киснем, після чого швидко вирішується питання про доцільність інтубації трахеї та подальшого застосування інвазійної ШВЛ. Адже вдування кисню до легень під позитивним тиском швидко сприяє наростанню обсягу пневмотораксу, колапсу легені, зміщенню середостіння та катастрофічним гемодинамічним розладам. Якщо немає приводу для негайного продовження ургентної хірургічної корекції, після вдалого встановлення плеврального дренажу стан пацієнта дуже часто швидко покращується, і всі гемодинамічні розлади, які ще декілька хвилин тому були дуже загрозливими, також швидко регресують, а пацієнт цілком може продовжувати дихати самостійно на фоні кисневої терапії через назальні катетери. Інтегральні показники вентиляції в умовах кисневої терапії стають задовільними. Потреба ж в продовженні хірургічної корекції, як правило, асоційована з підсиленням глибини знеболювання і седації, в зв'язку з чим доцільне виконання трахеальної інтубації та застосування інвазійної ШВЛ [5].

Утворення легеневої контузії при тупій травмі грудної клітки є найбільш серйозним приводом для розвитку бронхо-легеневого типу ГДН. Легенева контузія (забій легенів) являє собою один з найчастіших різновидів ушкоджень при тупих травмах грудної клітки. Згідно до даних сучасних досліджень, що виконані різними авторами, частота констатації легеневої контузії у постраждалих на торакальну травму при тому механізмі, що переважає (тупа травма грудної клітки, 95%), коливається в межах 25-75%. Формування легеневої контузії обумовлене, в першу чергу, розривом альвеолярних судин без розриву легеневої тканини. Результатом є крововилив в паренхіму легенів, порушення вентиляційно-перфузійних

співвідношень, швидке утворення запалення в місці крововиливу та патологічне збільшення проникності стінки легеневих капілярів через дію венозної гіпоксемії та різноманітних медіаторів запалення, що масивно продукуються та звільняються в легеневій тканині. Стан постраждалих на легеневу контузію, зазвичай, погіршується повільно протягом перших 24-48 годин від отримання травми, а погіршення обумовлене поступовим витоком крові та рідини в альвеолярний простір, прилеглий до паренхіми що пошкоджена. Безпосереднім результатом зазначеного процесу є формування набряку легенів і рестриктивної бронхо-легеневої ГДН. Легенева контузія найбільш часто асоційована з утворення ГРДС. Летальність серед пацієнтів з легеневою контузією сягає до 35%. Головним методом лікування хворих є респіраторна підтримка із створенням постійного позитивного тиску в дихальних шляхах з метою запобігання спадання альвеол та покращення вентиляційно-перфузійних співвідношень [3, 5].

Для виявлення легеневої контузії, в першу чергу, застосовується рентгенографічне дослідження грудної клітки. Його інтерпретація може бути складною, оскільки анатомічні межі легенів не обмежують обсяг легеневої контузії. Деякі вогнища контузії можуть бути приховані наявністю пневмотораксу або гемотораксу. Ознаки легеневої контузії можуть не з'являтися на рентгенограмі грудної клітки відразу після травми із середньою затримкою в 6 годин, а іноді можуть бути помітними лише через 48 годин після травми. При підозрі на забій легенів рентген грудної клітки слід повторити через 12 годин після травми, оскільки рентгенологічні дані відстають від клінічних проявів і можуть бути пропущені на початкових знімках, зроблених безпосередньо після травми. Легка контузія виявляється на рентгенівському знімку грудної клітки у вигляді матового помутніння, а важке ураження може проявлятися у вигляді поширеної консолідації, яка маскується під пневмонію. Вони обмежені анатомічною областю на рентгенівському знімку грудної клітки та можуть перетинати тріщини на відміну від ущільнень. Накопичення крові та набряк, частіше за все, стають очевидними через 24 години, що робить наявність забою очевидним при рентгенографічному дослідженні. Проте виявлення змін при рентгенографії грудної клітки через 24 години повинне викликати підозру й на іншу патологію, таку як аспірація, пневмонія та жирова емболія. Оскільки рентгенографія грудної клітки є найпоширенішим методом діагностики легеневої контузії, результати появи її ознак в певний проміжок часу після отримання травми може бути прогностичним критерієм прогнозу тяжкості перебігу ГДН. Вірогідно, чим швидше з'являються чіткі ознаки наявності легеневої контузії на рентгенограмі, тим більше є даних за те, щоб обрати методом респіраторної підтримки інвазійну ШВЛ. За допомогою спіральної КТ забій виявляється вже при початковому дослідженні в умовах відділення екстреної медичної допомоги [3, 5].

В дослідженнях, де були аналізовані результати лікування великої кількості пацієнтів з торакальною травмою було показано, що рівень летальності є прямо пропорційним до величини оцінки тяжкості торакальної травми. Зростання летальності при торакальній травмі також тісно корелює із величиною оцінки стану пацієнта за шкалою APACHE II, а отже перш за все, з віком постраждалих, наявністю тяжкої супутньої патології, ступенем тяжкості розладів вентиляції, гемодинаміки та порушень водно-електролітного та кислотно-основного обміну. Також виявлений тісний зв'язок рівня летальності з обсягом крововтрати, потребою в масивній гемотрансфузії, високим рівнем в плазмі прокальцитоніну та фактору некрозу пухлин-альфа. Таким чином, вік постраждалих, супутня патологія, наявність тяжкої

гіпоксемії, шоку також можуть бути показаннями для скорішого переведення пацієнта на інвазійну ШВЛ [6, 7].

Висновок. Проблема вибору стратегії респіраторної підтримки у постраждалих з торакальною травмою в умовах політравми є актуальною та потребує подальшої розробки.

Конфлікт інтересів. Автори публікації заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Список використаних джерел:

1. Mistry R.N. & Moore J.E. (2022) Management of blunt thoracic trauma. BJA education. 22(11), 432 – 439. <https://doi.org/10.1016/j.bjae.2022.08.002>.
2. Kim M. & Moore J.E. (2020) Chest Trauma: Current Recommendations for Rib Fractures, Pneumothorax, and Other Injuries. Curr Anesthesiol Rep. 10(1), 61–68. doi: 10.1007/s40140-020-00374-w.
3. Dogrul B.N., Kiliccalan I., Asci E.S., & Peker S.C. (2020) Blunt Trauma Related Chest Wall and Pulmonary Injuries: an Overview. Chin J Traumatol. 23(3), 125–38. doi:10.1016/j.cjtee.2020.04.003.
4. Beshay M., Mertzluft F., Kottkamp H.W., Reymond M., Schmid R.A., Branscheid D. & Vordemvenne T. (2020) Analysis of risk factors in thoracic trauma patients with a comparison of a modern trauma centre: a mono-centre study. World Journal of Emergency Surgery. (15), Article 45. <https://wjeb.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13017-020-00324-1>.
5. Cunningham B.P., Bosch L., Swanson D., McLemore R., Rhorer A.S., Parikh H.R., Albersheim M., & Ortega G. (2020) The floating flail chest: Acute management of an injury combination of the floating shoulder and flail chest. Journal of Orthopaedics, Trauma and Rehabilitation. 27(1), 10–15. <https://doi.org/10.1177/2210491719899076>.
6. Zahran M.R., El Monem Abd Elwahab A.A., Abo El Nasr M.M. & El Heniedy M.A. (2020) Evaluation of the predictive value of thorax trauma severity score (TTSS) in thoracic-traumatized patients / M.R. Zahran et al. Cardiothoracic Surgeon. (28), Article 3. <https://cts.springeropen.com/articles/10.1186/s43057-020-0015-7>.
7. Ma X., Dong Z., Wang Y., Gu P., Fang J. & Gao S. (2022) Risk Factors Analysis of Thoracic Trauma Complicated With Acute Respiratory Distress Syndrome and Observation of Curative Effect of Lung-Protective Ventilation. Front. Surg. (8), Article 826682. doi: 10.3389/fsurg.2021.826682.

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ЛІКУВАННЯ СИНДРОМУ ПОЛІКІСТОЗНИХ ЯЄЧНИКІВ

Ясніковська Світлана Михайлівна

канд. мед. наук, доцент закладу вищої освіти
кафедри акушерства, гінекології та перинатології
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Іванческул Анастасія Іполитівна

Студентка 6-го курсу
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

Анотація. В роботі наведено аналіз літературних даних щодо сучасних методів лікування синдрому полікістозних яєчників. Встановлено, що першою лінією лікування даної патології є модифікація способу життя, застосування гормональних контрацептивів, препаратів для стимуляції овуляції; другою лінією - хірургічні методи.

Ключові слова: синдром полікістозних яєчників, лікування.

Актуальність. Синдром полікістозних яєчників (СПКЯ) одна із найрозповсюдженіших ендокринопатій у жінок репродуктивного віку. Дана патологія вражає близько 13-18 % жінок репродуктивного віку. Існує 5 основних критеріїв СПКЯ: оліго- або аменорея протягом 2-х років після менархе, клінічна гіперандрогенія, лабораторна гіперадрогенія, резистентність до інсуліну або гіперінсулінемія, полікістозна трансформація яєчників за результатами ультразвукового дослідження [2,4]. Питання лікування є на разі не повністю вивченим та доволі складним, адже тактика залежить від патогенетичних механізмів розвитку захворювання та безпосередніх скарг хворих. Даний патологічний стан викликає такі ускладнення як ожиріння, метаболічні, судинні та репродуктивні порушення, злякисні новоутворення та розлади психоемоційного стану [1,7].

Мета. Проаналізувати дані літератури та оцінити ефективність різноманітних типів антиандрогенної терапії.

Матеріали і методи. В нашій роботі проаналізовано різноманітні дослідження з літературних джерел щодо основних напрямків терапії СПКЯ, що дозволило виокремити найбільш ефективні, в залежності від патогенетичного механізму виникнення захворювання та скарг хворої.

Результати досліджень. Вибір тактики при СПКЯ залежить безпосередньо від бажаного клінічного ефекту терапії, а саме лікування безпліддя, врегулювання менструального циклу, зменшення проявів гіперандрогенії або лікування ожиріння.

Комбіновані гормональні контрацептиви є препаратом вибору у пацієнток, які не планують вагітність. Дані препарати впливають на врегулювання менструального циклу та лікування гіперандрогенії. На фоні прийому КОК відбувається зниження секреції сальних залоз, що веде до зменшення вираженості себореї та акне; зниження надлишкової продукції андрогенів та нормалізація менструального циклу та профілактика розвитку гіперплазії ендометрію. Дана дія пояснюється тим, що знижується рівень лютеїнізуючого гормону (ЛГ), внаслідок чого пригнічується синтез андрогенів тека-клітинами яєчників, а естрогенний компонент підвищує рівень глобуліну, який зв'язує статеві гормони, що, у свою чергу, впливає на зниження

концентрації вільного тестостерону [2,3].

Для пацієнтів з ожирінням, цукровим діабетом другого типу або порушенням толерантності до глюкози або непереносимості гормональних контрацептивів або бажанні запланувати вагітність тактика лікування включає в себе: нормалізацію маси тіла шляхом низькокалорійної дієти, ведення активного способу життя. Препаратом вибору є метформін в дозі по 500 мг 3 рази на добу (курс складає 3-6 місяців). Метформін зменшує всмоктування глюкози, що поглинається шлунково-кишковим трактом (ШКТ), пригнічує продукцію глюкози в печінці та збільшує стимульоване інсуліном поглинання глюкози на периферії. Даний препарат також знижує синтез андрогенів в тека-клітинах та має позитивний вплив на метаболічні порушення, нормалізацію менструального циклу та значно впливає на стимуляцію овуляції. Проте є негативний ефект від даної терапії, що проявляється порушенням з боку ШКТ [2,4].

Кломіфен цитрат залишається препаратом першої лінії індукції овуляції у жінок з безпліддям внаслідок СПКЯ. Це антиестрогенна терапія, яка впливає на рецептори естрогену в гіпоталамусі, блокує їх та за механізмом негативного зворотнього зв'язку призводить до стимуляції розвитку фолікулів з контролем на УЗД на 11-14 день [5,6].

Омега-3, альфа-ліпоева кислота та N-ацетилцистеїн показали свою антиоксидантну, протизапальну дію та свій ефект на покращенні чутливості до інсуліну і ліпідний профіль. N-ацетилцистеїн знижує рівень тестостерону, зменшує реакцію андрогенів на стимуляцію гонадотропінами та покращує швидкість овуляції й довгострокову підтримку здоров'я після 6 місяців лікування [5,7].

Дріллінг яєчників полягає у виконання отворів, кожен з яких має діаметр 4 мм і глибину 5-7 мм в потовщеній капсулі яєчників за допомогою лазера або ультразвукового скальпелю в кількох точках (приблизно 3-6 проколів). Даний спосіб зменшує об'єм лютеїнової тканини, яка відповідає за продукцію андрогенів, що у свою чергу дає можливість стимулювати овуляцію [3].

Третьою лінією є запліднення in-vitro та in-vitro maturati [1,2].

Висновки. СПКЯ є гетерогенним клінічним синдромом з мультифакторним патогенезом. Першою лінією лікування є модифікація способу життя, застосування гормональних контрацептивів, метформіну та кломіфену цитрату; другою лінією є дріллінг яєчників; якщо пацієнтка не піддається ні першій, ні другій лінії лікар може вдатись до методів запліднення in-vitro та in-vitro maturati. Дуже важливо правильно визначити тактику лікування враховуючи індивідуальні особливості, побажання жінки в плані репродуктивної функції та клінічної симптоматики; незалежно від тактики лікування лікар має контролювати прогресування чи регресування захворювання за допомогою різноманітних методів діагностики, наприклад УЗД і тд та скерування пацієнтки до суміжних спеціалістів за потреби [1].

Список використаних джерел:

1. Wołczyński S, Zgliczyński W. Abnormalities of the menstrual cycle. In: Large Interna – Endocrinology. 2nd edition. Medical Tribune Poland, Warsaw 2012, 561–567.
2. Fertil Steril. 2002; 77: 101-106
3. Sahmay S, Aydogan Mathyk B, Sofiyeva N, et al. Serum AMH levels and insulin resistance in women with PCOS. Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol. 2018;224:159–164.
4. Morley LC, Tang T, Yasmin E, et al. Insulin-sensitising drugs (metformin, rosiglitazone, pioglitazone, D-chiro-inositol) for women with polycystic ovary syndrome, oligo amenorrhoea and subfertility.

5. Serov V.N., Prilepskaya V.N., Ovsyannikov T.V. Gynecological endocrinology. – 3rd ed. – M.: Medpressinform. – 2015. – 512 p.: ill.
6. Legro R.S., Arslanian S.A., Ehrmann D.A., Hoeger K.M., Murad M.H., Pasquali R., Welt C.K. Diagnosis and treatment of polycystic ovary syndrome: an Endocrine Society clinical practice guideline. J Clin Endocrinol Metab. 2013;98(12):4565–4592.
7. Azziz R, Carmina E, Dewailly D, Diamanti-Kandarakis E, Escobar-Morreale HF, Futterweit W, et al. Positions statement: Criteria for defining polycystic ovary syndrome as a predominantly hyperandrogenic syndrome: An Androgen Excess Society guideline. J Clin Endocrinol Metab. 2006;91:4237–45.

СЕКЦІЯ XXII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ З ТРАВМАТИЧНИМИ НЕВРОПАТІЯМИ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ

Бойко Марина Олексіївна

ORCID ID: 0000-0003-0539-2966

доктор філософії зі спеціальності 091 Біологія, асистент кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання і фізичної реабілітації
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Вацик Віталія Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання і спорту
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Фізична терапія осіб з травматичними невропатіями верхньої кінцівки є непростим завданням, яке постає перед фізичними терапевтами. Існуючі погляди і підходи створюють складнощі вибору єдиної лікувальної та відновної (реабілітаційної) тактики, а також етапності реабілітації та термінів відновлення [1]. Тому питання відновлення функції верхньої кінцівки, працездатності та якості життя осіб з невропатіями верхньої кінцівки, у тому числі і з травматичними невропатіями, є актуальною і важливою проблемою охорони здоров'я.

Теоретичні аспекти застосування реабілітаційних заходів при невропатіях верхніх кінцівок мають ґрунтуватися на основних положеннях про механізми лікувальної дії терапевтичних та фізичних вправ, патогенетичних особливостей та клінічних проявах при пошкодженнях периферійних нервів верхньої кінцівки [1, 2].

Проаналізувавши наукові публікації як вітчизняних так і закордонних вчених під час фізичної терапії пацієнтів з травматичними невропатіями верхніх кінцівок широко розповсюдженими методами та засобами фізичної терапії є: лікувальний масаж, кінезотерапія, апаратна фізіотерапія, ортезування, мануальна терапія, дистнційна реабілітація, рефлексотерапія та ін. заходи [3].

Лікувальний масаж при невропатіях верхньої кінцівки позитивно впливає на покращення місцевого і загального кровообігу та лімфообігу, підвищення трофіки шкіри, попередження розвитку м'язових атрофій, підвищення тонуусу і скоротливої функції м'язів, активацію та функціональну перебудову нервової системи, покращення провідності пошкодженого нерва, а також значною мірою впливає на прискорення функціонального відновлення при рухових розладах [2].

Відомо, що терапевтичні та фізичні вправи відіграють основну роль при відновленні рухових навичок ураженої верхньої кінцівки [4]. Значну роль при

фізичній терапії пацієнтів з травматичними невропатіями верхніх кінцівок відводиться загальнорозвиваючим, загальнооздоровчим вправам, рекреаційним заняттям на свіжому повітрі; плаванню тощо [2, 4].

Одним з ефективних методів фізичної терапії, який застосовується при травматичних невропатіях верхньої кінцівки терапії є метод ортезування, що полягає у тривалому носінні фіксувального ортеза на ушкодженій ділянці верхньої кінцівки [5, 6]. Варто зазначити, що такий метод має недоліки, які пов'язані з незручністю носіння пацієнтами ортеза, що в свою чергу призводить до обмеження повсякденної активності.

Останнім часом у складі нових технологій фізичної терапії осіб з різними патологіями застосовуються сучасні тренажери, технічні пристрої, або ж мікропроцесорні і комп'ютеризовані системи, за допомогою яких можна отримати зворотній зв'язок у режимі реального часу [7].

Активно-пасивна механотерапія з використанням роботизованих тренажерів досить активно застосовується при фізичній терапії осіб з травматичними невропатіями. Механотерапія застосовується: по-перше, з метою полегшення виконання будь-якого руху – роботизована механотерапія, по-друге, з метою тренування зі зростаючою інтенсивністю, яка спрямована на зміцнення опорно-рухової, серцево-судинної та дихальної систем – активна механотерапія [8]. На сьогодні існує велика різноманітність механотерапевтичних пристроїв. Згідно класифікації за переважною спрямованістю впливу тренажери розподіляють на: амплітудно-силові (тренажери, які сприяють збільшенню амплітуди рухів у суглобах руки та забезпечують тренування сили м'язів кисті та передпліччя), координаторно-рецепторні (тренажери, які спрямовані на тренування координації рухів та покращення чутливості), комбіновані (тренажери, які здатні одночасно впливати на відновлення кількох порушених функцій кисті).

Заняття на тренажерах здійснюються за принципом виконання циклічних стереотипних локомоторних актів верхніх або нижніх кінцівок [7]. Такий принцип сприяє моделюванню сформованої у процесі еволюції просторово-часової організації нейром'язової активності – патерну рухів. Ця особливість методу механотерапії є основою для формування і закріплення фізіологічного патерну відносно наявного патологічного. Разом з тим, регулярні заняття на тренажері сприяють зміцненню м'язів при парезах та паралічах, покращують їх кровооб та процеси обміну, відновлюють порушені рухові функції, а також сприяють покращенню психоемоційного стану пацієнтів [9].

Висновки. Отже, незважаючи на велику різноманітність засобів фізичної терапії, наразі дуже мало приділяється увага системному використанню вказаних засобів як при хірургічному, так і консервативному лікуванні травматичних невропатій верхньої кінцівки.

Список використаних джерел:

1. Бойко М. О., Мацейко І. І., Руденко К.С. (2022). Сучасні аспекти фізичної терапії осіб з невпропатіями верхньої кінцівки. Матеріали III Міжнародної наукової конференції «Наукові тренди постіндустріального суспільства», м. Дніпро, 21 жовтня, 2022р., с. 208-210. <https://doi.org/10.36074/mcnd-21.10.2022>.
2. Бісмак О. В. (2020). Система відновлення якості життя осіб з невропатіями верхньої кінцівки засобами фізичної терапії та ерготерапії (дис. докт. наук). м. Київ, 498 с.
3. Бойко М. О., Мацейко І. І., Руденко К.С. (2022). Організаційно-методичні основи фізичної реабілітації осіб з невпропатіями верхньої кінцівки. II International Scientific and Theoretical Conference «Modernization of science and its influence on global processes»,

- October 21, 2022; Bern, Switzerland, p. 143-144. <https://doi.org/10.36074/scientia-21.10.2022>.
4. Грейда Н., Андрійчук О. (2019). Застосування сучасних методик фізичної терапії. Матеріали 4-ї Міжнародної наук.-практ. конф Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу.; 2019 Трав 23-24; Луцьк. с. 190-192.
 5. Бісмак О. В. (2019). Використання ортезів у реабілітації осіб з наслідками травматичних та компресійно-ішемічних невропатій верхньої кінцівки. Матеріали 3-ї міжнародної наук.-практ конф. С учасні питання фізичної реабілітації, рекреації та фізичного виховання різних груп населення. Груд. 19-20, 2019; Харків. с. 40-43.
 6. Хмелевская И. О., Солнцева И. Л., Чернышова И. Н., Луковенко А. А., Литвиненко О. Н. (2013). Использование ортезов из силиконового материала в реабилитации детей с ортопедическими проявлениями неврологических заболеваний. Ортопедия, травматология и протезирование. 3. С. 33-38.
 7. Бісмак ОВ, Сафонцев ДМ. Механотерапія як засіб фізичної терапії в осіб з травматичними ушкодження периферійних нервів верхньої кінцівки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020;1(121):20-5.
 8. Попадюха Ю., Альошина А., Альошин А. (2016). Особливості роботизованого реабілітаційного комплексу Amadeo для розвитку дрібної моторики. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 24. С. 104-108.
 9. Попадюха Ю. А., Лазарева Е. Б. (2017). Применение роботизированного комплекса Amadeo для восстановления и развития мелкой моторики кисти больных ортопедо-травматологического профиля. Современные здоровьесберегающие технологии. 1. С. 149-161.

СЕКЦІЯ XXIII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ПРОДОВОЛЬЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА МІСТА ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Денисюк Василь Іванович

ORCID ID: 0000-0003-1660-0070

канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри історії України та археології
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Анотація. У статті досліджено питання продовольчого забезпечення військових у роки Першої світової війни та його вплив на продовольчі проблеми у містах Західної Волині, що відігравали ключову роль для армії.

Ключові слова: прифронтові міста, Західна Волинь, продовольче забезпечення, військові.

Повітові центри Західної Волині були невеликими містами. На початку ХХ ст. у Луцьку проживало 20 232 мешканця, в Рівному відповідно – 34 319, Дубно – 15 694, Ковелі – 21 789, Володимирі-Волинському – 12 555 [3, 93–95]. У період Першої світової війни чисельність населення міст постійно коливалася. Насамперед на це впливала евакуація частини місцевих жителів російською владою на період наступу ворожих військ; мобілізація; біженство; примусове переміщення населення; реевакуація; складні соціально-економічні умови; військові дії [7, 44–45; 10, 9–9 зв., 71–71 зв.]. Біженство та переміщення місцевого цивільного населення (насамперед євреїв, котрих російська влада примусово виселяла з прифронтової смуги) компенсувалося тимчасовим перебуванням тут військових. Міста Західної Волині слугували ключовими пунктами у контексті продовольчого забезпечення армії.

Починаючи з серпня 1914 р. через прифронтові міста Волинської губернії проходила величезна кількість солдатів російської армії у напрямку Галичини. Їх утримання відбувалося за рахунок продовольчих магазинів, що розміщувалися в цих містах. Наприклад, у березні 1915 р. через Дубно проходило щоденно до семи тисяч солдатів, утримання яких здійснювалося з допомогою місцевих запасів, що на той момент майже вичерпалися [9, 88].

Така велика кількість солдатів у поєднанні з недостатніми можливостями перевезень призводила до проблем продовольчого забезпечення в армії. Вибірки військового цензора з перлюстрованих листів солдатів у січні 1915 р. свідчать про неоднозначні відгуки щодо цього питання, в тому числі згадуються складнощі забезпечення солдатів на передовій лінії навіть хлібом. У жовтні того ж року солдат писав у листі, що на сніданок отримали «2 тараньки, кусок цукру, вистачає на 3 чашки чаю, і фунтів 2 хліба. А потім на обід борщ і каша, на вечерю суп, харчі дуже добрі» [14, 461–462].

Мілітаризація міського укладу призводила до транспортних та інфраструктурних негараздів, дефіциту на усі важливі товари та продукти.

Кризовість ситуації поглиблювалася ще й тим, що незважаючи на прифронтовий статус Волинської губернії, уряд постійно проводив тут закупівлі зерна та м'яса на потреби армії. Цьому сприяло вигідне ціноутворення [1, 61–63; 8, 312–317]. Волинське земське зібрання затвердило такі максимальні ціни на відчужену худобу у 1916 р. (з/п в липні 1916 р. в Дубно сторожа і пожежника становила 30 крб.): кінь від 1 року – 112 крб., бик чи віл від 2 років – 87 крб., корова від 2 р. – 62 крб., свиня від 1 року – 25 крб., баран, вівця чи коза від 1 року – 7 крб. [10, 60].

Реквізиції не проводилися системно, що призводило до розладнання торгово-промислового життя цілих районів. На це представники військово-промислових комітетів нарікали в червні 1915 р. [14, 371]. Закупівлі відбувалися переважно на прифронтовій території. Прифронтові міста та містечка ставали ідеальним місцем для закупівель та реквізицій. Саме сюди селяни із навколишніх сіл, зазвичай, зганяли худобу для продажу. Проте чим далі від початку війни, тим більше реальні закупівельні ціни не співпадали із заявленими владою. Наприклад, на ярмарку в місті Лучинець Подільської губернії 20 жовтня 1916 р. завідуючий південною лінією Могилевського району по закупівлі худоби і фуражу для армії заявив селянам з навколишніх сіл, які пригнали худобу (біля 200 голів) на ярмарок для продажу, що закупівельна ціна становить від 5,75 крб./пуд живої ваги до 7,25 крб./пуд. Селяни відмовилися продавати худобу, аргументуючи це тим, що «їм самим пуд живої ваги худоби коштує від 11 крб. 40 коп. до 12 крб.». Незважаючи на запеклий спротив селян, завідуючий призначив реквізицію худоби у селян з допомогою поліцейських стражників. У результаті реквізували 38 голів худоби [14, 412–413]. Така система зумовила кризове загострення продовольчої ситуації у прифронтових територіях – катастрофічне скорочення худоби та зернових запасів.

Для прикладу, британська система продовольчого забезпечення армії включала низку набагато ефективніших заходів, що мали довготривалий характер. У перші місяці війни, коли система потребувала швидкого вирішення дефіциту м'яса для зростаючої армії, для цього використовували реквізиції і закупівлі у Великобританії, постачання замороженого та консервованого м'яса великими кораблями, що мали холодильні камери, з Південної Америки. Згодом було організовано закупівлю м'яса в американських фірмах за фіксованими цінами. Ця система проіснувала до кінця війни. Поставки замороженого м'яса надходили зі США, Нової Зеландії, Австралії, Канади, Бразилії, Патагонії та Південної Африки. Регулярність постачань була частково забезпечена створенням холодильних складів у прифронтових містах, Булоні та Гаврі. Існували різні способи економії м'яса, в тому числі заміна яловичини на ковбаси, рибу, кролятину або паштет. Для цього було створено ковбасні фабрики в Лондоні, Ліверпулі, Олдершоті. М'ясні консерви для британської армії виробляли у Великій Британії, а також Австралії, США, Канаді [18, 842].

Величезні розміри Російської імперії при недостатній насиченості залізничної сітки породжували низку логістичних проблем щодо продовольчого забезпечення. У січні 1915 р. деякі товари до волинських міст переправляли залізницею з Москви (чай), Баку (рис, нафта, керосин), Царицина (нафта), Риги (бакалійні товари) тощо. При цьому тоді ж мельники та мешканці Дубенського повіту жалілися на порушені зв'язки з іншими регіонами, великі об'єми закупівель муки армією та неможливість забезпечити потреби регіони через заборону закупляти муку за межами повіту [9, 17–17 зв., 24, 88]. Іншим прикладом порушених торгівельно-логістичних зв'язків була ситуація із зупинкою постачання антрациту до прифронтових міст [5, 4].

На противагу цьому британська та французька армія могли забезпечувати свої армії продовольством, товарами, паливом з країн Пн. та Пд. Америки, Австралії, Нової

Зеландії, Ірландії. Для цього використовувався величезний торгівельний флот. Ефективність та масштаби постачання були на високому рівні [18, 843–850; 15, 10–11].

У подальшому усі держави-учасники війни намагалися скоротити свої витрати, в тому числі шляхом скорочення споживання військовими та цивільними. Для Західної Волині та інших прифронтових територій ситуація була особливо важкою. В період першої половини 1915 р. для 25-тисячного Дубна щомісячно вели на забій в середньому 227 ВРХ, 345 ДРХ, 87 свиней. У липні 1916 р. губернатор увів скорочення споживання м'яса (для дорослої людини – не більше 0,5 фунта яловичини і 0,25 фунта свинини на тиждень). Це було характерно і для інших прифронтових міст регіону [10, 78–78 зв.].

За умов спаду ефективності місцевого сільського господарства, постійних реквізицій продовольства і худоби для забезпечення армії, економічна стабільність прифронтових губерній залежала від вчасного постачання необхідних товарів із неохоплених бойовими діями районів. Проте, війна продемонструвала неспроможність залізниці як основного виду транспорту задовольняти потреби економіки та армії одночасно. Незважаючи на офіційну статистику, за якою в 1914–1916 рр. кількість пасажирських та вантажних перевезень зростала, існували серйозні проблеми із їх своєчасністю, особливо, коли йшлося про перевезення товарів для цивільного населення. Найбільш помітно це позначалося на постачанні товарів та продуктів до прифронтових міст [11, 471–472, 474; 1, с. 192–195].

Прифронтові міста потребували не тільки значної кількості продовольства, але й відповідної інфраструктури. Уведення в дію заборони на продаж алкогольних напоїв не означав, що сфера обслуговування зникла взагалі. Місцеві підприємці намагалися проявити гнучкість у цьому питанні, відкриваючи на зміну трактирам столові, чайні та кофейні. У протоколах Рівненської міської управи тільки за період із січня 1915 р. по липень 1916 р. було зафіксовано 19 дозволів на відкриття нових закладів громадського харчування (кофейні, чайні, булочні, столові тощо) [7, 10–14 зв., 16, 18, 36–38 зв., 53–54, 76, 126, 137, 138, 139, 140, 141]. Процвітала незаконна торгівля алкогольними напоями, в тому числі солдатам [2, 236–239].

Прифронтові міста зосереджували значну частину військових, в тому числі тих, які їхали до своїх військових підрозділів. У зв'язку з цим, у таких містах розміщувалися харчові пункти для військових, де їх кормили безкоштовно. Один з військових описав такий у Луцьку в липні 1916 р. Він розміщувався у товарному вагоні вокзалу [12, 149].

Незважаючи на заборону продажу алкоголю, у прифронтових містах могли працювати ресторани, особливо із середини 1916 р., коли велика штабних армійських структур перебралися до Луцька, Дубна та Рівного. У грудні 1916 р. діяло мінімум два ресторани у Луцьку: «Петроград» та «Москва». А після відміни «сухого закону» сітка ресторанів у місті швидко зроста. В липні 1918 р. в місті знайшлося 35 пивних, 40 столових та ресторанів, де дозволили продаж розливного пива [4, 37].

Звісно, ключову роль у приготуванні їжі для фронтових частин, особливо на другій, третій лініях та в резерві, відігравали похідні кухні, що хоч і відрізнялися конструкцією, були поширені на обох головних фронтах війни. Переважно йшлося про організацію постачання продуктів на рівні полків (загальна координація, постачання продуктів зі складів), батальйонів та рот (польові кухні та кухарі, приготування їжі). В таких випадках прифронтові міста відігравали роль складських продовольчих центрів [15, 53–58, 61–65].

Важливим фактором продовольчого забезпечення була інфляція та зубожіння

населення. Перед війною російський карбованець був однією з найтвердіших валют у світі. Проте вже з другої половини 1914 р. інфляційні процеси в країні почали проявлятися дедалі сильніше. У 1915 р. вартість російського карбованця зменшилася вдвічі, а в подальшому його падіння прискорилося. За роки війни ціни на деякі товари першої необхідності на Волині зросли в 30 разів. Більше того, найчастіше встановлені владою ціни не відповідали ринковим [13, 164; 17, 80].

Військові переважно не відчували так гостро зростання цін на продукти харчування та товари забезпечення, оскільки цим займалися армійські структури. Однак ситуація була дещо іншою щодо цін на послуги перукарів, перевізників та інше у прифронтових містах. Командир жандармського відділення в Луцьку в грудні 1916 р. рапортував: «Місто Луцьк, будучи найближчим населеним пунктом від фронту армії, відвідується великою кількістю офіцерів, що приїжджають по різних справам... Спішучи по справах служби..., офіцер платить стільки, скільки скажуть» [6, 601–603]. Солдати теж потребували розваг. Подекуди вони могли влаштовувати власні виступи, слухати музику на фронті, проте рівень таких розваг був низьким. Прифронтове місто було єдиним місцем, де можна було їх отримати на достатньому рівні. До солдатських розваг тут можна віднести кінотеатри, театри, фотокартки, купівлю різних дрібничок, а також ресторани чи інші заклади харчування [16, 50–52].

Загалом, міста Західної Волині, що довгий час були прифронтовими, мали суттєві проблеми у функціонуванні. Міста відігравали ключову роль у продовольчому забезпеченні військових. Пріоритетність армійського забезпечення та присутність у місті або біля нього великої кількості солдатів призвело до загострення продовольчого питання у регіоні, перш за все у містах Західної Волині. Незначною компенсацією у цьому відношенні були передумови для відкриття більшої кількості закладів громадського харчування у цих містах.

Список використаних джерел:

1. Белов И. (2014) Мобилизация российской промышленности в период Первой мировой войны (1914–1917 гг.). Вестник МГУ им. М. Шолохова. История и политология. (1), 59–68.
2. Герасимов Т. (2017) Міста Правобережної України і Перша світова війна: повсякденна історія. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля».
3. Города России. (1906) Центральный статистический комитет МВД. (Т. 1), Санкт-Петербург: Типо-литография Ныркина.
4. Денисюк В. (2016) Розвиток готельно-ресторанної інфраструктури в Луцьку в 1914–1920 рр. Літопис Волині. (16), 133–137. Вилучено з: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/14830>.
5. Держархів Волинської об., ф. 3, 1848–1920 рр., оп. 1, спр. 1145, 1913–1919 рр., 176 арк.
6. Держархів Волинської об., ф. 3, 1848–1920 рр., оп. 1, спр. 1298, 1914–1916 рр., 849 арк.
7. Держархів Рівненської обл., ф. 165, 1874–1918 рр., оп. 1, спр. 28, 1915 р., 160 арк.
8. Держархів Рівненської обл., ф. 359, 1894–1895 рр., 1900–1916 рр., оп. 1, спр. 12, 1914 р., 542 арк.
9. Держархів Рівненської обл., ф. 359, 1894–1895 рр., 1900–1916 рр., оп. 1, спр. 13, 1915 р., 272 арк.
10. Держархів Рівненської обл., ф. 359, 1894–1895 рр., 1900–1916 рр., оп. 1, спр. 14, 1916 р., 202 арк.
11. Миронов Б. (2017). Достижения и провалы российской экономики в годы Первой мировой войны. Вестник Санкт-Петербургского университета. История, 62, (3), 463–480. DOI: 10.21638/11701/spbu02.2017.303.
12. Первая мировая: взгляд из окопа (2014). М. ; СПб.: Нестор-История.
13. Реєнт О. & Сердюк О. (2004). Перша світова війна і Україна. Київ: Генеза.

14. Смолій В. (ред.). (2015). Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. Книга 2: Мовою документів і свідчень. К.: Кліо.
15. Hartley J. (2015) Bully beef & biscuits: food in the Great War. Barnsley: Pen & Sword Military.
16. Proctor Tammy M. (2010) Civilians in a World at War, 1914–1918. New York: New York University Press, 379.
17. Shvab A. & Denysiuk V. (2020) Food supply of the frontline cities of the Volhyn governorate in 1914–1917. East European Historical Bulletin. (14), 76–85. DOI: 10.24919/2519-058x.14.197791.
18. Statistics of the Military Efforts of the British Empire During the Great War 1914–1920. (1922) London: Published by His Majesty's Stationery Office. Вилучено з: <https://reviews.history.ac.uk/review/1333>.

СЕКЦІЯ XXIV. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ПАРК «ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ», ЙОГО МЕМОРІАЛЬНА ЗНАЧИМІСТЬ

Павленко Віталій Іванович

здобувач вищої освіти магістр I року навчання факультету
Садово-паркового господарства та Ландшафтної архітектури
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кушнір Анатолій Іванович

кандидат біологічних наук, доцент кафедри
ландшафтної архітектури та фітодизайну
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Меморіальний парк є об'єктом ландшафтної архітектури, що поєднує в собі будь-які твори образотворчого мистецтва і архітектури, які створені в пам'ять про окремих осіб та історичні події, і вписані в структуру міського парку.[2] За тематичним навантаженням меморіальні парки поділяють на парки: що створені на честь видатних діячів народу, парки, присвячені знаменним історичним подіям, парки змішаного типу.[2] Меморіали, присвячені знаменним подіям або видатним діячам, супроводжують людство упродовж всієї історії його існування. Особливих рис мистецтво формування меморіального ансамблю набуло на початку XX ст., що пов'язано зі значною кількістю трагічних подій, які випали на долю людства у минулому столітті, зокрема Першої та Другої світових воєн, але нажалі події наздогнали українців і зараз, саме наш проект присвячується подіям початку війни з 2014 року. [3]

Парк розташований на правобережній частині Києва. Парк Захисників України - розташований на ділянці, утвореній Повітрофлотським проспектом та вулицями Вінницька, Святослава Хороброго, Федора Ернста. Однією з найбільш функціональних призначень парку вважається меморіальна зона, яку відвідує велика кількість людей для вшанування пам'яті загиблих героїв України. [1]

Крім вже існуючих меморіальних пам'яток, створюється проект, яким передбачається встановлення у парку «Захисників України» (вул. Вінницька, 10) скульптурної композиції «Меморіал захисники України». Арт об'єкт буде виготовлятися з композиційного матеріалу. Він дасть змогу організувати культурний простір у парку «Захисників України», формувати історичні та культурні цінності. Визначено, що парк виконує функції не лише меморіального парку, а і парку культури і відпочинку, що підтверджує розподіл площ їх функціональних зон з нормативними показниками (табл.).

Також розглядаємо вже існуючі насадження парку, меморіальної зони, основними породами являються: Береза повисла (*Betula pendula* Roth.) – 45 шт., сосна гірська (*Pinus mugo*) – 26 шт., ялина колюча (*Picea pungens* Engelm.) – 50 шт. Пропозиція вдосконалити та підкреслити меморіальні об'єкти парку, перш за все

ставить перед собою завдання збільшити та відкорегувати асортимент відповідних дерев та чагарників. Асортимент який, буде зазначатись в проекті: Тую західна (*Thuja occidentalis*) -20 шт, Ялівець козакий (*Juniperus sabina L.*)-20шт, Модрина європейська "Пулі" (*Larix decidua Puli*)-10шт.

Композиція пам'ятника, яка буде розташована в південно східній частині парку – стилізований образ козацького кургану, який розміщено в центрі широкого постаменту, увінчаного стелою, що своїм силуетом нагадує герб України – Тризуб (рис.3). Доповнюють композицію три постаті. Середину займає образ алегоричної покровительки та заступниці українських вояків – Покрови, з традиційним покривалом на витягнутих вперед і в сторони руках, що встановлена на вершині кургану, а тлом її служить геометризowana площина стели. Праве крило постаменту призначається для постаті воїна АТО/ООС, одягненого в сучасну польову уніформу (бронежилет, шолом, наколінники, підсумки для патронів та гранат тощо), який підтримує лівою рукою опущений до низу автомат. На лівому крилі постаменту запроектовано постать козака, як символ героїчної боротьби українського народу за свою незалежність і свободу. Фігура кремезної постаті, одягненої в козацьку сорочку та шаровари, підпоясані широким поясом з-під якого виглядає пістоль. В правій руці козак тримає шаблю, що дотикається своїм кінцем до землі. На голові у нього так званий «оселедець», з-під носа стирчать довгелезні вуса. В плані зверху курган має вигляд козацького хреста, який повторюється в меншому вигляді, як військовий орден, на центральній граневій площині кургану, біля підніжжя постаті Покрови(рис.2).

Таблиця

**Співвідношення функціональних зон меморіального парку
воєнної тематики м. Києва, Парк Захисників України %**

	Назва функціональної зони	Показники %
1	Меморіальна	25%
2	Тихого відпочинку	55%
3	Фізкультурно оздоровча	5%
4	Дитяча	10%
5	Культурно інформаційна	5%

Рис.1. Функціональні зони парку

Рис. 2. Візуалізація проекту

Висновки. На основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки і пропозиції:

1. Меморіальний парк «Захисників України», який розміщений у центральній частині Києва, є важливим елементом системи зелених насаджень столиці України. Він відіграє важливу роль щодо збереження пам'яті захисників України на сучасному етапі розбудови країни.

2. Розробка проектних пропозицій щодо реконструкції парку, яка повинна врахувати встановлення пам'ятника захисникам України у вигляді скульптурної композиції з назвою «Меморіал захисники України», буде сприяти покращенню виконання парком покладеним на нього функцій, удосконалить його ідейне сприйняття та навантаження.

3. Реконструкція насаджень повинна врахувати їх сучасний стан, передбачити його розширення за рахунок перспективних видів і культиварів рослин та підкреслити своїми формами меморіальність об'єкта досліджень.

Список використаних джерел:

1. Жирнов А.Д. Відновлення історичних об'єктів ландшафтної архітектури : навч.-метод. посібн. з курс. та дипл. проект. / А.Д. Жирнов, О.А. Вільгельм. – К. : Вид-во ДАКККиМ, 2001. – 45 с.
2. Лунц Л.Б. Мемориальные парки / Л.Б. Лунц. – М. : Стройиздат, 1979. – 238 с
3. Методические рекомендации по архитектурно-планировочной организации мемориальных парков и скверов. – К. : КиевНИИПградостроительства, 1976. – 79 с.
4. Енциклопедичний словник-довідник ландшафтника / А. І. Кушнір, В. В. Пушкар, О. А. Суханова, І. І. Вакулик. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2020. 720 с.

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІТОДЕКОРУВАННЯ ОФІСНИХ ПРИМІЩЕНЬ

Прудиус Тетяна Андріївна

здобувач вищої освіти магістр I року навчання факультету
Садово-паркового господарства та Ландшафтної архітектури
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Колесніченко Олена Валеріївна

доктор біологічних наук, завідувач кафедри
ландшафтної архітектури та фітодизайну
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Фітодизайн (від дав.-гр. *φυτόν* – рослина і англ. *design* -- проектувати, конструювати) – цілеспрямоване, науково-обґрунтоване введення рослин в дизайн інтер'єру офісу і оформлення інших приміщень з урахуванням їхньої біологічної сумісності, екологічних особливостей, здатності до поліпшення якості повітря в приміщенні [2]. Рослини є обов'язковим елементом внутрішніх просторів офісних приміщень, адже вони створюють комфортну атмосферу та сприятливий мікроклімат, надають інтер'єру свіжості та яскравості. За використання в офісних приміщеннях фітокомпозицій досягають декілька цілей: можливості трансформації та зонування простору; стабілізації мікроклімату; зменшення кількості вуглекислого газу в повітрі. До загально-технологічних аспектів фітодизайну, що можуть бути використані в офісних приміщеннях, належать: вертикальне озеленення, точкові композиції, контейнерне озеленення. Використання вертикального озеленення в інтер'єрі офісів «Зелена» стіна з рослин, створює ефект бурхливої рослинності, за допомогою якої можливо зонувати територію, не займаючи лишньої частини площ [1]. Ефективне управління процесами життєзабезпечення рослин досягається шляхом встановлення автоматизованих систем поливу та підсвічування фітокомпозицій. Модель ефективної доцільної діяльності і раціонального середовища проживання, що втілюється в різноманітних сферах соціальної практики. Знання методів перетворення і способів управління органічною речовиною дає біотехнології.

Сьогодні технічні науки придбали всі ознаки справжньої науки: по-перше, це систематично організоване знання, що включає в себе теоретичний і емпіричний рівень досліджень; по-друге, в технічних науках розроблена теорія і вибудована практика технічного експерименту, по-третє, в них активно використовується метод математичного моделювання для побудови техніко-технологічних теорій. По-друге, критерієм істинності технічної теорії є оптимальність функціонування технічної системи. У той час як критерієм істинності природничо-наукової теорії є відповідність результатів спостережень і експериментів. Емпіричний рівень технічних наук складають знання, які є результатом узагальнення практичного досвіду, накопиченого при роботі з технічними системами. Технологічний процес — частина виробничого процесу, сукупність технологічних операцій, які виконуються планомірно й послідовно в часі й просторі над однорідними або аналогічними предметами, у результаті яких змінюється агрегатний стан, місце розташування чи властивості предмета праці (напр., гірської породи), що має закінчений за виробничим призначенням характер. Розвиток технічної теорії в значній мірі пов'язано з її апроксимацією, т. Е. Перетворенням в більш просту і зручну для

розрахунків форму, зі створенням типових способів вирішення інженерних завдань. Предметною областю технічних наук є інструментально вимірні явища. Це можуть бути явища природи, суспільства або духу. Для технічних наук важлива можливість створення проекту ефективного управління процесами певної області дійсності. І популярним різновидом фітодизайну інтер'єрів офісних приміщень є контейнерне озеленення, коли за допомогою підбору кольорів, матеріалів і фактур єдностей для рослин можна створити неповторний вигляд озеленого простору. Також використовують, в оформленні офісних приміщень точкові композиції, це можуть бути як і контейнерне озеленення (рослина у вазоні), флораріуми, композиція з живих квітів, на різних сучасних основах, таких як оазис, кенза, у різних ємкостях підібраних по стилю до інтер'єру.

Фітодизайн офісних приміщень передбачає естетичне, художнє та функціональне проектування загального вигляду простору, де значну роль відіграють декоративні рослини, які в свою чергу, мають певне психоемоційне навантаження, що здатне позитивно впливати на настрій і працездатність людини [2].

У фітодекоруванні використовують два основні стилі, як і у ландшафтному дизайні – це регулярний та пейзажний. Перший має за основу використання геометричних фігур, прямих ліній, другий – поєднання плавних переходів та природніх, натуральних форм. При запровадженні живих рослин в інтер'єри слід розраховувати і співвідносити їхні розміри із розмірами площ, що озеленяються: великі за розмірами рослини розташовують у просторах офісних приміщеннях, меншими рослинами декорують, підвіконня або використовують в настільних композиціях.

Рис.1. Приклад вертикального зонування

Рис. 2. Приклад контейнерного озеленення в офісі

Рис. 3. Приклад точкової композиції з живих зрізаних квітів, на основі оазису

Список використаних джерел:

1. Брагіна В. І., Белова З. П., Сидоренко В. М. Вертикальне озеленення будівель і споруд : Київ: Будівельник, 1980. 171 с.
2. Софиева Н. И. Дизайн интерьера: стили, тенденции, материалы. Москва : Эксмо, 2012. 655 с.
3. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD>.

[illegible]

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ
ПІДХОДИ ДО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

10 лютого 2023 року ♦ Житомир, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 10.02.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,11. Замовлення № 371. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.